4430

355/359
KIV

VIIMSI RAAMATUKOGU
1511 063828

Toomas Kivi

DEMBEL 1985, KABUL

KIRJASTUS PERIOOD

1996

Kaane kujundanud Ulvi Kuldkepp

KUSTUTATUD

04.02
Viimsi
Raamatukogu
Viimsi Raamatukogu

AS Perona tänab firmat Pover

Viibisin poolteist aastat Nõukogude armee koosseisus Afganistanis. Nüüd on möödunud juba kümme aastat, kui sealt vabanesin ja koju sõitsin.

Esimesel õhtul kodus voodis piisas vaid silmade sulgemisest, kui nägin end taas Afganistanis olevat. Ka praegu tuleb niisuguseid unenägusid ette, kuid tunduvalt harvem. Siiski on üllatavalt hästi meeles mõningad seal toimunud juhtumised, kaaslaste kujud ja isegi jutuajamised.

Vahel võib üsna lootusetus olukorras ootamatult pähe tulev mõte juba resigneerunud inimese taas lootusrikkaks muuta. Olles üle poole aasta armees teeninud, otsustasin ma hullu mängides püüda koju tagasi pöörduda. See ei õnnestunud, kuid tänu sellele sain väeosast kolm nädalat eemal olla. Usun, et tänu sellele ajale suutsin taas vastu seista nõukogulikule sõjaväesüsteemile, millesse tundsin end sulavat.

Sündmused, millest räägib järgnev jutustus, on toimunud aastatel 1983-1985. Muudetud on vaid inimeste nimed.

Toomas Kivi

ALGUSAEG

Kiri vanaemale. Kirjutatud Novosibirskist 17. novembril 1983. Kätte saadud 21. novembril 1983.

Tere!

Ole hea, anna see kiri papa kätte. Võid ise ka läbi lugeda.

Ütlen kohe ära, mina sõidan Taškenti ja sealt edasi Afganistani. Kõik see tuli kiiresti ja ootamatult, üleeile pidime peale lõunat karauuli (valvekord) astuma, hakati aga hoopis päraadmundreid välja jagama ja meie hakkasime neid korda tegema. Järgmisel hommikul hakkasime juba sõitma teadmisega, et sõidame Barnauli (see jääb Taškendi teele). Praegu oleme Novosibirskis ja umbes 2 tundi tagasi öeldi, kuhu me tegelikult sõidame. Endal on tuju päris keskmine, teen naljagi, aga emme pärast kardan ma eelkõige.

Tagantjärele vaadates on kõik loogiline. Teistest hiljem jäi väeossa 30 meest (Afgaani pidi niipalju minema ja nad pidid lahkuma pärast teisi). Kogu aeg kinnitati meile, et keegi ei lähe Afgaani - ilmselt meie rahustuseks. Nüüd on siis selge. Sõdima meid siiski ilmselt ei saadeta - ootab hoopis ehituspataljon.

Meid on siis 32 meest ja umbes pooled meist eestlased. Meie hulgas on need, kellel välismaal sugulasi ei ole. Praegu tean, et ei sõitnud ka mehed, kes roodukale või rühmakomandörile pudeli tegid. Ausalt öeldes ei oleks ise seda siiski tahtnud teha - need olid parasjagu ebameeldivad mehed.

Uue aasta võtame ehk Taškendis vastu. Seal pidi umbes kuu aega see periood olema - võibolla on siiski natuke pikem.

Viimased päevad väeosas olla oli lausa lust. Mängisin iga päev malet, magasin päeval, käisin teemajas piima joomas.

Loodan, et mu telegrammi kätte saite ja pakki ei saatnud. Rahast on kahju, kui te jõudsite mu palutud 10 rbl saata - see ei jõudnud kohale. Pakk, kui selle jõudsite teele panna, tuleb umbes kuu aja pärast tagasi.

Ei oskagi muud.

Minu endaga on kõik korras, vaadake, et te ise üleliia ei närvitse. Emmega on muidugi raske.

Rongiga on veel kolme päeva sõit. Siis kirjutan koju.

Toomas

Katkendeid kirjadest koju

Kirjutatud 21. novembril 1983, kätte saadud 28. novembril 1983.

„...Ega ma oma kirjades enne ei valetanud, et meile kogu aeg kinnitati: "Keegi Afganistani ei lähe." Seda tehti tõepoolest - ju siis äkki nõudmine tuli. Ise saime ka alles poole tee peal teada...

„...Muide, meile järgi tulnud Nõukogude ohvitser on parim ohvitser, keda ma seni olen armees kohanud. Algul oli ta küll vinge näoga, aga tegelikult tuli välja, et ta on hea mees. Rongis oli vähe kohti - ta istus terve öö üleval, andes oma koha meile. Tegi meile keefiri ja limonaadi välja, ausalt öeldes, kui ma öösel korrapidaja olin, võtsin temaga koos napsi viinagi. Peaasi on aga see, et temaga saab rääkida nagu võrdne võrdsega, ta ei tee ennast tähtsaks - tore mees. Meie utšebka ohvitserid olid temaga võrreldes (väheste eranditega) parajad sead...

Kirjutatud 23. novembril 1983, kätte saadud 29. novembril 1983.

„...Homme hommikul teen ilmselt oma elu esimese reisi välismaale. Õigem oleks seda ilmselt komandeeringuks nimetada - pikkusega umbes 17 kuud...

„...Olen mõelnud, et Afganistanis võib ka midagi niisugust leida, mis mulle kui algajale orientalistile võiks huvi pakkuda. Eks näe!...

Postkaart kursusekaaslastele. Kirjutatud 23. novembril 1983.

Teate, ma lähen Afganistani!
Hommikul, kui tõuseb päike,
lähen lahingusse ma.
Tulen tagasi sealt võitjana
või langen ma-a-a.

Toomas

Meid oli kolmkümmend kaks, põhiliselt eestlased ja leedukad. Väljusime kõhklevalt kõhukast transpordilennukist ja kogunesime vaikides ringi, oskamata midagi ette võtta. Meid saatev leitnant oli kuhugi kadunud, andes meile korralduse tema tagasitulekuni paigale jääda. Üsna nõutult seisime teda oodates lennuki saba juures. Mõned tegid suitsu.

Olime Kabuli lennuväljal. Vinge tuul puhus paljukiidetud Vene sinelitest, mida me seljas kandsime, puhtalt läbi. Kõikjal lendas lahtist liiva ja tolmu. Kaugemal paistsid mõned pruunikad majad ja moondevõrkudega kaetud telgid, lähemal rohekate helikopterite rivi, millelt punaseks maalitud viisnurgad teravalt esile tungisid. Helikoptereid tiirles ka õhus, kus silm umbes kümmet neist haaras. Kusagil veel kõrgemal paistis läbi tolmukihi hele lõunamaa päike.

"Unistuste maa," ütles Vello, väike heledapäine poiss, kes armastas sõltumata kohast oma mõttejuppe valjusti välja öelda.

Ülejäänud eestlased vaikisid. Leedulased olid samuti vait, kuid neli venelast suurustas isekeskis. See nagu vabastas krambist ning nende järel hakati üksteisele uusi asju näitama ja naljatlevalt lõõpima.

Varsti tuli leitnant mingite paberitega. Ta rivistas meid üles, kontrollis nimeliselt kõigi kohalolekut ning juhtis meid marsitakti lugedes lennuvälja serva, kus me valkja kŕohviga kaetud hoone juures seisma jäime. Seal andis ta meie sõjaväepiletid vuntsidega kapteni kätte ning sisenes ise hoonesse. Omskist Taškenti sõites olin temaga öösel rongis viina joonud. Siis nimetas ta mind oma sõbraks ja ütles, et ma kõnelevat liiga palju, kuigi kõik räägitu on õige. Nüüd aga ei öelnud ta isegi nägemiseni.

Teda asendanud kapteni käsul ronisime väikesesse bussi, kus jälle kontrolliti meie kohalolekut. Kui selgus, et keegi ei puudunud, sõitsime lennuvälja territooriumilt linna, mis rabas meid oma eksootilisusega. Olime küll kaks nädalat näinud Taškenti, samuti lõunamaist linna, kuid siin avanev vaatepilt ületas kõik eelnevalt kogetu. Vähemalt meie jaoks segunesid siin keskaeg ja tänapäev, sõda ja rahu, rikkus ja vaesus. Vaevalt et keegi meist suutis nende sõiduminutite ajal mõelda eesseisvatele probleemidele, sest olime bussiaknast avaneva vaatepildi lummuses.

Tänav kihas inimestest. Mõned neist pikkades linastes kottpükstes ja särkides, millele tilluke kirev vest peale tõmmatud, teised euroopalikult teksastesse riietunud. Nende hulgas oli jõulisi mustahabemelisi džigitte, kuid ka kiduraid ja hõreda habemega mehikesi. Paljud turbanites, mõnel see tohutu kuplina pähe seotud, mõnel peas vaid linane mütsike. Võluva rühi ja kõnnakuga naised, parandžaa nägu varjamas, näisid kättesaamatute haldjatena. Seina ääres kössitavad vanamehed tundusid maailma pilkava üleolekuga vaatavat ning miski ei paistnud nende rahu häirivat. Samas hüples üks kuivetu vanamees nagu kits, pool keha liikuvas bussis, pool sealt välja surutud. Lõpuks pressis ta end kuidagi tagumisse ukseavasse.

Kõikvõimalikest liiklusvahenditest olid tänavad lausa ummistatud. Muidugi

autod, aga ka jalgrattad, eeslid ja käsikärud. Igaüks sõitis esimesel pilgul vaid oma tahtmist järgides, arvestades vaid liiklusvahendi võimsuse ning kõige üldisemate ohutusreeglitega. Kogu aeg kõlasid sireenid ja pidurite kriiksatused, mis koos automürinaga moodustasid tänavamelule kärarikka tausta.

Kabuli ümbritsevad mäed meenutasid sakilise servaga kaussi, mille keskel asus linn. Mööda mäekülge üles oli ehitatud elumaju, kuid nõlva järsemaks muutudes need hõrenesid ning lõppesid viimaks mõne väikese järsul nõlval konutava hütikesega. Veel kõrgemal, madalamatel mäeharjadel võis näha Nõukogude armee lahingumasinaid. Imestasin, kuidas nad sinna saanud on. Kesklinna lähedal aga paistis ühe mäeribi tipus kareda ketta sarnane ehitis ning sellest veidi eemal väike torn. "See on restoran," ütles meiega kaasasolev kapten kettakujulisele ehitusele osutades," selle kõrval aga on telemast." Vaatasime kaptenit aukartusega - ta pidi ikkagi juba kogemustega sõjamees olema.

Aeg-ajalt sõitsime mööda Nõukogude väeosadest. Need olid traataiaga piiratud. Aia sees võis näha pikki puubarakke, sõjaväeautosid, sekka ka mõningaid kiviehitisi. Paljud hooned olid kaetud tolmuse moondevõrguga ning sellest tulenev sõjaaja meeleolu suurendas meis kasvavat ängistustunnet. Kusagil sügavas südamesopis aga sosistas üks hääl, mis kinnitas, et oled kohas, kus võib sõjaliselt silma paista, autasusidki välja teenida. Pool aastat intensiivset sõjaväelist kasvatust ei olnud niisiis jälgi jätmata möödunud.

Meie buss peatus viisnurkadega ehitud raske raudvärava ees, mida tüsedapoolne tunnimees hakkas lahti tõmbama. Ta kandis lühikest automaati, soomusvesti ja kiivrit. Vööl rippus tal kott magasinidega ning harjumuspäraste kirsade asemel olid tal jalas nööridega poolsaapad. Läbi bussiakna vaatas ta meid tähelepanelikult, näis isegi, et pilklikult ja üleolevalt, kuid ilmselt oli see vaid uustulnukate ettekujutus. Või siiski, vana sõjamees vaatas saabuvaid kollanokki.

Siniseks värvitud puithoone juures saime käsu bussist välja ronida ja moondevõrguga kaetud suitsetamiskohas oodata. Kapten läks hoonesse, sealsamas asus suur piljardilaud ning me läksime piljardit toksima. Jõudsime teha vaid paar lööki, kui sinises hoones aken lahti löödi ja üks kuri major ütles, et me segavat koosolekut. Lõpetasime mängu ning hakkasime eestlastega senikogunenud muljeid vahetama.

Päike paistis ning paljud võtsid sinelid seljast. Kuigi mõni uljast sõdurpoissi mängis, tundus enesetunne kõigil ebakindel olevat. Lühikese aja vältel olime kogenud palju uut ja kui kolme nädala eest saadud seersandipaelad olid meie enesekindlust tublisti tõstnud, siis nüüd tundsime end täismeeste hulka sattunud poisikestena. Pealegi ei teadnud me olukorrast siinsetes väeosades mitte midagi: kas valitses siin sõdurite vahel tõeline lahinguvendlus või samasugused hundiseadused nagu Nõukogudemaal, kuidas see sõda siin ikkagi käis, kelle poolt elanikud olid, kas meid

ka lahingusse viiakse... Rasketest mõtetest päästis meid üllatav avastus, et tikkudena kasutati siin Viljandi tikuvabriku omi. Nendest hakkasimegi nüüd vestlema ja see kergendas.

Äkki tuli sinise maja nurga tagant välja keskmist kasvu kõhnapoolne sõdur. Meid nähes peatus ta üllatunult, kuid tuli siis aeglasel sammul meie suunas.

"Andke suitsu, vennakesed!" pöördus ta alguses viisakalt suitsetajate poole.

Petrov jõudis talle kõige enne suitsupaki nina alla lükata. Mitmelt poolt pakuti tuld ja suits põlemas, istus sõdur meie juurde pingile.

"Kust te tulite?" alustas ta küsimist.

"Omskist."

"Peale seersantide kooli, jah?"

"Jah!"

See oli meie esimene kokkupuude siinse ajateenijaga ja kõik kuulasid tähelepanelikult.

"Siis on teil veel palju teenida. Teid kepitakse veel nii, et eluisu otsa saab."

"Pool aastat oleme juba teeninud," püüdis keegi leedukatest viimast väidet vaidlustada, kuid sai kohe vastulöögi: "Pool aastat ei tähenda midagi. Afgaanis pole sa ju veel üldse olnudki. Ole pool aastat siin kah, siis võid hakata paremale elule mõtlema. Esimene pool aastat teil siin lihtne ei ole."

Vestlesime kaua. Saime teada, et sõdurite omavahelised suhted on siin teravamadki kui Liidus ning noored pidid väga kõvasti peksa saama. Söök olevat umbes sama, kohati siiski kehvem, aga kohalike elanike käest saab puuvilja ja muid hõrgutisi osta.

Lõpuks jutuajamine soikus. Meie värske tuttav, kes oma jutu järgi pidi hakkama varsti koju minema, oli seni viisakas olnud. Siis aga tulid meie juurde kaks tema sõpra, kes nägid Petrovi õlakutel kuldseid metalltähti. Need hakkasid neile meeldima ning hoolimata Petrovi protestist, tõmmati tähed õlakutelt ära ja pandi tasku, kusjuures üks A-täht katki läks. Enamik eestlasi vaatas seda kahjurõõmuga pealt, sest Petrov oli ülbe kuju ega meeldinud peaaegu kellelegi.

Varsti tuli meid siia toonud kapten koos nelja ohvitseriga meie juurde. Igaühel neist oli paberileht näpus ning nad lugesid sealt neli-viis nime. Nii jaotati meid erinevatesse väeosadesse laiali. Vaid ühte rühma, kuhu ka mina sattusin, jäeti kümme sõdurit. Ohvitserid ootasid mõne minuti, kuni olime jõudnud üksteisel kätt suruda, ning viisid siis oma rühmad ära. Pool aastat teenistust ühes roodus oli meie vahel sõprussidemeid loonud, kuid samas õpetanud eelkõige ka enda eest muret tundma - seetõttu hüvastijätt raske ei olnud. Pigem sai mõeldud edasisele saatusele. Veel tekkis tunne, et kuni me kolmekümnekesi koos olime, moodustasime arvestatava jõu, kümnekesi aga enam mitte.

Meie rühm juhatati kõigepealt lähedalasuvasse suurde telki sööma. Laual oli

mingisugune puder ning hall leib, mis maitsesid päris hästi. Samas tundsime endil naaberlaudades söövate sõdurite pilke, aga nad ei öelnud midagi. Vaid kokk käratas, et me laua pärast sööki lapiga üle tõmbaksime. Tegimegi seda. Seejärel viidi meid juba tuttavasse suitsetamiskohta tagasi ning kästi jälle oodata. Ootasimegi, kuid nüüd juba kümnekesi: neli leedukat, neli eestlast, üks venelane ning üks usbekk.

Viimaks saabus meile väeosast järelesaadetud buss, kust väljusid poisikeseliku näoga leitnant ning veidi soliidsem vuntsidega kapten. Kapten käsutas meid kohe bussi ja algas sõit meie uue väeosa poole. See kestis umbes pool tundi ning me uudistasime jälle Kabuli. Tõepoolest, see linn oli muinasjutt. Ühe müügilaua juures buss peatus ning ohvitserid ostsid õunu. Lootsin vaikselt, et nad meid kostitavad, kuid ilmselt olid õunad neile muuks otstarbeks vajalikud.

Väeosa, kuhu saabusime, sarnanes esimesel pilgul laagriplatsiga, kust kohe-kohe valmistutakse lahkuma. Eriti süvendasid seda muljet telgirühmad ning otsekui ajutiselt püstitatud hoonelobudikud. Kuna väeosa asus mäeküljel, sõitis buss staabini jõudmiseks mitusada meetrit ülesmäge, möödudes tõusul soomusvestides ning automaate kandvast sõdurisalgast. Tuttavlikult sinise staabini jõudes buss peatus ning nooruke leitnant juhatas meid väikesesse saali, kus väeosa juhtkond meiega kohtuma pidi. Niipalju olime veel siiski teada saanud, et olime nüüd autobrigaadi sõdurid.

Peatselt sisenes halliseguste juuste ning range olekuga alampolkovnik. Ta istus laua taha, vaatas meile tükk aega süngelt otsa ning alles siis alustas: "Noh! Kas jooksete esimesel reisil basmatšide poole üle?"

Esimene reaktsioon oli - ilmselt on keegi Baltikumist kunagi üle jooksnud ning nüüd arvab ta meil analoogilisi mõtteid peas liikuvat. Niisugune mõte oli mul tõepoolest kunagi peast läbi käinud, seetõttu tundsin end ebamugavalt.

"Panete basmatšide juurde ja hakkate meid mägedest tulistama. Võibolla lasete minugi pihta?"

Ei tea, milleks niisugune algus jutuajamisele vajalik oli. Võibolla tahtis ta kedagi hirmutada, ebamugavustunnet tekitada või lihtsalt end tähtsaks teha. Igatahes kõneles alampolkovnik, kes oli autobrigaadi staabiülem, edasi üsna normaalsel toonil siinse väeosa ülesannetest ja tegevusest. Selgus, et põhiliselt toimetatakse mitmesuguseid veoseid NSV Liidu piiri äärest Kabuli.

Edasi peatus staabiülem suhetel kohaliku elanikkonnaga ning jälle hakkas ta vihaselt ning oraatorlikult kõnelema: "Ialgi ei või teada, mida nad mõtlevad. Kui mõni neist läheneb traataiale, siis kohe tagasi saata, kui ei kuula, siis pauk õhku, kui ikka ei kuula, siis tulistada pihta. Parem, kui jalga või väheohtlikku piirkonda, aga usaldada neid ei või."

Selle teema lõppedes rahunes ta jälle. Saades kuulda, et oleme kõik ühe aasta ülikoolis õppinud, küsis ta igaühelt täpse eriala ja koha. Siis kõneles ta midagi hariduse tähtsusest ja ütles, et püüab selle eest hea seista, et meid vastavalt igaühe erialale

püütakse rakendada. Oli aga näha, et need on paljalt sõnad, mis peagi ununevad.

Lõpuks jagati meid pataljonidesse laiali. Eestlastest ei jäänud keegi kokku: Arvi läks "ülemisse" pataljoni, Valter Laid remondipataljoni, Heino mingisse eraldiseisvasse roodu. Mind saadeti koos kahe leeduka, Matuljavitšuse ja Šepeliusega "alumisse" pataljoni. Alumisse seepärast, et ta asus brigaadi staabist allpool mäenõlval.

Meile olid järele tulnud pataljonikomandör ja tema asetäitja poliitalal, mõlemad majorid. Politruk oli kunagi Pihkvas elanud ja oskas seetõttu eesti keeles kolmeni lugeda. Teel pataljoni staabini kõneles põhiliselt tema, kuid staapi jõudes võttis kuivetu pataljonikomandör jutuotsa enda kätte. Ka tema manitses meid ettevaatlikkusele suhtlemisel kohaliku elanikkonnaga, eriti aga hoiatas kaubitsemise eest, mida paljud pidavat harrastama. Kõneldes sõdurite omavahelistest suhetest, käskis ta tingimata ütlema tulla, kui vanemad teenistuskaaslased kallale tulevad. Kõige lõpuks teatati meile, et oleme esialgu paigutatud remondirühma, kuid hiljem määratakse ilmselt jaokomandörideks kuhugi roodu.

Pataljoni staap asus sõdurite elupaigaks mõeldud telkidest veidi eemal. Pärast jutuajamist suundusimegi sinna. Pataljoniülem ise juhatas meid suurde telki, kus parasjagu õhtust söödi. Meid nähes algas seal igavene kära, mis pataljoniülema pilgu all varsti vaibus. Söögiks anti hirsiputru, kalakonserve ja teed, kõrvale võis hammustada rätskevõitu leiba. Meie selja taga rääkis pataljoniülem leitnandiga, kelle rühma me määratud olime. See oli väike mees, umbes kakskümmend viis aastat vana. Kuulsin, kuidas pataljoniülem teda Fjodoroviks nimetas.

Pärast sööki läksime kinno, millel ei olnud katust ega põrandat. Olid aga betoonist ning moondevõrgust seinad ning istepingid. Kui film läbi sai, võttis leitnant Fjodorov meid oma hoole alla ning juhatas remondirühma telki. Sinna mahtus umbes kakskümmend kahekordset raudvoodit, laud, taburetid ning kaks raudahju, mis mõnusat sooja levitasid. Pataljonikomandör tuli meile järele ja nõudis, et me kõik kolmekesi alumised koikud saaksime ning vaatas pealt, kuidas kohad vabastati. Kui ta oli lahkunud, hakkas kõige valjemini protesteerima poiss, kelle koha mina endale sain. Mind sõimates ta kõhn nägu lausa vabises vihast ning teda vaadates oli mul väga hea meel, et leitnant ka telgis magas. Teised kutsusid seda poissi Bondariks. Et ta narkomaan oli, sain ma hiljem teada.

***

Katkendeid kirjadest koju

Kirjutatud 1. detsembril 1983, kätte saadud 20. detsembril 1983.

,...Olen Kabulis. See linn on muinasjutt või kino. Nii toredad kottpüksid ja turbanid, puuviljamüüjad ja niisama kükitajad. Toredad kohaliku armee sõdurid, kelle vorm meenutab

II maailmasõja aegset ameeriklaste vormi. Ise on nad veel tähtsad ja uhked - tore pilt...

Kirjutatud 7. detsembril, kätte saadud 15. detsembril 1983.

Nädal aega olen juba kunstniku kohta pidanud ja minema ei kihutata. Hakka või isegi uskuma, et oskan joonistada ja kirjutada...

,...Olge siis kodus kõik terved, tehke suitsuahi jõe alla valmis (andke andeks, seal on ju praegu lumi) ja tervitage minu poolt tuttavaid...

Kirjutatud 22. detsembril 1983, kätte saadud 5. jaanuaril 1984.

,...Ühes toas magab meid kolmekümne ümber. Ausalt öeldes kasarmuid siin veel pole, elame telgis. Sellel on aga tsementpõrand, puuseinad ja kaks ahju. Käin seal ainult magamas - mulle meeldib oma tööruum rohkem...

Juba nädal olin ärganud mulla veniva hüüde peale, mis algas täpselt tund aega enne pataljoni äratussignaali. Siis jäi mul veel aega poolunes mõtiskleda. Enamasti kujutasin ette elu pärast teenistuse lõppu või vastupidi - meenutasin möödunud aegu, tunnetades ärevalt aja möödumist, mis äratusele lähemale viis ning unistustest reaalsesse maailma tagasi pöörduma sundis.

Tõsi, esialgu polnud elul vigagi. Olime Matuljavitšuse ja Šepeliusega uued ning seetõttu tundis pataljoni juhtkond meie käekäigu vastu mõningat huvi. Eriti politruk, kes paaril õhtul meie telki sisse astus. See hirmutas isegi meiega koos elavaid dembleid (dembel - sõdur, kelle errulaskmiseks on kaitseministri käskkiri ilmunud - autori märkus), sest ei muusikarühma kuuluv Stepan ega ka Tatarlaseks hüütud remondimees julgenud hommikuti sundida meid nende voodeid tegema, korralikust peksaandmisest rääkimata. Vahel küll lõid, aga seda möödaminnes ning mitte valusasti. Kord purjus peaga Tatarlane koguni heldis ning lubas meid kaitsma hakata. Kolmanda dembli, vaikse turkmeenlasega aga polnud üldse probleeme, kui välja arvata, et ta nõudis minult oma märkmikku lennuki joonistamist. See kukkus küll paksu pardi moodi välja, peagi aga nõudis ta mult uut pilti, mis pidi kujutama oja kaldal istuvat neiut.

Esimesed päevad töötasime parklas. Sinna pääses kahepoolse raudvärava kaudu, mille kummalgi poolel ilutses punane viisnurk. Autosid sisse ja välja lastes lükkas korrapidaja väravat käginal lahti ja kinni ning vähemalt pealt vaadates oli see päris raske töö. Värava kõrval seisis valkjas remonthoone, kus asusid kabinetid pataljoni tehnilisele osakonnale, kapten Polišukile ja autopargi sissepääsu ülemale (niisugune amet oli tõepoolest olemas). Lisaks paiknes hoones paar kolikambri moodi ruumi ning väike ruumike pargis valvekorras olevatele sõduritele. Parklat ennast ümbritses kahekordne okastraataed. Eriti tihe oli see Kabuli-poolsest küljest. Okastraadiga olid eraldatud ka erinevatele roodudele kuuluvate autode paiknemisalad. Pargi tagumise sopi moodustas mõne laguneva kivihoonega piirnev remondiosakond, mis oli meie remondirühma peamiseks töökohaks. Esimest korda parklasse sattudes imestasin,

kui mõlkis ja viletsad võivad autod välja näha, kuid harjusin sellega ruttu.

Varsti sain endale ameti. Pataljoni tehnilise osakonna ülemkapten Polišuk võttis minult ja leedukatelt "käekirjaproovi".

Kuna minu käekiri oli kõige kenam, määrati mind pataljoni tehnilise osakonna kirjutajaks. Mõni päev hiljem pandi ka leedukad paika: Matuljavitšus jäi elektrigeneraatori hooldajaks, Sepelius autopargis juhutöid tegevasse brigaadi.

Tundus, et vähemalt esialgu mul vedas. Olin tehnilises osakonnas koos punapõskse hoholliga, keda Hlebarukiks kutsuti. Sain temaga esialgu hästi läbi, pealegi olime armees ühepalju teeninud. Ülemuseks oli kapten Polišuk, kes meie esimesel jutuajamisel kohalike elanike üle naeris, väites, et nad on oma arengus keskaja tasemel. Hiljem tuli ta purjuspäi meie ruumi ning hakkas kiitlema, et tal on Tallinnas armuke. Seda ma hästi ei uskunud, kuid vastu ei öelnud midagi. Seejärel väitis ta, et Tallinnas on väga palju litse ning vene keelt kõnelejale poest midagi ei müüda. Selle peale vastasin, et Tallinnas on pool elanikkonnast venelased ja nii peaks pool linna nälgima, kuid tema süüdistas eestlasi edasi venelaste vihkamises.

Kõige rohkem kartsin aega, mis jäi tööaja lõpu ja söögiaja alguse vahele. Seda ei olnud palju, enamasti vaid tund-poolteist, kuid just see oli aeg, mil tööpäevast väsinud demblitelt ja "vanakestelt"* võis kõike oodata. Tatarlane oli enamasti purjus ja sigatses, muusikamees Stepanil, kellel küll mingit tööpäeva ei paistnud olevat, oli muidu õel iseloom. Oli üldse halvasti, et meie telgis peale remondirühma ka muusikarühm oli - seal oli mitmeid vingatseid hulgas. Siiski kartsin üle kõige Tatarlast ning Stepani. Mäletan õhtut, mil Tatarlane oli end täis joonud ning lamas röötsakil voodil. ""Hinged", (noorsõdurid, tavaliselt alla poole aasta armees teeninud - autori märkus) siia!" kõlas ta kähisev joodikuhääl üle telgi.

Ahtem tõusis ja läks. Tatarlane käskis tal vett tuua.

"Aga kes koristab?" - see oli Danilo, vägilaskehaga Donetski kaevur. Tema oli küll veel "vanake", kuid omas tänu jõule silmapaistvat positsiooni.

Hlebaruk haaras harja. Kuna tsementpõrandalt pühkides tolmu tõusis, pidi keegi seda enne niisutama. Läksin veenõud otsima. Bondari voodist möödudes nägin ta läikivaid silmi ning õnnist naeratust. Teadsin siis juba, et ta heroiini suitsetab, kuid ei teadnud veel, kuidas seda tehakse. Praegu Bondar igatahes kaifuitas ning see oli tohutu kontrast tema igapäevasele haiglasele rahulolematusele. Eile tahtis ta mu mütsi enda peaaegu karvadeta lätu vastu vahetada, kuid rühmaülem sai aru ja käskis tagasi anda. Selle peale sai Bondarev väga vihaseks. Kartsin tookord õhtut, kuid õnneks ilmus Bondar välja alles rivistuseks.

""Hinged", siia!"

---

* "vanake" - oma viimast veerandit teeniv sõdur, kuid kaitseministri käskkiri tema errulaskmiseks pole veel ilmunud - autori märkus

Danilo tahtis suitsu. Matuljavitšus pakkus talle sõduritele ette nähtud seitsmenda klassi sigarette, kuid Danilo tahtis filtriga. Matuljavitšus läks välja neid otsima.

Istusime nagu teenistusvalmid liftipoisid taburettidel, oodates uusi käsklusi meie lamavatelt isandatelt. Pealegi polnud me ju päris algajad - üle poole aasta olime kõik teeninud.

Pärast õhtusööki läks enamik kohe välikinno. Mina suundusin telki, kuid õnnetuseks olid seal Danilo ja Oleg, kes midagi otsisid. Oleg oli vist veel tugevam kui Danilo, kuid talle meeldis varju jääda. Igatahes olin tähele pannud, et Danilo temaga alati nõustus, kui Oleg oma hõbehammastest kirju suu avada viitsis.

"Ohoo, kalkun!" - nii armastasid nad mind sõimata.

Läksin kiiresti oma kapikese juurde.

"Tule siia! Meil kukkus suitsupakk maha, tule ja võta üles!"

See oli tavaline pisiülesanne, millele ma pärast pooleaastast pehmekstegevat teenistust enam vastu hakata ei suutnud. Läksin kahe voodi vahelisse vahekäiku, kummardasin suitsupakki otsima ning sain ootamatult võimsa hoobi kuklasse. Lõualuud plaksatasid kokku, keel jäi hammaste vahele ning kahest kõrist tulev naer tõestas, et tegemist on suurepäraselt õnnestunud naljaga. Vana naljaga, nagu hiljem selgus.

***

Kuidagi märkamatult olin saavutanud rütmi, kus päevad näiliselt kiiresti möödusid. Teiste vähemteeninutega võrreldes oli minu ja Hlebaruki suureks eeliseks võimalus oma kabinetis puutumatutena tööd teha. Vahel, kui oli teada, et kedagi tulemas ei ole ning Polišuk kusagil ära on, lukustasime ukse ning tukkusime pool tundi. Enne tööpäeva lõppu aga keetsime ilma suhkruta teed. Õhtuti seevastu olin pidevalt pinge all. Millegipärast oli Stepan minu vastu üha kurjemaks muutunud. Vältisin teda küll kõikjal, kus suutsin, kuid sellest hoolimata sain temalt rohkem hoope, kui normaalne oleks olnud. Lohutasin küll ennast, et ta sõidab koju, kuid ebameeldiv oli ikkagi.

Ühel pühapäevahommikul, umbes kolmandal afgaaninädalal, toimus staabiesisel platsil suur rivistus. Sinna minnes lootsin kohata oma eestlastest kaaslasi, kellega koos olin siia sõitnud. Nägingi neid rivis seisvat, kuid tundus, et rääkida nendega ei saa - oma rühma juurest lahkuda oli võimatu. Arvi, Valteri ning Heino pilgud püüdsin ükshaaval siiski kinni ja me naeratasime üksteisele sunnitult. Nendes pilkudes oli tunda ärevust, eelkõige aga uudishimu, kuid see jäi esialgu rahuldamata.

Rivistus aga oli omaette elamus. Arvasin, et pidulikud marsisammud ja raportid mind enam naerma ajada ei suuda, kuid eksisin. Staabiülem, kelleks oli seesama raudhallide juustega vanem mees, kes meiega saabumispäeval oli vestelnud, seletas nüüd pillimeestele pikalt, millal nad mängima peavad hakkama. Sellest polnud aga

kasu, sest samm ja muusikatakt küll kokku ei läinud, nii et staabiülemale paraadsammul vastutõttav brigaadikomandör kulme kortsutas. Brigaadiülem oli samuti karikatuurne kuju: suured jalad, mis paraadsammul imeliku jõnksuga ülespoole lendasid, suur nina, kehalt lühike ja veidi vimmas. Aga tige paistis ta olevat! Enne, kui ta meid tavakohaselt tervitas, tõttas ta kiirel sammul naaberpataljoni juurde, tõmbas ühe poisi rivist välja ja kuulutas: "Rivi on püha koht. Korrarikkumise eest rivis määran sulle kümme päeva aresti." Alles siis astus ta hüpleval kõnnakul oma endisele kohale ning tervitas traditsiooniliselt: "Tervist, seltsimehed!"

Ilmselt oli otsus peavahti saatmise kohta tehtud puudutatud enesetundega hingeseisundis, sest kahe komandöri teineteisele vastumarss ja raport polnud just kõige kenamini välja kukkunud. Kuulsin hiljem, et seda poissi siiski peavahti ei pandud.

Brigaadi kokkukutsumise põhjuseks oli juhtum ühe meie pataljonis teeniva poisiga. Kabulis oli ta jäetud naaberväeosa juurde autot valvama. Ta läks umbes saja meetri kaugusele jalutama, kui korraga üks auto peatus, sealt neli afgaani välja hüppasid ja poisi autosse toppisid. Poisilt võeti ära püss ja riided, hoiti ühes majas õhtuni kinni ning lasti öösel pesuväel kesklinnas lahti. Patrull korjas ta sealt üles, tõi väeossa tagasi, kuid muidugi tekkis skandaal.

Üksteise järel võtsid brigaadi ülemused sõna. Manitseti tunnimehi, kästi neil peaaegu iga traataiale lähenejat tulistada. Kõneldi juhtumistest, kus vangistatud Nõukogude sõdurid hiljem tükkideks lõigati. Eriti hingestatult alustas brigaadi politruk, hea oraator, kuid tema jutt jäi pooleli. Nimelt asus rivistusplatsi lähedal üle tee ohvitseride söökla ja äkitselt lõid selle katusest leegid välja. Politruki juhtimisel tormati kustutustöödele. Otsiti vahtkustuteid ja löödi aknaid sisse, et tulele ligi pääseda.

Hakkajamad ronisid katusele. Meie pataljonist sõitis kohale tuletõrjeauto, kust hüppas esimesena välja Pardikeseks kutsutav poiss. Ta tõmbas vooliku sirgu, kuid kahe minuti pärast sai neil vesi otsa. Paar ohvitseri hakkasid teda sõimama, kuid mul hakkas Pardikesest väga kahju. Ta käis vahel meie tööruumis juttu ajamas ja tundus, et kerge tal ei olnud, sest iseloomult oli ta vaikne. Teenistuses oli ta olnud juba aasta.

Läks veel hulk aega, kuni vahtkustutite abil tulele lõpp tehti. Olime eestlastega kõik kuidagi tähelepandamatult kokku kogunenud ning vestlesime ümbritsevaid sündmusi jälgides üksteise olukorrast. Kellelgi ei paistnud kuldne põli olevat, aga keegi ei kurtnud. Vahetasime muljeid, nautides emakeeles kõnelemist, sest kõik olime ainsad eestlased oma väeosades.

Tulekahju kustutamise järel noomiti jälle kõiki ja kästi valvsust mitte kaotada. Siis läksime rivikorras pataljonide kaupa laiali, olles enne vapiga ehitud tribüünist paraadsammul mööda marssinud. All, pataljoni territooriumil, rivistati meid uuesti üles ning pataljonikomandör käskis kõigil minna, lisades enne, et päris iga traataiale lähenejat ikka tulistada ei maksa.

Läksimegi parklasse tööle. Polišuk oli vist juba enne lõunat jooma hakanud,

sest ta turske Karlssoni-nägu muutus läikivamaks ning juuksetutt laubal tõusis väljakutsuvalt püsti. Kui käisin temalt järgmise päeva teekonnalehtedele allkirju ja pitsateid võtmas, vehkis ta sõjakalt tempIiga. Koos temaga jõi kolmanda roodu tehnik lipnik Bondarenko, kes enne oli meile demonstreerinud, kui sügavale püstolikuul seina tungib.

Tundsin juba ette, et õhtu rahulikult ei lõpe. Ja tõepoolest - Polišuk otsustas oma sõjakust rakendada, võttis kolmandast roodust KamAzi ning sõitis pargi tagumisse nurka kaubitsejaid püüdma. Ta tabaski aia äärest Tatarlase ja meie rühmas teeniva paksu Rodionovi, kes seal kohalikele bensiini ja mingeid mootoriosi müüsid. Teised olid jõudnud õigel ajal jalga lasta.

Otse parkla värava juures oli rauast puur, kus tuletõrjevarustust hoiti. Polišuk sulges Rodionovi ja Tatarlase sinna. Mind sundis ta puuri põrandale vett tooma, et puurisolijad istuda ei saaks. Rodionov ja Tatarlane sisistasid mulle ähvardusi, lubades seda asja mitte nii jätta. Ja ega nad õhtul jätnudki.

***

Kuud aega me veel Afgaanis viibinud ei olnud, kui mind ja Šepeliust esimest korda tunnimeheks määrati. Kuuajalisest kohanemisperioodist oli aga pataljoniülem meile esmakordsel kohtumisel rääkinud, toonitades, et selle aja jooksul pole kellelgi õigust meid valvekorda määrata, kuid rivistusel otsustati vastupidist ja kaevata ei olnud kellelegi.

Ega mul tegelikult selle vastu midagi olnudki. Vaheldust oli vaja. Pealegi jäi vahikorraks valmistudes üle kahe tunni vaba aega. Paar muusikarühma poissi, kes öösiti tuletõrjepatrullis viibisid ning seetõttu päeval telgis tukkusid, ei lasknud seda aega küll magamiseks kasutada, kuid rahulikult tühjas kinos istuda ja juttu ajada oli ka hea.

Seejärel nägin esmakordselt mulle määratud relvi: üsna roostes automaati, mida ma lapi ja õliga puhastada püüdsin, nelja magasini padrunitega ning soomusvesti. Viimast nägin esmakordselt lähedalt - riidega kaetud metallplaadid tundusid liiga õhukesed, et kuuli kõrvale juhtida.

Vahikorda astuvate sõdurite instrueerimine toimus brigaadi staabi ees väljakul. Politruk oli Nõukogude sõdurite tapmistest uusi andmeid saanud ning järjekordses sõimu- ja ähvarduskõnes käskis ta kõigil valvel olla. Hetkeks ilmus staabi kõrgele trepile ka brigaadikomandöri lüheldane kuju, kuid kadus varsti.

Instruktaazi lõppedes suundusime alla oma pataljoni ja saime käsu tunni aja pärast valvehoone värava taha koguneda. Hoone ise oli kahekordse traataiaga piiratud ning asus pataljoni peldiku lähedal. Õige hoone see tegelikult ei olnudki, sest katus oli telgiriidest. Hoone ees asetses nelinurkne varikatus, mille all olin mööda minnes

alati mõnda igavlevat, tukkuvat või külmetavat sõdurit näinud.

Õhtud ja ööd olid päris külmad. Seepärast ma ei imestanudki, et mõned vahikorda astujad olid soomusvesti ja sineli alla vatijopi mahutanud. Kadestasin neid, sest endal mul vatijoppi veel polnud.

Meie ülemaks oli hiljuti Moskvast saabunud lipnik: pikk, ühtlaselt turske ja häälekas mees, kes samuti *Afgaanis* esimest korda vahikorda astus. Tema abilisteks olid teises roodus teenivad seersant ja nooremseersant. Viimasel kattis üle poole näost punane lööve, ta oli pilusilmne, kuid vene keelt kõneles puhtalt. Seersant seevastu käis hüplevalt, oli optimistlik ja naerusuine, kuid näis positsioonilt nooremseersandile alla jäävat. Tema käskluse peale sisenesime valvehoonesse ja võtsime maja üle.

Šepelius läks esimeses vahetuses vahipostile, mina koos paari "hingega" sööklast õhtusööki tooma. Pärast naasmist katsime teisele vahetusele laua. Neist osa oli jõudnud juba laiale nahklavatsile pikali visata. Korraga tuli toast vahikorra ülem, käratas valju häälega kõik püsti ja ei lubanud kellelgi esialgu pikali heita. "Küll te hiljem magate," mõmises ta karu kombel sügava bassihäälega.

Õnneks läks söömine pikale ja ma pääsesin nõudepesust, kuna pidin koos järgmise vahetusega vahipostile asuma. Nautisin juba ette segamatut mõttemõlgutamist lõunamaise tähistaeva all. Nii ka sündis, sest esialgu ma veel unine ei olnud. Pealegi ásus valvatav territoorium parklas, mida võidi kontrollima tulla ainult ühest suunast. Istusin seetõttu rahulikult maha, panin automaadi põlvedele, kui korraga märkasin endast paari sammu kaugusel afgaani noorukit, kes traataia tagant heas vene keeles küsis, kas kaupa ka on.

Olin küllalt kaubitsemisi pealt näinud ja sain aru, et see on siinse elu lahutamatu osa - sedaviisi võis hankida praktiliselt kõike alates riietusesemetest ning lõpetades viina ja narkootikumidega. Kahjuks ei teadnud ma veel hindu. Siiski varastasin esimese roodu territooriumilt lauajuppe ja ühe terastrossi, käskides vastukaubana järgmisel päeval tuua pepsit ja tüki head saia. Noormehe rõõmsat nägu nähes taipasin, et olin liiga vähe küsinud.

Pärast meie vahetuse lõppu juhtus mul valvehoone juures pilusilmse nooremseersandiga väike intsident. Ma ei läinud oma automaati ta nina alla tühjaks laadima, vaid panin vana ajateenija kombel äravõetud magasini puusal rippuvasse kotti ja läksin valvehoonesse. Teadsin kindlalt, et mul padrunit rauda ei jäänud. Selle eest sain nooremseersandilt vastu lõugu, kuid need löögid ei olnud kõvad, vaid pigem kasvatusliku iseloomuga.

Edasine valve kulges rahulikult. Sain ettenähtud tunnid magada, sest "hingi" oli igas vahetuses piisavalt ja mul olid ikkagi nooremseersandi paelad peal. Päeval tõi afgaani poiss lubatud saiatüki ja pepsi, nii et see tegi ühest vahikorrast lausa peo. Pealegi oli saiatükil paksult moosi vahel.

Valvekorra lõppedes andsin relvad ära, kuid otsustasin esialgu telki mitte minna.

KUSTUTATUD
04. 02. 2026
Viimsi Raamatukogu

Raamatukogu

Polnud erilist tahtmist muusikameestega kokku saada. Selle asemel läksin töökabinetti, kus kirjutasin mõned kirjad ja jõin Hlebarukiga suhkruta teed.

Pärast õhtusööki selgus, et täna poleks mind telgis ilmselt tähelegi pandud. Nimelt oli nüüd teada, et demblid sõidavad kolme päeva pärast koju. See tegi mulle head meelt, sest Stepanist ja Tatarlasest tahtsin lahti saada. Stepani ennast polnud telgis näha, kuid Tatarlane oli. Ta oli end tähtsa teate puhul täis joonud ja kallistas kütjat Petrovi, kes teda omakorda kuldseks sõbraks nimetas.

***

Demblid sõitsid küll minema, kuid elu oluliselt paremaks ei muutunud, sest need, kes aasta teeninud olid ning siiani end üsna viisakalt üleval pidasid, hakkasid nüüd ülbitsema ja end isandate moodi üleval pidama. Erilisse masendusse langesin siis, kui juba hommikul miski viltu vedas. Siis oli väga raske päevast midagi meeldivat leida.

Kord hommikul territooriumikoristuselt telki tulles ei olnud mu silmad veel pimedusega harjunud ja ma astusin kogemata Danilo jalale, mille eest sain tugeva hoobi makku ning hiljem veel jalahoope, mis olid alguseks meeleolu langusele, kuid mis selle päeva õhtuks ebamäärase lootusega asendus.

Ma olin elus harva peksa saanud ja seetõttu ei suutnud kuidagimoodi igapäevaste hoopide ning alandusega harjuda. Fakt, et paljudel kindlasti hulga kergem elu oli ja et mul füüsiliselt midagi viga ei olnud, ei tähendanud midagi. Psüühika hakkas üles ütlema. Pealegi ei olnud mul siin tekkinud ühtegi lähedast sõpra, kellele oleksin võinud toetuda. Igatahes, kui ma hommikupoolikul Polišuki kabinetti pesin, tema ise aga sel ajal pataljoni majandusülemusega viina võttis ja tähtsat juttu ajas, läks enesetunne eriti halvaks. Konutasin laua taga, keerasin Hlebarukile selja ega suutnud midagi teha. Ainult teesklesin kirjutamist.

Just sel hommikupoolikul hakkas peas konkreetset kuju omandama mõte, mis juba ammu häbelikult kusagil ajusopis keerelnud oli, kuid nüüd üha kindlamini esiplaanile tõusis: "Mis oleks, kui võtaksin žiletitera ja järgmisele ähvardusele hoope anda või mingeid ülesandeid täitma sundida vastaksin selle randmele asetamisega ning ütleksin, et kui mind rahule ei jäeta, siis lõikan. Tegelikult ei lõika, aga ütlen nii." Sellest mõttest ajendatuna panin ühe vana žiletitera taskusse. Alles hiljem tuli pähe, et see võis liiga nüri olla.

Lõuna ajal saingi oma mõtet praktikas proovida. Nimelt olid "vanakesed" nõuks võtnud noortelt ajateenijatelt nõuda luuletuse lugemist, mille sisuks oli vanameestele rõvedas vormis ette kanda, et kaitseministri käskkirjani, mille alusel nad koju sõidavad, jääb veel nii ja nii mitu päeva. Teadsin seda luuletust küll, aga otsustasin mitte lugeda. Paar poissi deklameerisid, järjekord jõudis minuni, kuid ma jäin postina seisma ega

lausunud sõnagi. Mõneks hetkeks tekkis vaikus, siis kutsus Danilo mind enda juurde, kuid mina käitusin peaaegu nagu plaanitsetud: asetasin žileti käsivarrele, siis aga ei suutnud erutusest venekeelseid sõnu kuuldavale tuua ja puterdatult öeldud lausest ei saanud Danilo ilmselt aru. Pealegi krabas ta žileti järele, mistõttu tekkis väike segadus ning ma pidin taanduma. Hetk hiljem aga jooksin telgist välja. Šepelius tormas mulle järele, hakates vihaselt mu kallal võtma, et ma enam niisuguseid lollusi ei teeks. Noogutasin talle tüdinult.

Võtsin ennast kokku ja läksin mõne minuti pärast telki tagasi. Seal sain sõimata, aga kallale seekord ei tuldud. Rodionov saatis mind küll juua tooma, kuid see oli kerge ülesanne ja ma otsustasin esialgu uutest konfliktidest hoiduda.

Õhtu kujunes rahulikuks. Kinos näidati veidi erootilist kaheseerialist filmi ning enne magamaminekut oli kõigil iseendaga tegemist. Mina aga heitsin tekkinud ebamäärase lootusega pikali ja jõudsin enne magamaminekut veel palju mõelda.

Need hetked enne uinumist olid meeldivaimad, mida siinne elu pakkus. Telk oli pime, vaid raudahjud hõõgusid punakalt, levitades mõnusat soojust. Kostis ühtlaselt raske hingamine, keegi keeras külge, keegi soigus midagi - kõik see lõi petlikult hubase meeleolu. Samas tüli hirm - alandusi toov homne päev ei olnud kaugel.

***

Katkendeid kirjadest koju

Kirjutatud 28. detsembril 1983, kätte saadud 16. jaanuaril 1984.

...Varsti peaks palka saama. Palka me saame tšekkides - teate küll - Tallinnas on ka üks pood, kus nende eest saab...

Kirjutatud 30. detsembril 1983, kätte saadud 20. jaanuaril 1984.

...Juhtkonna poolt tehti kaval käik - palk makstakse välja alles jaanuarikuus. Seetõttu jääb minu uusaastaöö ilmselt lahjemaks kui plaanitsetud. Pole viga - küll me midagi välja mõtleme. Ega toit ja jook siin elus kõige tähtsamad ka ole...

Kirjutatud 7. jaanuaril 1984, kätte saadud 20. jaanuaril 1984.

...Räägin sellest, kuidas 1984. aasta mulle kätte tuli. Lasin end vabatahtlikult korrapidajaks panna - samasse majja, kus töötan. Muidu anti teistele 22.00 öörahu. Mina aga patrullisin 2 tundi autode vahel, siis istusin 2 tundi telefoni juures, patrullisin jälle 2 tundi. Kui uus aasta saabus, olin parajasti telefoni juures. Läksin muidugi õue, oli palju rakette, taevas oli kohe päris valge, eriti ilus aga ei olnud...

Paar päeva enne uut aastat sain kapten Polišukilt käsu joonistada nääriteemaline

plakat. Selleks andis ta mulle karbi värvipliiatseid. Suuri valgeid lehti mul oli ja hakkasingi tööle. Hlebaruk seisis kõrval ja kiitis. Tal enesel ei olnud parajasti midagi teha. Kui olin töö lõpetanud, viisin selle Polišukile näha. Ta lebas parajasti nahkdiivanil, käskis plakati lauale panna ning mõne aja pärast tagasi tulla. Tegingi nii ning taas ülemuse kabinetti minnes oli plakatile joonistatud näärivana kotist välja paistva vorsti ots. Polišuk ise ütles: "Tegin plakatile ka midagi venelikku."

Olin vist üsna nõutu näoga, sest ülemus asus asja mulle selgitama. Nagu selgus, ei kanna vene Дед Мороз kunagi, erinevalt meie näärivanast, pikka tuttmütsi, vaid alati tavalist karbust. Mina ei olnud selle peale tulnud ja olin näärivanale tuttmütsi pähe joonistanud.

Vahetult enne uut aastat maksti meie pataljonis palk siiski välja. Sain kätte üheksa tšekki ning võisin neid minu jaoks uudseid rahatähti esmakordselt käes hoida. Tõsi, kolm tšekki korjasid "vanakesed" kohe kokku, öeldes, et ostetakse fotoaparaat, mis hiljem jääb rühma käsutusse. Sain veel teada, et vähem aega teeninutel on kõvad kasud sees, sest nad saavad fotoaparaati palju pikemat aega kasutada, kui peagi kojusõitvad "vanakesed".

Kuus tšekki jäi ikkagi alles. Pidasime parajasti Hlebaruki ja ajutiselt meid trükkimisel aitava Tišiniga nõu, kuidas raha uue aasta vastuvõtule kulutada, kui nägime aknast Bondari tulemas. Aimasime kohe, et ta tuleb raha laenama. Teadsime, et ta raha hiljem kunagi tagasi ei maksa ja seetõttu leppisime ruttu kokku, justkui oleksime omad palgarahad juba Tišinile laenanud. Tišin oli aga üle aasta *Afgaanis* olnud, vahepeal koos Bondariga heroiini suitsetanud, pärast pataljoni tehnilisest osakonnastki minema kihutatud ning tema käest poleks Bondar raha saanud. Nii oligi, Bondar küll ähvardas, kuid läks tühjalt minema.

Me ei läinud mitte oma väeosa poodi, vaid brigaadi staabi juures paiknevasse. Tõime sealt küpsiseid, konservpiima, mahla ja komme. Meie seltsi tulnud Pardikesel oli peotäis rohelisi pulgakesi - kanepist valmistatud narkootikume, mida ma esialgu otsustasin mitte suitsetada. Pardike pidi lisaks veel afgaanidelt puskarit hankima. Uusaastaööks määrati valvajateks Hlebaruk, tema sõber Sirenko, väike tatarlane Ahtem ning üle aasta teeninud Zaitsev, kellel teiste meie rühmas sama palju teeninud "kulpide"* hulgas küll erilist autoriteeti polnud, kuid sedajagu ülbem oli ta väiksema teenistusstaažiga kaaslaste vastu. Siiski läksin tema juurde ja küsisin, kas ta on nõus, kui mina tema asemel vahikorda astun. Ta nõustus ning mina läksin seejärel parkla korrapidajaohvitseri juurde, et ta vahetuse kinnitaks. Vanemleitnant Patkin oli samuti nõus, kuid nõudis millegipärast, et ma astuksin Zaitsevi asemele alles peale esimest vahikorda.

* Üle aasta teeninud sõdur, õigemini saab "kulbiks" pärast teist kaitseministri käskkirja.

Õhtu ei olnud veel eriti külm, kuid kui ma Zaitsevit välja vahetama läksin, oli too jõudnud juba tigedaks saada: "Tahate mind siin ära külmetada või? Päris ülbeks läinud!" sisistas ta läbi hammaste, tahtes sõimuga ilmselt oma üleolekut näidata, ehkki tema vahetuse lõppemiseni oli aega. Või oli tal siiski külm - kiire sammuga ta väravа poole kadus.

Minul oli esialgu päris soe. Läksin nurgani, kus minu post Ahtemi omaga kokku puutus. Tema oli juba seal, istudes madalal müürijupil. Istusin ta kõrvale ning alguses vestlesime mõnda aega niisama tühjast-tähjast.

"Kas sa kuradeid näinud oled?" küsis ta siis ootamatult.

"Ei ole."

"Aga kas usud, et nad olemas on?"

Pidasin end tol ajal küll usklikuks, kuid polnud kunagi teoloogia vastu huvi tundnud ja kuradist ei teadnud ma suurt midagi. Midagi ei osanud ma ka vastata.

"Venelased, kui neile midagi niisugust rääkida, kunagi ei usu, naeravad ainult. Aga mina olen näinud."

Üllatusin üha enam. Niisugusel teemal polnud sõjaväes veel keegi minuga kõnelnud. "Räägi siis!" õhutasin ma Ahtemi tagant.

"Ükskord suvel, kui magasin, kuulsin korraga, et keegi hõikab mind õues. Läksin välja ja nägin üht oma venna sõpra, kes käskis mul venna välja kutsuda. Mina vastasin, et venda pole kodus. Hiljem tuli välja, et see venna sõber polnud öösel üldse meil käinudki."

"Kes see siis oli?"

"Kurat! Kuradi tunneb sellest ära, et tal on lühikesed kingad, kuhu kabi sisse mahub ja tollel olid niisugused lühikesed kingad."

"Oled sa neid veel näinud?"

"Ei ole, aga mu ema on palju näinud. Venelastele aga sellest midagi rääkida ei maksa. Nemad nagunii ei usu ja hakkavad naerma."

Ahtem kõneles pikalt, kuid pikkamisi hakkas külm kallale kippuma ning hubasus kadus. Pealegi läksime tülli, vaieldes, kumb meist enne magama heidab.

Vahetuse lõppedes me magamisele ei mõelnud, sest paksupõseline Hlebaruk oli meie töökabinetti vägeva laua katnud - oli isegi keedetud kartuleid ja suitsuvorsti, mida valvesolev vanemleitnant Patkin oli andnud. Nurgas magas Pardike, küllastununa söögist ja narkootikumidest, võibolla ka puskarist, kuid see ei tulnud mulle hetkel meelde, sest oli ju pea esimene kord Afganistanis oldud aja vältel, kui laual oli piisavalt head söögipoolist. Ma ei suutnud end tagasi hoida ning õgisin. Hiljem istusime Ahtemiga telefoni juures ja tukkusime vaheldumisi. Korraks käis meid kontrollimas Patkin, kuid kadus kuhugi, sest uus aasta hakkas saabuma. Kell kaksteist läksime Ahtemiga õue ja vaatasime rakettidest ning leekkuulidest kirjut taevast. Meie üllatuseks tulid kümnekonna minuti pärast väravast sisse pataljonikomandör ja politruk, kes

meile viisakalt head uut aastat soovisid. Nad kontrollisid vist vahiposte, sest suundusid edasi parklasse. Lootsin, et Hlebaruk ja Sirenko seal millegi lubamatuga ei tegele.

Teine vahikord pargis ei olnud enam nii hüvitav kui esimene. Istusime Ahtemiga jälle külg-külje kõrval, kuid kõnelesime rohkem igapäevastest teenistusasjadest. Kord põikas Ahtemi jutt ümberlõikamisele, kuid tookord see mind eriti ei huvitanud, sest mulle tundus see niigi iga päev kostva rõvetsemise jätkuna. Kuradite kohta oli aga Ahtem miskipärast kidakeelsemaks muutunud. "Küll sa neid ise ka kohtad," ütles ta ainult. "Peaasi, et oskad neid nüüd ära tunda. Iga kord vaata jalgu."

Kui me jälle telefoni juures istusime, hakkasid silmad vägisi kinni vajuma, kuid üks meist pidi tingimata üleval olema. Tülitsesime veidi, sest mõlemad soovisime istuda nahksohval sooja radiaatori lähedal. Pettumuseks oli tehnilise osakonna toa lukustatud uks, nii et uuesti sööma ei saanud minna. Kirusin mõttes Hlebarukki, kuigi tal oli veidi õigustki meid toidust eemal hoida: Ahtem ei olnud üldse midagi maksnud, mina andsin ainult kolm tšekki. Siiski lootsin päeval veel kord söömas käia.

Järgmine valvekord pargis kestis hommikul kella neljast kuueni. Hakkas valgenema, kuid uni oli vägev. Seda kasutasid autopargi tagumist nurka valvavad tunnimehed kauplemiseks. Seal müüdi maha kaks KamAzi kummi, pikk voolik ja mitu rulli traatvõrku, lähedalasuvast kütuselaost aga kaks suurt vaaditäit diislikütust.

Päeval pargis tööd ei tehtud ning seetõttu oli meil rahulik. Kõik said paar tundi magada ning sel ajal, kui Ahtem magas ja mina värava juures seisin, käisid Hlebaruk ja Sirenko pidusöögi jäänuseid söömas. See pahandas mind, kuid ma pidasin suu kinni.

Kell neli pidi meid välja vahetatama, kuid kedagi ei tulnud. Patkin saatis meid Ahtemiga uuesti parki vahipostile. Ise läks ta asja uurima. Saime vaevalt pool tundi postil olla, kui kogu remondirühm meist mööda kihutas. Niipalju jõudis Šepelius mulle hõigata, et jõujaamas, kus Matuljavitšus koos kahe vastiku "kulbi", Fedka ja Tšugreiga töötas, oli midagi katki läinud ning kapten Polišuk oli kogu remondirühma seda parandama kihutanud.

Kaheksa paiku vahetati meid siiski välja. Tulijad olid vihased - neile oli alles tund aega tagasi öeldud, et nad peavad valvekorda asuma. Mul oli aga päris hea meel, sest teiseks ööpäevaks valvesse jäämine oleks olnud pingutav. Nüüd läksime oma telki, mis oli õnneks tühi, sest muusikud istusid kinos, ülejäänud elektrigeneraatori juures. Nad saabusid alles öösel ja olid kole kurjad, et me neile järele ei läinud. Õnneks olid aga tulijad liiga väsinud, et meiega midagi ebameeldivat ette võtta oleksid viitsinud.

***

Juba mõnda aega polnud võimalust olnud end sooja veega pesta. Arvasin, et seetõttu mu ihu sügelebki. Vahel tundus see kuidagi kahtlane, kuid peale mustuse ei osanud ma sügelemist tõepoolest millegagi seletada. Ometi sai tõeline põhjus üsna

pea selgeks.

Ühel hommikul enne rivistusele minekut kratsisin pead, kui Rodionov mind peatas. "Miks sa end kratsid?" küsis ta.

"Niisama, sügeleb," vastasin vaikselt.

"Ah sügeleb või?" jätkas Rodionov uurimist, kuid juba hõikas Mišin telgisügavusest: "Võibolla on sul mandavoskad."

"Peab neid kõiki kontrollima!" kõmistas Danilo oma bassihäälega.

"Täpselt nii," kiitis Mišin takka ning nõudis kileda häälega, et ma kuue maha võtaksin.

Seisin nõutult. Ma ei saanud päris hästi aru, milles asi on ja kuube esialgu küll maha võtta ei mõelnud. Kartsin sellest algavaid mulle tundmatuid mõnitusi.

"On sul mandavoskad või?" küsis Misin uuesti.

"Mis need mandavoskad on?" küsisin nurka taandudes.

"Täid, noh!" karjus Danilo, aga tookord ei saanud ma venekeelsest sõnast "täi" aru.

"Putukad, mis mööda ihu jooksevad," kostis huvitatult lähemale astuv Oleg. "Mis te jamate. Tõmmake tal kuub maha!"

Kui mul kuube maha tiriti, teadsin juba, et mul on täid küljes. Samas jõudsin veel imestada, et ma ise selle peale polnud tulnud, on ju Vene sõjavägi ja täid kogu aeg omavahel seotud olnud. Mina aga olin oma pehme ajuga kasutusele võtnud koguni ühe prügimäe lähedalt leitud pesusärgi, mis tundus minu omast tervem ja puhtam olevat.

Olin enda peale väga vihane ega pannud hoope õieti tähelegi. Väga palju neid polnudki. Peale mind võeti ülejäänud noored ajateenijad ette ja kõigil olid täid. Tundsin sellest vist mingit kergendustki.

Õhtul soojendasin oma töötoas vett ning keetsin pesu läbi. Seejärel püüdsin ka ennast sooja veega pesta. Teadsin, et need olid algelised abinõud, sest mundrisse ja linadesse jäi kindlasti veel palju täisid, kuid olin magama heites rahul. Võisin endale nüüd vähemalt valetada.

Mõne päeva möödudes toodi meie telki kaks "hinge". Üks neist oli muusikamees ja teda käsutasid ainult muusikarühma liikmed. Teine oli puhas venelane ning hakkaja - mitte niisugune saamatu nagu mina ja leedukad olime. Seetõttu meie elu ei paranenud, vaid vastupidi, muutus veel kehvemaks. Pealegi toodi remondirühma üle Solovjovi nimeline sõdur, kes telgis uusi "seadusi" hakkas maksma panema. Eelkõige väljendus see koristamiste sagenemises. Temale kaotasin ma oma voodi, kust ta mind lihtsalt välja ajas. Õnneks oli üks ülemine narikoht vaba ja ma kolisin sinna.

Ühel ülebrigaadilisel rivistusel selgus, et kui Valter koos ühe leeduka ja usbekiga Kabuli poole avanevas väravaputkas valves oli, varastasid afgaanid öösel värava ühe poole ära. See tekitas meie rühmas kohe baltlaste vastase ühisrinde ja meid süüdistati

nüüd kõikides surmapattudes.

***

Kiri mulle. Kätte saadud jaanuari alguses koos uusaastakaardiga.

,...Tead, Üllar ja Sein on armeest tagasi. Üllar juba novembri algusest...

Katkendeid kirjadest koju

Kirjutatud 12. jaanuaril, kätte saadud 23. jaanuaril 1984.

,...Sa kirjutad, et tunned justkui vaenu nende vastu, kes miskil teel sõjaväest kõrvale hiilisid. Jäta see! Kes suutis seda omal jõul, on vahva ja tore mees, ilmselt parem kui mina...

Kirjutatud 19. jaanuaril, kätte saadud 30. jaanuaril 1984.

,...Kaks meie kursuse poissi on juba armeest kodus. Ühele lõi seersant jala pihta nii õnnetult, et veen katki läks. Tunnistati kõlbmatuks - enne oli poolteist kuud haiglas. Teisel läksid närvid läbi - tema õige koht on samuti kodus - naine ja laps tal...

Kirjutatud 26. jaanuaril, kätte saadud 4. veebruaril 1984.

,...Uue diivanilaua vastu pole mul midagi. Niisugune madal laud, hea malendeid või vahel veiniklaase peale panna. Raamatuid muidugi ka...

,...Uskuge, see päev, millal ma jälle koju jõuan, polegi nii kaugel, kui tundub...

Sünnipäevakaart emale. Kirjutatud 31. jaanuaril, kätte saadud 13. veebruaril 1984.

Läks kuningas targa juurde,
kust saada,
kust saada trooni ja maad.
Tark ütles, mine ja oota,
küll kord nad mõlemad saad.

(J.Kaplinski)

Sein ja Üllar olid sõjaväest kodus. Sain seda teada sõbra saadetud kirjast ning tundsin kadedusega segatud rõõmutunnet. Nemad on kodus, vabad kõigist lollustest, jälle iseenda peremehed - mina aga tolknen siin. Kuigi kirjast võisin Üllari kojusaamise põhjusena lugeda jalahäda ning Seini puhul närve, aimasin ma, et tegelikult on nad ise armeest välja rabelnud. Omal ajal suutsin nendega vaimselt enam-vähem samal tasemel

olla, miks siis mitte ka siin ning mõne päeva jooksul küpses minus kindel otsus närvihaigust või mõnda muud sajaprotsendiliselt kontrollimatut viga teeselda.

Oma heameeleks avastasin, et eeldused närvide krussiminekut mängida olid üsna soodsad. Olin ju siiani tavanormist küllalt erinevalt käitunud: meenutasin seda, kuidas žileti käerandmele asetasin või ükskord peksmise ajal laulma hakkasin.

Mõlgutasin neid mõtteid ja muutusin tööl üha saamatumaks. "Aastaplaan ei tähenda veel seda, et kogu aasta tuleb selle kallal töötada," ütles Polišuk mulle, kui olin järjekordse suure paberipoogna ära rikkunud.

Vastasin talle, et olen viimasel ajal kuidagi uimane ja tihti on peavaluhoogusid. Ise jälgisin teraselt ta reageeringut, kuid ta ei öelnud midagi, vaid vaimustus hoopis oma naljast aastaplaani kohta, kuulutades seda tollel päeval kõikidele ohvitseridele, kellega tal tegemist oli.

Peale uut aastat oli Polišuk Hlebaruki jefreitoriks ülendanud. Seejuures ta ütles, et tüdrukulaps on parem olla kui jefreitori poeg, kuid Hlebaruk tahtis peale paela juurdesaamist oma võimu maksma panna ning meil tekkisid esimesed tülid. Need küll lahenesid, kuid sisimas kandsime vimma edasi.

Tišin oli vahepeal meil tehnilises osakonnas justkui kolmandaks tööliseks saanud. Siis aga tuli ühel päeval tema roodu tehnik, turske lipnik Volnov, meie tuppa, lõi Tišinile painduva raudvardaga selga ning kihutas ta parki tööle, kuigi Polišuk ise oli Tišinil käskinud siin tööd teha. Peale seda intsidenti ta meile enam tööle ei tulnud.

Kõik need päevad lonkisin ringi, pea mõtteid täis. Tegin end veel saamatumaks kui olin, koperdasin ülesannete täitmisel, saades küll mõnegi hoobi, kuid vahel nägin vist nii vilets välja, et ei viitsitud kättki tõsta. Igal õhtul uinusin kindla otsusega, et järgmisel päeval alustan stseenidega, nagu ma oma vabanemiskava mõttes nimetasin. Alguses planeerisin endale peldiku juures kiviga kõvasti pähe lüüa. See oleks jätnud mulje, nagu oleks kivi lähedalasuva traataia tagant visatud. Oleksin seal pikali maas lebanud, lasknud end hospidali kanda, hiljem aga kurtnud peavalusid ja tegutsenud vastavalt olukorrale.

***

Tõusin nagu tavaliselt, umbes tunnike enne äratust. Lamasin, olin enda peale pahane eilse arguse pärast, et stseenidega alustada ei suutnud, ja tegin julgeid plaane saabuvaks päevaks. Kui fanfarist kobistama hakkas, olin juba üsna virge ning hakkasin mõni minut enne äratussignaali vormi selga tõmbama, nii et võisin pärast äratust algavast saginast veidi kõrvale jääda. Riided enam-vähem seljas, kogunesime hommikuvõimlemisele. Kõik, sest pataljonikomandör oli viimasel ajal kontrollimas käinud ja telkides magavatele "vanakestele" karistusi määranud. Rühmakomandöri abi seersant Karimi juhtimisel jooksime natuke ning tegime painutusi. See Karim oli

täitsa meeldiv noormees.

Hommikune ülevaatus oli võrreldes seersantide koolist mäletatuga puhas formaalsus. Saapad olid talvisel ajal kõigil üsna mustad, puhast kraed õmmeldi kord nädalas (teoreetiliselt pidi igal õhtul sõdurikuue kaeluse peale valgest linasest riidest sideme õmblema), vatikuued olid räpased. Minu uue vatikuue võttis Oleg endale, andes vastu täitsa talutava, kuigi mitte uue. Selle aga varastas Bondar ära, müüs maha ning ostis narkootikume. Seetõttu sain endale veel näruma. Hommikustel ülevaatustel ilmnes üks Karimi veidrus - nimelt kontrollis ta ülepäeviti mu dokumente.

Järgnes telgi ja rühmale määratud territooriumi koristamine. Samal ajal läks keegi hakkajamatest noortest hommikusööki ette valmistama või õieti juba kaetud laudu vastu võtma. Täna oli selleks Vorobjov, kes hoolimata oma kõige lühemast teenistusajast oli hästi kohanenud. Peagi järgnes rivikorras söömaminek ning peale sööki hommikune rivistus, kust me tööle suundusime. Oma tööruumi jõudes tundsin endas juba tuttavat tunnet, mis sundis ootusele. Otsustavust tegutsemiseks ei olnud üldse.

Enne lõunat tuli korraga mingi selgus. Istusin parajasti poolküljetsi laua otsas, vasakule jäi kutsuv punane põrand ja kõik lahenes kuidagi ilma mõtlemata. Hingasin õhku ahmides paar korda sügavalt sisse, panin silmad kinni ja kukutasin end põrandale.

Väga hea tunne oli. Lisaks tabas mind mingi lõbutunne, kuid samal ajal suutsin suurepäraselt naeru tagasi hoida. Hlebaruk päästis mul nööpe lahti ja hõõrus kõrvu, tõi kusagilt isegi nuuskpiiritust. Kui ta selle jälkuse mulle nina alla pani, vidutasin silmi ja tõusin istuli.

"Peas keerleb," pomisesin vaikselt ning lisasin mõttetu tiraadi eesti keeles.

"Kuidas end tunned?" pabistas Hlebaruk.

"Mis juhtus?" küsisin juba selgemal toonil, imestades isegi, kui siiralt mu küsimus kõlas.

"No sa, Toomas, alles paned," lausus Hlebaruk ilmset kergendust tundes, et mu mõistus tulema hakkas.

Panin rahuldustundega tähele, et Hlebaruk käis mitu korda töötoast väljas. Lobisemishimulisena ei suutnud ta juhtunut endale hoida ning lõunaks teadis terve rühm, mis minuga juhtunud oli. Ka kapten Polišuk teadis, sest pärast lõunat puuris ta mind tähelepaneliku pilguga ning ütles midagi mu organismi nõrkuse kohta.

Teist korda kukkusin nädala pärast. Selleks ajaks oli Polišuki poolt välja öeldud organismi nõrkusele lisandunud arvamus, et mul vahel hullushood peal käivad - olin ühe väikese aluspesus tehtud stseeniga siiski hakkama saanud, kuid peale hea une üheks ööks ei andnud see midagi. Vaid paar päeva koheldi mind ettevaatlikumalt, kuid nähes, et olen jälle enam-vähem normaalne, hakati taas tavapäraselt käituma ning ma otsustasin jälle midagi teha.

Lõuna ajal oli telgis hämar, sest valgust kumas vaid paarist väikesest aknast ja

ukse pragust. Eriti nurkades ei olnud midagi näha. Rodionov pesi end parajasti ja ma valasin talle vett kätele. Siis saatis ta mind nagi kohal asuvalt riiulilt seepi tooma. Kobasin seal vajalikust kauem ja langesin siis paari nagis rippuvat vatikuube kaasa haarates aeglaselt põrandale.

Meeleolu oli analoogiline esimese kukkumisega: üleolev lõbusus, mille sain hetkeks näolegi manada, sest oli pime. Muidugi tegi nalja ka ümbritsevate kaaslaste sagin ja nende jutt. Selgesti oli kuulda Hlebarukki, kes jälle nõrka organismi meelde tuletas. Rodionov ei öelnud midagi, aga ta valas mulle oma soojendatud pesuvee pähe, kuigi Danilo kinnitas, et hoopis külma vett on vaja.

Kui ma end viimaks jalule ajasin, nõudsid kõik, et ma arstipunkti läheksin. Vankudes ja piinatud näoga, saadetuna paarist uudishimulikust, läksin telgist välja ja nägin, et vaevalt mõnekümne meetri kaugusel ajas meie pataljoni arst doktor Tšornõi teise roodu komandöriga juttu. Viimane oli vahel tehnilisse osakonda sisse astunud ja sattus nüüd ärevusse. "Mis Toomal viga on? Kes tegi?" karjus ta sõjakalt - tugev, veidi harkisjalu seista armastav suur mees.

Telgist välja valgunud rühmakaaslased selgitasid nüüd üksteist katkestades minuga juhtunut. Doktor kuulas, käskis siis mul kaela tugevalt hoida, painutas mu pead allapoole ja lõi käeservaga paar korda kergelt kaela pihta. "Pole midagi! Tule mõne päeva jooksul vastuvõtule!" sõnas ta seejärel ja hakkas pataljoni staabi poole minema, kuid pöördus siis ümber ja käskis mul rohkem väljas olla.

Enne lõunat jäime Vorobjoviga kahekesi telgi äärde saapaid puhastama ning ta ütles mulle: "Tead, sa oled puhta loll. Sul on mingi langetõve vorm ning sind ei oleks tohtinud üldse sõjaväkke võtta. Kui sa asja ajad, võiksid veel praegugi koju saada."

Vorobjovi ütlus õhutas mu lootusi tagant ja tegin kindla otsuse õhtul peldiku juures endale kiviga pähe lüüa. Kartsin ainult, et löön liiga kõvasti ning kaotan teadvuse. Siis leitakse mind, kivi käes, ja mine tea - äkki saadetakse hospidali asemel distsiplinaarpataljoni, peavahti kindlasti.

Püüdsin kogu oma sisemise jõu eelseisvale õhtule koondada. Hoidsin mõnulevad mõtted endast eemale, püüdsin käituda rahulikult. Õhtusöögi lähenedes soovisin, et minutid oleksid tundide pikkused ja kuigi end lõpuks otsustavalt püsti ajasin, polnud kahtlused minust lahkunud. Kinnitasin endale küll, et hommikul olen hospidalis, kuu aja pärast kodus, kuid kahtlus jäi.

Pärast õhtusööki jäin vabatahtlikult lauda koristama, kuna siis polnud vaja rivistusele minna. Minnes söögijäätmeid vanasse traktorikärusse viima, vaatasin mõnekümne sammu kaugusel asuvat peldikuesist platsi ja muigasin. Samas tajusin, et millestki on puudus.

Ma ei mäleta midagi filmist, kuigi umbes poolt sellest ma vaatasin. Siis libistasin end vaikselt välikino müüride vahelt välja ning läksin üle lageda platsi peldiku poole. Sinna jõudes tegin kõigepealt kindlaks, et seal kedagi ei ole ja läksin siis traataiapoolse

sissekäigu juurde, kus mind tabas äkki jälle lõbus joovastus. Lennutasin mütsi kõrge kaarega õhku, nii et see mõne sammu kaugusele mütsatades maha kukkus, heitsin pikali, võtsin enne valitud kivi kätte ning lõin prooviks paar korda kergelt vastu pead, kuid otsustavaks löögiks käsi veel ei tõusnud. Korraga lõi pähe mõte: "Enne kukkusid maha, nüüd juhtub sinuga õnnetus. See ei ole loogiline. Keegi ei usu, et see juhus on. Panevad kinni!"

Kaugelt paistsid kaks kogu. Otsustama pidi sekundite jooksul ning ma tõusin püsti, kloppisin riided tolmust puhtaks, korjasin maast mütsi ning läksin rivistusplatsi poole, kust kostis fanfaarihäält.

***

Tšornõi lasi mind kaua oodata. Viimaks tuli sanitar, kes lubas mul arstikabinetti siseneda, kus doktor nina nokkides mugavas tugitoolis lamaskles ja mulle ka peale sisenemist ei suvatsenud tähelepanu pöörata. "Kuruntajev! Kuruntajev!" kiunus ta selle asemel heleda häälega ning palus kohaleilmunud sanitaril endale mineraalvett tuua. Alles siis, kui sanitar oli mineraalveepudeli lauale asetanud ja Tšornõi sellest klaasi joonud, pöördus ta minu poole.

"Siin oleme kahekesi ja sa võid kõigest rääkida," alustas ta usalduslikul toonil. "Ütle ausalt, kes sind lõi, et sul need minestushood peale hakkasid käima!"

Asja niisuguseks pöördeks polnud ma valmis. Tšornõi ei uskunud, et ma olen eelnevalt haige olnud. See aga tekitas olukorra, milles ma end kindlana ei tundnud.

"Mitte keegi," ütlesin, jättes doktoril võimaluse arvata, et ma valetan.

"Mulle ei maksa udu ajada. Valetamise eest on niisamuti karistus ette nähtud. Ütle mulle ja ma garanteerin, et mitte keegi ei saa teada, mida sa öelnud oled."

"Mitte keegi ei löönud mind. Lihtsalt läks silme eest mustaks ja kõik."

"Niipalju mehisust ka ei ole, et öelda, kes su sandiks lõi. See kõik on ju peapõrutuse tagajärg."

See oli mulle väga meeldiv, kui ta mind sandiks nimetas, kuid aimasin, et olematu lööja pinnimine jätkub.

"Näed! Telefon on minu ees laual. Ma helistan kohe brigaadi eriosakonna ülemale ja kui sa tema ees ka vait oled, lähed peavahti. Tead sa, missugune Kabuli peavaht on? Ja enne sa sealt ei pääse, kui ütled, kes sind lõi."

"Pole mul midagi öelda."

"Siis käi välja! Aga ma kutsun su veel tagasi."

Esimene käik doktori juurde andis mulle päris palju, sest ta näis kaljukindlalt uskuvat, et ma olen kelleltki hoobi vastu pead saanud. Lootsin ta usku "lööjat välja andmata" enese huvides kasutada.

Lõuna ajal aga saingi hoobi pähe. Pühkisin telki. Kõik, kellel see lubatud oli,

pikutasid. Voodite vahelt pühkides ei raputanud ma eriti hoolikalt vett maha ning tolm tõusis Olegile silma. Selle eest sain löögi näkku, komistasin ühe tabureti otsa ja sadasin peaga vastu voodit. Tänu salajastele lootustele olin rahulik ning see mind eriti ei masendanud. Tuju läks alla veidi hiljem, kui pimedas nurgas leedukatega oma maade ajaloost rääkisime ja ma äkki teadvustasin olukorra absurdsust: asjalikku juttu peame kõnelema pimedas nurgas ja sosistades, sest see on meile ettenähtud koht.

Katkendeid kirjadest koju

Kirjutatud 3. veebruaril, kätte saadud 9. veebruaril 1984.

...Ma ei ole endaga rahul. Aega justkui oleks, aga kasulikult seda veeta ei oska. Mõned toimingud, mida olen tahtnud ammugi teha, on siiani tegemata...

...Huvitav, et hommikul olen väga heas vormis. Pea on plaane täis, mõtted ergud. Õhtul ei jää sellest enamasti midagi järele...

Kirjutatud 14. veebruaril, kätte saadud 27. veebruaril 1984.

...Paariks päevaks on meil siin lein välja kuulutatud. Ajalehtede vahendusel saime Andropovi surmast teada...

Mõni päev pärast doktori juures käimist tegin oma parima stseeni. Oli õdus õhtupoolik, kui kõik telgis ümber ahju istusid ning omi mõtteid mõlgutasid. Vaid harva kästi sellistel hetkedel noortel midagi teha - selle asemel oldi iseendaga. Küllap on niisugused hetked kõikide inimeste üldine vajadus.

Olin kodust kaks kirja saanud. Lugesin neid ja otsustasin mängida, et üks kiri on meheleläinud pruudilt. Üks kiri oli isalt ja kui tema rahulik kuju mu silme ette tuli, mõtlesin tema moodi kaalutletult, et mis see näitlemine siis ikka ära ei ole. Samas teadsin, et pean enesesse koguma otsustavust - muidu oleks stseen ebausutavalt välja kukkunud. See õnnestus ja ma hakkasin endasse kogunenud pingest lausa värisema, kuid hoidsin end kätega taburetiäärest haarates kramplikult paigal ja vaatasin tardunult ahjusuud.

Kui oleks kõlanud igaõhtune söögisignaal, poleks ma võibolla millegagi hakkama saanud. Õnneks puudutas Mišin mind õlast, käskis midagi teha, mida ma ei kuulnud, sest see oli nagu päästikule vajutamine.

Usun, et kui mul oleks pruut olnud ning ta oleks mehele läinud, poleks sellele järgnenud pooltki niisugust energia vallandumist, kui tol õhtul toimus. Algul vaatasin ma Miinile suurte silmadega otsa, röögatasin siis midagi, kiskusin paljaste kätega punase ahjuukse lahti ja toppisin kirja sinna. Siis tormasin kõiki laiali paisates ja seosetult

soigudes oma endise voodi juurde, peitsin pea patja ning jäin sinna vappudes lamama.

Tegelikult ma naersin ning vappumine oli tõeline. Peas vilksas veel mõte, et ometi võin ka mina enne õhtusööki pikutada ning sellest küljest vaadatuna oli olukord veel koomilisem. Reaalsustaju oli kadunud, samuti oli kadunud vahe naeru ja nutu vahel.

"Ma sain kohe aru, kui ta mulle otsa vaatas, et midagi on juhtunud," kuulsin Mišinit seletamas. Samas tundsin, kuidas keegi mu voodiäärele istus ning hetke pärast kuulsin Olegi seekord sõbralikku häält.

"Mis juhtus?" küsis ta.

"Teisele läks. Saatan!" sisistasin pead padjalt tõstmata läbi hammaste.

Kuulsin, kuidas Oleg mu vastust teistele valgustas ning üldine jutupomin hakkas, mille katkestas õhtusöögisignaal. Keegi ütles, et mind tuleks rahule jätta ning pärast õhtusööki vaadata, mis saab. Kõige enam rõõmustasin selle üle, et kellelgi ei paistnud kahtlust tekkivat minu loo tõelisuses.

Mõni aeg tagasi meie rühma üle toodud Solovjovi ei olnud enne õhtusööki telgis. Kui ta nüüd koos teistega rõõmsalt tuli ja ta silmad pimedusega harjusid, nägi ta mind enda voodis pikali olevat. Ta jõudis öelda paar teravat sõna, kuid teised seletasid talle olukorra ära. Eriti aktiivne oli Mišin, kes arvas, et võibolla tuleks isegi arst kutsuda, kuid enamus laitis selle mõtte maha. Ainult Karim ütles, et ma prooviksin õhtusele rivistusele tulla.

Järgmistel päevadel tunti minu seisundi vastu elavat huvi. Samuti uuriti kõiki kirjas sisaldunud üksikasju ja ma pidin need välja mõtlema. Mulle tunti kaasa ja eluolu paranes mõneks ajaks. Lasin end seetõttu lõdvaks ja kuna mul konkreetne edasine tegevusplaan puudus, käitusin normaalselt, lootes, et kuuldused minu kummalisest käitumisest jõuavad pataljoni juhtkonnani, kus hakatakse mu vaimse tervise vastu huvi tundma. Seda aga ei juhtunud, mis oligi tegelikult loogiline.

Närvid olid pidevast teesklemisest ja ootusest siiski kulunud. Ärritusin seesmiselt tihti või vastupidi - jäin pikaks ajaks mingit lihtsat mõttekest peas loksutama, ilma et oleks sellest lahti saanud. Sellisena jäin tihti teistele jalgu - ühed suhtusid minusse heatahtlikult, pinnides vaid üksikasju tüdruku mehelemineku kohta, teised olid aga veel vihasemad kui varem ja nendega lävimine ei olnud kerge. Muret tegi ka see, et kuigi paljud mind natuke ebanormaalseks pidasid, polnud ma hospidali pääsemisele sugugi ligemal kui alguses. Viimast mõtet kaaludes otsustasin peavalu ja tasakaaluhäireid kaevates veel kord Tšornõi jutule minna.

"Noh, kas tulid ütlema, kes sind lõi?" oli tolle esimene küsimus.

"Keegi ei löönud. Peavalud olid ja..." püüdsin juttu teisele teemale juhtida, kuid Tsornõi ei lasknud mind lõpetada ja et ma juba enne närviline olin, tegi ta mu varsti tümaks.

"Muusikud peksid sind või?" küsis ta äkki konkreetselt ja ma ei saanud arugi,

kui olin jaatavalt vastanud.

"Nii-nii," silus arst oma ümarat valget lõuga, hüüdis siis Kuruntajevit, käskides tollel tuua kaardid muusikarühma andmetega. Siis tõmbas ta telefoni lähemale, võttis toru hargilt ja ütles:

"Helistan praegu brigaadi eriosakonna ülemale. Sul on veel võimalus öelda muusiku nimi - garanteerin, et temaga midagi ei juhtu ja see jutuajamine jääb meie vahele. Ma pean seda nime lihtsalt teadma."

"Oleg," ütlesin ma ja hetke pärast tundsin, kuidas olin lubatud piiri ületanud. Oma mängu ei tohtinud ma kaasa tõmmata teisi ja kuigi Oleg oli siga ning ta oli mind korduvalt löönud, olin mina nüüd tema suhtes vähemalt niisama palju moraalselt allpool, kui tema mind lüües minust allapoole jäi.

Seda kõike tajusin lühikese ajavahemiku jooksul. Mõneks hetkeks klammerdusin veel arsti antud garantii külge, kuid see purunes kohe, sest Tšornõi võttis Olegi kaardi teiste hulgast välja ja asetas mingi kausta vahele. Sõnadetagi oli selge, et tema antud garantii oli ainult sõnakõlks.

"Mine nüüd!" käskis ta siis, "eks homme vaatame, mis sul viga on."

Paar tundi hiljem puhastasime Hlebarukiga väravamaja ees saapaid. Rodionov ja Mišin läksid meist mööda ning Mišin hõikas: "Õnnitlen, koputaja! Oleg pannakse istuma." Rodionov sülitas minu poole, aga vahemaa oli liiga suur.

Mulle oli see nagu pomm. Õhkõrnad lootused doktori aususele olid kadunud, tundsin ennast kaltsuna, mis on isegi jalgade pühkimiseks liiga räpane.

Hlebaruk oli saapaharja kõrvale pannud, vaatas mulle otsa ning küsis: "Käisid koputamas või?"

"Kuradi arst," pressisin mitu korda läbi hammaste, läksin tööruumi ja jäin sinna pea käte vahel istuma. Mulle järgnenud Hlebaruk esitas hulga küsimusi, kuid ma pomisesin vastuseks ainult ähvardusi arsti aadressil.

"Leidsid ka, keda usaldada - arsti," sõnas Hlebaruk põlglik-kaastundlikult. Peagi võttis ta sõidulehed ja läks neile allkirju võtma, nii et jäin kabinetti üksi. Tavaliselt võttis allkirjade järel käimine tal aega umbes tunni.

Lõppakordina oli mul kogu aeg plaanis olnud enesetapu lavastamine, kuid lükkasin seda stseeni päev-päevalt edasi. Tänane sündmus aga muutis otsustamise kergeks. Tarbetud meenutused ja unistused ei seganud enam - ma pidin haiglasse saama. Seal oleksin rääkinud, et Tsornõi pressis minult tunnistuse välja ja see oli viimane tilk meeleheitekarikasse, mis üle ajama hakkas.

Äkki kohkusin mõttest, mis ei võtnud kavandatavat enam mänguna. Tõepoolest tundsin, et segi hakkavad minema reaalsus ja soovunelm. Ma ei olnud enam kindel, et hakkan vaid näitlema - võibolla olengi hull ja tahan sooni läbi lõigata.

Hlebaruki tagasitulekuni oli veel aega. Ma teadsin, et tal on oma kapis paar pakki vahvleid ja ma sõin ühe neist ära.

"Võibolla olen poole tunni pärast surnud, kuid siis olen vähemalt vahvleid söönud," käis teist vahvlit süües mõte läbi pea, kuid kohe järgmine mõte manitses hoolikusele sisselõikamisel.

Vahvlid söödud, keerasin ukse lukku. Seejärel tegin laua paberitest puhtaks, asetasin sinna laiali mulle saadetud uusaastakaardid ning heitsin selili nende peale. Võtsin taskust ziletitera, kuid korraga ei osanud leida kohta, kust lõikamist alustada.

"Oota, kuni Hlebaruk ukse taga on, siis jõuab ta akna sisse lüüa," vilksas vana plaan mul peas, kuid miski sundis mind alustama. Katsusin vasema käega paremat ning veidi randmest allpool tundsin tukseid. Arvasin, et see on õige koht, võtsin zhiletitera vasakusse kätte ning hakkasin lõikama. See oli ebamugav, sest lamasin ilma peaaluseta ja vasak käsi oli kohmakas. Pealegi oli valus. Proovisin kaht kohta sentimeetriste vahedega, kuid ei jõudnud kuigi sügavale. Võtsin ziletitera paremasse kätte, leidsin vasaku käe siseküljel tuksleva koha ning siin oli kohe esimene lõige parem.

"Pea kinni! Oota Hlebaruk ära!" kisas miski mu sees, kuid nagu nõiutuna jätkasin masinlikult haava süvendamist. Sealt tuli veel vähe verd, kuid piisavalt palju selleks, et lõikamist segada. Pealegi oli "Neva" zhiletitera nüri.

Siis kuulsin ukse taga kobinat. Keegi tõmbas ust enda poole, kuid see oli lukustatud. Kuuldus Hlebaruki hääl, mis varsti kandus akna taha. Kuna kardinad olid ees, nägi ta nende vahelt ainult minu jalgu. "Tõuse üles!" karjus ta reipalt. "No sa alles magad."

Pidin nüüd tegema otsustava sügava sisselõike, kuid äkki ma enam ei suutnud. Selle asemel tõusin, vaarusin ukseni ja keerasin selle lukust lahti. Seejärel istusin laua taha, jäädes ukse poole seljaga.

"Küll sa alles magasid!!" tuli Hlebaruk suure hooga sisse, kuid jäi vait, kui mu nägu ja kätt nägi.

Hlebaruk sidus mu käe ilusti kinni. Samal ajal kostitas ta mind loenguga, kuidas inimene igas olukorras peab ennast valitsema ning kõik üle elama. "No on sinuga alles tegu!" ütles ta lõpetuseks.

"Tuleb edasi elada... aga kuidas," pomisesin vastu ning püüdsin olukorda analüüsida. Stseen oli õnnestunud hirmuäratavalt tõepäraselt, kuid peale Hlebaruki polnud ühtegi tunnistajat ning ta näis kõike nähtut vaid enda teada jätta tahtvat. Seega olin ma hospidalist ikka veel kaugel. Samuti oli korda ajamata Olegi asi ning otsustasingi nüüd selle ette võtta.

Kirjutasin raporti, kus seletasin, et Oleg oli mind kergelt raputanud ainult selleks, et minestusest toibutada. Mulle tuli meelde, et ma polnud arstile peale Olegi nime midagi öelnud. Sellest lähtudes otsustasin väita, et kehva keeleoskuse tõttu sain Tšornõist lihtsalt valesti aru.

Läksin seejärel Tšornõid otsima ja tabasin ta staabi nurga juures. Andsin talle

oma raporti, kuid ta sõimas mu läbi ja tõmbas raporti puruks. "Niipalju mehisust sul ei ole, et ühte lurjust istuma panna," oli ta viimane lause, enne kui ta staabiuksest sisse läks.

Tema käitumine mind eriti ei heidutanud ning uus raport põues, läksin õhtul oma telki. Olin nüüd rahulik, sest teadsin, et Olegi vangipanekuks peaksin mina tunnistajana esinema. Seda ma aga ei teeks.

Kuna rühmakomandör leitnant Fjodorov ööbis telgis, möödus öö rahulikult. Panin küll enda aadressil tähele üksikuid sosistamisi ning märguandmisi, kuid see oli kõik. Ikkagi tõusin öösel mitu korda üles.

Peale hommikusignaali kõlamist tuli korraga mõte koos teistega mitte tõusta ning mingit segast haigushoogu teeselda. Jäingi voodisse, hingates vaikse kähinaga sel ajal, kui ülejäänud end riidesse panid. Viimaks avastas mu pikalioleku Solovjov, lõi jalaga, kuid ma ei reageerinud sellele. Ainult hingeldasin ja ajasin suust tatti välja. Tekkis jälle segadus. Mul hõõruti kõrvu, kallati vett pähe, saadeti keegi sanitari järele, kes mulle nuuskpiiritust nina alla toppis. Rääkisin kõigiga algul eesti keeles ning kui vene keelele üle läksin, kaebasin peavalu ja õhupuudust. Oleg oli närvis, juhtis minu eest hoolitsemist, käskides hommikusöögi mulle telki tuua. Pärast istus ta naabervoodil ja ma ütlesin talle, et tahtsin endale lõppu teha. Ta kohkus selle peale väga. "Siis öleks nad mu kindlasti kinni pannud," lausus ta mõtlikult mind ebaleva pilguga vaadates. Ma rääkisin talle raportist ning lõpuks kirusime koos doktorit.

Sain loa lõunani koikul lamada, kuid paari tunni möödudes tundsin end piisavalt "tervena", et oma kontorisse minna, kus Hlebaruk mind uudishimulikult küsimustega tervitas. Ei öelnud talle suurt midagi.

Paar päeva möödus vaikselt. Suurt kära mu kättelõikamisest ei tõusnud - võimalik, et omas rühmas oli see siiski teada. Paksust sidemest ja sinna alla pandud vatist oli verine laik küll läbi pressinud, kuid side jäi mundrikuue alla ja tähelepanu ei äratanud. Kord leidsin sideme vahelt täi.

Tegelikult olin üsna viletsas seisus, sest minu "närvihaigust" ei tahetud tunnistada. Tšornõi ütles mulle ühel õhtul rivistusel, et ma olevat loll, kes pesuväel ringi jookseb ning peksuga mind enam lollimaks teha ei saa. Ühest küljest oli see ütlus mulle kergenduseks, sest Olegi asi tundus joones olevat, teisalt ei tundnud doktor mu "haiguse" vastu mingit huvi. Uuteks stseenideks aga polnud mul lihtsalt jõudu.

"Hea, et ülemused su lõikamisest midagi teada ei saanud. Nad oleks võinud su hullumajja saata!" ütles Hlebaruk mulle, kui me kord kahekesi olime. See ütlus kinnitas mu arvamust, et ainuke võimalus praeguses olukorras oma eesmärgi saavutamiseks on kogu lugu mõnele ohvitserile teatavaks teha. Otsustasin Polišuki kasuks, sest kulgi ta oli ülbe mees, meeldisid talle mittestandardsed olukorrad. Lisaks annaks see juhtum talle huvitava teema terveks joomaõhtuks.

"Tead, ma kardan enda pärast," vastasin Hlebarukile, "ma justkui ei suuda ennast valitseda ja võin varsti jälle midagi sarnast teha. Ma vist räägin Polišukile kõik ära."

"Ära Polišuki juurde küll mine. Tema räägib doktorile ja sind võidakse haiglasse panna," arvas Hlebaruk.

Imestasin, et Hlebaruk kartis just seda, mida mina soovisin. Ometi oli ta ühes jutuajamises maininud oma viha armee vastu. Enesekindlust lisas muidugi see, et Hlebaruk mind vist tõesti uskus.

Järgmise päeva hommikul oli Polišuk tigedas tujus. Mind saatis ta sõimates parklasse tööle, kuhu ma heameelega läksin. Kaevasin koos Šepeliuse, Matuljavitšuse ja Zapariga kaabli jaoks kraavi. Kuna pinnas oli kõva, pidime kõigepealt kangiga mulla lahti raiuma. Tööd tehes kõnelesime oma kodukohtadest ja kui Šepelius Kasahhis elavate kaamelite kohta mingi naljatleva märkuse tegi, võttis Zapar tal rinnust kinni, raputas ja küsis vihaselt, mida Šepelius üldse ta kodumaast teab.

Tööpäeva lõppedes, kui enamik telkide poole läks, põikasin mina Polišuki kabinetti. Peale mõnusat tööd värskes õhus tundsin end hästi ja suutsin hingeliselt muserdatud inimest mängida nii, et pea ka töötas.

"Mul on vaja teiega kõnelda," ütlesin pilku laual hoides Polišukile, kes, haisvates sokkides jalad püsti, nahkdiivanil lamas. Ta oli purjus ja melanhooliasse langenud ning see tegi mu ülesande lihtsamaks.

Rääkisin talle enesetapukatsest ja väitsin, et kardan selle kordumist. Ta muutus tähelepanelikuks, tõusis istuli ning rääkis mulle pikalt närvihaigustest. Seejärel käskis ta mul telki minna, lubades midagi ette võtta. Ainult üks asi tegi mind rahutuks: jutu sees mainis Polišuk, et minu haigus olevat küll tõsine, aga esinevat ka simulante, kes tahtvat sõjaväest pääseda. Juba selle mõtte väljaütlemine näitas, et väike kahtlus tal on.

Kui ma mõne tunni pärast telgis ahju kütsin, tulid sisse Tšornõi ja Polišuk, käskisid isiklikud asjad võtta ning nendega kaasa tulla. Läksime arstipunkti, kus Tšornõi mind läbi vaatas ja sanitarile üle andis, kes mind viie voodiga palatisse juhatas. Enne magamaminekut hävitasin veel kloorivees täisid.

Järgmisel päeval viidi mind Kabuli keskhospidali. Afganistanis olin selleks ajaks viibinud kolm kuud, Nõukogude armees kaheksa kuud.

HULLUPALATIS

Katkendeid säilinud kirjadest emale, mis on kirjutatud hullupalatis:

8. märtsil 1984, kätte saadud 23. märtsil 1984.

...Mina vedelen praegu veel hospidali vedrumadratsitega vooditel (visatakse vist varsti välja). Suureks plussiks on siin see, et on üsna palju ja üsna mitmekülgset kirjandust. Peale selle saab televiisorit vaadata - nägin seal kord ka Marju Länikut, kes üht eestikeelset laulu laulis. Joalat nägin ka, aga tema laulis vene keeles...

...Pullid peaks praeguseks juba üsna kena kasvu olema. Kas meil seapõrsaid ka on?...

...Siinsele talvele on ots üsna armetul kombel peale tehtud. Päevad on nüüd õige soojad juba, öödki pole enam endise jahedusega. Siin on tore siseõu suurte puude ja kanalikestega. Mul on ühe pingi peal lemmikkoht, kus ma istun...

...Õnnitlen Sind veel kord tähtpäeval. Lisan mõned värsid ja püüan endiselt edasi Su soove täita - (See on lõpp minu lemmikluuletaja J.Kaplinski ballaadist "Üks kuningas oli kord maata")

...sai kuningas tammekirstu
nii nagu kuningal viis
auk murti külmunud mulda
ja sinna ta viidi siis
nüüd maa...

...Värsid tunduvad veidi nukrad, aga nad on ilusad ja lõpp on ka ilus. Kõik tuleb, kui kaua mõnikord oodata ka ei tule...

Iga kord, kui mul õnnestus Kabulis ringi sõita, unustasin ma eesseisvad probleemid ja imetlesin lõunamaise linna kirevat elurütmi. Ka nüüd, kus teadsin, et kasulikum oleks mõtted koondada varsti toimuvale kohtumisele psühhiaatriga või hoopis palvetada, ei saanud ma pilku lahti kitsastel tänavatel toimuvast, mis paistis läbi furgooni räpase esiklaasi. Aeg-ajalt vilksatas linnapildi taustal autojuhi kõrval istuva väeosa arsti ümaravõitu lõug.

Doktor Tšornõi oli umbes kolmekümneaastane mees. Aukraadilt kapten. Ta oskas hästi läbi saada väeosa ülemustega, varastas vähe ja ettevaatlikult, aga pidevalt. Arstiteadusest ei paistnud ta suurt midagi teadvat, kuigi mind läbi vaadates võttis kasutusele isegi kummihaamri.

Kord, ühe veoauto tankimise aegu, hakkas auto, mille tsisternist tangiti, liikuma ja litsus tankija surnuks. Tsisternauto juht oli suures masenduses ja algul pidigi ta karistuse saama. Ootamatult sekkus asjasse doktor Tšornõi ja tõestas kuidagi, et juht oli tegelikult palju rohkem süüdi. Tšornõi oli ka meeste hulgas, kes viisid poisi

Venemaale neljaaastast karistust kandma ja ta puhkas juhust kasutades nädal aega kodus. Seepärast kahtlustan, et autojuhti süüdistades pidas arst tegelikult oma kasu silmas.

Kollakaspruunid saviplönnidest majad jätsid tänu akende puudumisele salapärase mulje. Nende vahel turritasid tihedad, tolmust hallikasrohelised puuvõrad, mis mõjusid eriti kontrastselt maas kasvava rohelise puudumise tõttu. Tänavaäärsete poodide vaateakende vahel asetsesid laudadel punased õuna- ja kollased apelsinikuhjad. Koos tänavapildiga vilksatasid peas ka mõtted kodust, põimudes naljakalt üheks silmade ees oleva tõelisusega. See kõik tekitas ebamäärase meeleolu, kus lootusekiired vaheldusid meeleheitega.

Sageli riivasin pilguga ka oma vastas istuvat sõdurit. Olin temaga alles eelmisel õhtul tutvunud ja kiiresti ka sõbrunenud. Oli meeldiv, et peale naiste, viina ja mõne teise tavateema keegi ka muud juttu ajas. Rääkisime temaga isegi Puškinist ja Lermontovist. Nimeks oli tal Vladimir. Kandilised prillid muutsid ta näo intelligentseks ja arukaks. Teda viidi psühhiaatri juurde nagu mindki.

Viimase nädala sündmustele mõeldes kahtlesin isegi, kas olen normaalne.

***

Haigla asus kivimüüriga piiratud madalas majas. Õues kasvasid jämedad seedrit meenutavad puud, millele sain vaid põgusa pilgu heita. Sisenesime suurde kivihoonesse, kus kohe sissekäigu juures lebasid kanderaamidel vatikuubedega kaetud haavatud (või surnud), kellest Tšornõi meid mööda juhatas.

Läbisime mitu pikka koridori, vahepeal avades valgeksvärvitud uksi. Ma ei püüdnudki teed välisukseni meelde jätta, sest selles sopilises majas paistis see võimatu olevat. Ühes paljude ustega pikas koridoris jäi Tšornõi viimaks seinaäärse tooliderea juures seisma ja käskis meid oodata, kadudes ise ilma sildita ukse taha. Mõne minuti pärast tuli ta välja ja andis Vladimirile märku endale järgneda.

Nõnda oodates panin äkki tähele vasemalt poolt kostvat vaikset mootoripodinat. Vaatasin hoolega ja nägin poolavatud ukse vahelt seal toimetava neiu kuju. Vahuste käsivarte järele mõistsin, et ta peseb pesu. Kirusin end ja püüdsin palvetada, kuid ikka eksis pilk pesupesijale ja jäi sinna püsima.

Panin tähele, et neiu pole tegelikult kuigi ilus: liiga suured ja pikad käed ja jalad ning lühike must soeng andsid talle putuka kuju. Nägu aga oli tal kena - vähemalt niipalju, kui suutsin seda uksepilust eristada. Korraks libises ta pilk peatumata üle minu. Võibolla ta tabaski minu huvitatud oleku, kuid eks ole sõjaväega kokkupuutuvad naised tihti pilgupüüdjateks ja sellega harjunud. Küllap oli talle loomulik, et keegi teda vaatab. Nii ma jälgisingi teda ja lihtsalt istusin, sest pea ei töötanud.

Ei tajunud ka aja möödumist, kuid korraga käis uks ja väljusid Tšornõi ja Vladimir.

Taipasin Vladimiri ebaleva ilme järgi silmapilkselt, et teda oli terveks tunnistatud. Mul oleks pidanud temast kahju olema, kuid asemele puges mingi loll üleolekutunne. Ma ei katsunudki selle hetketunde vastu sõdida, läksin ju kohe pärast teda arsti juurde.

Prillidega intelligentne Vladimir oli pärit samast paigast, millest jutustab Puškini "Kapteni tütar". Viimati nägin teda psühhiaatri kabinetist väljatulekul. Enne seda oli ta karauulis enesevalitsuse kaotanud ja püssiga ülevaatajat taga ajama hakanud. Päästikule ta tookord ei vajutanud, kuid siiski suunati ta psühhiaatri juurde kontrollile, sealt aga terveks tunnistatuna väeossa tagasi. Väeosas paigutati ta küll ümber teise pataljoni, kuid kord vahipostil olles lasi ta enesele kuuli pähe.

***

Sisenesime Tšornõiga algul väiksesse koridori ja siis kabinetti, mille uksel oli tusiga kirjutatud silt "Vanemordinaator". Jõudsin hetke juurelda sõna "ordinaator" tähenduse üle, kuid siis sattusin vastamisi laua taga istuva paksu vuntsidega mehega.

"Istuge siia!" ütles ta pärast minu hetkelist silmitsemist enda vastas seisvale toolile osutades. Tšornõi istus minu selja taha.

Vaikisime mõne hetke. Jõudsin raamaturiiulil tähele panna Dostojevski "Kuritööd ja karistust" ning "Idiooti", kuid siis vaatasin taas laua taga istujat.

Esmalt märkasin tema õlgadel alampolkovniku paguneid. Suur kandiline tahapoole kammitud juustega pea. Vuntsid nina all ja pruunide silmade tugev pilk, milles vahel vilkus kavalussädemeid.

"Ah nii, nagu omal ajal tegid sinu esivanemad. Nuga pihku ja üle randme. See on just meremeeste moodi," alustas ta kerges toonis, lehitsedes samal ajal minu toimikut ja pilku tõstes mulle lõbusalt silma vaadates.

Vaatasin mõne hetke talle vastu, aga siis langetasin silmad. Tahtsin näida tõsise ja rusutuna, kuid praegu oleks ta pilk mu lihtsalt naerma pannud. Tundsin isegi, et kauem neisse silmadesse vaadates võiks peaaegu öelda: jah, sai nalja tehtud, aga nüüd lähen ja teenin edasi - mis seal ikka. Nüüd aga vaikisin.

"Jah," venitas alampolkovnik endiselt mõnusa joviaalse häälega, "oled õppinud Tartu Ülikoolis. Minu poja unistuseks on kunagi selles koolis õppida. Vana kuulus Euroopa ülikool."

Vaikisin edasi. Minult polnud ju tegelikult midagi küsitud.

"Mida sa nüüd edasi teha kavatsed?" küsitigi kohe märksa konkreetsemalt.

"Ei tea," pomisesin vastuseks.

"Nii et tüdruku pärast," ütles ta toimikust üht lõiku lugedes. "See läheb ju üle."

Võrreldes Tšornõiga näis ta naiste suhtes leebe olevat.

Mäletasin selgesti minu haigust mõista püüdva Tšornõi paatoslikku hüüatust: "Meie lõime need naised, mitte vastupidi! Litade pärast ei kaotata mõistust!" Tšornõi oli hea kõneleja, nõrgem aga loogikas. Lause esimene pool jäi mulle igatahes mõistmatuks.

"Minu jaoks oli ta kõik," kostsin tasa, aimates ise, kui ebatõeliselt see kõlas.

"Vaata mulle silma!"

Tõstsin hetkeks pilgu, kuid langetasin taas.

"Kus on su baltlase uhkus? Üliõpilane! Kotkas! Mingi plika pärast, kelletaolisi maailm täis on!" jätkas alampolkovnik oma sõbralik-lõbusat hääletooni kaotamata.

"Pealegi pole ma väärt elama," kostsin seepeale isegi oma sõnadest üllatudes.

"Ma viibin tihti väikeses Eesti linnas Võrus. Seal lähedal on hüvad paigad seenel käia. Ja tüdrukud tänavatel on ilusad!" jätkas ta eelnevast märkusest algul välja tegemata. "Ja siiski! Miks sa pole väärt elama?"

Tegin, nagu tahaks midagi öelda, kuid vaikisin edasi. "Võibolla seltsimees kapten segab sind. Palume tal välja minna," andis ta Tšornõile märku, kes tõusis ja väljus.

"Minust on kalts alles jäänud," sosistasin vaikselt.

"Kas "vanakesed" tegid liiga? Said peksa?" päris ta nüüd märksa ametlikuma tooniga.

Vastasin segase pominaga, mis pidi siiski eitust väljendama. Teadsin, et pean selle jutuajamise tulemusena kuidagi haiglasse sisse saama, kuigi seni polnud jutt sellele veel kaldunud. Olin küll oma vastustega enam-vähem rahul, kuid arvasin, et võin end pilguga reeta.

"Vaja on edasi teenida," ütles alampolkovnik nüüd tõsiselt. "Sa oled ju mees."

"Jätke see," vastasin tüdinult.

"Tegelikult sa ju ei tahtnudki end tappa. Õppisid bioloogiat ja tead täpselt, kust veresooned lähevad. Kui asi oleks tõsine olnud, oleksid kaela lõiganud, mitte kätte."

Ta rääkis loogiliselt ja mõjuvalt. Aeg-ajalt võbeles tal üks suunurk muhedalt, nii et vuntside alt paljastusid valged hambad.

"Võin ka kaela lõigata!" hüüatasin valjemal toonil.

"Ja lõika!"

"Lõikangi!"

Vaikus. Tundsin, et ta tahab mu pilku enesesse püüda.

"Vaata otsa! Veel!"

"Ja lõikangi!"

"Sina, üliõpilane, baltlane, viikingite järeltulija. Kas tõesti tahad minna palatisse koos poolearuliste ja narkomaanidega!"

"Mis palatisse?"

Olin rahul. Tema oli esimesena palatist juttu teinud. Samas tundsin, et lähemate

minutite jooksul otsustatakse minu jaoks palju.

"Lähme vaatame siis seda palatit," kostis laua tagant ja vastust ootamata ajas alampolkovnik oma suure kere püsti.

Alampolkovnik Ždanovski oli tark mees, kuid ta teenis Nõukogude armeed.

Ta jõi vähe ja kasutas aega ka enesetäiendamiseks. Olen lootnud teda hiljem Võrus kohata, et võrdsetel alustel mees-mehega kõnelda, kuid ei ole juhust olnud.

***

Läksin Ždanovski kannul läbi kümnekonna voodiga puhtast televiisoriga palatist. Jõudsime nahaga kaetud ukseni, kuhu ta rusikaga kolm korda koputas. Möödus mõni hetk, siis kostis võtme krõbinat ja uks avanes. Lävel seisis veidi üle keskmise kasvu pikevase habemetüükaga kõhn noormees, kes Ždanovskile tuttavlikult noogutas. Nägin ta valge kitli alt paistvat sõdurimundrit. Vaikselt astus ta ukseavast kõrvale ja me sisenesime palatisse. Minu kannul tuli meiega koridoris ühinenud Tšornõi.

Palatis oli umbne. Ühte nurka laua ümber oli kogunenud kümmekond palatisolijat. Nende hulgast tõusis esile umbes viiekümneaastane munaja näoga mees, kes parajasti midagi valju häälega seletas. Paistis silma ka üks punase peaga poiss, kelle särgikaelusest paistis vägevalt tätoveeritud rind. Koos ülejäänud palatisolijatega näis ta oma mõtetesse süvenenud olevat.

"Ja siia tahad sa," kuuldus minuni Ždanovski vaid mulle määratud lause. "Aga kus Hozjain on?" hõikas ta seejärel valjusti.

"Peale "halli" magab," vastas keegi.

"Tõusku ja tulgu siia!"

Ühes kahes reas seisvatest raudvooditest tekkis liikumine. Suure vaevaga ajas end üles väike valgesse sõjaväepesusse riietatud poiss. Ta oli madala lauba ja pika ninaga. Oma suhteliselt tüsedat keha õõtsutades tuli ta aeglasel sammul meie poole.

"Näita, kuidas su jalad keerlevad!"

Ma ei jõudnud Ždanovski küsimuse üle veel imestadagi, kui Hozjain tõstis üles oma vasema jala ja hakkas põiaga imekiiresti ringe tegema, kusjuures ta tuim nägu veidi elavamaks muutus.

"Tubli! Ja järele veel ei jää?"

"Ei jää."

Hozjainil oli üsna meeldiv hääl, kuid kogu ta olemus oli kuidagi tahtetu ja loid.

"Ja siia sa tahad," kuuldus jällegi Ždanovski läbitungiv ja sedapuhku küllalt vali hääl. "Vaata ainult, milline madal laup ja milline haigus."

Palat vaikis. Kostis ainult Tšornõi naiselikku itsitamist, mis toetuse puudumisel peagi lõppes.

"No lähme siis tagasi kabinetti. Seal kõneleme edasi."

Läksin pikkade sammudega liikuva Ždanovski kannul, vaadates ta laia selga ja hästiistuvat sõjaväemundrit. Koridoris jäi ta ootamatult seisma, nii et pidin talle otsa põrkama. Aeglaselt pööras ta oma suure kere ringi ja vaatas Tšornõi poole. Temalt justkui toetust nõudes sõnas Ždanovski mulle osutades: "Võime ju Toomase nädalaks siia jätta. Las ta mõtleb ja puhkab. Küllap ta on lihtsalt väsinud." Ja jällegi suunas ta minule oma läbitungivad muhedad silmad.

Olin tõepoolest väsinud ja viimased päevad pideva pinge all elanud. Nüüd näis mu eesmärgi esimene etapp edukalt lõppenuna ja järgnes tohutu lõtvumine. Ei suutnud end kuidagi tagasi hoida ja puhkesin vaikselt naerma. Läks paar sekundit, enne kui end taas valitsesin.

Ždanovski vaatas mind muhelusega. Paistis, et ta oli saanud, mida tahtis. Siis vaatas ta Tšornõi otsa, kes kaunis juhmi näoga seina najale toetus, ja ütles kindla tooniga: "Toomas jääb kümneks päevaks siia." Seejärel lisas minu poole vaadates: "Nüüd võid sa mulle näkku öelda kõike, mida mõtled. Oled ju hullupalati patsient. Võid isegi sõimata."

Tundsin, et naermisega olin midagi olulist käest mänginud. Ei suutnud aga sellele mõelda ja muretsesin rohkem täide pärast, mida teadsin endal küljes olevat.

***

Kandsin nüüd pikka valget pesu ja selle peal sinist haiglariietust. Ždanovski oli mind üle andnud kenale keskealisele õele, kelle kannul ma juba tuttava ukse taha jõudsin. Tema koputuse peale avati palatiuks ja sisenesin taas, seekord juba haigena Afganistani keskhospidali hullupalatisse.

Nurgas söödi parajasti. Kaetud laua ümber istus umbes kümme palatiasukat, ülejäänud ootasid. Laua otsas tundsin ära juba enne silma hakanud libeda näoga mehe. Meile ukse lahti teinud sanitar istus ukse kõrval voodil. Panin tähele ta arukat ilmet ja südamlikke silmi. Tema kõrval lebas väike tuhmide silmadega poolkiilas poisike, kes otsekui kaitset paludes oli oma pea sanitari õla vastu toetanud. Ometi pidi temagi vähemalt kaheksateist aastat vana olema. Palati ainsas aknas undas konditsioneer.

"See on Toomas," ütles õde vaikse häälega sanitarile, kes noogutas ainult silmadega. "Ta tahtis endal veene läbi lõigata ja nüüd peab mõnda aega siin olema."

Õde lahkus. Sanitar sulges ukse ja keeras vaikse kriginaga võtit. "Toomas pole meie nimi," pöördus ta seejärel minu poole.

"Olen eestlane."

"Ja et veene lõikasid," sõnas ta seejärel rohkem nagu endale kui mulle ning lisas valjema häälega: "Teine vahetus hakkab kohe sööma, sa mahud koos nendega laua ümber küll. Õhtul aga vaatame, kuhu sa magama lähed. Igaühele voodeid ei jätku."

Vajusin lähimale voodile poolseliti. Kogu sisimus oli muutunud kuidagi tahtetuks, kuigi teadsin, et peaks end just praegu võimalikult pingul hoidma. Ei suutnud ka palvetada - keegi justkui sosistas peas: "Puhka paar päeva. Eks siis näis, mida peale hakata." Vihkasin oma lõtvust.

"Tegelikult ei tohi päeval vooditel lamada," kostis sanitari vaikne hääl. "Tõuse nüüd, teised hakkavad sööma."

Sanitari nimi oli Pavel ja ta võeti sõjaväkke ülikoolist. Mõned sõjaväelised seisukohad olid temasse väga tugevasti juurdunud, kuid ta oli hea inimene. Kuna ma püüdsin haiget teeselda ja ta seda arvatavasti aimas, ei tekkinud meie vahel usalduslikku suhet. Sellest hoolimata on temast head mälestused.

"Sõjaväetoit ei ole muidugi mingi magus mannapuder, kuid selles on kõik kalorid ja vitamiinid, mida inimene peab saama," - see oli tolle munapeaga mehe hääl. "Ja kompott! Mida sinna sisse küll pannakse, et see nii magus on," imestas ta üle kogu palati kõlava häälega veel edasi.

Sattusin sööma minust ainult pool pead lühema, aga väga kõhna poisi kõrvale. Tahtsin oma isu talitseda - muredest ja kõhklustest haaratud inimese puhul oleks see ju pidanud nii olema, kuid tundsin tugevat näljatunnet. Õnneks oli puder vastik. Kompott aga oli tõepoolest magus.

"Pool tundi peale sööki algab vaikne tund, siis võid natukeseks pikali heita," ütles nüüd sanitar. "Vaata ainult, kuhu sa mahud."

Enamik roniski kahekesi voodisse. Mulle kui uuele oli omaette voodi esialgu ilmselt veel unistuseks. Tahtsin end juba kellegi kõrvale mahutama hakata, kui keegi mind hõlmast sikutas. "Mine Serjoža voodisse, ta tuleb nagunii alles õhtuks," ütles mulle tänane söögilauanaaber ja osutas seina vastas olevale tühjale voodile.

Ma ei hakanud pärima, kes on Serjoža, vaid viskasin end ülestehtud voodile pikali. Uni tuli peaaegu kohe. Ärkasin, kui mind õlast raputati, ja nägin voodi kõrval seisvat vurruudemetega noormeest, kelle haiglahõlstile oli kinnitatud läikiv sõjaväemärk. "Kelle loaga?" küsis ta karmilt, kuid heitis vastust ootamata mu kõrvale. Jällegi tuli uni.

Õhtuks olid mulle juba mingid tabletid määratud. Ravimeid tõi trullakas vene neiu, kes oma ülemeeliku lõbususega palati mõneks ajaks otsekui unest äratas. Hiljem käisime ühiselt peldikus, mis oli ühtlasi suitsetamiskohaks. Viskasin oma tabletid minema.

***

Sanitar oli öösel vahetunud. Paveli asemel oli tulnud asiaatliku välimusega vanemseersant. Nägin teda üle oma magava voodikaaslase õla.

Loomulikult oli kahekesi reformvoodis ebamugav. Vajusime keskele kokku ja

iga küljekeeramine või järsem liigutus segas naabri und. Oma voodinaabriga mängisime eelmisel õhtul malet - ta ei osanud küll eriti hästi mängida, kuid ka mina olin halvas vormis. Tõstsime sõnagi vahetamata nuppe.

Näis, et uus sanitar oli Paveliga võrreldes teistsugune mees. Igatahes käis tema poolt läbiviidud äratus märksa sõjaväelikumalt. Voodid hakkasid nagisema ja unised näod vahtisid ükskõikselt ringi. Läks veidi aega, enne kui palatis mingi liikumine tekkis ja voodeid tegema hakati.

Madala laubaga Hozjain hoidis selga kinni - ta oli eile "halli" saanud. Nii nimetati nelja süsti: kahte kummassegi õlga ja kahte kummassegi tagumikupoolde. Need tegid selja hellaks. Temaga ühes voodis maganud kõhn narkomaan pomises midagi omaette. Nemad kahekesi näisid end kõige halvemini tundvat.

Kui olin oma voodi ära teinud, siis istusin ja palvetasin. Lugesin algul meieisapalvet, kuid mõtted olid varsti unistustes kinni. Istusin niisama kuni tualettiminekuni.

Läksime loomulikult jälle koos. Juba eelmisel päeval olin teada saanud, et munapeaga mees meie palatis oli poliitülem, auastmelt alampolkovnik. Oma erilise seisundi rõhutamiseks kõndis ta sanitari kõrval, kitsastes uksevahedes tahapoole jäädes, kuid siis jälle kiire sammuga ettepoole minnes. Koridorist näis hargnevat teisigi palateid, vahepeal tuli ühest uksest isegi söögilõhnu. Tualett koos pesuruumiga asus päris koridori lõpus.

Kuna pesuruumi ja tualeti vastuvõtuvõime oli piiratud, hakkas osa patsiente suitsetama palatitele jaotatavaid sigarette. Loomulikult olid need ilma filtrita, kuid millegipärast alatasa niiske tubakaga kanged sigaretid. Ma ei tea suitsetamisest midagi, kuid minu meelest pidid neid sigarette pidevalt tõmbavatel inimestel küll tsemendist kopsud olema.

Jälgisin hoolega kolme poissi, keda palatis olin näinud vaid ühes asendis voodi peal istumas. Näojoontelt ja kehaehituselt erinevad, näis neid ühendavat nagu unes elamine, kuigi ükski neist polnud narkomaan. Nad kõik olid kõhnad, kõndisid aralt ja ettevaatlikult, samuti olid aeglased ja pelglikud nende liigutused. Küsimustele vastasid nad vaikimisega, äärmisel juhul jah-i või ei-ga. Arvasin, et peaksin püüdma nendega sarnaneda.

Pesuruumis valisin välja koha, kus ma minestust teeselda otsustasin.

Kogu aeg olin tundnud oma teoreetilise ettevalmistuse nõrkust. Ma ei teadnud ju närvihaigustest suurt midagi. Väeosas alustasingi sellega, et "minestasin" paar korda lihtsalt ära. Ükskord hilja õhtul aga, kui kõik olid voodis, kargasin ootamatult üles hüüdega: "Kolla tuleb!" (ei tea isegi, miks just sedasi hüüdsin), tormasin välja, jooksin pesuväel väeosa lipuni ja tulin siis jälle tagasi. Kaks üle aasta teeninud sõdurit hakkasid mind jälitama, kuid lähemale nad tulla ei julgenud. Hiljem õnnestus mul näha üht seletuskirja, mis oli kirjutatud rühmakaaslase poolt minu tolleõhtusest käitumisest ja

siis toimikusse jõudnud. Selgub, et ma olevat kõiki hullumeelsete silmadega vaadanud.

Oma depressioonilangemise aluse olin rajanud hoopis ühele stseenile telgis, kui ühel õhtul mulle saadetud kirja ahju toppisin ja siis möirates voodile viskusin - tüdruk läks teisele. Tüdrukutest kõneldi kogu aeg ja seda usuti meeleldi.

***

Paari päeva pärast oli ette nähtud palati suurpuhastus. Kõik pidid tööle hakkama. Ilmselt oli tavaline, et uustulnukatele jäid ebameeldivamad tööd, mulle anti igatahes põrandalapp pihku.

Hakkasin tööle. Minu ees töötas tätoveeritu seebise harjaga, kuna teised voodeid eest ära ja hiljem jälle tagasi nihutasid. Isegi alampolkovnik käis aktiivselt edasi-tagasi ja otsis tolmuseid kohti, et neid teistele näidata. Ta pani ette, et lapi ja harjaga peaks kordamööda töötama, kuid üldiselt ei pandud teda tähele.

Palat polnud õnneks liiga suur ja siledat laudpõrandat oli ka kerge pesta. Püüdsin seda tehes lootusetu ja rusutuna näida - liigutasin kramplikult ja eemaloleva ilmega lappi, jäädes vahel, pea norgus, paigale. Korraks tõmbasin lapiga kogemata üle narkomaani jalgade, kes seda aga tõepoolest tähele ei pannud.

Ootasin täna, et enne lõunat mind ka arsti juurde välja kutsutaks, kuid seda ei juhtunud. Vahepeal olin teada saanud, et osakonda juhib keegi major Markov. Lisaks temale ja Ždanovskile pidi meil abiks käima veel üks kapten kusagilt väeosast. Arvasin, et minuga tegeleb ainult Ždanovski.

Olin pettunud, kui meile hakkas küsimusi esitama hoopis see asiaatlik sanitar. Minuni jõudis järjekord kusagil keskel.

"Mis sa edasi teha kavatsed?" - see oli ilmselt traditsiooniline küsimus, millega alustati.

"Ei tea, ravige esialgu!" kostsin vastuseks.

"Aga kui ravitud on?"

"No eks siis näeb."

"No aga kui sa välja kirjutatud oled?"

"Veel ei ole ju."

Ta tahtis vist mu oma suust saada kinnitust sellele, et väeossa tagasiminek on võimalik. Kartsin seda öelda. Siis oleks see olnud mõttes juba läbi tehtud.

"Aga kui tahad end jällegi tappa?"

"Ei tea."

Hea, et ta doktor ei olnud. Tundsin, et olen temast üle, kuid jäin pingule ja vastasin "ei teaga" veel mõnele samalaadsele küsimusele.

"Kas sa koju kirjutada ei taha?" tuli ootamatu küsimus.

"Peaks vist küll."

"Teeme seda siis koos."

Vastasin, et olen harjunud koju eesti keeles kirjutama, kuid selgus, et hullupalatist saab seda teha ainult vene keeles, sest kirjad loetakse enne läbi. Pidingi vene keeles kirjutama. Kirjutas enamik palatisolijaist, sest sanitar tõi kusagilt paki ümbrikke ja paar puhast vihikut. Ei kirjutanud ainult narkomaan või õigemini meie palati kõige hullem narkomaan, kes reaalsest elust enam midagi ei jaganud. Ta istus end vaikselt kõigutades voodiserval, märkasin, et ta sosistab rütmiliselt mingeid sõnu. Kummardusin lähemale ja kuulsin, kuidas ta ütles: "Kallis kodu!"

Sel mehel vedas, et ta haiglasse sattus. Hiljem nägin kohutavalt kõhnu habetunud narkomaane Kabuli peavahis, kus nad said vähe süüa ja kõvasti peksa. Ka väeosades oli neid palju, hullemad müüsid heroiini eest kõike alates seebist ja toidunõudest ning lõpetades automaatidega.

Arvan narkomaanideks vaid neid, kes heroiinita enam päevagi olla ei saa. Need, kes tegid 3-4 kanepisuitsu päevas, tahtsid lihtsalt troostitust tegelikkusest välja hüpata ja niisuguseid oli palju.

Meie palati suurim narkomaan saadeti ravile Taškenti. Loomulikult ei tea ma ta edasisest saatusest, kuid loodan, et ta seal oma pahest vabanes.

Hozjain, tätoveeritu ja üks tumedate tahakammitud juustega poiss olid roninud ühte voodisse. Nende läbipõimunud kehade vahelt kuulsin tätoveeritu vaikset kõnet, kes Hozjaini noomis: "Mis mees sa oled! Mina sain ka esimesel aastal peksa, aga vaata, nüüd elan nagu miška. Nii ongi ette nähtud. Peale armeed ei julge sa oma tänava poistele silmagi vaadata, kui jääd siia jalgu keerutama."

"Aga halb on ikkagi. Pool aastat veel sellist elu, alles siis läheb võib-olla kergemaks. Jalad aga tahavad tõesti nõnda teha," kuulsin Hozjaini vastust, aga see polnud kuigi veendunult öeldud.

Ootasime lõunasööki, mille tõid meile kaks palatikaaslast, kellel oli palatisse vaba sisse- ja väljapääs. Esimestel päevadel olin suutnud end vähemalt isu poolest taltsutada ja sõin tõepoolest niisama vähe, nagu need kolm kõhnukest, kellega ma sarnaneda tahtsin. Püüdsin nende eeskujul ka pilku pidevalt ühes punktis hoida.

Minu lemmikkohaks sai palati ukse kohal olev seinaosa. Sinna oli krohvipragudest rist moodustunud. Kui silmad poolkinni pigistasin, meenutas see mulle Tartu Pauluse kiriku altariristi. Sealt aga hüppasid mõtted kohe sellele, mida ma Tartusse jõudes tegema hakkan. Sellele teele jõudnud mõtted ei saanud kuidagi pidama.

Söögiaegadel hoidis jutuotsa kindlalt enda käes meie alampolkovnik. Jällegi ei väsinud ta kiitmast joogiks ja ühtlasi magustoiduks toodud kompotti: "No kuidas ta ikka nõnda magus on," kordas ta järjest. Pärast sööki läks alampolkovnik mõnusalt ohkides oma voodi juurde ja viskas pikali, lugedes veel kõigile ühte salmikest, et Archimedese seaduse järgi peab peale head lõunasööki puhkama. Puhata voodis pikali olles võis küll tema üksi, sest lihtsõdureil ei olnud päeval voodis lamamine

lubatud, välja arvatud muidugi vaikse tunni aeg. Tõsi, Pavel ja vahel ka Zapar, meie sanitarid, seda käsku eriti tõsiselt ei järginud. Aga kui järgisidki, siis tuli lihtsalt istuda või lugeda mõnd sõjaajakirja, mis põhiliselt moodustasid palati raamatukogu. Võis muidugi ka malet või kabet mängida.

Malet mängisin mitu korda minu esimeseks lauanaabriks olnud pika poisiga. Teda kutsuti Pjotriks ja ta elas Moskvas. Mängisime umbes võrdsel tasemel. Pjotr maletas ka politrukist alampolkovnikuga, kes eriti kehvalt mängis. "Etturid ei ole pähklikesed," kordas ta ikka, kui vastasel ettureid maha võttis. Samal ajal kaotas ta vigureid või isegi vankreid. Kõige selle juures tahtis ta aga kangekaelselt mängida.

Täna oli alampolkovnik lisaks otsustanud Hozjaini julgustama hakata, sidudes seda poliittunniga nõukogude inimese kohustustest. "Sõjavägi on aukohus!" ei väsinud ta kordamast konstitutsioonist tuttavat lauset. "Aja end sirgu, Hozjain, ja ole tõeline "hozjain"!" Staažika poliittöötaja kõikemõistev ja agiteeriv ilme muutus vaid siis, kui õde süstlaga palatisse tuli. Peale tablettide sai ta veel süste tagumikku, mis talle ilmselt veidi valu tegid, või pidas ta alandavaks oma pükse kahekümne lihtsõduri ees maha ajada. Ta ei öelnud küll midagi, kuid näoilme muutus morniks. Täna väljendus ta tusatsemine eelkõige norimises valvesolnud Zapari kallal. Ta hakkas iga viie minuti tagant nõudma välja suitsetama. Zapar ütles midagi vastu ja vihane alampolkovnik sõimas teda rumeenlaseks.

Olen armees kohanud palju kõiksuguses auastmes poliittöötajaid. Enamasti on nad lahked ja kutsuvad sõdureid enda juurde oma muresid kurtma. Ometi ei ole ma kohanud ühtegi poliittöötajat, kes sõdurite (või sõduri) kaitsmise nimel oleks nõus oma ülemusega konflikti minema.

***

Söök muutis mind loiuks. Pealegi pidin seekord oma tabletid alla neelama, sest kõrget kasvu ukrainlannast õde jälgis kõiki hoolega. Siis hakati meid ükshaaval arsti juurde kutsuma. Sain esimestelt tagasitulijatelt teada, et Ždanovski võtab vastu. Palvetasin, kuni mind kutsuti. Kui sisenesin, luges Ždanovski süvenenult minu haiguslugu, tõstis hetkeks pea, viipas enda vastas oleva tooli poole ja luges siis edasi.

"Siin üks kirjutab, et sa olid teda hullumeelsete silmadega vaadanud," ütles Ždanovski pilku tõstmata. "Keegi Danilo. Missugused need silmad siis olid?" Tugev mehepilk rändas paberitelt minule.

"Ma ei näe oma silmi."

"Ja ikkagi. Praegu on sul päris normaalsed silmad. Vaata mulle otsa!"

Tõstsin nüüd pilgu. Paljudest kohtadest olin lugenud, et teatud laadi hullude silmad hüppeliselt liikuma pidid. Loogiline oli, et normaalne inimene seda jäljendada ei saa, kuid püüdsin siiski silmi järsult edasi-tagasi liigutada.

"Täitsa normaalne pilk," tuligi kohe Ždanovski hinnang. "Sobib just üliõpilasele."

"Miks just üliõpilasele?" küsisin väsinult.

"Mõistlik pilk ja raamatuid vaatad ka. Niisugune inimene ei saa ju iialgi mõelda enda hävitamisele. See oli ju ainult hetkeidee! Kui oli?"

Ta rääkis asjalikult ja veendunult või näis see ainult nii.

"Veel mõni päev ja anname sulle palatisse vaba läbipääsu. Jalutad natuke mööda haiglat, puhkad ja lähed siis väeossa. Süste sulle vast ei hakkagi tegema."

"Saan siis jälle proovida," lõikasin järsult, ent tülpinud häälega vahele.

"Mida proovida?"

Vaatasin pausi ajal talle kramplikult otsa.

"Sinul pole kõige hullem. Võtad end kokku. Tüdrukud on ju ikka mehele läinud. Tead ehk sellist ütlust, et kui tüdruk noormeest ei oota, pole veel teada, kummal rohkem vedanud on. Ja ega sa kohe veel väeossa lähe. Võibolla oled veel nädala siin."

"Ainult nädala!" ahastasin mõttes, kuid samas uskusin, et suudan veel midagi muuta. Õiget vastust aga ei tulnud keelele ja nõnda lõin lihtsalt käega.

Edasi küsis Ždanovski minu senise elu, sõprade ja hobide kohta. Sekka põimis ta lugusid ja mälestusi Võrus elatud ajast. Vastasin küll tõrksalt ühesõnaliste fraasidega, kuid oma hääletooni ta ei muutnud. "Võibolla teeme siiski ka sulle täna õhtul ühe süsti," lausus ta vestluse lõpul mõtlikult.

Kui ma õe saatel palatisse läksin, tuli mulle koridoris vastu neiu, keda ma siiasaabumise päeval ukse vahelt olin pesu pesemas näinud. Ta naeratas mulle nagu tuttavale ja jäi vestlema mind saatnud õega. Läksin üksi palatiukse taha, kus Zapar mind koputuse peale sisse laskis. Istusin voodile ja püüdsin palvetada. Kogu armees oldud aja vältel ei suutnud ma palvesse korralikult süveneda. Kõiksuguseid mõtteid tuli pähe ja muud probleemid tundusid alati palvetamisest olulisematena. Tihti meenus palve alles viimases hädas või kui halb tegu juba tehtud oli, näiteks narkootikumiuimas. Kord, kui niisuguses seisundis püüdsin palvetada, sain kohutava elamuse osaliseks.

Suitsetasin end tookord narkootikumidest päris segaseks ja kaotasin aju üle kontrolli. Miski ütles, et kui ma ei suuda mõttevoogu pidurdada, siis võin tõeliselt hulluks minna. Lootsin, et meieisapalve aitab, kuid igale sõnale, mis ma omaette sosistasin või mõttes laususin, kõlas kõrvus sama sõna hüütuna heledate lastehäältega. See hüüd kõlas õõnsa ja võltsi paatosega nagu pioneeririvis.

Ma poleks kunagi uskunud, et meieisapalvet saab nõnda labastada.

Õhtul sain Zdanovski poolt lubatud süsti. See oli seesama "hall", mille käes olin Hozjaini esimesel päeval näinud vaevlevat. Mulle aga anti ainult pool normi - nelja punkti asemel süstiti mind ainult kumbagi "kannikasse".

Algul ei tundnud ma midagi ja ka magama jäin normaalselt. Öösel aga ärkasin selle peale, et selja alumine pool ja tagumik olid paindumatud nagu puu ja väga

valulikud. Seetõttu sain magada ainult kõhuli või siis ettevaatlikult küljele toetudes. Lisaks kõigele tundsin ihu palavikus hõõguvat.

Öö teine pool kulges lühikeste uinakutena. Muidugi tuli meelde "Svejkis" kirjeldatud hospidal, kus haigete elu nii viletsaks tehti, et nad ise väeosa tagasi kippusid. Kuid hommikupoole ei suutnud ma enam oma olukorra üle ironiseerida. Pikemalt uinuda ei õnnestunudki.

***

Pavel äratas meid tule põlemapanemisega. Kui keegi ei tõusnud, raputas ta teda kergelt - sümpaatne oli see, et ta ei lärmanud Zapari moodi, kuigi ka Zapar oli väeosas nähtud vanemate teenistuskaaslastega võrreldes täiesti talutav. Seda nõudis ta ametikoht. Tehti voodeid ja riietuti. Tätoveeritu näitas kõigile soovijaile oma ülakeha, mida tihedalt katsid erinevad joonistused. Rinnale oli suurelt tätoveeritud ristilöödud Kristus, keda ümbritses keerukas muster. Vasakule küljele, osaliselt juba kaenla alla, jäi vaade mingist linnast. Paremal küljel oli kujutatud mängivaid tiigrikutsikaid. Kummalegi õlale oli joonistatud ühtmoodi kotkas, tiibade vahel aastaarvud, mis märkisid Afganistanis teenitud aastaid.

Tätoveeritu, kelle nimi oli Gennadi, oli enne armeeteenistust Odessas kokk. Hullupalatisse oli ta sattunud peavahist, kus ta imelikult käituma olevat hakanud. Ta jäi palatisse veel ka pärast minu lahkumist, olles muutunud suureks magajaks.

Alles pärast hommikusööki taipasin, et olen jälle hea isuga söönud. Kuidagi ei õnnestunud kõige vastu ükskõikseks muutunud tüübi mängimine, sest isegi palavik ei seganud viletsaid toite mõnuga nautimast. Ei hakanud enda peale enam vihastamagi.

Kuulu järgi pidi osakonna ülem ise meie palatis ringkäigu tegema. Olin teda kord koridoris näinud. Auastmelt oli ta major, kuid ametikoht oli Ždanovski omast kõrgem. Pikk, vibalik, veidi närvilise olekuga. Olemiselt meenutas ta igatahes rohkem tüüpilist Nõukogude armee ohvitseri kui Ždanovski. Kõhnus oli vast ainuke erivalekalle, sest suures osas kippusid ohvitserid alates majori aukraadist tüsedusele kalduma.

Ringkäiguni jäänud aega otsustas hull alampolkovnik kasutada oma äranägemise järgi. Eile oli palatisse saabunud patsakas uuemaid ja vanemaid ajalehti, mida ta oli püüdlikult lugenud ja midagi isegi alla jooninud. Ajalehti käes hoides nõudis ta kogu palati enda ümber ringi istuma.

"Mä olen poliittöötaja," alustas ta kannatajahäälega, "ja ma pean oma kohust täitma. Sõduritele on ette nähtud kuulata poliitinformatsiooni ja meie, poliittöötajad, peame selle eest hoolitsema. Ükskõik, kus me ka ei viibiks.

Üleeilses "Krasnaja Zvezdas" on suurepärane artikkel meist - internatsionaalsetest sõjameestest."

Palati üksluisesse ellu tõi seegi sündmus väikest vaheldust, mistõttu peaaegu kõik keskmise tähelepanuga kuulasid.

"Me oleme siin Afganistani valitsuse palvel. Me valame oma verd, kaitstes teisi rahvaid imperialismi pealetungi eest ja kuigi praegu me ei suuda seda teha, hakkame me peale tervenemist jällegi täitma oma kohust kodumaa ja Afganistani rahva ees.

Ei ole õige suhtumine, nagu oleks siin maal toimuv ainult Afganistani rahva enda asi. Kui ei oleks meid, oleksid siin USA sõjardid. Koos sellega aga oleks asetatud meie piirialadele uued raketid."

Jutt oli muidugi tuttav. Venelased on aga head kõnemehed ja isegi sisutut või juba palju kordi kuuldud juttu on nende suust huvitav kuulda. Nagu vana näidend uuesti lavastatuna.

Siis aga segati seda etendust kerge koputusega palatiuksele. Sisenes õde rohtudega. "Jätkame hiljem," ütles alampolkovnik väärikalt. "Nüüd aga tablette neelama."

Olin juba tähele pannud, et õe saabudes tegi ta juttu tablettidest, kuigi talle oli süst ette nähtud. Ta püüdis juttu sellele juhtida, et süst tablettidega asendataks. Esialgu seda igatahes polnud tehtud ning ta sai jälle süsti, mille ta, tõsi küll, mehiselt vastu võttis. Tuju see tal siiski rikkus, sest poliitinformatsiooni me enam ei jätkanud. Selle asemel hakati nõudma suitsetama minekut. Läksimegi.

Kõndisin teiste suitsetades koridori otsas edasi-tagasi, haistes ühelt poolt tulevaid peldiku- ja teisalt imbuvaid köögilõhnu. Samas seisis üks tugev ja päris pikk, aga tobeda näoga poiss. Minu lähenedes hakkas ta imeliku pobiseva häälega kõnelema: "Konid prügikasti! Konid ainult prügikasti!" Noogutasin hajameelselt.

Tolle peldikuvalvuri nimi oli Parfjonov. Haiglas oli ta mingi nahahaiguse pärast. Tal oli kõnedefekt ja seetõttu teda kunagi päris kambameheks ei tunnistatud. Hiljem kohtasin teda nakkushospidalis, kus mina lamasin tavalise, tema tähnilise tüüfusega. Ta oli kohutavalt kõhnaks jäänud ja vaevles pideva kõhulahtisuse käes, mistõttu sittus tihti püksid täis. Kuigi ta oli selleks ajaks juba kojumineja - üle kahe aasta teeninud - mõnitati teda, nagu osati. Ta oli nakkushospidalis enne mind ja jäi sinna ka peale minu kolmekuulist ravi. Ta tervislik seisund oli siis endiselt väga halb ja ma kardan, et võibolla ta ei paranenudki enam.

***

Osakonnajuhataja poolt toimetatud ülevaatus toimus kiiresti. Ta saabus palatisse koos õega, kes kandis haiguslugusid ja märkmepaberit ning istus esimesena alampolkovniku voodiservale.

"Vladimir Jakovlevitš, kuidas te end täna tunnete?" alustas ta kõlava häälega juttu.

"Väike uimasus veel, aga muidu on kõik korras. Tunnen, et võiksin väeosa poole teele asuda. Olen kindel, et te mind selles aitate."

Ilmselt oli meie poliittöötaja kõigest oma ametieetikast hoolimata tüdinenud lihtsõduritega palatit jagamast.

"Vast puhkate veel siin. Me viime ravikuuri lõpule. Arvan, et see ei võta väga kaua aega."

"Kogu meie palat tunneb end tervena. Gennadi, Serjoža ja Hozjain on peaaegu kohe valmis oma teenistuskohtadesse tagasi pöörduma. Ainult Pjotr on kuidagi kinnine ja salalik. Teda ma ei usaldaks. Võibolla on talle koguni mingit karistust vaja."

See, et alampolkovnik äkki Pjotri süüdistama hakkas, tuli meile kõigile ootamatult - võibolla olid ootamatud meelemuutused tema haiguse tunnuseks.

"Jah! Varsti see võibolla nii juhtubki," nõustus osakonnajuhataja, kes meie poliittöötajale arvatavasti vastu rääkida ei tahtnud.

"Mina olen terve ja palun süstid ära jätta."

"Praegu puhake. Me toome teile siia veel ühtteist lugemiseks. Ajalehti aga hakkate kindlasti iga päev saama."

Vestlus kestis veel veidi aega. Osakonnajuhataja andis mitmeid ebamääraseid lubadusi, mis teda millekski ei kohustanud. Alampolkovnik näis endiselt muretsevat eelkõige süstide pärast, kuigi minu meelest ei saanud need eriti valusad olla. Iseasi, oleks ta "halli" saanud.

Ülejäänud patsientide läbivaatus toimus kiiremini. Õde luges haigusloost ette vastava haige diagnoosi ja kaks-kolm iseloomustavat lauset. Seejärel vaatas osakonnajuhataja haiget hindava pilguga, enamasti küsis midagi, vahel tõstis häältki. Pärast mõne märkuse poetamist õele, kes need hoolega kirja pani, võeti uus haige ette.

Minuni jõudes heitis ta mulle pilgu näkku, vaatas seejärel sidemes kätt ja ütles: "Oled alles suhteliselt uus. Puhkad natuke siin ja küllap läheb sinulgi kõik korda."

Algus oli viisakas, kuid ma eelistasin siiski vaikida ja ega temagi mulle midagi enam öelda tahtnud. Pöördus hoopis õe poole, dikteeris talle midagi ja läks järgmise haige juurde.

Napi tunniga olid kõik palati kakskümmend haiget üle vaadatud. Üllatuseks oli see, et isegi Hozjain ei kurtnud enam oma pöörlevate jalapöidade üle. Näis, et ta oli otsustanud väeossa tagasi pöörduda. Tätoveeritud Gena ja mustade juustega Anton olid teda ilmselt palju mõjutanud. Kogu aeg kostis nende kolme raskuse all nagisevast voodist jutt sellest, mida üks tõeline mees peab tegema ja mida ta teha ei tohi.

Nimelt on Nõukogude armees väga kindlalt paika pandud, mida keegi peab ja mida ei pea tegema. Tavaliselt sõltub see teenistusajast, vähemal määral ka ametikohast ja isiksusest. Esimesel teenistusaastal ollakse enamasti käsutäitja, teisel teenistusaastal aga juba igapäevaste käskude andja ja ülevaataja rollis, kes hindab ka noorte ajateenijate

iseloomude vastavust väljakujunenud standarditele. Nendele mitteallumine toob kaasa repressioone.

***

Õhtul sain "halli". Ma ei tea, kas osakonnajuhataja oli solvunud minu vaikimisest või oli see ravikuuri loomulik jätk. Seekord ei tehtud mingit hinnaalandust ja sain täisnormina ettenähtud 5 kuupsentimeetrit ravimit nelja kehapunkti.

Süst iseenesest ei olnud valus, ainult õlanukkide all hakkas pisut nagu tuikama. Istusin rahulikult voodil ja vaatasin palatisse saabunud suhteliselt pikkade juuste ja kohkunud näoga tsiviilisikut. Ta oli vaikne, vastas küsimustele ebalevalt, nihutas ennast vaikselt eemale alampolkovnikust, kes, nähes peaaegu omasse "klassi" kuuluvat inimest, kohe sõprust sobitama ruttas. Tal oli kaasas kotitäis raamatuid, kuid minu pettumuseks oli tegemist vaid kitsalt ehitust puudutavate teostega. Ka malet mängida ta ei osanud ja seetõttu tegime jälle Pjotriga ühe partii, mis aga meid kumbagi eriti kaasa ei tõmmanud.

Igav oli. Tahtsin magama minna, kuid kellaaeg seda veel ette ei näinud. Tundsin palavikku tõusvat ja hakkasingi end valmistama "halli" elamuseks, mis mulle teiste juttudest ja enda poolikust normist juba tuttavad olid.

Uinusin jällegi normaalselt, kuid tõusin peagi, sest selga lõi peale iga vähimatki liigutust valu. Reformpõhjaga raudvoodis aga pole kahekesi olles kuigi lihtne mugavat asendit leida. Pidin ju kõhuli või poolkülili lamama - kahe keha raskuse all aga vajus reform keskele kokku, nii et väljapoole jääv külg toetus ainult voodi raudäärele. Pealegi pole ma kunagi suutnud kõhuli magada.

Kuna ma ei suutnud uinuda, hakkasin mõttes ette kujutama oma kojutulekut siis, kui olen juba hulluks tunnistatud. Mõtlesin detailselt kõigele, fantaseerides isegi dialooge. Vahepeal vist õnnestus ka veidi tukkuda, kuigi voodikaaslase vähimgi liigutus tegi jälle valu.

Hommikupoole läksid unistused üle närviliseks pooluneks. Kohati tundsin end juba kodus olevat, sealsamas järgnes virgumine, mis mind jälle reaalsusse tagasi tõi. Alles päris hommiku eel õnnestus sügavamini uinuda.

***

Ärgates olin unine. Osalesin loiult voodite korrastamisel ja pesemas käimisel. Vaid külma vett jõin mõnuga. Olin tänaseks plaaninud pesuruumis mahakukkumist, kuid raske öö oli tahtele nõrgendavalt mõjunud. Tahtsin hoopis oma valvepostil oleva Parfjonoviga mõne sõna vahetada, aga ta ei kontakteerunud. Võib-olla oli meie palati maine talle vastumeelne, võib-olla minu isik. Ta küsis mult ainult suitsu ja kuna seda

mul polnud, oli ka meie jutul lõpp.

Tagasi tulles otsiti meid palatiuksel läbi. See ei olnud põhjalik puistamine - pigem mingi instruktsiooni formaalne täitmine. Pavel vaatas ju ainult taskutesse.

Läbiotsimise tõttu läks palatisse sisenemine aeglaselt ja ma uurisin lähemalt läbikäidavat palatit. Oleku järgi otsustades olid siinsed haiged enamasti ohvitserid. Vaid ühes nurgas külitasid vooditel paar dessantväelasesärgis nooremat meest. See oli luksuslik palat - nurgas oli televiisor ja vaip oli maas. Meie rongkäiku vaadati mitte just sallimatult, kuid siiski üleolevalt. Küllap oli isegi hea, et me kinnises palatis olime, muidu oleks ilmselt meie hulgast ohvitseride palati koristajad ja muidu jooksupoisid määratud.

Palatisse sisenedes võtsin ruttu sisse oma lemmikkoha, kus otse minu vastu jäi pragudest moodustunud rist, mille olin endale altariks valinud. Palvetasin raskelt nagu tükitööd tehes. Edasisest süvenemisest loobusin, kuid tühja pilguga midagi mõtlemata istuda oli ka suur piin. Tekkis mõte, et võibolla pole eeskujuks võetud kolm kõhna poissi ikka need päris õiged hullud, keda ma jäljendama peaksin. Aga väeosas tehtud stseene ma korrata ei julgenud.

Mu mõtted viis mujale trullakas õde, kes täna arstimeid tõi. Mulle oli jälle paar tabletikest, alampolkovnikule aga peale süsti veel klaasiga mingit vedelikku. Tablette neelates märkasin, et sülge on palju suhu kogunenud, see aga kõneles lähenevast söögiajast. Kaheksandas klassis õpitud tingitud reflekside kujunemist võisin siin enda peal kontrollida.

Peale hommikusööki toodi meie palatisse uus patsient, kelle tugevat häält juba ukse taga kuulda oli. Ka kasvu oli tal tublisti, istudes arutasin, kumb meist võiks pikem olla. Kogu ta olekust oli näha, et tegemist on oma teenistusaja lõppu ootava sõduriga.

"Panete mind luku taha või!" hüüatas ta üllatunult Pavelile, kes peale õe väljumist hakkas ust lukustama. "Ma olen juba üle kahe aasta armees teeninud, kahe medaliga autasustatud ja nüüd pannakse luku taha!"

"Praegu sind ravitakse," vastas Pavel talle omasel rahulikul moel.

"Hullupalatis! Ma tean küll."

"Me kõik oleme siin peaaegu terved," ruttas oma senist palatiliidri rolli kindlustama alampolkovnik. "Ainult väike kontroll ja me kõik läheme oma teenistuskohtadesse."

"Mis poisid väeosas ütlevad, kui kuulevad, et ma hullude keskelt tagasi tulen? Sain vanema auastme, sain medalid ja nüüd olen hull," kuulutas uus patsient oma muret edasi.

"Ega sa sellepärast veel hull ole. Võibolla on närvid lihtsalt veidi läbi," lohutas teda nüüd kogunisti Hozjain.

"See on mulle häbiks, see on mulle häbiks!" kordas uustulnuk mitu korda ja

peitis pea patja. Hiljem ta rahunes ja ütles oma nimeks Vitali, teenistuskohaks aga ühe tuntud dessantväeosa, kus ta sanitaarinstruktorina töötas.

Armees on üldlevinud venelik kommè oma probleeme ja muresid kõikidele kuulutada, alates seksuaalelu üksikasjadest ja lõpetades poliitikaküsimustega. Huvitav, et seda teevad ka igati arukad ja mõistlikud poisid.

Ligi aasta hiljem kohtasin nakkushospidalis üht tõeliselt andekat poissi, kes males minust üle oli. Ometi teadis tema isiklikest probleemidest kogu palat. Halvem oli aga siis, kui avalikku pihtimist hakati nõudma nendelt, kellele see vastuvõtmatu oli.

***

Lõuna paiku kutsus Ždanovski mind enda juurde. "Tead mis!" alustas ta mulle reipalt silma vaadates. "Meie arvame, et anname sulle vaba läbipääsu. Sinu haiguse juures (ta tegi pausi ja vaatas mulle muhedalt silma) on väljas liikumine ja kerge töö kasulik."

"Ei tea, kas väljas klaasikilde leidub," tahtsin vastata, kuid otsustasin neutraalsema vaikimise kasuks.

"Teised seletavad sulle, mis ülesanded vaba läbipääsuga haigetel on. Vahepeal võid väljas värske õhu käes ka jalutada, aga sa näed niisamagi päris hea välja."

Viimane lause oli öeldud parasjagu kelmikalt. Ta püüdis vist ka mu pilku tabada, kuid hoidsin silmad lauaplaadil.

"Selge," ütlesin vaid lühidalt.

"Siis on kena. Kuule, ütle, kuidas sul naistega enne armeed lood olid?" küsis ta ootamatult.

Tahtmatult vilksas mul peast läbi näiline analoogia oma väeosas kuuldud nõuete või palvetega jutustada oma tüdrukust ning kohtumistest ja vahekordadest temaga.

"Mul oli üks," leidsin oma arvates küllalt talutava vastuse.

"Olgu siis pealegi. Mine nüüd, me räägime veel. Ütle ka Pavelile, et võid nüüd vabalt liikuda," lõpetas Ždanovski jutu.

Läksin kõigepealt kööki, kus Serjoža, üks meie palati vaba läbikäiguga poiss, töötas.

"Ždanovski ütles, et kedagi saadetakse mulle appi," ütles ta alustuseks. "Hakkame siis koos portsjone tegema ja välja jagama, Galina on siin ülemuseks, kuid ainult suhkrut ja võid jagab tema. Pärast sööki peame põranda ja laua üle tõmbama ja nõud ära pesema. Neljandast palatist on ka kaks poissi siin abiks, nii et kaua ei lähe. Peale selle peame veel palatisse põrandapesuks vett viima."

Serjoža oli lühikest kasvu ja sõjakas. Siiski olin ta harvadel palatiskäikudel tähele pannud pruune arglikke silmi. Tänu nendele mõjus ta väikese vihase kukena, kes

enda julgustamiseks küll ähvardavalt läheneb, kuid vastase liikumatuks jäämise puhul nõutult külje ette keerab ja vaikselt taandub.

"Ždanovski andis sulle vaba läbipääsu. On nii? Ta on hea mees. Lubas mu koju saata ja kaardiväelasemärgi ka veel anda." Märk kujutas endast piklikku sõjaväelise sümboolikaga läikivat plekitükki, mida sai spetsiaalse kruvi abil mundri külge kinnitada. Sellest kõneldes ei suutnud Serjoža tagasi hoida kõrvuni tõusvat muhelust. Küllap oli märk talle tõeliselt tähtis - see oli kurb, kuid kahju mul temast polnud. Pigem kadestasin, et ta koju saab.

Serjoža oli sündinud Tšeljabinski lähedal. Koolis oli ta lõpetanud kuus klassi - rohkemaks võimeid ei jätkunud. Väeosas jäi ta algusest peale teiste käealuseks - teda sunniti tegema kõige mustemaid töid ja mõnitati. Ma ei tea päris täpselt, mis temaga väeosas juhtus, kuid alguses paigutati ta kohalikku meditsiinipunkti. Õnneks viibis Ždanovski seal mõnepäevases komandeeringus ja ta tunnistas Serjoža haigeks. Võibolla hakkas tal aga poisist lihtsalt kahju. Keskhospidalis ootas Serjoza oma dokumentide vormistamist, et siis koju sõita.

***

Käisin palatist läbi ja ütlesin Pavelile, et võin nüüd vabalt tulla ja minna. Kõige enam näis see ärritavat alampolkovnikut, kes hakkas endale sedasama õigust nõudma. Pavel lubas ta soovi osakonnajuhatajale edasi ütelda, kuid politruk oli juba närvi läinud. "Mul on ju selleks õigus," kordas ta kimedaks muutunud häälel. Alles palatisse jõudnud ajalehepakk suutis ta tähelepanu mujale viia.

Kasutasin nüüd oma õigust vabalt väljuda. Koridoris jalutades tuli mulle vastu kleenuke pesupesija, keda ma nüüd juba kolmandat korda nägin. Naeratasime nagu vanad tuttavad, mina küll ilmse sisemise kohmetusega, mida aga varjata suutsin. Ta oli tegelikult täitsa ilus. Tema kannul kõndis üks meie osakonna meditsiiniõdedest, kes mind kinni pidas ja teatas: "Ždanovski ütles, et sul on nüüd vaba läbipääs. Tule aita meid. Teie palatile on ette nähtud saun. Saada Lenat ja aita tal puhas pesu võtta, ta üksi ei jõua. Mina viin ülejäänud saunani."

Tundsin end kohmetuna, sest polnud oma teenistusaja jooksul veel ühegi kena neiuga koos ülesandeid täitnud. Pealegi veel kahekesi. Punastasin vist üsna tugevasti, kui koos Lenaga pesuruumi kadusime.

Kitsas pesuruumis puutusid meie kehad hetketi vastamisi. Värisesin, kui Lena minu ees taburetile tõusis ja hakkas pesu mulle sülle andma. Nägin ta jalgu kuni püksikesteni, kui ta järjekordselt ülemistele riiulitele pesu järele küünitas. Käed aga olid nüüd juba pesuga kinni.

Lena lobises sõbralikult, nagu oleksime vanad tuttavad. Mõlemil süli pesu täis, läksime haigla peahoonest eemal asuva sauna poole. Armees said naistega vabalt

suhelda ainult ohvitserid, kuid Afganistani tingimustes ei olnud see neilgi alati võimalik. Meie väeosa ainuke naine oli umbes neljakümneaastane poemüüja, kes mitme ohvitseriga ameles ja lõpuks ühe poisiohtu lipniku õnneks võttis. Hiljem tuli pataljoni staapi tööle ka üks ilus ja noor neiu, aga tema suhtles põhiliselt ainult brigaadi juhtkonnaga.

Kord ühel uusaastaööl olime tuletõrjeautoga valves brigaadi staabi ja ohvitseride ühiselamu vahel. Ootamatult tulistati ühiselamu pihta paar valangut. Pilt, mis nüüd avanes, oli meeldejääv.

Ühiselamust sööstsid välja poolpaljad purjus ohvitserid, kes avasid valimatu tule laskja oletatava asukoha suunas. Välja jooksis ka meie müüjanna, kes meie autost mööda tuikudes seletas: "Kogu pataljon on minu juurest läbi käinud." Ilmselt ta siiski liialdas, sest mõnest vanast ohvitserist ei olnud enam asja ja vast oli mõnel mehel veidike ka eneseuhkust.

Hospidali saun oli valmistatud kahest vanast vagunelamust. Kõrval asuvast pesuruumist tulid sinna veetorud, alt betoneeritud kraavi mööda voolas must vesi minema. Sauna kõrval asuval muruplatsil oli meie palat end istuma seadnud. Arvasin tundvat enesel kadedaid pilke, kui koos Lenaga lähenesin. Võibolla see ainult tundus nii.

Läksin teiste hulka ja hakkasin pesu jaotama. Tõtt öeldes olin saunapäeva ammugi oodanud. Teadsin, et mul on täid küljes, ja lootsin saunaskäiguga neist lahti saada. Keetes läbi alus- ja voodipesu ning ennast saunas pestes võis end ajutiselt küll täivabaks lugeda, kuid lihtne oli neid uuesti külge saada voodinaabrilt, kes saunas polnud käinud. Võimalust kuuma veega pesemiseks polnud kuigi tihti.

Loomulikult tähendas saun siin seda, et sai end sooja veega pesta. Leilist ei olnud juttugi, aga sellest hoolimata tundsin end väga mõnusalt. Pärast pesemist ajasin veel habet, jättes kasvama vuntside algmed, ja riietusin puhtasse pessu.

Teisi oodates olid palatikaaslased juba tuttaval muruplatsil kohad sisse võtnud. Alampolkovnik ajas meile saabunud dessantväelasega valju häälega juttu. Hozjain, Gena ja mustajuukseline olid jälle puntras koos. Kõhn kolmik konutas osavõtmatuna murul. "Olete nagu kassikesed," ütles Lena, kes mööda läks.

***

Õhtul täitsin esmakordselt oma ülesandeid sööklas. Algul käisin koos kümnekonna palatitest korjatud tervema haigega köögist toitu toomas, hiljem kandsin portsjonideks jaotatud toidu sööklas laudadele. Ise einestasime nüüd samuti sööklas. Kuna meile kuulusid kõik toidu ülejäägid, siis võis süüa vastavalt isule. Pärast sööki tuli söögisaal koristada ja nõud pesta. Ülemuseks oli Serjoža poolt juba mainitud Galina - umbes kolmekümneaastane naine, aga temas oli midagi, mis sundis

kuulekusele.

Oma palatisse viisime toidu pottidega. Nähes sealsete ootajate nägusid, lõi järsku mõtetesse oma eriseisund: "Kas tõesti olen mina tervem? Kas tõesti viib minu tee nüüd väeossa?"

Pärast koristamist jõudsin palatisse alles magamaminekuajaks. Enne uinumist kuulsin veel, kuidas Vitali Pavelile sosistas: "Ütle mulle! Ütle nagu meedik meedikule! Kas ma olen hull?" Pavel vastas vist midagi rahustavat, sest enam häält ei kostnud.

Öösel oleks nagu palatiuks käinud. Hommikul selgus, et Zapar oli palatisse tulnud ja siin ööbinud. Muidu rahulik Pavel paistis Zapari vastu nagu turris olevat, kuid palju ma selle probleemiga oma pead ei vaevanud.

Üksinda välja pesema minnes ja kohe pärast seda hommikusööki tooma kõmpides hakkasin järjest enam taga kahetsema oma endist palatissesuletu seisundit. Pealegi süvenes mõte, et minu praegune seisund on eelpostiks väeossa saatmisel. "Nagu vabakäiguvang," vasardas peas võrdluseks tulnud mõte.

Pärast hommikusööki ootas meid aga üllatus. Palatisse sisenes osakonnaülem koos ühe mulle tundmatu vanemleitnandiga. Neid saatis õde, kellel oli süles pakk sõduririietega. "Teie, vaikijad! Ja sina!" ütles osakonnaülem vihaselt kolmele minu eeskujule ja narkomaanile osutades. "Teete oma riided korda ja lähete täna Taškenti edasisele ravile. Meil on haiglakohtadest puudus - küllap seal vaadatakse, mida teiega teha."

Tundsin kõige puhtamat kadedust. Samas meenus mulle kõhutäis, mille eelmisel õhtul sööklas olin söönud, ja ma häbenesin. Kellegi võimuses ei oleks olnud mind keelata niisama kõhnaks ja vaikivaks saamast. Mina aga olin eelistanud süüa ja kõnelda.

***

Meiega hakkas tegelema vanemleitnant. Mulle tuli meelde, et koridoris asuval stendil olin ta nägu näinud mingil psühhiaatrite nõupidamise ajal tehtud grupipildil. Ta oli keskmist kasvu, väga lühikeseks pöetud juuste ja lopsakate vuntsidega. Miskipärast meenutas ta mulle idamaa-huvilist, kes seda ka oma väljanägemisega rõhutada tahtis.

Ta võttis mind vastu osakonnajuhataja kabinetis. Enne tema juures käinud tulid enamasti rahulolevatena tagasi. "Asjalik, tegus mees," võttis dessantväelane Vitali üldise aryamuse kokku.

Pärast minu sisenemist ei pakkunud ta istet, vaid silmitses mind alguses pikalt, kuid otsa ei vaadanud. "Istu," lausus ta viimaks siiski. Vaikisime jälle.

"Nii et paraned. Juba on sulle vaba läbipääs antud," alustas ta konstateerivalt.

"Siin paranevad kõik," vastasin esimese pähetulnud lausega.

"Masendushooge on meil kõigil. See aga ei tähenda veel, et elu oleks läbi."

"Võibolla."

Otsustasin jälle küsimustele üksikute tüdinud ja väsinud lausejuppidega vastata.

"Inimene peab igal pool toime tulema. Haigusloost on näha, et oled üks viil olnud. Nagu meie väeosas Valter Laid, sinu kaasmaalane. Talle peab mitu korda ütlema, enne kui ta midagi taipab ja tehtud saab. Ja ta ei püüagi."

Valter Laidu tundsin hästi, mistõttu tema nimetamine mind üllatas, kuid otsustasin seda mitte välja näidata.

"Peate püüdma uute tingimustega kohaneda, mitte ainult vanade aegade meenutamisest elada," kõneles vanemleitnant hingestatult edasi. Ei tea, mis teda erutas.

"Kas vanad põhimõtted tuleb minema visata?" küsisin talt monotoonse häälega vastu.

"Kas sulle ei meeldi midagi põhimõtetes, millele meie armee on rajatud? Sulle võib tunduda, et igapäevases elus on paljugi, mis nendele põhimõtetele vastu käib, kuid need on ainult väiksemad detailid. Ega need üldist muuda."

"Igapäevane elu meid põhiliselt mõjutabki. Tänu siinolekule pean vast veel mõne kuu vastu."

"Ja siis?"

"Siis on kõik."

Ta läks näost punaseks. Võrreldes Ždanovskiga oli ta ilmselt närvilisevõitu mees.

"Loll jutt. Noor mees ja ei suuda end kokku võtta."

"Mille nimel! Mind ei oodatud, mina ka ei oota."

"Tõepoolest nagu Valter Laid. Räägi või ära räägi."

Valter Laid oli ülikoolist sõjaväkke võetud ja pärast pooleaastast seersandiks õppimist Afganistani saadetud. Ta teenis minu naaberpataljonis ja oli üks väheseid, kellega aeg-ajalt mõne eestikeelse sõna sain vahetada. Ta ei harjunud kunagi väeosas valitsevate seadustega ega tunnistanud neid. Seepärast sai ta tublisti kannatada, kuid jäi lõpuni iseendaks. Olen teda hiljem Eestis näinud.

Peale veel mõne ebasõbraliku repliigi vahetamist lasti mind tulema. Olin üsna rahul, sest jälle võeti minu juttu tõena. Kui Ždanovski oli oma laisa rahuga nagu kaljusein mu jutule vastu seisnud, siis vanemleitnandi arvamustesse auku lüüa oli palju lihtsam. Oli ka selge - ta ei olnud kunagi Võrus elanud.

Kuna lõunaaeg hakkas lähenema, läksin oma ülesandeid täitma. Osakonna toitu oodates sattusin köögis stseenile, kus jõuline kokk püüdis üht kõhna ja pikka soldatit nõudepesuruumi vedada. Soldat hoidis veetorust kinni ja hüüdis appi. Keegi muidugi appi ei tõtanud, aga õnneks polnud kokal niipalju jõudu, kui ta kere järgi võis arvata. Pikk poiss pääses põgenema. Mõtlesin juba, et kui kokk tahab meie hulgast endale nõudepesijat võtta, siis ütlen, et olen hullupalatist ja löön talle potiga pähe.

***

Peale lõunasööki palatisse tulles käis seal jällegi arutelu Hozjaini tulevikust.

"Sa peaksid edasi õppima. Ohvitserina ei oleks sul vaja karta, et keegi sulle väeosas liiga teeb," oli alampolkovniku arvamus.

"Aga see võtab ju mitu aastat aega," vastas Hozjain.

"Juba praegu võid raporti kirjutada, et tahad ohvitseriks õppima minna. Võibolla ei peagi sa siis oma aega lõpuni teenima," soovitas keegi arglikult.

"Ajateenistusest õiged mehed kõrvale ei hoia," sekkus nüüd ka Vitali autoriteetselt.

Arutelu kestis edasi. Vahepeal panin tähele, et mees, kes lamas näoli padjas, alampolkovniku kõrval, oli uus. Ma ei näinud tema nägu, kuid kukal ei tundunud küll noorukile kuuluvat, pigem oli see umbes neljakümneaastase mehe oma. Ilmselt jälle ohvitser.

"Lipnikuna poleks ka halb," kuuldus jällegi Hozjaini ebakindel hääl.

"Poleks muidugi. Aga sööklaülema ametikoht sulle ikkagi ei sobi. Sinna on ägedama iseloomuga meest vaja," soovitas Gena elutargalt.

"Tahaks ikka kuhugi söökla lähedusse."

"Suuremate väeosade sööklates on olemas kokk-instruktori ametikohad," rääkis nüüd alampolkovnik. "Raportis peaksidki kirjutama, et soovid astuda Nõukogude armeesse lipnikuna, kokk-instruktori ametikohale."

Ma ei saanud kunagi õieti aru, kuidas ikkagi lipnikuks saadakse. Olid küll olemas mingid pooleaastased kursused või koolid, aga teatud juhtudel aitas vist ainult vastava sooviga raportist.

Üks minu väeosa poiss, keda kiusati ja mõnitati, kirjutas niisuguse avalduse ja sai naaberväeosas lipniku aukraadi ning sööklaülema ametikoha. Sel päeval, kui ta uued pagunid peale sai, jõi ta end täis ja kukkus kinos pingi pealt maha.

Vahepeal oli uus mees end liigutama hakanud. Tõepoolest, tegemist ei olnud enam poisikesega, vaid umbes neljakümneaastase mehega. "See on kapten Sverdlov," sosistas mulle Pjotr. "Ta pidavat juba teist korda siin sees olema."

Kuivetu kapten tuli veidi ebakindlal sammul laua juurde ja vaatas tähelepanelikult seal olevat kokkukeeratud ajakirja.

"Mis see on?" küsis ta minult.

"Ajakiri."

"Ah nii. Mina mõtlesin, et vorst," ütles ta ja läks ruttu voodi juurde tagasi.

***

Öösel ärkasin kellegi valjude sõnade peale: "Ise sa tulid siia, aja nüüd haiglariided selga ja räägi!" Tundsin ära Ždanovski vihase hääle. Minuga polnud ta küll kunagi nii vihaselt kõnelnud. "Ja mispärast omaette voodisse. Üldisesse kuhja!" Kuulsin Zapari alandlikku ja hirmunud häält midagi vastuseks seletavat, kuid Ždanovski ei lubanud tal lõpetada: "Kõik teevad·tööd. Ohvitserid samuti, aga tema hiilib minema. Mõni ime siis, et teised sind ei salli. Aga kui siia oled ööbima tulnud, siis jäädki siia. Kuuled! Kõik!" Uks tõmmati kinni ja ma jäin varsti uuesti magama.

Hommikul selgus, et Zapar oli tõepoolest haigena meie palatisse pandud. Ta kandis sinist haiglariietust nagu meiegi ja näis väga rusutud olevat. Osa poisse tegi kahjurõõmsaid nägusid ja müksas üksteist, aga midagi valjusti ei öelnud. Küllap kardeti, sest keegi ei uskunud, et Zapar kauaks meie hulka jääb.

Hommik möödus tavalistes toimetustes. Pesuruumis vaatasin irooniaga segatud kahjutundega kohta, mille olin endale minestuse teesklemiseks välja valinud - nüüd aga oli juba hilja. Vähemalt kõik mu sees kõneles nii. Üleüldse oli kõik kuidagi tuim ja rahulik. Ka meie palatisse toodud kapten käitus pestes juba normaalselt. Vaid tsiviilinsener ei olnud oma kartlikkusest võitu saanud ja värises endiselt, kui talt midagi küsiti.

Hommikusöögi ajal täitsin endiselt oma igapäevaseid ülesandeid. Ei piiranud ennast enam ka söömisel, pealegi sai hommikuti jooki, mida võis hea tahtmise juures kohviks nimetada. Jõime seda Serjožaga kumbki neli kruusi ja sõime ohtralt võisaia peale. Ta kõneles, et tema dokumendid olevat saabunud ja nüüd on ärasõit ainult mõne päeva küsimus. Kadestasin teda, aga üha enam sain aru, et ta on tõepoolest hull.

Pärast töö lõpetamist läksin õue jalutama. Enne olin saanud veel alampolkovnikult käsu meie palati aken väljast hoolega puhtaks pesta. Selleks võtsin kaasa vana ajalehe ja kruusitäie vett. Nühkisin üsna hoolega. Pärast istusin puude alla asetatud pingile ja vaatlesin luumurdudega haigeid, kellest mitmete jalgadel oli imelik raudsõrestikuga kaadervärk.

Korraga kohtus mu pilk teisel pool platsi seisva sõduri pilguga. Tundsime teineteist korraga ära. See oli Vendzulaitis, roodukaaslane seersantide kooli päevilt. Me ei olnud suured sõbrad, kuid mingit vaenu meie vahel ka polnud. Astusime mõned sammud teineteisele vastu ja pigistasime käsi.

Meie vestlus kujunes üldiseks. Kumbki ei kõnelnud oma olukorrast selgesti: tema sai teada vaid seda, et olin siin haigena, mina seda, et ta siia mingit kaupa tõi. Puudutasime mõne sõnaga ühiseid tuttavaid ja nende olukorda. Head nägemist ütlesime juba paremate sõpradena. Oli sümpaatne kohtumine.

Seersantide koolis Vendzulaitisel vedas, sest ta viidi ühte vabrikusse tööle ja

"unustatigi" sinna. Seal aga oli suhteliselt hea elu võrreldes nende lollustega, mida me roodus pidime üle elama. Kui meid hakati Afganistani saatma, siis selgus, et üks mees peab kusagil veel olema, ta otsiti üles ning võeti kaasa.

Rahvuselt oli ta leedulane. Hiljem ühe leedu poisiga vesteldes kuulsin, et Vendzulaitis oli enne sõjaväkke võtmist narkootikume tarvitanud. Ehk suutis ta Afganistanis nendest üle olla.

***

Pärastlõuna tõi mitmeid üllatusi, mis mu lootused taas kõrgemale tõstsid.

"Kuule!" küsis alguses Pavel minult. "Kes sulle vaba läbipääsu andis?"

"Ždanovski andis," vastasin.

"Ma sain veidi aega tagasi osakonnajuhatajalt kõva peapesu, et sa vabalt väljas käisid. Ma unustasin seda kontrollida. Ždanovski istus sealsamas, aga ei öelnud sõnagi."

"Ma ei oska selle kohta midagi öelda," ütlesin ja arvasin omaette, et võibolla oli vanemleitnandile oma enesetapumõtetest kõnelemine viljakamalt mõjunud, kui seda arvatagi oskasin.

"Sul on nüüd tavaline palatirežiim. Kuštalile anti sinu asemel vaba läbipääs. Täna hakkab koos Serjožaga ka tööle," tõi Pavel nüüd lõpliku otsuse kuuldavale.

Olin sisimas väga rõõmus. Tundsin, et vanemleitnandi ja osakonnajuhatajaga tulen ma toime, Ždanovskiga mitte nii lihtsalt, aga võibolla samuti. Eelkõige lootsin, et osakonnajuhataja on siiski Ždanovski ülemus ja tema sõna on määrav. Käsk mind tavalisele režhiimile allutada näis igatahes temalt tulevat.

Kuštal tuli minu juurde. Seletasin talle mõne sõnaga kohustusi, mida ta peab nüüd täitma hakkama. Pärast seda istusin oma "altari" vastas olevale voodile. Enne palvetamist nägin Kuštali selga uksest välja kaduvat. Väga lühikest kasvu Kuštali üks kõrv oli jõhkra hoobi tagajärjel viltu löödud ning nägi kole välja. Kui temalt selle kohtà midagi päriti, vaikis ta kangekaelselt. Üleüldse oli ta palatis vaikne ja tähelepandamatu. Peale seda, kui ta sööklasse tööle sai, hakkas ta kehakaal väga ruttu suurenema. Kui mina haiglast lahkusin, oli Kuštal juba väga paks. Tema väeosa valvas Babrak Karmali residentsi.

Esimest korda oli palatis hea palvetada. Vaikse alguse järel omandas palve säärase mõju, et tundsin kogu olemusega sellesse mattuvat. Vahel palve nagu takerdus kuhugi, kuid sai samas taas suure kõlajõu. Silme ette kerkis Tartu Peetri kiriku altaripilt. Palvet lõpetades tundsin end jälle oma tahte ja füüsise peremehena.

"Õppida võid edasi pärast armeeteenistuse lõppu. Sina oled meditsiini alal sõjaväes tegev olnud - võibolla õpid edasi arstiteadust. Kindlasti võin soovitada ka kõrgemaid sõjakoole, kust meile täiendus tuleb." Alampolkovnik ei suutnud ilmselt pikka aega vait olla.

"Ei tea, kas seal on raske õppida?" küsis Vitali, kes oli palatis teiseks põhiliseks kõnelejaks.

"Küsige Toomase käest, tema on aasta õppinud," ütles ootamatult Pavel, kes tavaliselt jutuajamistesse ei sekkunud.

"Ah sina! Räägitakse, et sa olevat mingi plika pärast veene lõiganud?" pöördus Vitali hoopis muu küsimusega minu poole.

Mulle meenus Ždanovski kunagine ütlus ja ma vastasin vaikselt, kuid iga sõna rõhutades: "Kui neiu noormeest sõjaväest ei oota ja vahepeal mehele läheb, siis ei ole teada, kummal on rohkem vedanud."

Vitali haaras mu käe ja pigistas seda tugevasti. "Õiget juttu räägid. Sõdurit ootab kojutulekuni ainult ema," lisas ta juurde. "Aga räägi meile nüüd, kas ülikoolis oli raske õppida?"

"Mitte eriti. Jäi aega ka muuga tegelemiseks. Aga mõned eksamid olid üsna rasked."

"Mina olen otsustanud," sekkus alampolkovnik, "et peale armeeteenistusest lahkumist lähen kuhugi keskkooli või tehnikumi ajalooõpetajaks. Aga ma võin ka ülikoolis õpetada," lisas ta väikese mõttepausi järel, "materjalid on mul olemas."

"Minagi olen mõelnud peale sõjaväest lahkumist õpetajaks minna," sekkus päris mõistlikuks muutunud kapten, kes nüüd igal võimalikul juhul alampolkovnikule järele kiita armastas.

"Mina lõpetasin kokkade kooli ja elasin ikka hästi ning huvitavalt. Raha sain ka piisavalt. Mina küll ülikooli ei lähe," lausus nüüd Gena.

"Kõik ei pea muidugi kõrgemat haridust omandama. Sina peaks aga natukenegi edasi õppima, sest pea on sul kurat teab mida täis. Oma keha oled ära rikkunud. Pealegi oled rinnale lasknud tätoveerida risti nagu usklik," tigetses alampolkovnik.

"Nagu hirmutis käid ringi," lisas kapten.

"Ma usun Jumalat."

Gena sellist vastust ma ei oodanud. See ei olnud küll öeldud vaikse kindlusega, vaid pigem lõõpivalt, kuid midagi selle taga siiski oli.

"Ristiusk ei ole kaugeltki kõige vanem usk. Kõige vanem on hoopis budism. Ristiusk ja muhameedlus on hulga nooremad. On ausaid usklikke, aga on ka väga palju petiseid, kes loodavad inimeste lollitamisega kasu lõigata. Tahaksin uskuda, et sina kuulud siiski ausate usklike hulka," kuuldus tulevaselt ajalooõpetajalt pikk selgitus.

Rääkisime veel tükk aega ülikoolidest ja nendes õppimisest. Ise sain öelda paar lauset, sest rääkijaid jätkus. Ainult tsiviilinsener ei istunud üldises ringis, vaid luges midagi omaette.

Vitali hakkas selle vestluse tulemusena ladina tähestikku õppima, et tulevikus ülikoolis kergem oleks.

***

Pärast rahulikult kulgenud hommikupoolikut juhtus see, mida olin vaikselt kogu aeg kartnud. Hetkel, kui meie palati uus narkomaan end parajasti sügas, vaatas Vitali ta poole ja ütles, et ei teeks paha vaadata, ega tal täisid küljes ole. Asuti vaatama ja leitigi narkomaani riietest hulgaliselt täisid. Ei olnud hiljutine sooja veega pesemine aidanud.

Siis hakati kõiki palatisviibijaid kontrollima. Enne vaatas igaüks ise, sis kontrollis Pavel üle. Naksasin küünte vahel küll mõne ettejuhtuva täi katki, kuid neid jäi riietesse kindlasti veel. Kui minu järjekord tuli, oli isegi väike üllatus, et Pavel pidi mitu minutit otsima, enne kui esimese leidis. Peale minu ja narkomaani avastati täid veel ühel väikesel poisil, kelle nimi oli Sergei.

Kõigest sellest kanti osakonnaülemale ette. Ta tuli isiklikult kohale ja viis meid väikesesse pesuruumi, kus kaks seersanti ootasid. Osakonnajuhataja hoiatas neid, et narkomaan võib ootamatult rabelema hakata, meie aga pidavat rahulikud haiged olema. Siis käskis ta neil tööle hakata.

Kõigepealt ajasid seersandid minul ja Sergeil pea juustest paljaks. Algul kääridega, pärast žiletiga üle. Kui nad narkomaani pügama hakkasid, andsid nad meile käärid ja käskisid kehalt ka ülejäänud karvad maha pügada ning end külma veega üle pesta. Kuna neil narkomaaniga tegemist oli, tegin seda rohkem sümboolselt, kuid kloorise veega pesin end mitu korda. Siis riietusin ruttu täivabadesse rõivastesse.

Mul lubati üksi palatisse tagasi minna. Pesulao uks oli lahti ja ma kuulsin sees ärritatud hääli. Aeglustasin sammu ja kuulatasin.

"Kõik sokid on auklikud. Vaadake! Pole enam ühtegi tervet paari. Laomutiga ei saa asju ajada," kuulsin Lenat närviliselt seletavat.

"Miks ei saa. Vanade sokkide mahakandmiseks tuleb lihtsalt akt teha," - see oli osakonnajuhataja, kes tundus veidi rahulikum olevat.

"Mitte midagi ma maha ei kanna," karjatas Lena nutma puhkedes ja tormas laoruumist välja. Nähes mind pöetuna koridori mööda tulevat, peatus ta hetkeks, kuid sööstis siis pisaraid neelates minust mööda.

Palat võttis mind vaikides vastu. Enamik vist uskus, et olin täid narkomaanilt külge saanud.

Eneselegi üllatuseks ei saanudki ma õhtul "halli". Kõigi imestuseks süstiti hoopis Hozjaini, kes nüüd lausa kippus väeossa tagasi. Magasin hästi ja ärkasin puhanuna. Hoolimata eilsest täitõrjest oli tuju hea. Mõnus oli koos teistega pesema minna - olin ju jälle nendega võrdne haige. Minu ravimite hulka olid ilmunud mingid suured tabletid, mis ma ausalt ära sõin ja hommikusöögil suutsin end tagasi hoida.

Meditsiiniõdedest oli täna valves see sõbralik paksuke. Ta tuli koos haiguslugudega palatisse ja ütles, et alampolkovnik, kapten ja Vitali sõidavad täna

Taškenti edasisele ravile, Serjoža koju, Pjotr aga tagasi väeossa. Siis rääkis ta veel kolmest ohvitserist, keda mõne tunni pärast meie palatisse paigutatavat. Üks neist olevat koguni sellesama haigla ühe teise osakonna ülem.

"Aga mis ülejäänutest saab?" küsis äkki kõhn mustajuukseline poiss, kelle saabumist meie palatisse polnud ma õieti märganudki.

"Hea küll," vastas õde tasa, kusjuures ta lihav nägu omandas kõhkleva ilme. "Ma ütlen kõigile, mida ma tean. Ärge ainult osakonna arstidele öelge, et ma seda tegin."

Siis ta alustas:

"Hozjain läheb väeossa.

Suhhanov läheb vist koju.

Jargobulov läheb Taškenti või väeossa.

Salimov läheb..."

Ootasin üleni värisedes.

"Kivi läheb väeossa. Või...oota...võibolla ka koju. Kojuminekuks on siin vähevõitu kirjas. Kas väeossa või koju.

Paškov läheb..."

Lootus jäi püsima. Selge oli, et kui tahan end koduni võidelda, pean end kokku võtma ja veel mõne võimsa stseeni maha mängima. Samas kartsin sellega vahele jääda.

Varsti anti lahkujatele nende sõduririided tagasi ja algas nende korrastamine. Vaid Pjotril näis ükskõik olevat - ta riietus rahulikult oma triikimata presentülikonda ja suhteliselt räpasesse vatikuube. Vaid uue valge krae õmbles ta kuuele ja viksis saapad. Ta ei viivitanud lahkumisega, surus meil vaid kätt ja läks. Ei tea, kuidas teda väeosas vastu võeti.

Teised aga puhastasid oma riideid - polnud ka ime, ikkagi kodumaale sõit. Vitali nägi oma dessantväelase ülikonnas tõesti hea välja - pealegi oli tal rinnas kaks medalit. Nägin, kuidas Serjoža neid kadedalt piidles, kui ta Ždanovskilt saadud kaardiväelasemärki läikima hõõrus. Lisaks olid Serjoža sinelil punased pagunid, mis talle sugugi ei meeldinud, sest punaseid paguneid kandsid ka vangivalvurid. Musti paguneid ei olnud ta jõudnud hankida.

Võib arvata, et sõduririietuse korrastamiseks ei ole kuigi palju variante, ent see pole nii. Kuidas teha ümmargust mütsi kandiliseks, kuidas õmmelda pükse ja saapaid kitsamaks, kuidas panna kirsadele alla kõrged kontsad - kõike seda osati ja tehti. Meie väeosas oli üks sümpaatne poiss, kes ka peale aastast väeteenistust pükse kitsamaks ei õmmelnud. Selle eest sai ta oma teenistuskaaslaste käest peksa.

Enne lõunat läksid nad minema, alampolkovnik kõige ees. Palatissejäänute pealekäimisel oli ta sineli peale tõmmanud rihma koos "rakmetega", mis ta laialivalguvat keha natuke kokku tõmbasid. Uksel võttis ta valvelseisangu ja andis meile kõigile au.

Ka kapten andis uksel au. Alles nüüd panin tähele, et ta oli Vitaliga peaaegu ühepikkune. Vitali läks uksest välja üsna rusutuna. Ilmselt polnud ta oma teenistusaja lõppu niimoodi ette kujutanud. Kahe medaliga autasustatud hull - ei suutnud ma mõttes irooniast hoiduda.

Serjoža läks viimasena. Mustad lokid mütsi alt väljas, väike vuntski juba ees. Tema oli minejatest kindlasti kõige sümpaatsem.

Hiljem tuli Serjoža üheks ööks hospidali tagasi. Lennuväljal olid teised ära lennanud, tema lennuk viibis ja sel ajal sunniti teda ühe baraki põrandat pesema. Lisaks võeti talt kaardiväelasemärk ära. Tagasi tulles nägi ta küll endine välja, kuid sõjakust oli vähem, ebakindlust ja kartlikkust aga palju rohkem.

***

Kolm saabunud ohvitseri nägid erinevad välja. Vanem härrasmees võttis endastmõistetavalt koha sisse aknaaluses voodis, avas kaasatoodud raamatu ja hakkas lugema. Küllap tema oligi see teine osakonnajuhataja, kes pidi ka alampolkovnik olema. Tema kõrvalvoodile heitis pikali armilise suuga keskealine mees, kuna kolmas, vaevalt üle kahekümne, Paveli juurde istus ja vaikselt juttu ajama hakkas. Palat muutus kuidagi kõledamaks, sest siiani oli endine alampolkovnik pidevalt kõnelnud ja sellega mingil moel siiski igavust peletanud. Nüüd näis, et seda funktsiooni ei taha keegi üle võtta.

Kustal tõi vett ja Pavel käskis põranda üle pesta. Kuna voodeid ei nihutatud, pidin pestes osaliselt nende alla pugema. Uue alampolkovniku voodi juures pestes heitsin pilgu ka tema raamatule - see oli mingi meditsiiniteemaline teos.

"Sa olevat kah endal veene lõiganud või?" küsis noor ohvitser, kui ma pesemisega tema lähedale jõudsin.

"Jah. Mis siis?"

"Näita oma kätt!"

Ta vaatas hoolega mu kätt, kus žiletihaavale krobeline kärn peale oli kasvanud.

"See pole midagi. Nii väikesest haavast palju verd ei tule."

Tal endal oli käsi paksult sidemes ja seetõttu ma ei näinud, milline peaks ühe õige enesetapja tehtud lõige välja nägema.

"Miks sa nii vähe lõikasid?" küsitles ta edasi.

"Valus hakkas. Algul katsusin paremasse kätte lõigata, aga vasakuga oli seda ebamugav teha. Siis võtsin Žiletitera paremasse kätte, aga vähe valus oli ja vaevaliselt läks edasi."

"Ühe hooga tuleb lõigata."

Võibolla oli tal õigus. Ta nägi arukas välja, aga jutt oli kuidagi kummaline. Tahtsin prooviks küsida, kas ta malet mängib, aga tuli õde ja ütles, et Ždanovski tahab mind enda juurde. Lugesin meieisapalve ja läksin.

Ždanovski oli protseduuriruumis. Ta ei teinud üldse minu haigusest juttu, vaid ütles omamehelikult, et nad on saanud ühe uue masina ja kohe hakkab ta seda proovima. Mina pidin sissekutsutavatele patsientidele pähe panema kumminööridest peakatte ja selle alla kinnitama elektroodid, millelt juhtmed masinasse jooksid. Masina teises otsas joonistas kirjuti libisevale paberilindile mingeid jooni.

Esimesena kutsuti meie palati tsiviilinsener. Ta pikapoolsed juuksed läksid selle kummalise "juuksevõrgu" all segamini ja tegid talle haiget. Läks palju aega, enne kui elektroodid kohale suutsin asetada. Siis joonistas masin välja mitmeid meetreid graafikut.

"Ma tahan teiega rääkida," ütles tsiviilmees Ždanovskile peale protseduuri lõppu.

"Jah, palun," kostis Ždanovski ja kuna ta ei käskinud mul lahkuda, jäin minagi kohale.

"Arvan, et olen praegu kõikide töökaaslaste silmis kompromiteeritud," alustas tsiviilmees heitunult.

"Miks nii?"

"Noh, juba mõnda aega hullupalatis olnud. Ja ei tea sedagi, mis mul õieti viga on."

"Oodake nüüd. Siiani ei ole me teil tõesti mingit erilist viga leidnud. Närvisüsteem on veidi nõrk, aga see on üsna tavaline. Ma arvan, et võite varsti tööle tagasi minna. Vaatame ka tänaste protseduuride tulemused üle ja - palun! minge, kuhu süda soovib."

Lohutada tervenejaid ja tervenedatahtjaid Ždanovski tõesti oskas. Imetlesin alati, kuidas temast lausa õhkus kindlustunnet ja rahu.

"Ma väga loodan," lausus tsiviilmees nüüd peaaegu nutuseks muutunud häälega, "ma väga loodan, et kõik on normis. Siin hakkad tahes-tahtmata ennast hulluks pidama."

"Miks ta üldse siin on?" küsisin Ždanovskilt peale tsiviilmehe lahkumist.

"Ülemustega läks tülli. Need saatsid," vasta Ždanovski lühidalt.

"Nojah! Sõdurite peale vihastades võib neid peavahti saata, aga mittesõjaväelastega ilmselt nii lihtne pole," mõtlesin omaette, kuid valjusti midagi ei öelnud.

Järgmise patsiendina oli kutsutud Zapar. Talle neid "lokirulle" pähe panne tundsin äkitselt, kuidas osad olid vähetunud. Enne otsis tema mind palatiuksel läbi, ükskord tegi süstigi (Zapar oskas väga hästi süsti teha), nüüd nokitsesin mina tema pea kallal. Zaparil olid lühemad juuksed, mistõttu temaga läks protseduur rutem. Peale elektroodidest vabanemist tahtis aga ka tema Ždanovskiga kõnelda.

"Millest meil ikka rääkida on," vastas Ždanovski tõrjuvalt.

"Seltsimees alampolkovnik. Ma olen oma viga mõistnud. Mul on väga ebamugav olla siin palatis, kus kõik mind tunnevad. Pealegi on Pavelil üksi raske. Laske mind

välja, ma olen oma viga mõistnud," rääkis Zapar hingestatult.

"Nüüd oled sa oma viga mõistnud. Aga enne! Hiilisid öösel nagu röövel salaja palatisse, et mitte oma roodu juurde minna."

"Keegi ei taha ju oma roodu juurde minna, kui ta teab, et teda seal lüüakse. Aga oma viga ma mõistan."

"Kas ma ei tea, miks sind lüüa taheti! Kuidas sa enne teistega käitusid, ülemust mängisid!" rääkis Ždanovski ja mulle tundus, et ta oli üsna vihane.

"Neid oma vigu olen ma mõistnud. Tegelikult ma ju haige ei ole."

"Mine sina palatisse!" ütles Ždanovski mulle ja jäi Zapariga kahekesi.

***

Õhtul sain jälle "halli". Tegelikult oleksin pidanud seda juba eile saama, aga selgus, et minule määratud süst oli kogemata Hozjainile tehtud. Kõik palatisoliad naersid tükk aega, kui osakonnajuhataja seda ütles. Ta lohutas ka Hozjaini, öeldes, et ta on tore poiss, ja lubas abistada kokk-instruktori kohta taotleva raporti kirjutamisel. Veel ajas ta mõnda aega juttu meie palati uue alampolkovnikuga, kes arvas, et paarist päevast puhkusest peaks talle piisama.

"Halli" mõju oli öösel nagu veidike nõrgem kui eelmistel kordadel. Suutsin hommiku eel isegi korralikult uinuda. Võibolla oli põhjus ka selles, et voodinaabriks oli mul väike Kuštal, kes vähe ruumi võttis. Unine olin ma aga hommikul ikkagi. Viimasena voodil istudes hakkasin end lohutama juba üsna harjumuseks saanud mõttemänguga kojujõudmisest. Istusin ja mõtlesin ning aeg läks.

Siis toodi ajalehti. Läksin ka sinnapoole, võtsin "Krasnaja Zvezda" ja jäin Paveli lähedale voodile istuma ning lugema. Seal oli kirjutatud ühest eestlasest, kes oli eesrindlik autojuht.

Pavel nägi, kuidas ma seda artiklit hoolega uurisin, võttis ajalehe korraks enda kätte ja küsis, kas tegemist on mu kaasmaalasega. Vastasin jaatavalt, kuid Pavelile näis veel midagi meenunud olevat, sest ta küsis: "Võibolla tunned sa ehk Leemetit. Ta oli siin umbes pool aastat tagasi komandeeringus. Väike ja prillidega - väga terane ja tore poiss. Ta oli vist lätlane."

"Jah," vastasin äratundmisrõõmuga, "ta teenib mu naaberväeosas. Ta on eestlane nagu minagi, mitte lätlane."

"Tõesti või? Me olime sel ajal, kui ta siin oli, väga head sõbrad."

"Ahah!" ei tahtnud ma endiselt sõnaahtrat mängides pikemasse vestlusse laskuda.

Kesk-Eesti poiss Leemet töötas meie brigaadi hospidalis. Tal oli kunstnikusoont ja tema joonistatud pildid olid kõikides Kabuli väeosades väga hinnatud. Enamasti olid need maastikupildid, vahel mõni sõjamasin või sõdur selle taustal. Lihtsõduri

kohta oli ta saavutanud väga hea positsiooni, kus ta sai rahulikult tegelda iseennast huvitavate asjadega. Kord hakkas ta seniitkahuri padrunilt kuuli ära kangutama, kuid see lõhkes ja ta sai surma.

Päeval toimus palatis jälle ümberpaigutusi. Lahkus tsiviilmees, tema asemele saabus kolm sõdurit. Üks neist paistis kergelt narkomaan olevat. Ta silmad läikisid haiglaselt ja ta ise ütles ka, et ilma heroiinita on raske. Üldse ajas ta väga segast juttu. Ülejäänud kaks, Vassili ja Fedka, olid kõhnad ja vaikisid nagu enne neid Taskenti lennanud kolmik. Väga meeldejääv oli Vassili nägu: väljaulatuv kongus nina, haruldaselt kitsad huuled ja tumedad lühikesed juuksed. Ta jäi minu vastu voodile istuma ja nõnda sain teda silmitseda. Ligi tund aega istusime, näod vastamisi, ilma et oleksime sõnagi vahetanud ja otsa me teineteisele ka ei vaadanud.

Üldse kulges päev kuidagi sündmustevaeselt ja loiult. Välja kedagi ei kutsutud ja palatis oli suhteline vaikus. Rohtusid tõi kõrgekasvuline ukrainlanna, kellelt sõnakestki ei kuulnud. Tal olid justkui kivist raiutud näojooned. Minu meelest oleks ta pidanud ka ise samasuguses palatis olema.

Panin veel tähele, et uus alampolkovnik ei söönud koos meiega peaaegu midagi, jõi ainult teed ja kompotti ning võttis natuke leiba. Peale selle saatis meie õe oma osakonna majandusõe juurde, kes talle puhta voodipesu tõi. Solvusin selle peale natuke - Lena oli ju meie osakonna majandusõde ja need linad olid tema pestud.

Õhtul lasti meie palatist soovijaid naaberpalatisse telekat vaatama. Sealt tuli USA film ühest Ameerikasse maandunud UFOst, mida mingid mehed hävitada tahtsid. Ma ei saanud päris hästi kõigest aru, kuigi Zapar osaliselt tõlkis. Ta oskas vist afgaani keelt.

***

Uue päeva saabudes ärkasin veidi enne üldist äratust. Pea oli veidi selgem ja hakkasin jällegi mõistma, et olukord on igati kehv. Sünget vaikijat minust ei saanud, hüsteerikuksolemisest jäi ka midagi puudu. Nõnda edasi oleskledes oleks mind ehk mõni päev veel siin peetud, kuid lõpuks ikkagi väeossa tagasi saadetud. Ma ei suutnud ka midagi originaalset välja mõelda, mis oleks mu hullusele midagi lisanud. Vaid ülekuulamised lohutasid veidi, seal olin enam-vähem talutavalt käituda suutnud. Palatis aga olin end kõigile normaalsena näidanud.

Pärast üldist äratust algasid suured ümberkorraldused. Juba enne hommikusööki öeldi, et Hozjain, Anton ja Zapar lähevad väeosadesse. Zapari nime öeldes muheles teine õde natuke. Mõttes tegin seda ka mina, kuid hetk hiljem enam naerutuju ei olnud. Zapar oli ju tegelikult täiesti talutav poiss - kahju, et tal veidi viltu vedas. Mis puutub Hozjaini ja Antonisse, siis olid nad viimased päevad koos Genaga omavahel sosistades ja naerdes veetnud. Ei tea, mis neid ühendas.

Keskhommiku paiku koputas keegi ägedalt palatiuksele. Pavel ruttas avama ja veel poolpraokil ukse vahelt kuuldus Ždanovski karmivõitu hääl: "Mine juba sisse ja ära tülita mind oma targutustega! Filosoof, küll me sinuga edaspidi räägime!"

Sisse lükati umbes kolmekümneaastane sihvakas mees, kes kandis käes suurt musta kotti. Ždanovski ise ei sisenenud ja uks lükati raginal kinni.

"Kuradi velskrid," pahandas siseneja, "oleks veel, et käituda oskaksid, aga need on ise päris hullud."

Palat vaikis. Ei olnud enam kindlat inimest, kes juhtimise enda peale oleks võtnud. Vastust oodates jäi filosoofiks kutsutud mees hetkeks keset palatit seisma, siis aga pani oma kompsu tühjale voodile ja istus ka ise sinna.

Noor ohvitser, kes mulle enesetappu oli õpetanud, läks ta juurde.

"Nad norivad iga väiksemagi asja pärast," püüdis ta arstide kirumist jätkata.

"Sellest hiljem, praegu peame töötama," sai ta vastuseks.

Filosoof võttis kotist paksu nahkkaantega raamatu ja hakkas lugema. Taas saabus vaikus.

Vanemleitnant Voronovil olid kaasas Leibnizi teosed. Ma ei saanud lõplikult aru, kas ta oli lihtsalt Leibnizi-huviline ohvitser, mis Nõukogude armees võrdub hullumeelsusega, või tõepoolest natuke napakas. Tema kaustikud, kuhu ta lugedes pidevalt märkmeid tegi, küll midagi tarka ei sisaldanud. Ma ei usu, et ta edasi sõjaväkke teenima jäi.

Vahepeal sain igavust peletada narkomaani jälgides, kes oli edasi-tagasi sõeluma hakanud. Voodilt voodile istudes käis ta kogu palati läbi. Vahel tõstis ta silmad taeva poole ja inises mingit meloodiat. Tal lasti olla, sest ilmselt ta lõbustas kõiki. Vaid kord võttis karmi näoga Vassili tal rinnust kinni ja surus jõuga voodile pikali. Tema kiitsakast kehast ja vaiksest olekust poleks seda oodanudki.

"Istu paigal!" sisistas ta läbi hammaste ja võttis jälle minu vastas koha sisse.

"Narkomaanide kallal võiksid need loomatohtrid oma oskusi näidata," ütles lugemise katkestanud Voronov, kuid süvenes peagi taas märkmetesse.

Lõunasöögi esimene vahetus koosnes nüüd juba neljast ohvitserist. Koos nendega einestasid palati tähtsamad isikud nagu Gena, Zapar, Anton - viimasel ajal ka Hozjain ja mina. Teises vahetuses sõi palju uimaseid, mis seetõttu tunduvalt pikemaks venis.

Pärast lõunat said Hozjain ja Anton oma riided kätte. Hozjaini omad olid väga viletsas seisundis: püksid lotendasid ja olid paigatud, kirsadel olid väga kulunud kontsad ning üks saabas koguni tagant lõhki. Ilmselt oli tal väeosas tõesti siiani kehv elu. Tulevane kokk-instruktor - ma tõesti ei tahtnud irooniline olla, aga mõte sellest, kuidas Hozjain alamkokkadele retsepte jagab ja ise iga natukese aja tagant katlast teitu maitsmas käib, oli tõesti naljakas.

Antoni riided olid pisut paremad. Temast paistis, et hätta ta edaspidi ei jää. Ka

narkootikumidega oli ta lapsest saati harjunud - tarvitas neid pidevalt, kuid leppis lihtsamatega. Heroiini ei kasutanud ta minu teada üldse.

Nii Hozjaini kui ka Antoni väeosad asusid Džalalabadi lähedal. Sinnasõitu pidid nad ootama hospidali õue püstitatud telgis. Zaparile öeldi, et ta võib oma roodu juurde minna.

***

Tänu lahkujatele sain öösel magada omaette voodis. Nautisin seda, kuid ärevad mõtted tulevikust segasid. Siiski ärkasin hästi väljapuhanuna. Paveli oli hommikuks välja vahetanud läikivate kirsade ja kukesoenguga noormees. Ta oli liiga klanitud, et meeldida. Olin teda paar korda meie osakonnas näinud, kus ta minu meelest täitis meditsiiniõe ülesandeid. Nüüd pidi ta leppima veidi alama sanitarikohaga, kuid selge oli ka see, et Pavel tahtis puhata.

Need peeglina läikivad säärikud mulle kohe üldse ei meeldinud - Pavel oli alati sandaale kandnud. Lisaks vastas uue sanitari käitumine ta välimusele. Aupaklikkus ohvitseride vastu muutus lihtsõduritega suheldes kohe üleolekuks. Näiteks pakkus ta ohvitseridele filtriga suitsu. "Ahhaa! Üliõpilasest enesetapja," ütles ta seevastu minu kohta.

Peldikus käies oli uudiseks see, et Parfjonovile oli abiliseks määratud väga lühike ja kõhn poiss. Ta peanahal kasvasid juuksed korrapäratute salkudena, osa pealaest oli aga sootus kiilas. See tuletas meelde, et meie osakonnas asuvad ka nahahaiguste all kannatajad.

Palatis olles küsisin Voronovilt, keda ta filosoofidest veel uurinud on.

"Schopenhauer, Kant, Fichte, Leibniz - saksa filosoofia on kogu maailma aluseks," sain kindla vastuse. Mind ta siiski endaga võrdseks vestluspartneriks ei pidanud, sest hakkas kõnelema hoopis selle armilise suuga mehega ja niipalju kui mina kuulsin, käis jutt ikka filosoofidest. Siis aga kutsuti ta Zdanovski juurde.

Tagasi tuli Voronov pooljoostes, langes kummuli voodile ja peitis pea patja. Nõnda jäi ta umbes pooleks tunniks. Tõstis siis äkki pea - pisarajälgi ta näos siiski polnud - ja hakkas kaebama.

"Ütlesid seal, et minu asi võib tribunalini minna, kui ma normaalne olen. Võibolla olen aga hull. Mul on naine praegu rase - nüüd tuleb välja, et hullust mehest. Mis temaga sünnib, kui ta sellest teada saab!" Ta läks laua juurde ja jõi klaasi vett.

"Mis asi sul tribunali alla läheb?" küsis noor ohvitser.

"Mina olevat valekaebusi esitanud, aga see pole tõsi. Mida nad sinust tahavad?" päris Voronov vastu.

"Ei tea täpselt," kostis noor ohvitser, "Lõikasin endal veidi rannet, enne tegin natuke nalja. Viskasin õppegranaadi ohvitseride ühiselamusse."

"Must huumor," naeris ootamatult armilise näoga mees.

Tahtsin Voronoviga jälle filosoofiast juttu teha, kuid ta ütles, et on tööaeg ja hakkas jälle konspekteerima.

***

Õhtul kutsuti mind Ždanovski juurde. See oli ootamatu ja ma ei jõudnud palvetada. Meeleolu ei olnud seetõttu kõige parem, kui Ždanovski kabinetti sisenesin.

"Sa pead hakkama väeossa tagasiminekule mõtlema! " alustas Ždanovski otse, kui oli mulle istet pakkunud.

Ma ei vastanud.

"Algul sa meeldisid meile kõigile ja me hoidsime sind meeleldi mõne nädala siin. Nüüd aga tuleb minna!" rääkis Ždanovski aimatavate karmide nootidega hääles.

"Nojah, see on teie õigus," ütlesin rusutult.

"Saa aru! Afganistanis on palju inimesi kümneid kordi hullemas seisundis kui sina ja nad teenivad nurisemata oma väeosades. Hozjain ja Anton läksid tagasi teenistusse - kas sina oled kehvem või? Või Jakovlev, see, kes teie palatis lamab. Ta pani püstoli suhu ja tulistas, aga kuul libises mööda luud ja tuli põsest välja! Ka tema läheb väeossa tagasi."

"Ma tapan enese."

"Tapa, kui tahad. Sul ongi kaks teed - kas ennast tappa või väeossa minna. Muide, ma tean kindlasti, et sa ennast ei tapa. Võid muidugi ka keelduda väeossa minemast, kuid siis ootab sind vangla."

"Ma tean veel ühte võimalust," ütlesin tasa. "Võru lähedal on üks meeldiv hullumaja. Vaikne, looduslikult kaunis kohas."

"Ma tean, et sinu eesmärgiks on sattuda kuhugi niisugusesse hullumajja. Ma ei saada sind sinna iialgi. Seal leitakse õige pea, et ekstreemsete tingimuste mõjul tekkisid sul mingid häired närvisüsteemis. Siis aga lastakse sind minna. Ei, ma ei lase sind sinna."

Viimaks ometi olin hullumaja valjusti maininud, kuid tegin seda juba seesmiselt nõkaudis olles. Ždanovski oli täna väga heas vormis ja vallutas järgemööda mu sisemisi kindlustusi. Ma lihtsalt ei suutnud enam taktikale mõelda.

"Te vist armastate tappa," poetasin siiski vahele lause, millega arvasin Ždanovskit riivavat.

Ždanovski kulmud kerkisid, kuid ta jäi istuma, vaikis mõne hetke ja siis alustas: "Me võimaldame nii mõnelegi puhkuseks aega. Näiteks sina - puhkad siin ja lähed kindlasti parema tujuga väeossa tagasi. Või Kustal - mäletad, kui kõhn ta alguses oli. Nüüd on ta nii palju juurde võtnud, et võibolla suudab kellelegi vastu virutada. Paarkolm päeva veel ja siis sõidad väeossa."

"Sinna sopa sisse ma enam ei lähe. Esimesel võimalusel teen endale lõpu."

"Ma ütlesin juba, et see on su oma asi."

"Võin ma minna?"

"Võibolla teeme sulle enne lahkumist veel ühe süstikuuri, võibolla saadame aga hoopis peavahti."

"Ma ei ole Hozjain, kellel täna keerlevad labajalad, homme aga tahab saada kokk-instruktoriks."

Vahekorrad olid selged. Ta ikkagi teadis, et ma ennast tapma ei hakka. Ometi ei tahtnud ma ennast ise terveks tunnistada, siis oleks ta rahulolu olnud täielik.

"Ole vähemalt nüüdki aus. Sul ei ole ju midagi viga. Kolme päeva pärast on komisjon."

"Mul pole midagi öelda."

"Siis ei saa ka mina midagi teha," ütles ta vihaselt ja jätkas mõne aja pärast mõtlikult: "Sulle peab kindlasti veel paar süsti tegema, aga nende tagajärel võid sa muutuda impotentseks."

"Ma jään lõpuni iseendaks."

"Asjata."

Läksin koos Ždanovskiga protseduuriruumi. Istusin diivanil ja kuulasin, kuidas Ždanovski õele süstitavaid aineid ette luges. Neid oli üsna palju.

***

Süst ei mõjunud enesetundele nii halvasti nagu "hall". Magasin üsna hästi ja ärkasin alles siis, kui Pavel tule põlema pani. Ka hommikul polnud enesetundel viga.

Hommikupoolikul lasksid alampolkovnik ja armilise suuga mees end välja kirjutada. Kuna nad olid arstid, piisas ainult sooviavaldusest. Siin nad vist lihtsalt puhkasid mõne päeva.

Enne lõunat tuli nende asemel palatisse umbes neljakümneaastane mustaverd mees, kelle käed värisesid. Ta palus, et ma ta haiglaürbile valge krae peale õmbleks. Tegin seda meeleldi, sest ta oli viisakas ja poleks ise sellega toime tulnud. Jutust selgus, et ta oli orkestrijuht.

Lõuna ajal tuli ka Ždanovski meie palatisse. Voronov tahtis teda lolliks teha ja palus selgitada, mis on mateeria. "Objektiivne reaalsus on kõige üldisem definitsioon, eks ole ju, Toomas," tõmbas Ždanovski ootamatult ka minu jutusse.

Nõustusin ja tahtsin lisada, et mateeria on meile tuntud aine ja välja kujul, kuid ei suutnud meenutada, kuidas on vene keeles väli.

Hoolimata Voronovi katsetest küsimust keeruliseks ajada, tuli Ždanovski vastusega hästi toime ja käänas jutu nii, et sai Voronovile midagi öelda ta konspektide kohta.

"Ma ei mäletagi, mis ma sinna sisse olen kirjutanud. Vahel unise peaga ja vahel niisama fantaasiat," läks Voronov närvi, kuid Ždanovski juba läks. Voronov manas

Ždanovskit nüüd pikalt. Temaga ühines orkestrijuht, kellel polnud Ždanovskiga küll isiklikku vimma, kuid oli niisama jutukas mees. Tal oli mahlakas sõnavara, mis kuulama pani.

Hiljem läksime tualetti. Seal suitsetades läks orkestrijuht äkki näost valgeks, hakkas tuikuma ja kukkus maha. Varsti ta toibus ja hakkas nõudma, et sellest arstidele ei räägitaks. See juhtus peaaegu sellesama koha peal, mille olin haiglasse saabudes endale kukkumiseks valinud.

Minu meelest ei olnud orkestrijuht joodik, käed värisesid tal millestki muust. Minust jäi ta hullupalatisse. Paar kuud hiljem nägin teda vist läbi autoakna lennuvälja lähistel, kuid ma võisin ka eksida.

Õhtu saabus rahulikult. Lootust, et mind hulluks tunnistatakse, enam peaaegu polnud. Unistasin seetõttu ainult võimatutest asjadest, kuid siiski jäin hästi magama. Unes nägin, et olen juba väeosas.

***

Sanitariks oli jälle see läikivate säärikutega seersant. Hommikupoole püüdsin temaga vestelda ja üllatuseks sain päris hästi jutule. Selgus, et ta oli ühe meditsiiniõe naiseks võtnud ja seetõttu võimaldatakse talle hospidalis töökoht ning palk. Vahel tuli talle üleolekutunne meelde, aga üldiselt polnud tal väga vigagi. Minu arvamus temast paranes tunduvalt.

Peale hommikusööki toodi palatisse uus poiss. Lühikese kasvu ja kõrvuni ulatuva suuga nägi ta väikese pahareti moodi välja.

"Olgu, algul olen siin, aga siis viige mind kohe isa-ema juurde!" alustas ta labiilõikava häälega, võttis siis voodiotsast kinni ja hakkas oma keha edasi-tagasi vibutama. Teda saatnud osakonnajuhataja rääkis midagi vaikselt sanitarile ja läks siis minema. Uks keerati lukku.

"Stòpp! Miks uks lukku pandi? Kohe tehke lahti!" hüüdis pahareti moodi poiss kiledalt.

"See on kinnine palat," selgitas talle sanitar. "Välja saab siit ainult üheskoos."

Poiss nõudis jälle, et teda ema-isa juurde viidaks, siis aga hakkas hoopis mingit lauluviisi ümisema. Kuigi ta oli silmanähtavalt ebanormaalne, ei tekkinud palatis tema vastu kaastunnet. Vastupidi, vihaselt hakati nõudma, et ta vait jääks ja üldisele korrale alluks.

Selle asemel, et vait jääda, hakkas Nikolai, nii oli poisi nimi, kiiresti mööda vahekäiku edasi-tagasi käima. Ka narkomaan muutus rahutuks, hakkas ukse poole minema ja põrkas Nikolaiga kokku. Narkomaan kukkus, Nikolai aga hakkas kileda häälega naerma.

"Pange ometi sellel põrgulisel suu kinni!" haaras orkestrijuht kahe käega peast.

"Luust ja lihast käib läbi."

Nikolai ainult naeris. Siis viskas ta end igavese mürtsuga ühte voodisse pikali, tõusis aga samas, jooksis lukustatud ukse juurde ning püüdis seda lahti tõmmata. "Laske mind kohe vanemate juurde!" karjus ta seejuures.

Nähes, et uks järele ei anna, keeras ta söögilaua ümber. Hetkeks valitses vaikus. Kõige enne tormasid Nikolai kallale sanitar, kõhn Vassili ja juhuslikult palatis viibinud vaba läbipääsuga Kuštal. Nad paiskasid ta voodile pikali ja hoidsid käsi ning jalgu kinni.

"Tooge ruttu kaks lina!" kähises sanitar. Gena viis need talle ja abiks rutanud noore ohvitseri ja Voronovi abiga keerati lina ümber Nikolai käte, nii et need selja taha jäid.

Nikolai ulgus ja nuttis valjusti. Vahepeal nõudis ta oma isa ja ema ning sõimas kõiki palatisolijaid. Õhtuks ta rahunes ja käed seoti lahti. Siis sai ta oma olukorrast juba aru.

Pahareti moodi Nikolai teenistusaeg oli peaaegu täis ja ta pidi varsti koju saama. Ühel päeval hakkas ta kuulma, et kusagil mängib muusika ning ema ja isa asuvad sealsamas lähedal. Loomulikult saadeti ta hullupalatisse, hiljem sealt edasi Taškenti.

Järgmisel päeval ütles Ždanovski mulle, et mul on nüüd jälle vaba läbipääs ja mingu ma sööklasse appi. Koos Kuštali ja paari poisiga nahahaiguste osakonnast hakkasin seal tööle. Komisjon pidi olema kolme päeva pärast.

Ždanovskiga me minu haigusest enam ei kõnelnud, kuid enne komisjoni minekut ta hoiatas, et ma seal korralikult käituks. Gena, kes peale Hozjaini ja Antoni lahkumist palju aega apaatselt voodis istus, soovitas mul seevastu palju kõnelda, kui sooviksin veel haiglas olla. Selle nõuande kasutamisest ma siiski loobusin.

Komisjonis oli kolm paksu alampolkovnikut, kes otsustasid mind väeossa tagasi saata. Pidin selleks kolm korda jaa ütlema.

Sööklas töötasin kuni väeossa saatmise päevani. Hakkasin kõvasti sööma ja võtsin viimase nädalaga palju juurde. Vahel kohtasin koridoris ka Lenat, kuid peale täilugu suhtus ta minusse jahedamalt. Naeratasime siiski endiselt.

Päev enne minu ärasõitu tegi orkestrijuht kogu palatile sidrunimahla välja. Jõime ja kirusime arste. Triikisin tol päeval oma mundri ära ja korrastasin saapad. Pavel kinkis mulle oma vana nahkrihma. Kokku veetsin hullupalatis kakskümmend üks päeva.

KOHANEMINE

Katkendeid kirjadest koju

Kirjutatud 16. märtsil 1984, kätte saadud 26. märtsil 1984.

....Visatigi hospidalist välja. Telki naasnud, sain tohutu paki kirju - 27 tükki. Vaja on vastata. Kodust tulnud mõningatele ärevatele kirjadele hakkan seletusi andma...

....Hospidal andis puhkuse mõõdu välja. Praegu on tuju hea, olek stabiilne...

....Kui vanad lahkuvad, tahaks paluda, et mind määratakse tuletõrjujaks...

Kirjutatud 19. märtsil 1984, kätte saadud 30. märtsil 1984.

....Kahju, et minu kirjad hospidalist ärevust tekitasid. Kõik on kõige paremas korras. Olin niinimetatud simulant kõige otsemas mõttes - arvasin, et olen puhkuse ära teeninud ja puhkasin selle sõna otseses mõttes need kolm nädalat...

....Vana väravahoone kõrvale, kus meie töökabinet asub, hakkab kerkima uus kahekordne kivimaja. Seal saame ilmselt enda käsutusse avara kabineti.

Kirjutatud 23. märtsil 1984, kätte saadud 3. aprillil 1984.

....Ütlete küll, et saada mõni rida, kui millestki kirjutada pole, kuid mina nii ka ei saa. Kiri peab ikka täispikkusega olema...

....Meil oli siin aastavahetus. Saabus uus, 1364. aasta.

....Huvitav on märkida, et kui papa kuulis soomlastelt, et meie "president" on ära surnud, siis mina kuulsin seda afgaanidelt. Väike patsaan oli traataia ääres ja muudkui kuulutas: "Batša! Batša! Andropov umer! Da!" Mina mõtlesin alguses, et ta nalja teeb, kuid peagi tuli välja, et tõsi oli taga...

Kirjutatud 1. aprillil 1984, kätte saadud 10. aprillil 1984.

....Mulle tundub, et siin maa peal on kõik nii loodud, et ükski pahategu ei jää karistamata ja ükski heategu tasumata. Elu on mulle seda näidanud, elus aga eelistan lähtuda oma kogemustest, mitte teooriatest. Kõik see aeg läheb ju lennates ja varsti vean ma enese jälle kodumaja laiast trepist üles oma tuppa. See aeg ei ole kaugel...

Kirjutatud 3. aprillil 1984, kätte saadud 10. aprillil 1984.

....Tundub, et kohalik rahvas on ühest küljest väga vaene, teisest küljest jälle tundub, et elatakse täiesti normaalselt.

Elumajadeks on enamikul liivakarva savihütid, üksikute akendega - samas on majad küllalt ruumikad. Lapsi on palju, enamik neist on korralikult riides ja eriti

näljastena pole ma neid ka kunagi näinud. Ise nad räägivad, et kui laps elab viieaastaseks, siis elab ta veel kaua, kui ta aga enne seda sureb, siis poleks temast nagunii õiget asja saanud. Meie väeosa ääres asuvate perede elatustaset on mõjutanud ka garnison - soldatitega äritsedes on nende jõukus kindlasti tõusnud (mõni soldat äritseb küllalt häbematult riigi varaga).

Ikkagi ei suuda neid lõunamaalasi usaldada, kuidagi ei oska arvata, mis peitub kohaliku mehe särava naeratuse taga...

Kirjutatud 6. aprillil 1984, kätte saadud 16. aprillil 1984.

,...Rääkisin tuletõrjujate ülemaga, ta paistis minuga üsna rahul olevat. Ütles, et kui ta mehed koju sõidavad, siis võib ta minu asemele võtta küll. See oleks hea rahulik koht, kus pataljoni asjadega suurt tegemist teha ei tule...

Kirjutatud 23. aprillil 1984, kätte saadud 29. aprillil 1984.

,...Ega ma seda Afganistani värki nii väga ei kahetse. Kui oleks omal ajal ülemustele mõne "Vana Tallinna" viinud, oleks muidugi Liitu jäänud, aga esiteks olen ma ennast siingi küllalt hästi sisse seadnud ja teiseks polnud meie sealsed ülemused neid pudeleid mitte ära teeninud...

Kirjutatud 10. mail 1984, kätte saadud 22. mail 1984.

,...Uue pataljonikomandöri tulekuga "tasandati" meil ära üks ebakõla. Endine oli pikk ja üsna kõhn mees, auastmelt major. Meil aga oli pataljonis veel neli majorit ja kõik olid lühikesed ja paksud. Uus pataljonikomandör sobib täpselt nende paksukeste hulka.

,...Osa meie telgi rahvast kolis ära. Telk on kohe puhtam ja valgem...

"Kas anname sellele hullule dokumendid kätte või viime ta staapi?" küsis autojuht kaasasõitvalt meditsiinikaptenilt. Too vaatas mind hindava pilguga, kuid ei öelnud esialgu midagi. Ta vist kõhkles - võibolla oli mu silmis veel see "hullumeelne pilk", millest Danilo oli kirjutanud, ja kapten kartis, et kui mind omapead jätta, lasen ma jalga. Võibolla oli ta lihtsalt laisk ning ei viitsinud oma läikivaid saapaid poriseks teha.

Staabist väljunud pataljoni poliitülem tegi kapteni kõhklustele lõpu. Ta andis dokumendid minu kätte, käskis nendega poliitülema juurde minna ja sõitis alles siis minema, kui nägi, et ma nii ka tegin.

Poliitülem major Potapkin käitus osavõtlikult. Ta uuris, mis minuga juhtunud oli, pani käe õlale ning ütles julgustavaid sõnu. Kõndisime koos meie rühma telgini ja ta rääkis kogu tee inimeste närvisüsteemide eripärast ning vajadusest igaüht vastavalt iseloomule kohelda. Valetasin talle veidi oma haiguse tunnustest, väites, et kannatasin eelkõige peavalude ja vähem depressiooni all. Selle peale ta noogutas agaralt ning lubas seista selle eest, et ma väeosas mõned päevad puhata saaks. Telgiuksel surus

ta mu kätt ja läks staabi poole tagasi - paks, mureliku moega, kaust dokumentidega kõvasti kaenlasse surutud.

Tundsin end ebamugavalt. Eelkõige kartsin kohtumist rühmakaaslastega, kellest ma ei osanud aimata, kas nad võtavad mind vastu kui simulanti või nagu tervenenud sõpra? Kas nad hakkavad mind edaspidi poolhulluks pidama või tunnistavad normaalseks? Lükkasin kõhklevalt telgiukse lahti, sisenesin, kuid väljast tulnuna ei näinud pimedas telgis esialgu midagi. Alles hiljem, kui silmad harjusid, nägin põõnavaid pasunamehi ja Petrovi, kes läbi une midagi pomises.

Esimene kohtumine oli seega edasi lükatud. Kuulasin veidi magajate ühtlast hingamist, läksin siis vaikselt oma kapiukse juurde ja leidsin sealt osaliselt lahtirebitud kirjapaki, mille ma põue peitsin. Seejärel läksin välikinno, kus lootsin lõunani segamatult kirju lugeda.

Välikino oligi tühi ja moondevõrk varjas mind kõrvaliste pilkude eest. Esialgu ma ei süvenenudki kirjadesse, vaid ainult lehitsesin neid. Lõunani aga oli veel aega ja ma hakkasin kirju ükshaaval tähelepanelikult lugema, suutes hetketi unustada, et väeosas tagasi olin.

Lõunale tulevatest roodudest põikas paar sõdurigruppi kinno suitsu tegema ning ma ei tundnud end siiski enam hästi. Läksin telgi poole tagasi ja sattusin nurga peal vastamisi oma lõunavaheajale ruttava rühmaga.

"Ohoo! Keda ma näen! Hullumajast välja lastud!" kostis hüüdeid. Panin kergendustundega tähele, et hüüded polnud toonilt kurjad ega ähvardavad ning isegi Rodionovi ja Zaitsevi alatasa vingus nägudelt peegeldus uudishimu ja isegi kübeke sõbralikkust. Läksime koos telki, kus ma pidin vastama hulgale küsimustele. Vastuseks valetasin jälle, kõnelesin olematutest peavaludest ja nõrkusest. Varsti viskas enamik lõunasignaali ootel voodile pikali. Mul ei olnud veel seda õigust.

Selle asemel käisin tualetis. Vahtkonnamajast möödudes peatas mind pikakasvuline teise roodu seersant, kes miskipärast minusse hästi suhtus. Seekord pakkus ta mulle suitsu ja kui ma seda ei võtnud, siis käskis tuua kaks tassi teed ja suhkrut (ta oli sööklaülema asetäitja, mis oli sõduri jaoks väga ihaldusväärne ametikoht). Seersant oli mõtlik, kui rääkima hakkas: "Me peame iga hinna eest kokku hoidma. Muidu võib igaühega juhtuda nii, nagu sinuga juhtus - saadeti hospidali. Küllap oleks võinud ka siinsamas väeosas ravida. Või nagu Bondariga juhtus. Oleksid kõik nagu üks mees tema eest seisnud, poleks teda keegi kuhugi saata saanud."

Tal paistis olevat minu "haigusest" omamoodi ettekujutus, kuid loomulikult ei teinud ma midagi, et seda hajutada. Mis aga puutus Bondarisse, siis ei teadnud ma temast midagi. Koos teistega ta töölt ei tulnud, kuid tal oli alatasa oma asju ajada ning seetõttu ei pannud ma tema puudumist imeks.

Söögi ajal nägin Hlebarukki, kes oli võimukaks muutunud, kuid mind siiski rõõmsalt teretas. Lubasin talle, et tulen peale lõunat tööle. Nagunii poleks ma

rahulikumat kohta kirjade lugemiseks leidnud, sest Potapkini poolt lubatud puhkust oleksin ma saanud parimal juhul vaid telgiküürimiseks kasutada. Kabinetis seevastu sain veel mõned kirjad hoolega läbi lugeda, samuti vaatasin mulle kogunenud töö üle. Hlebaruk lobises kogu aeg ja kapten Polišuk käis "lollikest" vaatamas, tehes hulga iroonilisi märkusi, kuid see oli pigem vahelduseks ning päev veeres kiiresti õhtusse. Kuulsin Hlebarukilt, et Bondar oli saadetud Herati kanti, kus asus meie brigaadile alluv pataljon. Ilmselt oli ta narkomaania kellelegi tüliks ning ta viidi jalust ära. Väeosa, kuhu ta suunati, ei olnud mingi karistusväeosa, kuid kuulu järgi olid seal narkootikumid kallimad ja heroiini liikus seal vähem.

Õhtupoole jõudis minuni veel kaks uudist. Alguses kutsus Šepelius mu kõrvale ja ütles vaikse häälega: "Tead, aeg on püksid kitsamaks õmmelda. Solovjov ise käskis. Ta võib peksa anda, kui seda ei tee."

Pükste kitsamaksõmblemise õigus oli üle aasta teeninud sõduritel. Kui keegi seda varem tegi, võis sellest konflikt tekkida. Nüüd aga oli Solovjov seda lausa käskinud. Ka kaitseministri käskkirja uute kutsealuste teenistussekutsumiseks ja väljateeninute reserviarvamiseks ei olnud veel ilmunud. Tavaliselt õmmeldi püksid kitsamaks pärast selle käskkirja ilmumist ning siis võeti aasta teeninud sõdurid teenistuskaaslaste poolt vastu teise aasta meesteks.

Teine uudis oli aga kõigile üllatuseks. Kohtasin peldikus Bondari, kes kõigi teada pidi Heratis olema. Ta viipas mulle, palus, et ma kellelegi ei ütleks, et teda nägin, ja kadus. Öösel ta telki ei ilmunud.

Järgnevad päevad kulgesid minu jaoks suhteliselt rahulikult. Olin toimekas, lõbus, rõhutatult heatujuline. See kutsus Šepeliust mind kõrvale kutsuma ja ettevaatusele manitsema - ta väitis, et viimasel ajal tige olnud Danilo võib mu head tuju pahaks panna ja peksa anda. Sepelius oli küll meditsiini õppinud, kuid niisugustes asjades puudus tal vaist - tegelikult olin ma lõbusana paljudele vastuvõetavam kui uimase mõtisklejana.

Mis Bondariga tegelikult juhtus, selgus varsti. Nimelt oli ta oma uues väeosas kasutanud hetke, kui teda saatev lipnik läks staapi kohalejõudmisest raporteerima ning dokumente korda ajama, ja jooksnud sealt lennuväljale, kus ta midagi kokku valetas, sest teda võeti Kabuli lendava helikopteri peale. Olles tagasi vanas pataljonis, läks ta poliitülema juurde ja lubas uut elu alustada. Teda usuti ning paari päeva pärast saatis major Potapkin ta meie telki ja ähvardas igaüht karistada, kes julgeb Bondarit puutuda. Algul ma imestasin, miks Bondar kaitset vajab, kuid varsti selgus, et ta oli paljudele raha võlgu ja ei suutnud kuidagi tagasi maksta.

Solovjovi käsk püksid kitsamaks õmmelda oli mul ka kogu aeg meeles, eriti seetõttu, et minuga ühepalju teeninud olid seda juba teinud. Ühel ööl võtsin asja ette ja jäin tulemusega rahule. Siis aga nõudis Danilo, et kõik oma püksid jälle lahti harutaksid - polevat veel aeg. Nad läksid Solovjoviga lausa tülli, kuid leidsid viimaks

ühise keele ja kõik jäi nagu enne. Siiski olid aktiivsemad oma püksid jõudnud juba lahti harutada.

***

Enne söögiaega rühmale määratud toiduportsjone vastu võtmas käia oli mulle saamatuse tõttu üks ebameeldivamaid ülesandeid. See pidanuks olema prestiizikam, kui pärast sööki lauda koristama jääda, kuid minul läks vastuvõtmine ikka vussi. Alalõpmata tuli millestki puudus ja demblid saatsid mind köögiluugi juurde lisa norima, kuid sealt ei antud tavaliselt midagi. Pealegi üks kokkadest, heledapäine Zimin, ei sallinud mind. Teised minuga ühepalju teeninud sõdurid, kuid ka pool aastat vähem teeninud Vorobjov tulid sama ülesandega palju paremini toime. Kord otsustasin siiski ise minna, sest kuumaga laudu küürida oli ebameeldiv. Laudade vastuvõtja aga ei pidanud üldreeglina koristama jääma.

Algul läks kõik hästi. Köögitoimkonnas oli esimene rood. Nende seersant suhtus heas tujus olles minusse üleoleva heatahtlikkusega ja täna oli ta heas tujus. Ta hüüdis mulle midagi sõbralikku, käskis Ziminil supi ja pudru potti tõsta ning patsutas mulle õlale. Sain temast lahti ning samas anti mulle köögiluugist meie rühma puder ja leivad. Viisin need lauale, asetasin lusikad ja taldrikud laiali ning läksin kompoti järele. Tagasi tulles nägin oma lauale tekkinud potti, mis pealt vaadates sisaldas mingit halli vedelikku.

Teine rood lõpetas parajasti söömist ning ma mõtlesin, et mõni nende lauakoristajatest on poti sinna valatud supipäradega mugavuse mõttes meie lauale asetanud. Pikemalt mõtlemata andsin poti nõudepesulasse ja läksin oma rühmale suppi nõudma.

Samas tuli rühm. "Täna on kalasupp. Pole ammu saanud," kuulsin Mišinit lausuvat ning hetk hiljem istus rühm neile määratud laudade taga. Ütlesin neile, et ma pole köögist suppi saanud, kuid luugist väljakiikav Zimin hüüdis, et see peab meil juba käes olema. Mõne hetke pärast teadsin juba kindlalt, et olin rühmale määratud kalasupi, millest isegi demblid olid enne lõunat telgis tunnustavalt kõnelenud, puutumatuna nõudepesulasse saatnud. Mõtlesin veel, et õnneks on muusikameestel oma lauakatja.

Mul ei tulnud muud pähe, kui kangekaelselt teadmatut mängida. Käisin köögiluugi ja laudade vahet, kinnitasin, et ei ole midagi saanud, karjusin Zimini peale ja ta karjus vastu. Mul õnnestus asi segaseks keerata, nii et ma otseselt süüdi ei jäänud. Pealegi sain siderühmalt pooliku supipoti. Peksa sain aga pärast telgis ikkagi.

***

Paar nädalat pärast supilugu saabus esimene mai. Selleks puhuks toimus brigaadi

staabi ees lippude ja loosungitega pidulik rivistus. Lipuehtes oli ka staabihoone, orkester mängis marssi, loosungitelt võis lugeda, et tõotati täita oma kohus kodumaa ja Afganistani rahva ees, kuid ka seda, et töörahva püha tuleb tervitada tööpäevaga.

Pidulikul rivistusel kõnelevad ülemused olid leebed. Veidi küll hoiatati ja manitseti, kuid rohkem kõneldi sentimentaalset kodujuttu, seostades seda demagoogiliselt sõduri kohustuste ja patriotismitundega. Isegi muidu alati morn staabiülem naeratas, kui kõneles helgetest tulevikuplaanidest - võibolla oli tal hea meel aga hoopis sellest, et ta alampolkovnikust polkovnikuks ülendati. Lasin suurema osa sõnavõttudest kõrvust mööda, otsides silmadega teisi eestlasi, kuid leidsin ainult Arvi, kelle pikk kogu kaugele paistis.

Lootsin, et tänase päeva puhul toimub klubis mingi üritus ning ma saan Arviga mõne sõna vestelda, kuid selle asemel marssisid kõik pataljonid oma territooriumile tagasi. Seal ütles pataljonikomandör meile, et nüüd on kõigil õhtuni vaba aeg ning soovijaile organiseeritakse spordivõistlusi. Õhtul aga näidatakse kinos kahte filmi.

Läksin koos Petroviga uue valmiva väravahoone müüride vahele vormirõivaid pesema. Petrovil oli seepi, autode pesemiskohalt juhtisime sinna pika voolikuga vee, palav päike tõotas riietele kiiret kuivamist.

Kui telgis paks Petrov vahel ülbitses ja püüdis oma kütjaülesandeid meie kaela veeretada, siis omavahel olles oli ta täitsa talutav. Ajasime juttu, tema kõneles oma kodukohast, väikesest Ukraina külast, mina rääkisin talle Eestist. Jutt kiskus nii kaasa, et märkamatult sai vorm pestud ning müürijupile kuivama pandud. Tahtsin hetkeks oma tööruumi joosta, et kirjakirjutamiseks paberit ja pastakat tuua, kuid kohtasin vana väravahoone ees Šepeliust, kes mulle kohe etteheiteid tegema hakkas: "Mis sa endast õige mõtled? Dembel oled või? Just praegu kolisime muusikud sideväelaste juurde. Kaks tundi kepiti meid, tassisime nende voodeid ja muud kraami, sina aga passid kusagil nuka taga."

Olin küll kuulnud, et muusikarühm viiakse teise telki üle, kuid mul polnud aimugi, et seda täna tehakse. Ma ei saanud nendega kuigi hästi läbi ja rõõmustasin selle uudise üle nii, et Šepeliuse jätkuvat manitsushoogu millekski ei pannud. Lõpuks ütlesin siiski enda õigustuseks, et ei teadnud kolimisest midagi ja Šepelius, kellele jaoülema amet palju ebameeldivaid kohustusi asetas, jätkas leplikumalt:

"Jah, ma saan aru. Vormi peab pesema, kuid siis oleks tulnud kellelegi öelda, kus sa oled. Zapar ja Hlebaruk kogu aeg küsisid, miks sa ei tööta - mitte midagi ei osanud ma neile vastata."

Meie nääkluse lõpetas kapten Polišuk, kes silmnähtavalt purjusolevana oma kabinetist välja tuigerdas ning Šepeliusel kogu remondirühma parki käskis kutsuda. Mind ning müüride vahelt väljailmunud Petrovi käskis ta vastashoone ette rivistuda, hoolimata sellest, et me oma igapäevaste mundrite asemel kärisenud ning nööpideta vahetusriietust kandsime. Kuuletusime ning võtsime Petroviga valveseisangu. Polišuk

vaatas meid ähmase pilguga, lasi siis pea pulli moodi rinnale langeda ja vaikis. Varsti saabus rühm ning kõik võtsid vaikselt oma kohad rivis sisse.

Viimaks tõstis Polišuk pea, vaatas igale rivisseisjale otsa ning hakkas kõnelema: "Te olete valelikud ja teid ei saa usaldada," alustas ta noriva häälega, mis näitas, et ta ei ole vihaselt meelestatud, kuid tahab oma võimu näidata. "Täna nägin ma teie käes loosungit, kus tõotasite töötada tänase pidupäeva tähistamiseks. Ometi pole te seda teinud. Vähe sellest - te pole isegi suvatsenud pärast lõunat parklasse tulla."

Ilmselt oli Polišukil igav ja ta tahtis selle peletamiseks rühma noomida, vaielda ning saadud üleolekutunnet kaifida. Niisugune käitumine polnud esmakordne ja näis tal veres olevat.

"Pataljonikomandör ütles, et pärast lõunat on kõik vabad," vastas Rodionov, kes tihti rühma nimel sõna võttis, kuna rühmaülema asetäitja Karim oli liialt vaikne ning ei kõnelnud soravalt vene keelt.

"Ometi nägin ma teie käes loosungeid, kus te seda kõike tõotasite. Nii te rikutegi ära kõik ilusa, kõik püha, mis peaks olema teie südamest tulev kohus."

"Me ei rikkunud midagi," hakkas Solovjov kõnelema, kuid Polišuk katkestas teda.

"Ilu, tavalist, igapäevast ilu ei oska te hinnata. Ainult pikutate oma lämbes telgis, aga et keegi midagi selle heaks teeks, et teie eluase kaunim välja näeks, seda ei ole. Ainult varastamisele mõtlete, kuidas saaks midagi kohalikele maha müüa," heitis Polišuk kurja pilgu Matuljavitšusele, kes ükskord Tšugrei käsul diislikütust müüs ja vahele jäi.

Ma ei olnud niisugustel aruteludel kunagi suud paotanud, kuid pesemine oli mulle hea tuju loonud ning ma imestasin isegi, kui ütlesin: "Midagi ilusat teeme vahel meelegi. Näiteks mina pesin täna oma vormi puhtaks."

Solovjov silmitses mind tigedalt, teiste pahameele märke ma ei täheldanud.

"Jah, seda küll, aga sellest oli sulle kasu. Minule aga meeldib niisugust ilu luua, millest mulle kübetki kasu pole, kuid millest teised kunagi rõõmu võiksid tunda. Sina aga tuled oma primitiivse pesupesemisega.

Vaadake teda kõik. Ta on küll põrutada saanud, aga muidu tubli poiss. Me kirjutame temaga koos kõik vajalikud plaanid valmis. Nii et see, et ta on põrutada saanud, ei tähenda midagi. Tõsi, püksid on tal praegu räbaldunud."

Polišuki edasisest jutust selgus, et tema püüd ilu luua on avaldunud näiteks aedvilja kasvatamises ja oma ühiselamutoa koristamises. Seda, et aedvilja külvasid Zapar ja Mišin ning et hoolimata tuletõrjujate igapäevasest kastmisest see peaaegu kuivanud oli, ta ei maininud. Samuti oli teada, et Hlebaruk ja Sinenko käisid ka ühiselamuseinu kangaga üle tõmbamas - nad jõid seal veel pudeli Polišuki odekolonni ära.

Tõsisele tööle Polišuk meid siiski ei ajanud. Pidime ainult väravahoone esise

puhtaks pühkima ning siis tagasi telkide juurde minema. Vaid Matuljavitšuse peale sai Polišuk vana varguse pärast uuesti vihaseks ning sulges ta mõneks ajaks puuri, kuid ilm oli soe ja seal võis päris mõnus olla.

Kui koristustöö oli tehtud, nõudis Polišuk Šepeliuselt, et ta rühma tänase käitumise hukka mõistaks. Ta pakkus Šepeliusele istet, avas talle kaks purki mahla, kuid Šepelius keeldus joomast ning seletas kangekaelselt, et rühm käitus vastavalt pataljonikomandöri korraldusele. Ega ta saanudki vastupidist väita, sest sellisel juhul oleks talle hiljem telgis lihtsalt peksa antud - hoolimata sellest, et ta jaokomandöriks oli määratud.

***

"Sa jooksed meelega siit minema, et mina peaks jälle üksi rabama. Ise oled alles "hing" - Afganistanis oled sa "hing" - ja sulle pole veel ette nähtud mõnulemist!" sõimas mind Hlebaruk, kui oli teada saanud, et mind on jälle valvesse määratud. Tema ja Sirenko olid viimasel ajal nii ülbeks läinud, et kippusid oma aastakäigu mehi käsutama ja nüüd oli ta solvunud, et peab autole sõidulehed üksi täitma, ise neile allkirjad korjama ning lõpuks veel üksi kabinetti koristama.

"Peksa oleks vaja! Nii ülbeks oled läinud, et arvad endal õiguse olevat kõiki pikalt saata! Seda me veel vaatame!" ajas mu vaikimine Hlebaruki veel enam närvi, kuid ma ei vastanud ikkagi. Sain temaga ju tegelikult üsna talutavalt läbi, kuigi Solovjov oli teda püüdnud minu ja leedukate vastu üles ässitada. Mida sellel küllaltki intelligentsel sõduril meie vastu oli, ma ei tea.

Sedapuhku ei olnud mind tunnimeheks määratud, vaid pidin koos Bondari, Rodionovi, Tšugrei, Mišini, Platonovi ja ühe kiitsaka flöödihäälse lipnikuga Kabuli piiraval mäeahelikul asuvasse kivionni valvesse minema - "saladusse", nagu seda kohta meie pataljonis miskipärast nimetati. Ma ei olnud seal enne käinud ning seetõttu ootasin väljasõitu huviga.

Poolele teele viis meid väeosa KamAz. Kui sellel jõud lõppes, võtsime oma automaadid, veekanistrid, puud ning toiduained ja hakkasime järsul kaljusel nõlval jalgsi ülespoole rühkima. Mulle oli kandmiseks jäetud rasked veekanistrid ning seetõttu jäin kohe tahapoole. Kusagil poolel teel otsustasin puhata, istusin juba maha, kuid järelejõudnud Tšugrei ajas mu püsti ja ütles: "Liigu! Liikuma peab! Muidu võivad snaiperid vabalt sihtida ja maha lasta." - Naljakas oli vaadata, kuidas ta karmi sõjameest mängis, olles neis asjus tegelikult peaaegu niisama loll kui mina.

Kivihütt ei olnud suur. Selle moodustasid kaks tuba ja ilma katuseta eesruum, kus asus kivide vahele ehitatud poollahtine kolle. Keset suuremat tuba oli raudahi, kuid ilmad olid soojad ning sütt meil selle jaoks kaasas ei olnud. Ukse kõrvalt väljaulatuvale kaljunukile oli kinnitatud läikiv metallplaat kolme siin surma saanud

sõduri mälestuseks. Veidi ringi käies leidsin ühest nurgast koti granaatidega ning onni katuselt soliidse väljanägemisega kuulipilduja.

Varsti sain käsu hakata puid parajateks juppideks lõhkuma. Bondar tegi neist koldesse tule ja Mišin hakkas toitu valmistama. Seda tegi ta meisterlikult, sest praetud kartulid konserviga oli tõepoolest parim roog, mida ma viimasel ajal olin söönud. Pealegi oli toitu ja teed küllaldaselt.

Pimeduse saabudes muutusid mäeaheliku tipud salapäraselt tumedaks, kuni kadusid hoopis. Nende asemel muutusid erksalt nähtavateks Kabuli tuledest moodustunud hiiglaslik "ämblikuvõrk" ja teisele poole ahelikku jäävad kišlakkide harvad tulukesed, mida ilmestasid mitmevärvilised raketid ning leekkuulide sätendavad read. Ma ei oleks iialgi arvanud, et öösiti igaks juhuks nii palju tulistatakse, sest kišlakkides paugutati konkreetse eesmärgita.

Paar tundi peale saabumist ühines meiega dessantväelaste patrull, seersant ja ohvitser. Nende väeosast käidi siin samuti igal ööl, kuid erinevalt meist läksid nad varahommikul tagasi. Tšugrei tahtis end nende ees kõva mehena näidata. Eelkõige väljendus see mulle mitmesuguste korralduste andmises ja kahe magasini leekkuulidest tühjaks tulistamises, aga ka selles, et ta väga dessantväe seersandi kõrvale magama tahtis heita, kuid too võttis hoopis Mišini kaissu. Pärast üldist magamaminekut jäin ma Bondariga valvesse. Meie vahetus kestis kolm tundi. Asusin kohe alguses kõhuli kuulipilduja taha, kuid jäin seal kogemata tukkuma. Bondar ajas mu üles, tegi vihase näo, kuid kutsus mu siis endaga kaasa. "Tahad ka?" sosistas ta mulle saladuslikult ja pakkus suitsu.

Istusin kaljusele lävepakule ja tõmbasin suuremalt kõhklemata mõned mahvid. Sain kohe aru, et see oli tubakaga segatud narkootikum, kuid üks kord pidi ikka esimene olema. Südametunnistus natuke piinas, aga oskasin endale viimasel ajal nutikalt vabandusi leida. Pealegi ei juhtunud esimeste minutitega midagi.

Siis tundsin peas imelikku kergust. Tõstsin käe, et pead toetada ja käsi tõusis aeglaselt, sulgkergelt, otsekui aegluubis ning asetus pehmelt kuklale. Tahtsin tõusta ja kõegi nagu venitas mu püsti. Esimest sammu astudes näis, et jalatõus ei peatugi - see tõusis üha kõrgemale ja kõrgemale. Seisin suhteliselt järsu mäekülje serval ning äkki tekkis tahtmine käed laiali ajada, neid tiibadena lehvitada ning hüpata. Uskusin peaaegu, et oleksin siis linnuna lendu tõusnud. Toibudes leidsin end taas kuulipilduja taga lamamas. Pea oli vastu kivi ning Bondar sikutas mind jalast. "Noh! Kuidas oli?" küsis ta mulle vandeseltslaslikult silma pilgutades. Kilavatest silmadest sain aru, et ta oli veel suitsetanud, kuid talle mõjus see vähe.

Ka teiste valvekordade ajaks jäin kuulipilduja taha. Magasin hästi, sest leidsin endale alla räbaldunud madratsi ja öö oli soe. Ühe väikese unepausi ajal nägin päikesetõusu.

Hommikul keetsime piimasuppi ja suundusime siis lähimasse kišlakki veevarusid

täiendama. Tegelikult oli see keelatud, kuid kõik soovisid, et vesi poleks normeeritud. Kolme kanistrit veega aga ei viitsinud keegi õhtul kaasa tuua. Lisaks oli päev pikk ning vee järel käimine pakkus huvitavat tegevust. Sai ju teel kivide ja põõsaste pihta märki lasta. Minuga käituti jälle nagu vanad sõjamehed rohelistega käituvad: heatahtlik-üleolevalt jagati õpetusi, mida ma kunagi kasutada ei saanud.

Kišlakis oli allika äärde kogunenud hulk rahvast. Meid võeti rõõmsalt vastu, aeti juttu, pakuti vahetuskaupa. Sel ajal kui mina mõnusalt jaheda veega kanistrit täitsin, ütles Tšugrei, et talle tundub üks põõsas kahtlane ning kohalike imestavate pilkude all vabastas ta automaadi kaitseriivist ja tõttas aeg-ajalt kivide taha varjudes asja uurima. Ta tuli peagi tagasi, sest põõsas ei olnud kedagi.

Kui me hüti juurde tagasi jõudsime, olid laagrijäänud põnevate nägudega ühe kivihunniku taha varjunud ja peagi käis kõmakas. Selgus, et kiitsakas lipnik proovis, kuidas granaadid lõhkevad. Kivionnist killud välja ei lennanud, kuid pauk kuuldus üsna kõva. Nähes poisikeselikult rõõmustavat lipnikku, tuli mulle meelde paar kuud tagasi toimunud intsident sööklas, kui kolmanda roodu seersant lõi samale lipnikule taldrikutäie võid näkku. Siis hakkas ta nutma.

Kõrvetava keskpäevapäikese eest otsisid kõik onnis varju, enamus tukkus. Soojendasin lõunaks tavalist konservputru ja teed ning sain peale nõudepesu veel veidi magadagi. Üleüldse oli see päev, mil ma "vanakeste" ja demblitega õhtuni peaaegu normaalselt läbi sain.

Siis sõitsime kõik koos väeossa tagasi. Järelmäng toimus paari päeva pärast telgis. Meie rühmaülem leitnant Fjodorov tuli telki, minu automaat pärapidi jalge vahel, nagu tahaks ta sellega hargivahet sügada. Imestasin, et suhteliselt vaikne ja sümpaatne mees nõnda rämedalt sõimata suudab ning kätele voli annab. Nimelt oli mul padrun rauda ununenud ja selle peale solvusid paljud. Eriti pillimehed, kellesse asi tegelikult kõige vähem puutus.

***

Mõni päev peale mu "saladuses" käimist sai lipnik Jefimovil teenistusaeg täis. Ta oli paks, lihava näo ja kartulninaga. Õhtustel rivistustel oli ta sageli enne patajonikomandöri ja staabiülema saabumist rivi ette astunud ning rõhutatud tähtsusega käsklusi jagama hakanud. See tegi kõigile nalja.

Nüüd sõitis ta koju. Ta oli lipnikumundri vahetanud tavaliste hallide pükste ja valge särgi vastu, mida ta pükste peal kandis. Pruunid kingad olid lääpa tallatud, rohmakas nägu mõtlik. Pataljonikomandör Razumov käskis tal rivi ette tulla ning lausus talle mõned tunnustavad sõnad.

"Võibolla tahad sa pataljonile midagi hüvastijätuks öelda?" pöördus ta siis Jefimovi poole, kes selle peale laupa krimpsutas ning mõneks hetkeks mõttesse jäi.

"Teil kellelgi pole siin midagi teha!" alustas Jefimov ebakindla häälega. "Koju! Kõik ruttu koju. Rohkem ei ütle ma teile midagi."

Siis käskis Razumov kogu pataljonil Jefimovist paraadsammul ning au andes mööda marssida.

Mul oli Jefimoviga vähe kokkupuutumist olnud ja meie vahekord oli sõbralik-neutraalne. Temast oli meelde jäänud vaid juhus, kui ta Bondarile avalikult vastu lõugu andis ning selle eest lipnike aukohtus noomituse sai. Bondar oli tegelikult ise süüdi, sest ta oli sööklast alumiiniumnõud kokku korjanud, maha müünud ning pataljon pidi paar päeva neljas vahetuses sööma. Alles siis toodi laost uued nõud.

Ohvitserid andsid tegelikult tihti neile ebameeldivusi põhjustanud sõduritele peksa, kuid seda tehti kusagil vaikses nurgas või tühjas telgis, mitte avalikult.

***

Autoparklas valvamas käia oli minu jaoks teretulnud vaheldus. Töö tehnilises osakonnas oli igav, lisaks ülbitses Hlebaruk viimasel ajal ja temaga ei saanud enam üldse mõistlikku juttu rääkida. Ta ajas koos Sirenkoga afgaanidega mingit äri, viites palju aega traataia ääres kaubeldes. Sealt tagasi tulles oli ta enamasti tusane - vist ei läinud äri nii, nagu vaja. Vahel oli lausa raske uskuda, et veel mõned kuud tagasi rääkis ta rõõmust säravate silmadega, kuidas me pärast ajateenistust üksteisele külla sõidame.

Niisiis võtsin ma rahuldustundega vastu teate, et olen parklasse valvuriks määratud. Peale vahelduse sain sellega ka Hlebarukki ärritada, sest nüüd pidi ta ise kogu aeg kohal istuma ning tööruumid koristama. Ka koristamisest oli ta viimasel ajal kõrvale hoidnud. Oleksin võinud samuti teha, kuid tolmuses kabinetis oli vastik olla. Pealegi ei tahtnud ma Hlebarukiga veel otsesesse konflikti minna. Ta oli mulle ikkagi tükk aega toeks ning sõbraks olnud.

Peale minu astusid valvesse Rodionov ja kaks teise roodu "hinge", kellest ühte Verstiks kutsuti. Korrapidajaks ohvitseriks oli meie rühmaülem Fjodorov, kellega ma hoolimata raudajäetud padrunist põhjustatud konfliktist jälle hästi läbi sain. See oli kergenduseks, et kaks "hinge" valves olid: kõige ebameeldivamatest töödest olin nüüd pääsenud.

Ma ei olnud ammu valves käinud ja see andis öösel tunda. Esimesed kaks tundi oli mõnus autode vahel kõndida, kuid kui pärast kahetunnist väravahoones konutamist, kus Fjodorov minutitki magada ei lubanud, uuesti postile tuli minna, oli mul väga raske silmi lahti hoida. Vist uinusingi hetketi püstijalu, sest silme ees vilksatas pilte kodust, tuttavatest, läbielatud sündmustest, mis kadusid, kui end äärmise tahtepingutusega sundisin silmi avama.

Tuikusin jalgadel nagu purjus. Oleksin vist kuhugi istunud ja magama jäänud,

kuid korraga märkasin meie ja naaberpataljoni vahel asuvas kraavis liikumist. See ehmatas, olin korrapealt virge ning asetasin käe automaadi kaitseriivile. Samas selgus, et ärevuseks pole põhjust. Seal oli meie pataljoni köögitoimkond. Nad läksid naaberpataljoni territooriumil asuva saeveski juurde puid varastama, sest oma pataljoni puukuurist võis leida ainult vettinud kände, mis õieti tuldki ei tahtnud võtta. Katlaid, kus toitu keedeti, need puud küll kuumaks ei ajanud - järelikult tuli kõlblikke puid kusagilt varastada.

Eriti jäi mulle meelde heledapäine esimese roodu "hing", kes juba kuu aega nõudepesulas töötas. Ta riided olid märjad, saapad lõhki, ise liikus maadligi hoides nagu suusataja. Tagasi minnes oli tal kõige suurem koorem seljas.

Kui köögitoimkond oli saagiga silmist kadunud, hakkas jälle uni tulema. Algul oli see uimasus, millest ma kuidagi lahti ei saanud, siis kadus kõik paksu pehmesse uttu. Ärkasin, kui kuulsin kellegi kõnet. Tõusin istuli, kuid oli juba hilja. Fjodorov äigas mulle profülaktika mõttes paar korda vastu nägu ning tiris mu automaadi enda kätte.

"Näe! See on ju tehnilise osakonna seersandike. Põõnab nagu siga ja meie peame üleval olema!" kuuldus teiselt kõnelejalt, kelles tundsin ära hiljuti saabunud kolmanda roodu komandöri.

"Tema jah!" kinnitas vihane Fjodorov. "Võta post üle!" lisas ta nendega kaasas olnud teise roodu "hingele", kes mind kaastundlikult silmitses.

Midagi väga hullu minuga ei tehtud. Togiti veidi, pandi umbes pooleks tunniks puuri kinni, kuid saadeti siis postile tagasi. Ka hommikupoolne aeg oli väga raske üleval olla, tukkusin jälle püstijalu, kuid magama enam ei jäänud. Märja taskurätiga pidevalt nägu niisutades sain unest lõpuks võitu.

Eriti noorsõdurina tuli mul tihti unega võidelda. Põhiliselt valvekorras olles, aga ka poliitloengutel või muudel kõnekoosolekutel. Kord seersantide koolis väeosa lippu valvates tekkis mul tunne, et põrand hakkab näkku tõusma. See vahipost asus umbes ruutmeetri suuruses aiakeses, kus kõndida ei saanud ning öösel oli seal raske liikumatult seista. Tukastama jäädes vajus pea esmalt rinnale ning sellest mulje põranda näkkutõusmisest vist tekkiski. Üleüldse oli unest segase peaga olek hullem kui purjusolek - siis ei saanud ma mitte millestki aru.

Ka vahikorra päev kulges raskelt ning ma olin kogu aeg uimane. Õnne oli siiski niipalju, et oli saabunud uus pataljonikomandör, ohvitserid rääkisid temast ning minu magamajäämine unustati või ei viitsitud sellega tegelda. Pääsesin seega kergelt.

Enne vahetuse saabumist nägin kerge kahjutundega, et Hlebaruk käskis ühel "hingel" meie tööruumi ära koristada. Nii ei pidanud ta seda jälle ise tegema.

***

Uus pataljonikomandör ilmus rivistusele alles kahe päeva pärast. Keskmist kasvu paksuke, ümmarguse enesekindla näoga. Kui Razumov oli teda õhturivistusel esitlenud, tutvustas ta end veel ise, jutustades lühidalt eluloo. Ta nimi oli Greibo.

"Te elate telkides. Mulle see ei meeldi. Mina hakkan teile kohe kasarmuid ehitama," oli ta esimene märkus pataljoni kohta.

Greibo jättis pisut piiratud, veidi upsaka, kuid mitte kurja inimese mulje. Ometi ütles Razumov ohvitseridest möödudes valjusti: "Narr on narr!" Tõsi, Greibo seda ei kuulnud.

Järgmisel päeval tegi Greibo visiidi tehnilisse osakonda. Kui olin end esitlenud, vaatas ta mulle tükk aega otsa. "Toomas, Toomas," veeretas ta nime. "Sakslane oled või?"

Katkendeid kirjadest koju.

Kirjutatud 22. mail 1984, kätte saadud 28. mail 1984.

....Brigaadi meditsiinipunktis on üleval ühe Eesti poisi joonistused, kes seal kunstnikuna töötas. Hästi andekalt on pildid tehtud. Üldse pean mainima, et eestlased, kes koos minuga siia sattusid, töötavad ametikohtadel, kus pead ka natuke vaja läheb...

Kirjutatud 16. mail 1984, kätte saadud 29. mail 1984.

....Vene valitsuse peale sai mul süda kenasti täis. Nüüd ei lase omi mehi olümpialegi...

Kirjutatud 7. juunil 1984, kätte saadud 14. juunil 1984.

....Täna sai kogu ohvitserkond noomida, et tegeldakse vähe nii vajalike distsipliinidega nagu riviõppused ja poliittunnid...

Afgaanidel algas mingi püha. Rahvas on pidulikult riides - kirevalt ja kontrastirohkelt nagu alati...

Kirjutatud 15. juunil 1984, kätte saadud 25. juunil 1984.

....Vanaema ärgu pakiga pingutagu. Vaevalt need Pärnusse tulevad Afganistani pallimehed midagi sõjaväeosade paiknemisest teavad - see on väikselt saladus ka. Pole mul millestki puudus...

Kirjutatud 27. juunil 1984, kätte saadud 2. juulil 1984.

....Uue komandöri tulekuga muutus see, et vähem kirjatöid, rohkem jooksmist mitmesuguste allkirjade järele...

....Vanaemalt sain sünnipäevakaardi. Tuli kätte täpselt kuu aega enne tähtpäeva.

Peale selle oli tore kirjeldus Pärnu ja Afganistani meeste vahelisest jalgpallimatsist...

,...Siin on väike, üsna vilets raamatukogu. Hiljuti tegin seal tõelise avastuse. Leidsin nii tuttava A.Bombardi "Vabatahtliku merehädalise" eesti keeles, tõsi, rohkem ei olnud (Mõtlen enda paar raamatut ja ajakirja raamatukokku jätta. Mõnele võib see avastus rõõmu teha.)...

,...Mul läks uue pataljonikomandöri tulekuga kõvaks ehitamiseks. Peale uue residentsi (noh, uus pataljoni tehnilise poole töötajate hoone) on veel käsil kahe kasarmu, söökla ja kahe lao ehitus...

Kirjutatud 13. juunil 1984, kätte saadud 17. juulil 1984.

,...Veel üht koos meiega Afganistani saadetud TRÜ üliõpilast kohtasin. Kui meid kohe alguses laiali löödi, sellest alates polnud ma teda näinud. Nüüd on ta meie pataljoni kõrval asuvas ehituspataljonis komandeeringus. Töötab elektrikuna ja paistab eluga üsna rahul olevat. Tema pärispataljonis teenib veel kolm eestlast, kellega esimese pool aastat koos olin...

,...Nägin ühel päeval 20-30 cm pikkust varaani, kelle poisid olid mägedes kinni püüdnud. Tore, sümpaatne loomake...

Kirjutatud 10. juulil 1984, kätte saadud 18. juulil 1984.

,...Palavusega on niisugune lugu, et seda ikka jätkub, aga on täitsa üleelatav. Kraadiklaas vahel +40° C ikka näitab. Hea, et tulime siia sügisel - saime kliimaga kohaneda...

Kirjutatud 20. juulil 1984, kätte saadud 7. augustil 1984.

,...Veel olen vaimustatud eesleist. Väike loom, aga kui palju jaksu. Järsust mäest, kust autogi naljalt üles ei vea, läheb tema kenasti kõpsudes üles, suur habemik pärismaalane seljas. Vahel kaebab küll haleda häälega, kuid siis läheb jälle...

,...Unustasin oma üliõpilaspileti armeesse minnes taskusse. Siiani kannan kaasas, aga oleks pidanud vist siiski koju jätma. Oleks kindlamas kohas seisnud...

Kirjutatud 31. juulil 1984, kätte saadud 13. augustil 1984.

,...Sünnipäevaks sain (ja saan vast veel) pataka õnnitlusi. Hea meel oli, kui lõuna ajal ikka ja jälle mõned õnnitluskaardid toodi...

,...Kolmeteistkümnes sõjaväes veedetud kuu on lõppemas. Kaheksa neist on Kabulis oldud. Koduni on veel üheksa kuud, võibolla pisut rohkem...

Kirjutatud 18. augustil, kätte saadud 27. augustil 1984.

,...NB! Usun, et varsti teatan koju ühest väikesest pöördest oma siinses elus...

Peale muusikameeste kolimist läks õhkkond telgis lahedamaks. Oli rohkem ruumi ja kui inimene ei ole enam kitsalt voodite vahele surutud, on ta heasüdamlikum. Vaid viis-kuus voodit olid veel kahekordsed, nii et isegi mina magasin alumisel korrusel.

Päris rahulik elu aga ka ei olnud. Afonja oli minu kallal oma võimu demonstreerima hakanud. Teenistusaja poolest oli ta dembel, keskmist kasvu, aga kiitsakas. Kunagi oli ta olnud nooremseersant, kuid paelad olid tal mingi joomingu pärast maha võetud. Üldiselt loeti teda saamatute hulka, kuid pika teenistusaja tõttu teda ei puututud.

Mulle andis ta tihti ülesandeid: vett tuua, sigaretti otsida või siis noris niisama. Tavaliselt küsis ta alguseks: "Miks te venelasi ei salli?" või "Miks te Nõukogude võimu ei taha?" Need olid küsimused, millele vastates ma ei tahtnud väga valetada, vaid püüdsin meie maal valitsevat olukorda kannatlikult seletada. See jutt paljudele ei meeldinud ja nad ärritusid. Hea oli, et muusikarühm oli ära kolinud. Oma rühmale suutsin vahel üht-teist selgitada, enne kui rusikad käiku lasti. Võis isegi nii juhtuda, et arutelu käigus unustati probleemi jõuga paikapanemine sootuks.

Afonjaga oli aga tegemist. Isegi sööklas hakkas ta asjatult norima. "Too paremat leiba!" sisistas ta mulle üle laua, nähes ise väga hästi, et leivaruumis kedagi ei olnud.

Ütlesingi talle, et praegu pole mõtet minna, sest nagunii midagi ei saa, kuid Afonja ei jäänud rahule.

"Otsi! Küsi teiste käest!" sain temalt uue käsu, kuid sööklasse sisenes pataljoni politütem ja hoolimata Afonja vihastest näomoonutustest jäin paigale.

"Vastu lõugu saad!" kuuldus teiselt poolt lauda viimane ähvardus.

Rivis telgi poole minnes tabas mind ootamatu lõbuhoog ja ma ütlesin kõigile kuuldavalt: "Afonja lubas mulle vastu vahtimist anda, kuid ei ulata. Nad on seal Tšuvaššias nii kõhnad, et tuul puhub pikali." Ise hirnusin selle peale naerda ja enamik ühines minuga. (Jutul Tšuvaššiast oli niipalju alust, et Afonja elas seal, kuid rahvuselt oli ta venelane. Vähemalt ta ise väitis nii.)

Kui Afonjal oligi enne võimalus olukorrast mingil muul moel väärikalt välja tulla, siis nüüd pidi ta mulle tõesti kallale tulema. Telgis ta seda tegigi.

Minu jaoks oli see üks isemoodi kaklus. See ei olnud totaalne peksasaamine, kus võisin rahul olla, kui mõni minu hoop ka märki tabas. See ei olnud ka võrdne teineteise materdamine, sest Afonja oli nõrk. Arvasin, et lihtsalt kaitsen ennast ja panen lõpus Afonja maadleja moodi pehmelt pikali. Ise ma lüüa ei kavatsenud.

Hoidusin nurka ja püüdsin hoope pareerida, kuid Afonja oli osavam kui ma arvasin ning sain sirge vastu lõuga.

"Said!" kähistas Afonja. Ma hoidusin ikka veel vastamast, kuigi tajusin poolkaares seisvate rühmakaaslaste toetust - Afonjat ei peetud tõesti miskiks.

Siis sain veel ühe matsu ja see lõi mul silme eest mustaks. Astusin sammu lähemale, haarasin Afonja ümber kinni ja tõstsin ta õhku. Tema aga klammerdus

minu külge ning pikali panna ma teda ei saanud.

"Kui tahan, teen sust minutiga laiba!" tuli päris sõjakas lause mul suust ning ma panin Afonja maha tagasi. Too oli natuke kohkunud, kuid enesetunde parandamiseks ähvardas mind natuke ja käskis mul sigaretti otsima minna. Tahtsingi seda teha, sest meeleolu oli mul kõigest hoolimata hea, kuid uksel Solovjov peatas mind. (Sigaretiotsimine poleks probleem olnud, sest kandsin pakki taskus. Oleksin välja minnes jätnud mulje, et lähen kelleltki suitsu küsima ja veidi hiljem ühe taskust võetud sigaretiga tagasi tulnud. Pakki telgis välja võtta ma ei tahtnud, sest siis oleks see tühjaks tehtud.)

"Sa oled kõva mees!" ütles Solovjov tunnustavalt, kuid hetk hiljem kargas mulle kallale.

Hoolimata kallaletungi välisest ägedusest sain kohe aru, et Solovjov praegu vihane küll ei ole. Ta lõi kiiresti, aga nõrgalt ja näkku ei löönud üldse. Hoobisaju all ma lihtsalt taganesin aegapidi.

Siis ta lõpetas ning selgitas oma teguviisi: "Demblitele vastu hakata ei või. See on seadus. Kunagi saad sellest ka ise aru. Ja endaga ühepalju teeninutega peab ühte hoidma," rääkis ta õpetlikult, kuid tige ta ei olnud.

***

Brigaadi staabi juures peeti jälle igapühapäevast rivistust. Rivistusele oli planeeritud ka jätk: vastvalminud uues klubihoones peeti kõnesid ja lubati näidata filmi Suurest Isamaasõjast.

Põhikõnelejaks oli seekord brigaadi poliitülem, kes rääkis vajadusest relvaga ettevaatlikult ümber käia. Ma ei kuulanud eriti hoolega ja seetõttu teadvustasin alles väikese vaheaja järel tema poolt lausutud sõnu: "Nagu see meditsiiniosakonnas teeninud baltlane. Ta oli ju eestlane. Hakkas aga teab kust leitud seniitkahuri padrunil kuuli pealt kiskuma, see plahvatas ja loomulikult sai ta surma. Näete, missugune mõttetu lõpp."

Ta jutt voolas edasi, mina aga ei suutnud ikka uskuda, et ta rääkis Leemetist. Ma ei olnud Leemetit küll peale hullupalatist tulekut näinud, kuid arvasin, et tal on lihtsalt palju tegemist. Tema optimism ja suhteliselt kõrge positsioon sisendasid meie kohtumisel alati lootust, et paremad ajad on kindlasti ees.

"Ma teadsin seda küll, aga ei tahtnud sulle öelda," seletas Hlebaruk hiljem. "Kartsin, et su nõrgad närvid ei pea vastu ja teed jälle midagi."

Uus pataljonikomandör ei klappinud Polišukiga algusest peale. Ühtlasi ei sallinud ta kedagi tehnilise osakonna töötajatest. Ikka leidis ta sõidulehtedes või aktides mingeid vigu, mille eest määras karistustöid. Enamasti mulle, kuid vahel ka Hlebarukile. Kord näiteks lammutasin üht vana telki, sest kasarmud kerkisid, kord värvisime koos

Hlebarukiga terve kasarmu roheliseks, nii et sõidulehti kirjutasime õhtul hilja ja kui pataljonikomandörilt neile allkirju läksin võtma, oli jälle palju pahandust.

Tookord olin veel ise rohelise värviga nii koos, et muud võimalust ei näinud, kui riideid ja iseennast bensiiniga pesta. Loputasin kõik hiljem veega üle, kuid riided lõhnasid veidi ja see ajas rühma algul ärevile, mis hiljem pahanduseks minu vastu üle läks - hiljuti oli üks noorsõdur pärast bensiiniga riiete pesemist suitsetama hakanud ning ta riided võtsid tuld.

Komandör Greibo hoolitses ka selle eest, et ma tihedamini korrapidajaks käiksin. Hlebarukki see muidugi vihastas, nii et olin temaga nüüd rohkem tülis kui normaalsetes suhetes, kuigi mina end selles küll süüdi ei tunnistanud. See natuke tööd, mis ta nüüd rohkem tegema pidi, ei olnud tegelikult kõneväärt.

Enamasti käisin brigaadist Kabuli viivat väravat valvamas või patrullis, kus kontrollisime brigaadi territooriumil liikuvate sõdurite dokumente ja varitsesime kaubitsejaid. Väravat valvata oli siiski mõnusam ja seetõttu olin rahul, kui mind koos Bondari, Petrovi ja lipnik Starostiniga väravavalvesse määrati.

Väravavalvuritest pidid kaks kogu aeg üleval olema, kuna kolmas magas. Ülevalolijate kohustuseks oli Kabuli sõitjate dokumente kontrollida ning lahkuvatele ja saabuvatele autodele kahekordseid väravaid avada, kusjuures välimise värava juures seisja võis kohalikega lobisega või kaubelda. Öösel oli meeldiv, sest siis autod ei sõitnud ja oli jahe, päeval kõrvetava päikese käes viibida oli muidugi ebameeldivam, kuid mitte igav. Kauplemiseks oli tänane vahtkond igati soodne, sest Starostin oli äsja Afganistani saabunud ning kuigi ta püüdis soliidset muljet jätta, ei pruukinud teda eriti karta.

Kuigi valvamine oli näiliselt lihtne, juhtus värava juures alatasa sekeldusi: kord varastasid kohalikud välimisel väraval ühe poole ära, kord jäi valvemeeskond täies koosseisus magama ja pealejuhtunud brigaadi staabiülem äratas kogu meie pataljoni. Šepelius, kes tookord valves oli, sai selle eest rühmakaaslastelt kõva nahatäie. Hiljuti oli aga üks usbekk sealsamas väikese afgaani poisi maha lasknud, mille eest ta teise pataljoni üle viidi.

Meie öö möödus rahulikult. Bondar oli viimasel ajal vähem heroiini suitsetanud ja temaga sai täitsa normaalselt juttu ajada, Petrov oli aga alati mõnus mees. Tema magas esimesena ning seetõttu istusime alguses Bondariga külg-külje kõrval väravaputka lävel, nautisime ööjahedust ning tema kõneles.

"Õemees mulle ei meeldinud," rääkis ta "ja seetõttu andsin peale maasikakorjamist talle ainult ühe kasti maasikaid ja kolm liitrit moosi. Vend oma perega sai aga neli kasti."

Ta kõneles südamlikult ja toredasti. Näis, et ta oli oma lähedastesse kiindunud, kuid ma kippusin teda kuulates tukkuma jääma ja see solvas teda. Ta tõstis häält, noomis mind ja ma tegin jälle silmad lahti. Kuidagi tulin endaga toime ning suutsin

puhkeajani vastu pidada.

Kui ärkasin, oli juba valge, kuid õnneks mitte nii soe, et oleksin "paksu peaga" tõusnud. Pesin nägu ja enesetunne muutus täiesti normaalseks. Kuna olin valvesolijatest kõige vähem armees teeninud, oli minu kohuseks hommikusööki tooma minna. Tegingi seda, jõudsin sööklasse esimesena ja mul õnnetus poolteist normi kohvi katelokki valada. Seda jäi isegi üle, sest Petrov oli öösel afgaanidega kaupa teinud ning fantat ostnud, mida ta kõigile kruusitäie valas.

Päeva edenedes hakkas palavus võimust võtma. Pealegi tuli tihedalt voorivatele autodele väravat pidevalt lahti tarida. See võttis higistama ja ähkima, mille pärast kohalikud poisikesed mind narrisid. Enamus aega seisid nad aupaklikus poolkaares värava ümber ja lobisesid sõbralikult, mistõttu see väike narritamine mind ei solvanud. Probleeme nendega siiski oli, sest kui saabus mõni veoauto sõduritega, hakkasid nad kohe kastisolijaid kivikestega loopima. Manitsesin neid, kuid asjata. Lõpuks sai ühel pihtasaanul hing nii täis, et ta kastist maha kargas ja minult poisikeste karistamiseks automaati nõudis. Sellist juttu kuuldes tormasid poisid kiljudes laiali ja kogunesid uuesti alles kümne minuti pärast. Rääkisin nendega ilusti ja nad loobusid mõneks ajaks kividega loopimisest.

Enne lõunat, kui ma jälle välimise värava juures seisin, tuli hästi riides viieteist-kuueteistaastane afgaani noormees minu juurde, näitas raha ja ütles: "Mine osta mulle kolm suurt ja kolm väikest käterätti, küpsiseid ja komme. Kui tood, mis palusin, saad kümme tšekki endale."

Kümme tšekki oli minu ühe kuu palk. Sama palju raha oleks saanud kahekümneliitrise kanistri bensiini eest, kuid seda ega mingit muud kaupa polnud mul kusagilt võtta. Raha oli aga vaja ning ma nõustusin pakutava tehinguga. Läksin oma puhkeajal kauplusse, kuid vaevalt olin käterätte nimetanud, kui poemamsel mul sõnad suust võttis: "Käterätte! Selleks, et need aia taha rändaksid. Mitte ühtegi ei saa!" Komme ja küpsiseid ta siiski andis.

Jätsin endale kolm tšekki ja paki komme ning kiirustasin väravaputkasse. Starostin nägi, kui ma tulin ning võttis kommid ja küpsised algul enda kätte. Õnnetuseks olin ka ülejäänud raha kasti asetanud ja Starostinil näis olevat plaan see kõik endale võtta. Alles siis, kui ma seletasin, et temasuguseid ausa kauplemise segajaid võivad kohalikud snaiperpüssiga maha lasta, andis ta raha ja maiustused tagasi. Jutt mahalaskmisest oli muidugi jama, kuid midagi pidin ma ju välja mõtlema, et mitte ise petiseseisusesse sattuda.

Kui Kabulisse sõitnud autod õhtul saabuma hakkasid, nägin ühes kastis tuttavat prillidega kuju. Muidugi Olev! Olin temaga pool aastat koos seersantide koolis käinud, koos Afganistani sõitnud ning pärast laialisaatmist esimesel päeval ta silmist kaotanud. "Tule siia!" jõudsin talle hõigata ning vastuseks noogutas ta rahulikult.

Olin väga rõõmus, kui nägin teda meie väravaputka poole vantsimas. Läksin

talle vastu, istusime teeäärsetele kividele ning silmitsesime mõne hetke teineteist. Ujeda naeratuse ja lössis panamakübaraga Olev oli vähemalt esimesel pilgul muutumatuks jäänud: endine Õpilaste Teadusliku Ühingu president, praegu Kabuli üks parimaid elektrikuid.

Jutu järgi tundus, et ega temagi elu kiita ole. Siiski näis, et juba seersandiks olemine tähendab nende väeosas rohkem kui meil. Võibolla ta aga ei rääkinud kõige ebameeldivamatest kogemustest.

Veel rääkis ta, et elektrikud ja torulukksepad, kellega ta meie brigaadi territooriumil komandeeringus on, joovad koledasti ning teevad palju lollusi. Tema kui jaokomandör peaks neid käsutama, kuid kõik oma mehed saab ta enamasti alles hommikuks kokku. Õnneks pidi ohvitser, kes komandeeringutega siin kaasas oli, paras loru olema.

Vestlesime kõigest, mis pähe tuli, kuid söögiaeg lähenes ja Olev läks tagasi. Jälgisin teda ning arvan, et ebatüüpilisemat Nõukogude sõdurit on raske ette kujutada. Prillidega, hajameelne, Saveljevi kirjutatud füüsikaõpik kaenlas. Hilisematel kohtumistel nägin, et see õpik oli tal pidevalt kaasas ja ta ka luges seda.

Valvekord lõppes normaalselt. Andsime valve üle, sõime ning läksime telki, kus kõik miskipärast lahked olid. Isegi Solovjov, kes tavaliselt ei olnud minu vastu just sõbralik, kutsus mind malet mängima. Ta oli hea mängija, andis mulle vankri ette, kuid seda oli liiga palju ja ma võitsin pingutusteta. Pärast mängu lõppu lubas Solovjov järgmisel korral ainult ratsu ette anda.

***

Solovjov ei sallinud hästi baltlasi. Ma ei tea, mis selle põhjuseks oli,- uduselt olin kuulnud Villmanni-nimelisest halva iseloomuga seersandist, kes Solovjovi ülemuseks oli olnud - kuid see avaldus igal sammul. Hlebaruk ja Sirenko kasutasid seda ära, pugesid Solovjovi ees ning viimasele see meeldis. Nad naljatasid koos, tihti istusid Hlebaruk ja Sirenko Solovjovi voodi ääres ja ajasid salajuttu, mis neid kõiki itsitama ajas. Mulle tundus, et Solovjov õhutas Hlebarukki ja Sirenkot pidama end teistest sama käskkirjaga armeesse kutsutud meestest paremaks. Minust ja leedukatest sellepärast, et mè olime üliõpilastena armeesse kutsutud kuu-poolteist tavalisest hiljem, Zaparist ja Ahtemist sellepärast, et nad Kesk-Aasiast pärit olid. Esimesena sai uut seisusevahet omal nahal tunda Matuljavitsus.

Oli lõunaaeg, kuid telgis oli nagu alati hämar. Istusin nurgas taburetil ja vestlesin Ahtemiga. Sisenes Matuljavitšus, kes hakkas oma koiku poole minema. Samas tõusis Solovjovi voodi äärest Sirenko ja läks talle vastu.

"Miks telgis koristatud ei ole! Mis ma sulle ennist ütlesin!" räuskas ta ning virutas Matuljavitšusele kaks hoopi: ühe kõhtu, teise näkku.

Prillidega Matuljavitšusele tuli see ootamatult, kuid ta kogus end ruttu ning andis vastu. Arenes üsna võrdne võitlus, mis lõppes Šepeliuse vahelesegamisega. Matuljavitsus taandus kuhugi kaugemale, Sirenko käitus aga poisikesena, kes ei tea, mida teha. Ta karjus ja ähvardas, kuid läks siis jälle Solovjovi sängi servale istuma ning edasisi plaane pidama. Minu meelest oli neil plaan Matuljavitšust õpetada ja koristama sundida, Šepeliuse vahelesegamist ei olnud nad aga ette näinud. Võibolla luges natuke ka Šepeliuse jaoülema amet.

Sepelius oli hea jaoülem. Alla aasta teeninutele oli ta teinud graafikud, et koristamine telgis ja sööklas ühtlaselt jaotuks. Ennast ei olnud ta graafikust välja arvanud, küll aga kippusid Hlebaruk ja Sirenko neile ebameeldivamatest töödest kõrvale hoidma.

Lugu lõppes sellega, et juhuslikult meie telgis viibinud tugev muusikamees Oleg klobis Sirenko, Matuljavitšuse ja Šepeliuse korralikult läbi. Väikest rahuldust see siiski pakkus, sest Sirenko sai kõige kõvema keretäie.

***

Pataljonis käis vilgas ehitustegevus, kuid valmis ei saanud midagi. Meie telk jäi ehitatavale kasarmule ette, pidime sealt välja kolima ning telgi lammutama. Uueks asukohaks sai meie rühmale siderühma ja muusikameeste telk, mis kahekordseid narisid puupüsti täis oli. Kitsas ruum aga tekitas inimeste vahel pingeid ning juba mõne päevaga sai selgeks, et elu on taas kehvema pöörde võtnud.

Eriti raske oli noore sideväelase Jeršovi elu. Ta oli pehmete näojoonte ja punnis põskedega alla poole aasta teeninud sõdur. Alatasa liikus ta pooljoostes mingit ülesannet täites, näost peegeldumas hirm ja ahastus, mis kunagi naeratusega ei asendunud. Pealegi oli ta üksi. Kaks samasuguse teenistusstaaziga muusikut olid ohvitseride ühiselamus alalised korrapidajad ja nad ööbisid seal.

Kujutasin selgesti ette Jersovi meeleheitlikku olukorda. Kergendust sellest koeraelust võis ta loota alles augustis, kui uued kutsealused saabusid ning demblid koju sõitsid. (NSVLi territooriumil sõitsid demblid enamasti mais-juunis koju). Päevad aga venisid pikkamisi. Muide, kaastunne Jeršovi vastu ei tähendanud kaugeltki seda, et oleksin midagi ette võtnud tema olukorra kergendamiseks - selleks olin ma liiga tuimaks ja ennastarvestavaks muutunud.

Teisel ööl pärast kolimist tekkis Danilol pärast öörahu tahtmine soojendatud konservputru süüa. "Viisteist minutit aega ja siis oled soojendatud pudru ja värske leivaga tagasi!" ütles ta Jeršovile, kes oli juba voodisse heitnud ning jätkas mugavalt voodil lebaskledes juttu Donetski kaevurite elust.

Jeršov läks. Ta pidi konservid (need olid siiski olemas ja ta ei pidanud laomehe juurde minema - sealt poleks talle midagi antud) soojaks ajama, pataljoni leivalõikaja

üles otsima ja temalt leiba küsima. Sealjuures tuli tähelepanelik olla, et mõni väljas kolav ohvitser kinni ei võtaks ja kartserisse ei topiks. Samal ajal tahtis ta kindlasti väga magada.

Aeg läks. Danilo ja ta naaber kõnelesid ikka Donetskist, mis oli nende kodulinn. Üllatusin, kui umbes viieteist minuti pärast Jeršov tuli, tuues kaasa soojendatud pudru ja pool pätsi valget leiba. Ise haises ta bensiini järele: pudru soojendamiseks kaltsu bensiiniga immutades oli ta endale bensiini riietele valanud.

"Riided seljast!" kamandas Danilo naaber. "Kas sa ei mäleta, kuidas see "hing" põlema läks! Kohe lähed loputad end üle ja enne telki tagasi ei tule, kui bensiinihaisu enam küljes ei ole!"

Jeršov jooksis välja end pesema, Danilo jätkas oma naabriga vestlust, aeg-ajalt pause tehes, et putru ja leiba süüa.

Uues telgis hakkasidki õhtud närviliselt kulgema. Kõige rohkem "kepiti" Jeršovi, kuid ega mulgi hea olnud. Teenistusaega arvestades võinuks elu juba parem olla.

Meie telgist viis uks veidi väiksemasse telki, kus elas neli lipnikku. Mitte kunagi ei tulnud nad õhtuti kontrollima, mis meie telgis tehakse, kuigi selleks tuli vaid paar sammu astuda. Tõsi, toidulao ülemal lipnik Pustovoitil see ametikohustuste hulka ei kuulunud. (See Pustovoit oli vist veidi segi. Kord anti hommikuks haisvat juustu, tema aga kinnitas, et viga pole midagi, sest juustu lubatud tarvitusaeg veel kestab. Ometi oli juba nuusutades asi selge.) Siderühma ülemus lipnik Kozlov pidanuks seda juba ameti tõttu tegema. Ülejäänud kahest oli lipnik Pilipenko pidevalt komandeeringus, sööklaülem Hartšenkot poleks nagunii keegi kuulanud. Oli ta ju alles mõni aeg tagasi paljude poolt mõnitatud lihtsõdur ning et sellest pääseda, kirjutas avalduse lipnikuna Nõukogude armeesse astumiseks.

Olin närvilisest elust ja kaklemistest tüdinenud ja soovisin endale teiseks teenistusaastaks rahulikku ametikohta. Kõige enam meeldis mulle tuletõrjuja amet. Neid oli neli ja kaks neist magasid alati autos. Ega nad muud teinudki, kui istusid autos ja "ootasid" tulekahju, vaid harva määrati neid valvekordadesse. Kolm neist pidi augustis koju minema ja ma otsustasin end nende asemele pakkuda.

Tuletõrjujate ülemus oli hallipäine lipnik, keda Vanaisaks kutsuti. Ta käis vahel meie kabinetis juttu puhumas, olin end juba enne naljatades tuletõrjujaks pakkunud ning kord, kui Hlebarukki ei olnud, soovitasin end uuesti kojuminejate asemele võtta.

Vanaisa mõtles hetke ja ütles: "Tean, et sa ei joo ja oled enamvähem korralik. Mina võtaks su küll, aga vaatame veel, kas me Polišukilt nõusoleku saame."

***

Läksin nagu tavaliselt pataljonikomandör Greibo juurde sõidulehtedele allkirja ja pitsatit hankima. Ta istus laua taga, kuid tema kõrval küürutas teise roodu poliitülem.

Greibo oleks võinud minutiga sõidulehed korda teha, aa ta käskis mul hoopis varustusküsimustega tegeleva leitnandi enda juurde kutsuda. Too tuligi, sisenesin tema järel ning jäin ukse kõrvale seisma. Lootsin ikka, et Greibo sõidulehtedele allkirjad ära annab, kuid ta tähelepanu koondus nüüd leitnandile.

"Miks te teisele roodule toiduaineid välja ei anna?" küsis Greibo ja politruk mühatas kurjalt.

"Seltsimees major. Toit antakse välja päevade kaupa, kuid teise roodu autokolonn saabus alles lõunaks. Praegusel juhul peaksin ma välja andma ka hommikusöögi, siis aga tekiks puudujääk ja keegi peaks selle kinni maksma," seletas leitnant, kelle vastu Greibo ilmset antipaatiat tundis. Tegelikult oli leitnant tore mees ja tema polnud süüdi, et toidudokumentatsioon nii lollisti käis.

"Inimesed tahavad süüa!" kähvatas poliitülem ja Greibo toetas teda intensiivsete peanoogutustega.

"Kogu selle aasta on kolonn saanud tulemise ja minemise päeval toitu terve päeva eest. Olen silmad ses suhtes kinni pigistanud, kuid lõppude-lõpuks peab keegi puudujäägi kinni maksma," seletas leitnant oma jutu veidi teiste sõnadega uuesti üle. Greibo ja politruk aga ei tahtnud sellest aru saada, sest nad jätkasid visalt söögi nõudmist ja lõpetasid alles siis, kui selge oli, et leitnant oma otsust ei muuda. Siis hakkas Greibo kompromissi otsima.

"See on omast kohast õige - miks peaks keegi tekkinud kulud omast taskust kandma," algas ta arutlevalt. "Kuulge, mul on idee! Mis oleks, kui annaksime lahkuvale kolonnile kätte ainult hommikusöögi, lõuna ja õhtusöök jääks lattu ning selle saaksid nad tagasitulles."

Seda oma "ideed" kordas Greibo kolm korda, kusjuures ta paberile mingeid jooni vedas, et asi arusaadavam oleks.

"Võiks muidugi ka nii teha. Kolonnil oli alati lihakonserve üle. Kuivaineid ja leiba leiame alati. Sellest võivad kolonnikokad köögis toitvat eineˇt valmistada," pakkus leitnant, kuid ei jõudnud oma arvamust põhjendada, sest Greibo lõikas vahele. "Miks nii primitiivselt. Ma pakkusin ja ainuõige mooduse."

Arutati veel veidi, siis läks leitnant minema. Lootsin nüüd allkirju saada, kuid Greibo ja kapten kiirustasid kuhugi ja mul kästi oodata. Tagasi tuli Greibo alles tunni aja pärast.

***

Meie pataljon ei olnud kunagi Kabuli peavahis käinud. Tavaliselt olid seal dessantväelased, kellest kartlik-lugupidavalt kõneldi. Seetõttu olid kõik üllatunud, kui Greibo teatas, et meie pataljonile on antud käsk moodustada üheks ööpäevaks peavahti valve. Samas hoiatas ta seal varitsevate ohtude eest. Veel enam imestasin,

kui valvessesõitjate nimekiri ette loeti ja selgus, et ka mina olen nende hulgas.

Selleks vahikorraks valmistusime hoolikalt: puhastasime automaate, vaatasime magasinid üle, korrastasime rõivad ja saapad. Peavahis olnud meenutasid sealset olukorda, eriti räägiti peavahi ülemast, "kivist" südamega heledapäisest kaptenist, kes iga väikese eksituse pärast valvureid meeleldi peavahti jätvat.

Valveülemaks oli sümpaatne esimese roodu rühmaülem. Vanemleitnant oli küll veidi ärpleja, kuid kuna ta ükskord pataljonijuhtkonna pikalt saatis, siis mulle ta meeldis. Tema abiks määrati samuti esimeses roodus teeniv lipnik, õnnetu näoga pikka kasvu mees. Üleüldse olid valvemeeskonnast vähemalt pooled esimese roodu poisid, remondirühmast sõitsid peale minu veel Sirenko, Afonja ja Tšugrei.

Kohale sõitsime veoautokastis, kuhu olime sööklast mõned pingid tõstnud. Valitses tavaline palavus. Higistasime ning hammaste vahele tekkinud liivakiht krigises. Kuumus oli vist isegi kohalikud laisaks teinud, sest enamik neist istus apaatsetena ukseesistel. Vaid üks sant läks karkudega kooberdades kesklinna poole ja mõned poisikesed lidusid ringi.

Kui jõudsime peavahi kõrge, ülalt mitmekordse okastraadiga piiratud kivimüüri juurde, talitsesid isegi kõige kangemad kisakõrid oma lärmakust ja jäid aukartlikult vaiksemaks. Müüris olev rauduks avati ning astusime ruumikasse siseõue, kus esmapilgul jäid mällu vaid ohtra okastraadiga ääristatud müürid ja nende taustal groteskselt mõjuvad patriootliku sisuga punased loosungid.

Läbi võlvitud sissekäigu pääses edasi teise siseõue. See oli esimesest suurem, piiratud kolmest küljest rohke okastraadiga "ilustatud" kivimüüridega ja ühest küljest vana sünge kivihoonega. Mööda õue marssisid peakatteta ja rihmata vahialused. "Üks,...üks,...üks, kaks, kolm!" luges üks neist takti ja hoolimata kõrvetavast päikesest jätkasid kõik paraadsammul. "Jalga kõrgemale!" käratas neile kivihoone uksele ilmunud sõdur, kuid vahialused tegid selle peale vaid kaks-kolm reipamat sammu. Nende päikesest põlenud ja habemetüügastes näod oli ükskõiksed.

Meid rivistati üles esimesse sisehoovi. Kuuldes, et oleme siin valves esmakordselt, asus peavahiülem meid ise instrueerima. Ta oli tõepoolest heledapäine kapten. Pealtnäha intelligentse oleku ja rahuliku jutuga - igatahes üldse mitte jõhkardi moodi.

"Teilt nõutakse siin ainult täpset korralduste järgimist," seletas ta. "Kaks-kolm asja on vaja meeles pidada ja kui te nende nõuete vastu ei eksi, siis ei juhtu kellegagi midagi. Ometi kiputakse just kõige elementaarsemaid nõudeid ignoreerima ja siis võib süüdlane veel tükiks ajaks siia jääda: mõni nädalaks, mõni kauemakski.

Esiteks ei tohi te vahialustega rääkida. Nemad on teie jaoks kurjategijad ja mingit juttu teil nendega ajada ei ole. Kui nad küsivad midagi, siis kamandage nad vait. Kui aga ikka ei jäta, siis öelge mulle või valvemeeskonna ülemale. Samuti pöörduge meie poole, kui keegi nõuab teilt mingi asja edasitoimetamist. Ise kedagi peksma

hakata ma küll ei luba.

Teiseks tuleb teil päeval kindlasti mõne vahialusega tööle minna või siis üksikkambrites istujaid peldikusse saata. Hetkekski ei tohi te vahialust silmist lasta. Lähete peldikusse ka koos ja vaatate, kuidas teine omi asju õiendab.

Kolmandaks ei tohi te oma valvepostile kedagi võõrast lasta. Ainult valvemeeskonna ülem, tema asetäitja, ülevaataja ja mina tohime tulla. See on kõige lihtsam punkt, aga selle tõttu on kõige rohkem sõdureid pidanud siia jääma."

Peavahi ülem läks minema, meie valmistusime juba valvemeeskonnale määratud ruumidesse sisenemiseks, kui ta ühest ülemise korruse aknast uuesti nähtavale ilmus ja sealt meile kõneles: "Unustasin öelda, et siin istuvad mõned päris kõrged ülemused: paar polkovnikut, üks major, mõned alamad ohvitserid. Kohelge neid täpselt nii, nagu ma rääkisin! Ei mingeid järeleandmisi! Nemad on teile kurjategijad ja kõik."

Valvemeeskonna ruumid lausa läikisid: vahialused olid need puhtaks nühkinud. Samuti oli kogu inventar omal kohal. Võtsime hoone üle, asusime senise valvemeeskonna asemele ning esimene vahetus paigutati vahipostidele. Ülejäänud asetasid automaadid püramiidi ning otsisid omale tegevust. Mina läksin koos paari kaaslasega välja.

Kui ma seesmises siseõues kivipingile istusin ja parajasti peldikusseminevaid vahialuseid jälgisin (sinna pidid nad jooksuga minema), tajusin, et isegi kivid siin olid higised. Kivipink asus küll päikese eest varjatud nišis, kuid tundsin lausa füüsiliselt, et see oli kirbe higikorraga kaetud. Samasugusega, mis oli vahialuste nägudel.

Olin vahipostil teises vahetuses. Käisin edasi-tagasi koridoris, kus mõlemal pool asusid vahistatud ohvitseride kambrid. Parasjagu viis noor habemetüükais vahialune kambritesse õhtusööki, kusjuures vahtkonnaülema abi teda isiklikult silmas pidas. Sain kongidesse sisse piiluda ning nägin seal tõepoolest istuvat kahte polkovnikut ning mõningaid madalama aukraadiga ohvitsere. Peaaegu kõik nurisesid, et toitu on vähe, ja soovijaile anti lisa: veidi putru ja pool klaasi teed.

Ühelt poolt piirasid minu vahiposti trellitatud kahekordsed uksed. Nende taga jätkuvas koridoris asusid karistusaluste sõdurite kongid. Neile ei viidud toitu kambritesse, vaid nad jooksid sööma väikesesse ruumi, kus neile anti toidu neelamiseks umbes kolm minutit aega. Siis jooksid nad, kõik peale koristajate, kambritesse tagasi.

Pärast vahialuste õhtusöömaaega ilmus samasse koridori naljakas kuju. Vaid veidi üle meeter kuuekümne pikk, vildist tuhvlid jalgade otsas, seljas maika ja sinised aluspüksid. Valju häälega nõudis ta süüa ja üht vahialust end teenindama. Talle näis siin kõik lubatud olevat ning hiljem selgus, et ta oli peavahi autojuht.

Öö möödus rahulikult. Peale päikese loojumist oli õhk jahenenud, vaid kividest õhkus veel päevast kuumust. Istusin peaaegu kogu oma valvest vaba aja õues ja vaatasin läbi okastraadi tähti. Kui tavaliselt viis see mõtted enne armeeteenistust elatud ajale, siis täna segunesid mälestustega värsked peavahi muljed. Ma ei peatanud

mõtetevoogu, vaid istusin õues puhkeaja saabumiseni. Peavahi õhkkond oli minus ärevust tekitanud, sest nägin magatud pooleteise tunni vältel rohkem unenägusid, kui normaalne oleks olnud.

Hommikul äratati vahialused kell kuus. Nad aeti joostes peldikusse ning siis viis üks neist läbi hommikvõimlemise. Järgnes marssimine, mis kestis lühikese hommikusöögini.

Vahtkond sõi rahulikult avaras söögitoas. Toitu oli palju ning söömaaja lõppedes olid laual hunnikus näritud leivakontsud ja pudrujäägid. Jäin viimasena laua juurde ja esimese roodu seersant käskis mul lauakoristamise eest hoolitseda.

"Võtan õuest mõne lurjuse ja saadan nad siia koristama. Sina juhenda ja vaata nende järele!" hõikas keegi teenistusvalmilt ja peagi sisenes ta kahe vahialusega, kes lauda ja söögituba koristama hakkasid. Kui nad sellega valmis olid, läksid nad tagasi marssima.

Pärast hommikusööki oli Tšugrei ühes vahialuses oma tuttava ära tundnud. "Tagant neljas. Tule siia!" käsutas ta, ja kui sõdur lähemale tuli, lõi Tšugrei kübara edevalt viltu ning lasi rihma veel lõdvemaks. "Mina olen Slavik. Mäletad mind hospidalist?" tutvustas ta end ja käskis sõduril teiste hulka tagasi minna. Veidi hiljem aga, kui vahialused tööleminekuks gruppidesse jaotati, läks Tšugrei oma tuttavaga. Nende grupist töötasid ainult kaks vahialust. Tšugrei oma sõbraga tegid suitsu või molutasid niisama.

Tööl meie vahtkond vahialuseid eriti tagant ei sundinud. Mõned ärplejad küll ähvardasid ja sõimasid, kuid kätega kallale ei läinud keegi. Vahialustel polnud niigi kerge.

Päeval valvepostil olles viisin ohvitsere ükshaaval väikesesse siseõue jalutama. Et kindlam oleks, viibis meiega ka valveülema abi. Siseõues võisid ohvitserid kümne minuti jooksul jalutada ja peldikus käia. Seal oli eest lahtine peldik, nii et peavahi ülema soovi kohaselt sinna vahialusega kaasa minna polnud mõtet. Niigi oli kõik näha.

Enamik ohvitsere pidas end sõbralikult ülal, vaid mõned tusatsesid. Paar tükki küsisid suitsu, kuid mul ei olnud neile midagi anda. Eriti sõbralik oli üks polkovnikutest, kes jõudis mulle pool oma elulugu pajatada, kust selgus, et ta oli tihti salakaebuste pärast süütult kannatanud. Kuulasin teda ja olin vastavalt instruktsioonile vait.

Lõuna paiku olid vahialused end hetkeks müüri varju istuma seadnud. Palavuse tõttu oli marssida raske ning nad oleksid võinud seal pool tundi vabalt istuda, kuid Tšugreile ja Afonjale oli pähe tulnud, et mina pean nad taas marssima käsutama. Ma ei oleks neid ehk kuulanudki, kuid ülevaataja asus nende poolele ja temale allusin ma ametlikult. Läksin ja käsutasin vahialused taas ringe tegema.

"Kehvasti marsivad! Paha vaadata!" lausus kümme minutit hiljem peavahi ülem, kes oli meie ülemaga juttu ajama tulnud. Tema märkus oli käsuks ja korrapealt mindi

hoolitsema, et vahialuste jalg marssides kõrgemale tõuseks.

Õhtul olin väsimuse ja palavuse tõttu jõudnud seisundisse, kus miski enam ei erutanud. Leige uudishimuga vaatasin nüüd karvaseid narkomaane, kes habemete pikkust arvestades olid siin olnud vähemalt poolteist kuud. Räägiti, et nad heroiini hankimiseks automaate ja kuulipildujaid maha olid müünud. Kontrastiks neile patseeris igal pool väike ülbe autojuht ja hüüdis vaimukusi vahialustele, kes marssisid.

Tagasi väeossa sõitsime läbi pimeneva Kabuli. Paaril korral peatasid meid kohalikud sõjamehed ja kontrollisid dokumente. Ühes niisuguses punktis jäi meie auto pidurdamisega hiljaks ja südilt karjatades tõmbas üks afgaan oma automaadi palge, vinnastas selle ja sihtis meid. Kohkusin sellest, haarasin oma automaadi, torkasin selle autokasti tagumisele servale ja sihtisin omakorda teda. Tulevahetuseks muidugi ei läinud, kuid Sirenko sai hea põhjuse minu kallal norimiseks: ma olevat nagu välk autokastis pikali olnud.

Pataljonis valitses juba öörahu. Suundusime oma telki ja tõdesime hämmastunult, et niigi kitsasse ruumi oli veel kaks kahekordset voodit mahutatud. ""Hinged" on tulnud," öeldi meile mitmelt poolt ning see oli nii tähtis uudis, et isegi Sirenko jutt minu autokasti pikaliheitmisest ei pakkunud kellelegi huvi. Valvekorra muljeid siiski kuulati ja peavahis olnud lisasid sinna omapoolseid kommentaare.

* * *

Tuletõrjujate komandör astus nüüd tihti meie tööruumist läbi. Ajas maast ilmast juttu ja ära minnes ütles ikka, et võtab mu meeleldi kojusõitjate asemele. Ühel päeval tuli ta teatega, et oli brigaadikomandörile selles asjas raporti kirjutanud ja see oli rahuldatud, nii et võisin end juba pooleldi tuletõrjujaks lugeda.

Varsti hakkasidki esimesed sõdurid brigaadist koju sõitma. Algul need, kes staabi juures teenisid, hiljem ülejäänud. Koos sõitsid ära Oleg ja Danilo, Afonja ja Karim. Enne minekut otsiti nad läbi. Olegi kohvrist leiti kaks paari teksaseid (võis viia vaid üks paar), ja doktor võttis ühe paari endale. Solovjov sõitis minema paar päeva hiljem, sest otsiti tema kadunud juhilube, kuid ei leitud. Temaga koos sõitsid ka tuletõrjujad, kes juba nädal aega oma paraadmundrites uhkeldasid.

Telgis valitses neil päevil segadus. Kojuminejad õmblesid ja pressisid mundreid, senised "hinged" õpetasid uusi. Jeršov oli nii tähtsust täis, et lõi millegi vastu eksinud noori jalaga. Sepelius aga sai brigaadi hospidalis velskri koha - ta oli aasta Vilniuse Ülikoolis meditsiini õppinud.

Töötasin ikka veel tehnilises osakonnas, kui ühel päeval tuletõrjeauto mu kõrval kinni pidas. "Tule peale!" hõikas Slavik, minust pool aastat kauem teeninud tuletõrjuja, keda tundsin. Ronisingi autosse ja sain teada, et veel on tuletõrjemeeskonnas minust pool aastat vähem teeninud Vaska ja Fedka.

Allusime nüüd otse brigadirile, kuid auto seisis endiselt pataljoni parklas. Elamiseks saime kaks koikut majandusülema telgis, ülejäänud kaks magasid autos.

Katkendeid kirjadest koju

Kirjutatud 22. augustil, kätte saadud 27. augustil 1984.

...Alustan kohe otse, et ühe ammu mõeldud asja teoks tegin - nimelt, et oma kirjutamistest ja korrapidamistest (noh, tunnimeheks ja valvekorrad) koosneva ameti tuletõrjuja ameti vastu vahetasin...

...Meie allume nüüd ainult oma lipnikule, brigaadiülema asetäitjale majandusalal ja brigaadiülemale. Hiljuti tuli pataljonikomandör meiega pragama - mängisime paagis tuukreid, see tähendab, et keerasime gaasimaskile mitu toru külge ja ujusime vee all ringi. Pataljonikomandör tahtis meid koristustööle rakendada, aga lipnik kaitses meid ära...

...Lipnikust on see tore, et ta oma raamatuid meile lugeda pakub...

Kirjutatud 24. augustil, kätte saadud 30. augustil 1984.

...Vaata, paelad võeti mul maha jah!...,...Paar tõsist kaklust sai maha pidada. Sain mõnikord ikka päris korralikult peksa (pool aastat ja poolteist aastat teeninul on siiski niisugune positsiooniline vahe. et vähem teeninu peab alla jääma - kui ei jää, siis kõrvalseisjad teevad niimoodi, et jääks), aga õppisin ka selle selgeks, et parem on vastu andes saada...

...Mind süüdistati selles, et mulle meeldib loomi piinata, kuna ma bioloogiat õppisin...

...See on tore, kui nad omavahel (venelased ja ukrainlased) vaidlevad. Venelased kinnitavad, et II maailmasõjas olid nad ukrainlaste päästjateks, ukrainlased kinnitavad omakorda, et ilma Ukraina partisanideta oleks sõda kaotatud...

Selle lahtisaamisega on nii, et meie pataljoni poisid, kes oleks pidanud mais-juunis vabanema, sõitsid augustis...

...Söök on soldati maailmas ikka pagana tähtsal kohal...

Kirjutatud 2. septembril, kätte saadud 6. septembril 1984.

...üleeile nägin Tallinnat ("Don Juan Tallinnas" oli meie kinos). Kahju ainult, et isegi laulud olid venekeelseks seatud...

...Huvitav loodusnähtus on siin tuulepuhangute näol. Siis puhub nõnda palju tolmu üles, et nelja-viie sammu peale pole midagi näha...

Kirjutatud 5. septembril, kätte saadud 11. septembril 1984.

,...Meie õnnetuseks tuli suund võtta ülesmäge, põleva ohvitseride söökla poole (500 m lamedat ülesmäge sõitu). Meie päevinäinud auto ilmselt erilise kiirusega silma ei paistnud, sest üsna kergelt auto kõrval sörkiv põleva söökla kokk ergutas meid "viisakate" hüüetega...

,...Teine uudis on, et elame nüüd kasarmus, aga suurt vahet pole. Talvel võibolla tulevad eelised välja, praegu aga oli telgis kuidagi jahedam ja hubasemgi...

,...Eile pidasin kuningliku lõuna. Loetlen: tomatid, kurgid, sibulad, redised, arbuus ja viinamarjad. Lisaks veel afgaani lapikut leiba ja soola...

Kirjutatud 13. septembril, kätte saadud 23. septembril 1984.

,...Paar päeva tagasi käisin Valteri sünnipäeval. Olin terve päeva seal...

Kirjutatud 30. septembril, kätte saadud 4. oktoobril 1984.

,...See, et mind degradeeriti, oli väga hea asi. Elu on palju rahulikum, keegi ei esita enam kõrgendatud nõudmisi...

,...See, et vana ülemus (pataljonikomandör) oma võimu tahab näidata, pole mitte kohutav, vaid naljakas - asi on selles, et võimu tal meie üle nüüd ei ole. Meil on oma komandör, lipnik, ja meie talitame nii, nagu tema ütleb. Temaga on meil aga väga head suhted. Pataljonikomandöri kohta ütleb ta ikka, et see üks suur munn olevat...

,...See käskkiri, mille järgi koju hakatakse laskma, on ka nüüd olemas. Järgmise alla käin ka mina. Tõsi, sinnani on ikkagi 180 päeva...

Kirjutatud 27. septembril, kätte saadud 6. oktoobril 1984.

,...Ilmad on veel soojad. Tõsi, temperatuuri kõikumine on suur. Lõuna ajal 22. 27°C, öösel aga pole enam eriti soe...

,...Saapad peaks varsti uued saama. Sedakorda kirsad, poolsaabaste asemel...

,...Nägin paar päeva tagasi oma siinoleku ajal suurimat karavani. Igavene rodu kaameleid oli kaubapallidega...

Kirjutatud 9. oktoobril, kätte saadud 20. oktoobril 1984.

,...Nii ma tegingi nädal otsa naiste ühiselamu tubades remonti...

,...Noori toodi meile veel Kiievist. Eestlasi nende seas ei ole ja ega ausalt ei tahakski, et eestlasi siia satuks - pole neil siin midagi teha...

Kirjutatud 14.oktoobril, kätte saadud 22. oktoobril 1984.

,...Vahepeal oli segadust ja jooksmist palju ja nüüd on asi nii, et mina istun jälle hospidalis, sedakorda gripiga. Palavik ja peavalu on - sellest pole midagi, see läheb varsti üle...

Elu oli nüüdsest huvitavam ja vaheldusrikkam. Ei olnud endist kabinetisistumist või püssiga tuimalt edasi-tagasi sammumist. Selle asemel vaidlesime, kauplesime, nühkisime oma masinat ja lugesime, kui kusagilt mõne raamatu hankisime. Neid liikus vähe ning enamasti pidime rahulduma ajalehtede ja sõjaväeliste ajakirjadega.

Tööd mul praktiliselt ei olnud. Kirjade järgi pidime ööpäev läbi valvama, et oleksime iga hetk valmis tuld kustutama sõitma, kuid tulekahjusid ei esinenud kuigi tihti. Peale selle pidime vahel Polišuki aedvilja kastma, kord nädalas sauna veepaaki täitma ja paari muud pisiülesannet täitma. Muidugi pidime veel hoolitsema oma auto eest. Selleks oli Zil-131 baasil ehitatud tuletõrjeauto, mis igast kandist logisema kippus. Edasi see siiski liikus, kuid nõudis kõvasti hoolt. Meil oli ka üks Zil-130 baasil ehitatud tuletõrjeauto, kuid see oli lootusetult rikkis. Rohkem meil inventari polnud, nii et vastutada ei olnud suurt millegi eest.

Läbisaamine otsese ülemuse, lipnik Vanaisaga, oli meil ülihea. "Tere, sõbrakesed!" kõlas ta igahommikune tervitus, kui ta pärast hommikusööki meid vaatama tuli. Tavaliselt jäi ta paariks tunniks juttu ajama. Kõneles oma elust ja jagas meile õpetusi.

"Kui keegi minu elust raamatu peaks kirjutama, oleks seda kõigil huvitav lugeda," kinnitas ta korduvalt. "Olen olnud teenistuses Saksamaal, Ukrainas, Kaug-Idas ja Baltikumis. Nüüd siis Afganistanis. Ungaris oli mul pruutki."

Tema juttu oli mõnus kuulata, sest ka tavalisi sündmusi oskas ta värvikalt kirjeldada. Lisaks tekitas Vanaisa autosolek kindlama tunde, sest Greibo, kellel kõik alustatud ehitused veel lõpetamata olid, kandis nelja mittetöötava tuletõrjuja vastu kustumatut viha. Me ei allunud enam temale, kuid ta leidis alati midagi, mille kallal norida.

Kord tegi Greibo meie autos ootamatu läbiotsimise ja leidis sealt granaadi. See vedeles meil esimese istme all, oli segastel asjaoludel sinna sattunud ja keegi ei viitsinud seda minema visata või kahjutuks teha. Greibo sai granaadi kohe kätte ja ma polnud ammu ta näol niisugust rõõmu näinud. Ta küll kärkis meie peale, kuid võidurõõm oli nii suur, et see muhelusega pooleks välja kukkus. Millegipärast meenutas ta mulle sel hetkel Mussolinit.

Greibo määras meile karistustöö ja kuna Vanaisa parasjagu silmapiiril ei olnud, pidasime paremaks alluda. Kühveldasime paar tundi mulda. Greibo jälgis meid alguses, kuid tüdines ning kõndis uhkel poolparaadsammul staabi suunas.

Sel hetkel võis Greibo rõõmustada, kuid pataljonis olid ehitused tõesti nukras seisus. Vaid ühte kasarmusse kolmest oli lootust talveks sisse kolida, tööd uue söökla kallal aga olid katkestatud. Algselt kavas olnud ohvitseride saunast tehti poolmaa-alune ladu, uue tehnilise osakonna hoone ehitamine peatati, parklasse kavandatud kaarhall oleks ehk edenenud, aga Bondar oli kolmandiku osadest heroiini vastu vahetanud. Selle eest teda küll karistati, kuid puuduvaid osi see ei asendanud.

***

Päeva parim osa algas pärast lõunat, mil päike tund-tunnilt vähem kõrvetama hakkas ja teadmine tekkis, et kojusõiduni jäänud ajast saab peagi jälle päeva maha kriipsutada. Siis saabus ka post ja kui vedas, võisime lugeda kodust või sõpradelt saabunud teateid. Enne kinnominekut sõime tavaliselt veel afgaanidelt ostetud delikatesse.

Kohalikega kauplemiseks sõitsime parkla kõige kaugemasse soppi. Seal asus elektrigeneraator, kus töötasid Petrov ja Tšugrei, kellega me nüüd normaalselt läbi saime. Enamasti võtsime sõidu ette lõuna ajal, sest siis oli parkla tühi ning meie liikumine ei äratanud tähelepanu. Nagunii viisime aeg-ajalt elektrigeneraatori juurde tünnidesse vett.

Meie müüsime bensiini. Afgaani poisike, keda Väikemeheks hüüti, tõi tühjad kanistrid traataia juurde, meie võtsime need vastu ning andsime hiljem bensiiniga täidetult tagasi. See oli viienda vahiposti tunnimehe territoorium, kuid nemad meid tavaliselt ei seganud, sest andsime neile bensiini vastu saadavast toidukraamist paar tomatit või kobara viinamarju. Kui "hing" oli postil, ei pidanud talle midagi andma, kuid siis tuli ettevaatlik olla, sest "hinged" ei tundnud veel kohalikke olusid ning võisid vastavalt instruktsioonile isegi tulistada.

Vahel võtsime toidu juurde ka pudeli veini. Põhiliseks margiks kujunes meeldiva maitsega kolmveerandliitrine "Castolino". Selle joomisel segas ainult asjaolu, et vene kombe kohaselt jagati kogu vein joojate vahel ning igaüks pidi oma osa ühe hooga kulinal ära jooma. Samamoodi joodi viina ning see oli veel ebameeldivam. Kui hakkasin oma osa lonkshaaval nautima, küsiti minult, kas ma mees polegi, et naiste kombel joon. Arvasin end meheks ja jõin edaspidi meeste kombel.

Viinamarjade, melonite, tomatite ja muu suupärase kraami olemasolu viis selleni, et me enam sööklas lõunal ei käinud. See vihastas majandusrühma seersanti Staršinovit, kes meiega pragamas käis. Teda toetas õhtuti ka majandusosakonna kirjutaja Gena. Ühest küljest põhjustas seda kadedus, teisalt vist mure, et pärast lõunasööki polnud tavaliselt kedagi lauda koristama jätta, sest majandusrühmas teeniv noorsõdur, keda Taksojuhiks kutsuti, viibis lõuna ajal tavaliselt sõidus. Vaskat ja Fedjat aga oleks saanud selleks kohustada.

Väikese kurvastusega märkasin juba esimesel nädalal, et Slavik, Vaska ja Kolja hoiavad kokku ning mina kipun eraldi jääma. Selles polnud midagi imelikku, sest nad olid pärit Kiievist või selle lähedalt ja ühest kandist tulnud mehed hoiavad sõjaväes ikka kokku. Mind küll salliti, kuid kõike mulle ei usaldatud. Paaril korral, kui ma ootamatult autosse tulin, jäid sealolijad poolelt sõnalt vait ning otsisid uue kõneaine.

Üksinda oli vahel siiski raske ja kuna vaba aega oli mul piisavalt, hakkasin nüüd külastama remondipataljoni, kus Valter teenis. Ta oli sealse pataljoni meditsiinipunktis

valskriks, kuid käis tihti valvekorras. Vabal ajal istus ta vastuvõtutelgis, kuid haigeid ei käinud eriti palju ning seal oli rahulik koht kohvijoomiseks ja jutuajamiseks. Nautisime seal eesti keele rääkimist ja mõttelaadide ühtsust.

Endiste rühmakaaslastega tekkis vahel veel väikesi konflikte, kuid endist teravust neis enam ei olnud. Mind oli enamik kogu aeg füüsilist tööd kartvaks loodriks pidanud ning nüüd olid nad sellele arvamusele kinnitust saanud. Aeg-ajalt püüti seda mulle nina alla hõõruda, kuid endised alluvussuhted enam ei kehtinud. Asi piirdus nüüd ainult norimise ja vahel sõimuga. Mišin ja Zaitsev käisid teistest tihedamini minu peale oma pahameelt välja valamas.

Kui autoparklas töö lõppes ja sõdurid sealt lahkusid, jäin teiste tuletõrjujatega veel tunniks ajaks autosse. Slavik, Fedja ja Vaska laulsid siis ukraina rahvalaule ja mina ümisesin kaasa. Nii veetsime aega õhtusöögini, mida me erinevalt lõunasöögist kunagi vahele ei jätnud. Taksojuht oli siis kohal ja lauakoristamisega probleeme ei olnud.

Et me öösel tulekahju puhul kiiresti välja sõita suudaksime, magasid kaks meist autos. See oli mugav, sest siis ei olnud tarvidust alluda öörahu- või äratussignaalile ja üleüldse võis end peaaegu tsiviilisikuna tunda. Kuna Slavik oli kõige kauem armees olnud, magas tema kogu aeg autos. Teiseks pidi autos pidevalt viibima autojuht, selleks olid Vaska ja Fedka ning nemad magasid seal ülepäeviti. Mina magasin kõik ööd telgis.

***

Pärast hommikusööki Fedkaga parkla poole minnes nägin, et meie auto kastab Polišuki aedvilja. Läksin sinna, tahtsin end juba esiistmele vinnata, kuid seal istus ees teises roodus teeniv Karpov. Ta oli juba "vanake", kuid temast eriti lugu ei peetud. Mina mäletasin teda ühisest parklavahis olekust, kui ta algatuseks sünge näoga mulle otsa vaatas ja ütles, et annab mulle peksa. Seda ütles ta hirmutamiseks ja tookord ma kohkusin veidi. Täna aga ei vastanud ta isegi mu tervitusele, vaid istus eeldassetõmbunult esiistmel. Vaatasin siis nõuküsivalt rooli taga istuva Vasja poole, kuid ka tema vaikis. Õhus oli närvilisust ja ma lootsin, et Karpov läheb hommikusele rivistusele ning mõnus õhkkond autos taastub, kuid ta ei teinud seda. Istus kangekaelselt edasi ja vandus aeg-ajalt kuuldavalt.

Varsti hakkasid sõdurid parklasse tööle saabuma. Karpov muutus silmnähtavalt veel närvilisemaks ning püüdis end istmel väiksemaks teha. Sellest hoolimata märgati teda kohe ja teise roodu laia näoga seersant tuli ühe "vanakese" saatel joonelt meie poole. Peanoogutusega käskis ta Karpovil autost välja ronida, võttis talt rihma ja panamakübara ning otsis ta läbi. Midagi leidmata andis ta Karpovile müksu selga ja käskis kaasa tulla.

"Karpov on heroiini tarvitama hakanud ja Tšaikini auto küljest midagi maha

müünud," sõnas Vaska. Rohkem me sellel teemal ei kõnelnud ja alustasime oma igapäevast laiska elu.

Mõne päeva pärast toodi Karpov majandusrühma üle ja ta hakkas ehitama pooleliolevat vahtkonnahoonet. Esimesel õhtul, kui ta meie telgis viibis, tuli üsna tuttav laianäoline seersant, istus Karpovi voodi äärele ja kõneles midagi vaikselt, kuid ähvardavalt.

"Arvad, et kui meie roodust jalga lasid, võid oma võlgadele vilistada. Kõik nõuame sult sisse!" ütles seersant enne äraminekut valjusti, nii et kõik seda kuulsid.

Seersandi lahkudes valitses mõni hetk vaikust, siis hakkas Zahharenko, üks pataljoni kokkadest, Karpovit hurjutama: "Sina mõtled, et majandusrühm on paik sinusugustele, kes oma meeste tagant varastavad! Kes oma tuttavate autod tühjaks teevad! Niisuguseid litse meile küll vaja ei ole, aga kuna sa siin oled, siis hakkad hommikuti põrandaid pühkima. Niikaua koristad, kui otsustame, et aitab."

Karpov oli püsti tõusnud. Ta suur pea värises, näole katsus ta rahulikku ilmet manada, kuid see ei õnnestunud.

"Mina olen rühmakomandöri abi," sekkus jutusse Starsinov. "Mina käsin ja sina pead hommikuti koristama. Ja õhtuti ka. Pühi telk üle!"

"Mehed, mis te jamate," otsis Karpov lepitust, kuid talle ei antud vähimatki võimalust. Selle asemel ronis naabervoodis magav laohoidja Mametov teki alt välja ja võttis Karpovil vuntsiudemetest kinni.

"Mis need on. Kas peame käteräti tooma ja maha ajama," kostis ta oma Kesk-Aasia aktsendiga ja raputas oma kätt nii, et Karpovi ülahuul lotendas.

Karpov haaras Mametovil käest, mis peale too laskis ta vuntsidest lahti, kuid patsutas teda vaba käega põsele. "No-noh!" tegi Mametov sealjuures manitsevat häält.

Kui ta uuesti Karpovit põsele patsutada tahtis, lükkas too ta eemale. Mametov lähenes uuesti, lõi Karpovi käed kõrvale, kuid sai siis hoobi vastu õlga, mis ta tagasi paiskas. Sellest ägestudes haaras Mametov poollagunenud voodiotsalt lahtise torujupi, tõstis selle üles, kuid oli näha, et ta sellega ei löö.

"Ma sulle veel näitan!" ähvardas ta ainult.

"Miks sa Mametovi lõid?" esitas sealsamas seisev Staršinov nüüd lolli küsimuse. "Vasta! Ma tahan teada."

"Kas hakkad koristama?" küsis kõrvalt Zahharenko.

"Ei hakka. Mis te jamate. Tema on alles "hing" ja talle on koristamine ette nähtud," ütles Karpov Fedkale osutades, see aga andis Zahharenkole uue idee.

"Fedja, tule siia!" kutsus ta. "Ma tean, et Karpov on sind "keppinud". Praegu võid sa talle tagasi teha. Keegi ei keela sind."

Fedka seisis Karpovi ees, olles temast üle poole pea pikem. Kuidagi kõhklevalt tõukas ta Karpovit rusikaga rindu, mispeale too sammu edasi astus ja Fedja voodile

pikali lükkas. Pikali voodis, riputas Fedka oma pikki jalgu, püüdes nendega Karpovit tabada, kuid viimane sai Zahharenkolt terava löögi, nii et tal ninast verd voolama hakkas.

"Aitab. Küllalt juba," pomises seina äärde taanduv Karpov, kuid Zahharenko lõi veel.

"Kas hakkad koristama?"

Karpov vaikis ja püüdis nägu kätega varjata.

"Ma ei ole veel vastust saanud, miks sa Mametovit lõid?" ütles Staršinov sekka.

Karpov vaikis. Staršinov seisis ta ees ja lõbustas end, vaadates, kuidas Karpov ta järskudele liigutustele võpatades püüab reageerida. Lõpuks lõi ta paar korda. Ka tema löögid olid tugevad, kuid mitte nii teravad kui Zahharenkol.

"Homme hommikul koristad sina!" ütles ta Karpovile ning lisas Kolja poole pöördudes: "Saad peksa, kui sina koristama hakkad."

Hommikul koristas Karpov. Ainult vett tõi talle Kolja.

***

Viimaks ometi elasime kasarmus. Greibo oli uhkusest lõhkemas, kui ta õhtusel rivistusel teatas, et esimesse kasarmusse võib sisse kolida. Seal asusid elama kolmas rood ja majandusrühm, kellele suures lauda moodi saalis üks nurk eraldati. Võrreldes telgiga oli siin isegi kehvem: tuul tõmbas, pataljonikomandör viibis alatasa kasarmus ja kohe oli selge, et see ehitus sooja ei pea. Talveks kolitigi telkidesse tagasi.

Veidi enne kasarmusse kolimist sain teada, et minust on taas reamees saanud. See juhtus söögirivistusel, kui ühel pahandust teinud seersandil lõigati kõigi nähes paelad maha. Ülejäänud seersandid pidid toimuvat lähemalt vaatama, sest nad käsutati kümme sammu rivist välja. Astusin koos teistega, kuid Greibo pilk jäi minul pidama.

"Kas me tema auastet ei alandanud?" küsis ta staabiülemalt, kes õlgu kehitas. "Vist alandasime," mühatas ta lõpuks ja selle peale palusin ma luba reakoosseisu rivvi tagasi pöörduda.

"Seisa siin! Hiljem lõikad endal paelad ise maha!" kärkis Greibo ja pärast lõunat läksin ma ta käsu. Nooremseersandi auaste polnud mulle millegi poolest vajalik.

Greibo silma alla sattumised olid endiselt ebameeldivad, sest ta püüdis meid endise visadusega valvesse või tööle sokutada. Paar korda, kui Vanaisa oli järeleandlikumas tujus, käisimegi parki valvamas. Siis esitas Greibo taotluse, et tuletõrjemeeskonda enda alluvusse saada, kuid brigaadist vastati talle eitavalt. Ometi oli ta taotlus brigaadi majandusülema tähelepanu äratanud, kes otsustas, et tuletõrjujad peavad kahekaupa brigaadi staabi juures tööl käima hakkama. Kaks meist pidid samal ajal autos valves olema.

Mina ja Vaska läksime esimestena tööle. Vanaisa juhatas meid brigaadi sigala

juurde, kus tumedajuukseline sõdur kangi ja labidaga töötas. See oli brigaadi seatalitaja ja meid oli määratud talle appi. Tuli kaevata pikk kraav torustiku jaoks, mille oli algaks katlamaja juurest ja viiks ohvitseride ühiselamuni. Kohaletulnud brigaadi majandusülem organiseeris kangid ja labidad ning asusime Vaskaga seatalitajale appi.

"Antonov on täitsamees," ütles seatalitaja majandusülema kohta, kui too lahkunud oli. "Oleme temaga ühest kandist. Ta võib küll vinguda, kuid tööga ei tapa."

Töötegemise vaheajal vaatasime sigala üle. Seal oli kaks emist, üks kult, neli viis kesikut ja kümmekond põrsast. Üks emis oli haige ning talle tuli iga poole tunni tagant veevooliku ots suhu toppida ja teda jooma sundida. Nii olevat arst käskinud.

Lõunasöögi saime koos brigaadi majandusrühmaga ohvitseride sööklast. Tõepoolest, roogadel oli vahe. Esimeseks roaks oli piimasupp, teiseks päris korralik praad riisi, kotleti ja salatiga. Pealegi kandsid köögitöölised toidu ette nagu restoranis.

Kõige selle jutustamine mõjus viimasel ajal haigevõitu Slavikule niivõrd, et ta järgmisel päeval kah brigaadi sööklasse lubas tulla. "Mina siinse pataljoni solki küll enam ei söö," ütles ta õhtu jooksul mitmele tuttavale, kellega vestles. See oli kurbnaljakas, sest hoolimata "vanakese" seisusest noriti Slaviku kallal ja pataljoni sööklasse ta lihtsalt kartis minna. Selle asemel ostis afgaanidelt või palus meil kateloki tuua.

Järgmisel päeval läksin Fedjaga eile alustatud kraavi edasi kaevama. Enne lõuna ilmus sinna ka Slavik, kes meiega ohvitseride sööklasse tuli. Seekord praadi aga ei antud. Olevat otsas.

Pealelõunal ilmus alampolkovnik Antonov tööd vaatama ja ei olnud rahul. Võibolla tegi teda närviliseks teise emise haigestumine, võibolla midagi muud - igatahes saime käsu iga hinna eest kraav täna ära lõpetada. Kui õhtuks ei jõua, siis pärast öörahu tööle tulla. Antonovit kurvastanud sigade haigestumise põhjusele saime samal õhtul jälile, sest selgus, et sööklast toodud rokk sisaldas hulgaliselt kondijuppe. Ilmselt olid sead varemgi konte söönud ja seetõttu haigestunud.

Pärast öörahu ei saanud me kuigi kaua tööd teha. Kraavi ots oli üsna ohvitseride ühiselamu lähedal ning juba mõnekümne kangilöögi järel jooksis sealt välja brigaadi autoasjanduse ülem.

"Kurat! Kas lastakse inimestel magada või mitte? Otsekohe võtke omad asjad ja kaduge siit!" käskis ta ja meie kuuletusime meelsasti.

Tööl käisime veel poolteist nädalat. Paar päeva kaevasime kraavi, siis tegime naiste ühiselamus remonti: kleepisime tapeeti, värvisime, parandasime ukselukke. Iga kahe päeva tagant veetsin päeva autos, sest Slavik töötas vaid ühel päeval ning ja sellest veelgi haigemaks. Töölt tulles leidsime ta alati kabiini tagaistmel lamamas, kust ta kannataja näoga üles vaatas. Veidi erksamaks muutus ta oma sünnipäeval, mil ta meile pudeli afgaanide puskarit ja hunniku puuvilju välja tegi. Hiilisin tookord kasarmust peale öörahu välja, et autos toimuvast peost osa saada.

5

Pärast sünnipäeva põdes Slavik veel paar päeva autos, kuid läks siis arstipunkti, kust ta nakkushospidali edasi saadeti. "Slavikul oli gripp," ütles Vanaisa, kuid oli üsna selge, et tegemist on tegelikult tüüfusega.

Solvusin Slaviku peale natuke. Nimelt olin hiljuti endale ostnud uued aluspüksid ja Slavik võttis need luba küsimata minu asjade hulgast endaga kaasa. Nimetasin teda seetõttu mõttes Pardikeseks, sest teadsin, et ta oma vana hüüdnime ei salli.

***

Peale Slaviku lahkumist läks öösel ülemise pataljoni katlamaja põlema. Selle kustutamisest võeti lustiga osa, sest kõigile juuresolijatele pakkus naudingut voolikut hoida. Tulekahju ise oli väike ja saime kustutamisega kergesti hakkama.

Osalesin kustutamisel passiivselt, sest viimasel ajal oli minus süvenenud nõrkustunne. Peagi piinas mind lisaks pidev kõhulahtisus, mille ma küll söödud puuviljade arvele panin. Tegelikult aga oli mulle ammu selge, et olen haige nagu Slavikki. Kui veidi vähem kui aasta tagasi tahtsin haigestuda, et hospidali pääseda, siis nüüd oli vastupidi, kuid mis see aitas. Läksin doktor Tsornõi juurde, kes mulle mingi lipiku kirjutas ja brigaadi arstipunkti suunas.

NAKKUSHAIGLA

Katkendeid kirjadest koju.

Kirjutatud 14. oktoobril 1984, kätte saadud 22. oktoobril 1984.

,...Vahepeal oli segadust ja jooksmist palju ja nüüd on asjad nii, et mina istun jälle hospidalis, sedakorda gripiga...

,...Kaks eestlast siin siiski on. Üks Võhmast (kes varsti koju sõidab) ja teine Vana-Antslast...

Kirjutatud 18. oktoobril 1984, kätte saadud 26. oktoobril 1984.

,...Kokk on siin võimas. Niisugune võimas vene eit (baba), suurte "gabariitide", kileda hääle ja sooja südamega. Ja süüa oskab teha ka, mitte ainult "keeta" nagu pataljoni kokad...

Kirjutatud 21. oktoobril, kätte saadud 29. oktoobril 1984.

,...Asi pole paremaks läinud ühti - tagumik on nõelaauke täis, palavik ja peavalu on kadunud, välja aga pole siit nii lihtne saada. On mingid kümme päeva, mis nii igaks-juhuks (et kindel oleks, et haigust enam ei ole) peab veel siin olema. Edasi on üks õige ebameeldiv võimalus - siin on nn tervenejate osakond, kuhu kõik enne väljakirjutamist üle viiakse. Need tervenejad käivad "tervistaval tööl" st ehitavad edasi hospidali pooleliolevaid ehitisi. Teen proovi, et saaksin oma tervenemisaja praeguses osakonnas veeta ja siis kirjutatakse mind sealt otse väeossa.

Kirjutatud 28. oktoobril, kätte saadud 1. novembril 1984.

,...Hakkasin mõtlema, kas kõige parem on koju jõuda hommikul, lõunal, õhtul või öösel. Tulin järeldusele, et öösel. Garaažuks on ikka lahti, lähen rahulikult tasa kööki ja seal on hea oma kõht täis süüa ning pärast omas toas asjad üle vaadata. Hommikul on hea kohe tsiviilriided selga panna, sõjaväevorm aga bensiiniga üle valada ja tuli otsa...

Kirjutatud 1. novembril 1984, kätte saadud 13. novembril 1984.

,...Olen veel hospidalis. Viimastel päevadel olen, nagu ma kartsin, tööle rakendatud. Õnneks mitte raske töö peale. Tegelen nüüd haiguslugudega. Nimelt viiakse siin iga haige kohta kohe hunnik paberit sisse, kuhu märgitakse tema hommikused ja õhtused temperatuurid, arsti märkused ja samuti kleebitakse sinna analüüside tulemused. Mina hoian need korras st kleebin analüüside tulemusi, märgin temperatuure ja vaatan, et haiguslood liiga räbalad ei oleks...

,...Võin oma kaalu kohta täpseid andmeid anda. Kodus kaalusin 85-90 kg. Nüüd kaalusin 82,5 kg (ilma vormi ja saabasteta). Nõnda et kusagil viis kilogrammi olen tagasi läinud. See on suvest - siis ei olnud palavaga õiget isu...

,...Lugesin venekeelset J.F.Cooperi "Preeriat", üht vene partisaniraamatut ja raamatut Leninist. Raamatuid on vähe. Enamasti on nii, et üks loeb ja kaks on järjekorras...

Kuigi oli alles hommik, põletas päike oma sumeda ning tolmuseguse valgusega Kabuli äärelinna savimaju. Maa aga oli veel jahe. Kusagil kaebas õnnetult üksik eesel, kusagil müriesid autod. Traataia taga paistval afgaanide kalmistul lonkis sihitult paar linasesse riietunud mehekogu, veidi kaugemal mängisid lapsed, kelle heledad hääled aeg-ajalt minuni kandusid.

Istusin brigaadihospidali trepil. See oli pikk sinine barakk, lameda eterniitkatuse ja mõlemale poole vaatavate kitsaste akendega. Ootasin, sest arsti vastuvõtu alguseni oli veel üle poole tunni aega. Olin võtnud kaasa suvalise kuupäevaga "Pravda", kuid lugeda ei viitsinud. Vaatasin niisama ja ootasin arsti või Šepeliuse tulekut.

Šepeliusega olin pool aastat Venemaal koos seersantide koolis käinud. Kuna ta oli enne sõjaväeteenistust ühe aasta ülikoolis arstiteadust õpinud, sai ta väeosa arstipunkti velskri koha. Ta kandis prille ja oli alati heatujuline. Minu palavikust ja kõhulahtisusest kuuldes ütles ta, et küllap sul tüüfus on. Tõtt öelda olin ka ise selles osas kindel. Kusi mul kollane ei olnud ja silmamunad olid normaalsed - kollatõbe ma seetõttu ei kahtlustanud. Muud haigused aga olid siin haruldasemad.

Hospidali uks avati. "Ubivolk!" käratas ukseavasse ilmunud Šepelius valju häälega: "Tule kohe siia!"

Moondevõrguga kaetud suitsetamiskohast tõusis kavala näoga vene poiss, tuli Šepeliuse poole, kuid jäi umbes kümne sammu kaugusele seisma. Mõlema olekust oli näha, et nende vahel valitsesid soojemad suhted, kui Sepeliuse esialgsest karmusest võis välja lugeda.

"Kes sööklasse kohvi järgi läheb? Mina või? Otsekohe võta kannud ja olgu mindud! Jooksuga!" käratas Šepelius, kuid ta silmad naersid.

Ubivolk tegi vigureid. Ta jooksis veidi maad söökla poole, siis tuli tagasi ning tõi hospidalist ühe kannu. Hakkas jälle söökla poole jooksma, kuid tuli kohe tagasi teise kannu järele. Šepelius ähvardas teda kogu aeg, kuid oli näha, et vahepeal hoidis ta vaevu naeru tagasi.

Kui Ubivolk oli silmist kadunud, kõnelesime Šepeliusega mõne sõna ühistest tuttavatest ja poole aasta pärast kätte jõudvast kojuminekust. Siis tuli arst, auastmelt vanemleitnant. Algul surus ta Šepeliuse ja hiljem ka minu kätt. Seejärel läks ta barakki, tuli sealt peagi tagasi, istus meie juurde trepile ja hakkas piipu suitsetama. See oli nii ootamatu, et otsustasin meest lähemalt uurida. Pealegi olid tal prillid ja ta küsis minult ühe küsimuse Eestis asuva nunnakloostri kohta.

Arstlik läbivaatus ei andnud peaaegu midagi uut. Palavikku oli veidi üle

kolmekümne kaheksa, kõhulahtisust kinnitasin hospidali peldiku külastamisega. Lisaks muljus arst veel mu kõhtu ja ütles, et maks on paistes. Põhjusi oli piisavalt, et mind lennuvälja lähedal asuvasse nakkushospidali sõidutada.

"Auto läheb poolteise tunni pärast. Mine pane oma asjad kokku," oli arsti lõplik otsus. "Enne poolteise kuu möödumist vaevalt et tagasi jõuad," kuuldus Šepeliuselt asjalik kommentaar.

Ma ei võtnud palju asju kaasa: pesemisvahendid, neli eestikeelset raamatut, ümbrikke, kirjapaberit ja ühe pastaka. Vahetasin veel uued püksid paigatute vastu ja panin nahkrihma asemel vööle tavalise sõduririhma. Tegin seda kartuses, et uued rõivad võivad hospidalis kaduma minna. Ütlesin ka oma ülemusele, et lähen nüüd haiglasse, aga ta oli sellest juba teadlik. Teel polgu arstipunkti juurde kohtasin üht oma vana vaenlast, kes mind laisklejaks ja fašistiks sõimas, kuid ligi tulla ei julgenud, sest lubasin talle tüüfuse külge nakatada. Hiljem ta jäigi haigeks.

Väeosa kiirabiautoks oli UAZ-tüüpi furgoon ja nakkushospidali sõidutatavaid oli minuga kokku viis. Kaks neist paistsid alla poole aasta teeninud olevat - "hinged", nagu neid kutsuti. Ühel neist olid juuksed ebaühtlaselt kärbitud, eriti kukla peal, kus oli viltu lõigatud rant. See kõik rõhutas tema kartlikku ilmet. Lisaks oli ta väikest kasvu. Teise poisi väljanägemine näis veidi parem, aga riided olid mõlemal viletsad. Ülejäänud kahest paistis üks dembel, teine poolteist aastat teeninud olevat.

Märkasin, et minu tutvus arsti ja velskriga kindlustas mulle selles seltskonnas tähtsa positsiooni. Kasutasin seda ja võtsin endale furgoonis sellise koha, kust sai hästi aknast välja vaadata. Kui arst mingite paberitega tuli ning juhi kõrvale istus, läks sõit lahti.

Algul sõitsime mööda tihedalt majadega ääristatud tänavat. Enamasti olid need pruunikaskollased, mõned vahel ka valged. Siin-seal olid kaupmehed oma poodide ette tõstnud lauad apelsini-, õuna- ja banaanikuhjadega, kohati elustasid tänavat üksikute puude rohelised võrad. Majaseinte varjus võis näha istumas habemikke mehi. Üks väike sinisesse riietatud afgaani poisike viskas meie autot kiviga, kuid ei tabanud. Pärast näitas ta meile hammaste välkudes rusikat. Küllap oli tal lihtsalt paha päev olnud.

Siis jätkusid majad ainult paremal pool teed. Vasakule jäi suur turuplats, kus täna peale puu-, juur- ja aedvilja paistis ka mingi mahalöödud loom.

"Kaamel või?" küsis dembel minult.

"Kaamel jah."

Veidi peale turuplatsi algas paremal tohutult suur prügimägi. Vahel hunnikutena, vahel laialipillatuna oli seal kõike alates rauakolast ja lõpetades haisvate toidujäätmetega. Vähemalt sadakond inimest otsis sealt endale elatist. Otse tee ääres kaevas üht jäätmehunnikut puujalaga mees. Sõna otseses mõttes puujalaga, sest ühte jalga asendas tal sirge puupulk. Tema kõrval lebas korv, kuhu ta leitud asjad ja toidu

pani.

Sõitsime veel natuke ja vasakul hakkas paistma lennuväli. Parajasti tõusid lendu kaks helikopterit. Nagu vihased pullid tõstsid nad alguses saba üles ja lasid esiotsa alla, et pärast niisugust algust normaalne lennuasend võtta ning kõrgemale tõusta. Lennuväljal oli näha veel Nõukogude armee viisnurkadega transpordilennukeid ja palju eri tüüpi helikoptereid.

Kohe lennuvälja vastas asus nakkushospidal, kuhu meie furgoon sisse keeras. See koosnes paljudest madalatest barakkidest, mille vahel asusid üksikud hoolitsetud muruplatsid, lubjatud äärekividega jalgteed ja suitsetamisnurgad. Ühele õuele oli maha laotud kümmekond pikka laudkasti. Seal sees olid kirstud.

Vanemleitnant käskis meid ühe baraki ees oodata ja läks ise sisse. Veidi aja pärast viipas ta meid. Läksime tema kannul pikka koridori ning istusime seina äärde toolidele. Ükshaaval hakati meid nüüd uue arsti vastuvõtule kutsuma.

Noored ajateenijad käisid kõigepealt, siis kutsuti mind. Arstiks oli siin umbes neljakümneaastane vatsakas major. Kõigepealt torkas ta mulle kraadiklaasi kaenla alla ja küsis paar küsimust enesetunde kohta. Veel uuris ta hoolega mu silmi ja kuulas rindkere. Saanud teada, et palavikku on kolmkümmend kaheksa, jäi ta mõttesse. "Lähed esialgu üheksandasse osakonda!" ütles ta viimaks. "See on düsenteeriahaigetele - eks hiljem näis, mis sust saab."

Mulle see düsenteeriajutt hästi ei meeldinud. Arvasin, et düsenteeria võib mul veel lisaks olla, aga tüüfus on kindlasti. Olin ju juba üle nädala palaviku ja nõrkusega hädas olnud. Samas olin kindel, et küllap ma lõpuks ikka õigesse kohta satun.

Selgus, et peale esimest läbivaatust jagatakse haiged kahte suurde rühma: tüüfuse-, düsenteeria- ja malaariahaiged ühte ning kollatõbised teise. Meist viiest oli ainult see poolteist aastat teeninu kollatõbine ja tema viidi kuhugi ära. Ülejäänud juhatati suurde telki, kus pidime ootama, kuni meid osakondadesse laiali vormistatakse.

Ootus venis. Oli lõunaaeg ja vormistajad nähtavasti sõid. Mina tundsin end nii kehvasti, et isu üldse ei olnud. Pealegi ei seisnud mul toit sees.

Peale umbes tunnist ootust ilmus telki pikk intelligentse olekuga sõdur, kes ütles, et praegu polevat osakondadesse vormistamiseks vajalikke blankette. Eelmine valvearst oli need raudkappi luku taha pannud ja võtme endaga kaasa võtnud. Kuni võtme leidmiseni olime sunnitud siia jääma.

Hakkasin dembliga kõnelema tema peatsest kojuminekust. "Arvasin, et kuu aja pärast olen kodus, aga nüüd see haigus," oli ta kurb. Lohutasin teda, kuid ega mul ise eriti kahju olnud. Kui jutt kojuminekust otsa sai, hakkas dembel kahe vaikselt istuva noorsõduri poole tigedaid pilke heitma. "Mis neil viga. Pool aastat teeninud ja juba peidavad end hospidali. Väeosas pole neid keegi puutunud," läks ta enesehaletsus vihaks üle. Mõtlesin, et ega nad endale ise haigust külge kutsunud, kuid ei viitsinud

dembliga vaidlema hakata. Küll aga tuli meelde, kuidas ma aasta tagasi roiskunud toitu sõin, et endale tüüfust või kollatõbe külge saada. Lootsin siis, et hospidalis on kergem kui väeosas, kuid tookord ma haigeks ei jäänud.

Veidi aja pärast tuli see pikk sõdur tagasi. Temaga koos sisenes veidi lühem aga tunduvalt jõulisem seersant. Selle järgi, kuidas ta vene keelt hääldas, tundsin temas ära hoholli. Mustad üle pea kammitud juuksed, etteulatuv nina ja suur kere ta paistis tugev poiss olevat.

Meie dembliga jätsime talle vist soodsa mulje, sest ta ütles üsna lahkelt, et pole viga, sõbrad, peate natuke ootama. Kuid noorsõdurite peale ta vihastas: "Kohe püsti ja tööle. Istuvad nagu demblid!" käratas ta. "Sina!" pöördus ta viltulõigatud juustega poisi poole. "Pesed põranda üle! Sina aga võtad tolmu!" ütles ta teisele osutades.

Poisid hakkasid tööle. Hoholl ajas mõne sõna pika poisiga juttu ja läks siis välja. "Ta on tubli poiss," pöördus pikk nüüd meie poole, "aga noortega on natuke liiale läinud."

""Hingi" peab kasvatama," arvas dembel ja käskis põrandapesijal hoolikam olla.

"Mina arvasin ka tükk aega nõnda. Nüüd aga jääb mul kojuminekuni pool aastat ja ma mõtlen, mis mu ema ütleks, kui ta mind "hingi" kasvatamas näeks. See mõte on mind viimasel ajal tagasi hoidnud," alustas pikk sõjaväele iseloomulikku pihtimist.

"Jah, aga kas sind omal ajal ei kepitud?" küsis nüüd dembel.

"Ma olin algul seersantide koolis. Seal kepiti küll, aga rohkem põhikirjaga. Mõnitamist ja aja peale magamaminekut oli, aga peksa saime vähe."

"Nojah," mõmises dembel, pikk sõdur aga süvenes laua taga mingisugustesse paberitesse.

Vaikisime nüüd mõnda aega. Siis tuli hoholl tagasi ja õnnetuseks just sel hetkel, kui põrandapesija oli parasjagu toolile istunud. Ta oli pesnud puhtaks telgi keskel oleva põrandaosa, kuid pingi- ja lauaaluseid polnud veel puutunud. Nägin, kuidas nende pilgud kohtusid ja noor hoope oodates küüru tõmbus.

Hoholl ei lausunud enne sõnagi, kui oli noorsõdurit jalaga löönud. "Kas sina mõtled, et mina hakkan laua- ja pingialuseid pesema? Vaevalt olen mõneks minutiks ära läinud, kui arvad, et võid mu pikalt saata." Ta lõi seda poissi kaks korda jalaga ning siis käega. "Vara on sul veel istuda ja laiselda."

Paistis, et pekstav poiss ei tunne midagi peale hirmu uute löökide ees. Ta pomises ainult: "Kohe teen, kohe teen," ja hakkas pinke kõrvale tõstma. Samal ajal sai ta veel paar jalahoopi. Alles nüüd panin tähele, et teine noorsõdur oli kadunud.

Vahepeal tuli hoholl meie juurde ja ütles: "Vaadake, et ta tööd teeks. Mulle ei meeldi, kui niisugused laisklevad." Seekord kõlas ta hääl meiega rääkides nõudlikumalt ja karmilt.

"Mulle ka ei meeldi," lausus dembel ning läks ja andis noorele veel paar hoopi.

Kogu selle aja istus pikk rahulikult laua taga. Tema teisitimõtlemine piirdus ilmselt ainult enda vaoshoidmisega - noorte kaitsmine sinna hulka ei kuulunud. Minust aga polnud juba ammu asja.

Hoholl seletas meile midagi oma uuest paraadmundrist ja raskest noorteajast. Vahepeal käis ta noorsõdurit peksmas ja niisama ähvardamas ja rääkis siis jälle edasi. Õnneks tuldi teda kuhugi kutsuma. "Puhka nüüd!" ütles pikk noorele, kui hoholl lahkunud oli.

Võtsin raamatu ja tegin, nagu hakkasin lugema. Ka kõik ülejäänud olid vait. Mõnda iseenestega tegeldes istusime hulk aega. Siis sisenes üks vanemleitnant, kellel oli blankette sisaldava raudkapi võti. Algas pikk ja küllalt tüütu vormistamine, kus igaühele kulutati vähemalt kümme minutit. Täidetud paberid anti selle pika kätte, kes pidi meid osakondadesse laiali viima.

Dembel läks kohe tüüfusehaigete juurde. Tüüpiline pikk barakk, kus vastav osakond asus, oli üsna lähedal. Mind koos noorsõduritega juhatati edasi. Alles siis, kui nakkushospidali piirava traataia nurk nähtavale tuli, näitas pikk meile umbes kümnest telgist koosnevat düsenteeriaosakonda. Ilmselt ei olnud nii lihtsa haiguse põdejaile barakki ette nähtud.

Kõigepealt pidime sõdurivormi haiglarõivaste vastu vahetama. Läksime riietelattu, kus askeldas Tartu maratoni embleemiga särgis sõdur. Nägu oli poisil nii venelik, et ma ei hakanud temalt rahvust küsimagi. Saime kõik pika valge aluspesu ja sinise pealisriietuse. Siis taheti meid telki juhatada, kuid ma küsisin enne peldiku asukohta. Olin niigi kaua vastu pidanud. Tõsi, ma ei olnud ka söönud.

Väljas oli vahepeal hämaraks läinud ja meid juhatati telki. Seal andis valgust traadi küljes rippuv petrooleumilamp. Tundsin, kuidas meid telki sisenedes hindavalt silmitseti. Järgnesid traditsioonilised küsimused: kui kaua teeninud, kust pärit? Kuna haigeid oli palju, siis anti noortele kahepeale üks voodi. Mina sain endale küll omaette koiku, kuid mõnusat soojust levitavast raudahjust asus see kaugel. Öösaga olid juba jahedad.

Olin omadega üsna läbi. Tahtsin pikali visata, kuid keegi hüüdis, et vanem tuleb õhtusele ringkäigule ja igaüks peab oma voodi juures seisma.

Vanem oli väikest kasvu, heledapäine ja tugeva kehaehitusega. Ta kandis sinist dressi ning uhiuut vatikuube, jalas olid tal koguni botased. Temaga koos sisenes pikk, laiaõlgne ja kah hästi riides noormees. Vanem surus alguses meie telgivanemal kätt ja küsines mitmesugustest igapäevastest asjadest. Samal ajal seisid kõik ülejäänud vaikides oma voodite juures.

"Ja veel," ütles vanem ootamatult valjemini, nii et kõik teda kuulsid. "Kes sul möödunud ööl valves oli?"

"Kuzma ja Fedka," vastas meie telgivanem küsivalt.

"Kas nad tegid midagi või?"

"Ma käisin öösel kella kaheteist paiku siin ja siis polnud telgis kedagi ärkvel. Kõik magasid."

Paistis, et telgivanem tahtis midagi nende poiste kaitseks öelda, kuid siis loobus.

"Seiske siia!" ütles vanem ja tõmbas Kuzma ja Fedka endale lähemale. Nad olid mõlemad suurt kasvu poisid, eriti Fedka, kes oli vanemast vähemalt paarkümmend sentimeetrit pikem. Lisaks näis ta tugev olevat.

Vanem ja temaga kaasasolnud laiaõlgne poiss hakkasid Kuzmat ja Fedkat peksma. Nad lõid rütmiliselt, ühtlaste vahedega. Telk oli vaikne, kuuldusid vaid tumedad peksmismatsud.

"Vahetame!" ütles äkki laiaõlgne ja hetkeks peatunud protseduur jätkus.

"Noh, aitab," lausus viimaks vanem, "see olgu teile väikeseks õpetuseks. Täna valvate jälle, ma kontrollin."

Alles nüüd hakati magama minema. Ainult telgivanem koos paari kaaslasega kogunes lambi alla kaarte mängima. Peale selle valmistasid nad tõmbamiseks ette paar kanepisuitsu. Ülejäänud kobisid vooditesse. Püüdsin palvetada, kuid ei suutnud kontsentreeruda. Vaatasin tuimalt naabervoodis lamava noorsõduri viltulõigatud juustega kukalt ja siis tuli uni.

Järgmisel hommikul läksin koos teistega tööle. Hakkasime mingit kraavi kaevama. Umbes tunni aja pärast tuli velsker ja saatis mu arsti juurde. Kui selgus, et palavik oli juba kolmekümne üheksa ligi tõusnud, käskis arst mul lamada. Olingi paar päeva pikali, ainsaks igavusepeletajaks nukra näoga velsker, kes tihti minu voodiserval juttu ajamas käis.

Kord käis meie telgis üks eestlane, kes valmistus kojusõiduks. Tundus, et tal oli siin tähelepanuväärne positsioon. Igatahes suhtus telgivanem pärast seda külaskäiku minusse suure lugupidamisega: kutsus mind mitu korda kaarte mängima ja narkootikume suitsetama. Olin aga nii läbi, et kummastki eriti ei hoolinud.

Lõpuks tulid analüüside vastused ja selgus, et mul on küll düsenteeria, kuid tüüfus on ikkagi ka. Mind viidi kohe üle tüüfuseosakonda. Numbri järgi oli see teine osakond, ent ehitatud ikka ühtmoodi - sinine barakk.

Palavik oli selleks ajaks veelgi tõusnud, lisaks pea- ja kõhuvalu. Sellest said vist ka kõrvaltvaatajad aru, sest üks õde hakkas askeldama - pani mind alguses tilguti alla ja tegi hiljem süsti. Tänu sellele tundsin end veidi paremini, kui mind palatisse juhatati ja asemekoht kätte näidati.

* * *

Tüüfuseosakonnas ei pandud kunagi kahte haiget ühte voodisse. Kui kohti ei jätkunud, lükati koikud kokku ja kahe haige vahele pandi kolmas. Ärkasingi oma voodis "kolmanda" rabelemise peale, kes oli täielikult minu voodisse vajunud. Õnneks

oli ta kõhn poiss ning palju ruumi ei võtnud. Nimeks oli tal Ivan.

""Hinged", hommikune koristus!" kuulsin meie palativanema häält, mis näitas alati kõige selgemini, et hommik on kätte jõudnud.

"Hingi" oli kolm, kuid isegi nende vahel oli hierarhia selgelt välja kujunenud. Nõnda oli minuga voodit jagav Ivan kõige alam ja pesi seetõttu alati põrandat. Üks punase peaga poiss pühkis põrandat ja võttis tolmu, kuid kõige kõrgema positsiooniga Vaska ei teinud üldse midagi. Ta töötas saunas ja võis seetõttu endale palju lubada.

Palativanem jagas korraldusi nii valjusti, et kõik liigutama hakkasid. Tal oli ebameeldivalt terav hääl. Vahepeal kutsus ta Ivani enda juurde ja kasutas oma lemmikkaristust - hakkas "nööpe paika lööma". See tähendas seda, et ta lihtsalt tagus rusikaga ühe nööbi pihta, kusjuures Ivan pidi sellal ajal tema ees valvel seisma. Juba selleks, et karistamist jälgida, tõusti nüüd üles. Mindi pesema ja veidi aja pärast sööma.

Hommikuti oli mul palavik alla kolmekümne üheksa. Lamades polnud enesetundel viga, kuid püsti seistes hakkas pea vahel ringi käima ja tasakaal kadus. Seetõttu läksingi üsna ebakindlal sammul peldikusse, kus millegipärast alati midagi värskelt värvitud oli. Tänagi segunes siin värvilõhn kuselõhnaga. Sellest veidi ülmastatuna komberdasin kõrvalruumi, kus sai pesta.

Muidu möödus hommikupoolik sündmustevaeselt. Peale hommikusööki viskasin pikali ja kuulasin loiult teiste vestlust. Tüdinesin siis, tõmbasin lina üle näo ja hakkasin tulevikku ette kujutama. Kuna oli igav, unistasin nii tundide kaupa.

Tõmbasin lina näolt alles siis, kui Nadja tuli mulle tilgutit panema. Ta oli natuke saamatu ja ei leidnud naha alt veeni kuidagi üles. Peale kahte ebaõnnestunud torget oli ta ise õnnetu ja küsis minult, ega mul valus ole. Tegelikult oli, aga vastasin, et eriti ei ole, sest nähtud õdedest oli Nadja kõige sümpaatsem.

Ta oli malbe, prink ja heasüdamlik. Pealegi töötas ta Afganistanis alles veidi üle kuu ja ei olnud litsiks muutunud. Palatis nimetati küll ohvitseri nime, kes olevat temalt süütuse võtnud, aga see oli kahtlane jutt. Lisaks räägiti, et naistel olevat sõduritega analoogne "hingede"-demblite süsteem, mistõttu oma kolmeses toas Nadja ainsana põrandat pesevat.

Viimaks sai Nadja ikkagi nõela veeni torgatud ja glükoosilahus hakkas mu soontesse voolama. Ei tea isegi, miks, aga mulle meeldis seda tilkumist jälgida.

Enne lõunat käis arst, karvane major Pozar, meie palatist läbi. Perekond elas tal Pihkvas ning miskipärast tundis ta minu vastu sümpaatiat. Nagu alati, muljus ta ka tõna haigete kõhtusid. Peaaegu kõikidel olid Pozari väite kohaselt maksad paistes.

Käis ka köögieit. Ta ise nõudis, et teda eideks kutsutaks, kuigi oli alles neljakümne viie - viiekümne aastane. Kõhnadele oli ette nahtud lisapajuk, tavaliselt veidi mahla või paar lusikatäit kohupiima, ja eit käis seda jagamas. Tema kohta öeldi, et enne, kui ta mahla hakkab laiali jagama, joob ta kõhnadele mõeldust kaks klaasi ise ära, kuid

mina seda ei uskunud.

Varsti saabuski lõuna. Läksime sööklasse, milleks oli palatist veidi suurem ruum. Seal olid neljased lauad ning üks neist oli alati reserveeritud haigete hulgast määratud osakonnavanemale, söögijagajate vanemale, laohoidjale ja ühele niisama kardetud haigele. Sinna lauda pandud portsud olid tavalistest vähemalt poolteist korda suuremad.

Täna jäid "tähtsad mehed" hiljaks ja parasjagu kohalolev sööklaeit juhtis sinna lauda kolm äsjasaabunud "hinge", nii et kui "härrad" saabusid, oli nende laud hõivatud. Algul kavatsesid nad "hingedele" vist siinsamas midagi halba teha, kuid eit astus lähemale ja "härrad" taandusid. Hiljem võtsid nad aga kindlasti midagi ette.

Pärast lõunat oli meie palativanemal mingi plaan tekkinud, sest ta hakkas pikalt ühest teenistuskaaslasest rääkima: "Kui ta veel "hing" oli, siis laulis ta igal õhtul. Tegi endale nööripuntrast pikad juuksed pähe, võttis harja mikrofoniks kätte ja mängis Alla Pugatšovat. Ja igal õhtul laulis erinevaid laule."

"Kaua ta laulis?" küsis keegi.

"Vahel tund, vahel vähem. Demblid muideks hoidsid teda seetõttu."

Hakati veel lauljatest kõnelema ja korraga nõudis palativanem Ivanilt, et see midagi palatile laulaks. Ivan puikles vastu, palativanem laskis tal enda juurde tulla ja hakkas jälle "nööpe paika lööma". Kui seda pidevalt tehti, oli iga järgnev kord eelnevast valusam. Ivan hakkas nutma.

"Kes siis meile laulab?" küsis palativanem nõutult Punepea poole vaadates. "Keegi peab laulma," toetas teda koos minuga siia sõitnud dembel, kellega ma olin ühte palatisse sattunud.

Tekkis vaikus.

"Punapea, sina laulad!" Muidugi oli see palativanem.

Ootasin huviga Punapea reageeringut, kuid tema ei ajanudki vastu. Otsis hoopis "mikrofoni" ja võttis pihku rullikeeratud ajakirja.

"Pühenda oma laul kellelegi!" nõudis palativanem. "Ja tee kontserdile sissejuhatus ka!"

Punapea mõtles natuke ja alustas: "Lugupeetud raadiokuulajad! Algab soovikontsert! Alljärgnev laul on pühendatud Nõukogude sõduritele - dessantväelastele, kes täidavad oma internatsionaalset kohust."

Viktor, üks meie palati dessantväelastest, tõi kuuldavale paar karust naerupahvakut. Ta oli heasüdamlik poiss, kuigi pidas toimuvat heaks naljaks.

Punapea istuski Viktori voodiservale ja hakkas laulma mingit sentimentaalset sõdurilaulu. See oli üsna pikk laul. Tal oli keskmine lauluhääl ja kui laul lõppes, tekkis palatis millegipärast piinlik vaikus. Mõned vist tahtsid plaksutada, kuid keegi ei alustanud. Selle asemel tegi Viktor rämedat nalja ja see aitas ka - piinlikkustunne kadus.

Siiani oli mind palatis süstimas käidud, kuid täna otsustasin ise protseduuriruumi minna. See oli parajasti täis ning pidin koridoris veidi ootama. Ka siin olid seinte ääres voodid ja ma kuulsin pealt ühe tumedate vuntsidega poisi juttu: "...ja see grusiin läks arstile kaebama, et sunnitakse kärbseid tapma. Arst vaatas teda ja küsis: "Oled sa mees?" - "Jah," kostis grusiin loiult. "Aga džigitt?" - "Jah," ajas väike grusiin enda sirgu ning arst käskis tal kärbseid edasi tappa."

Vuntsi kuulas lühikest kasvu ja kõhn, kuid karmide näojoontega poiss. Ta kõhul lebas mingi pooleliolev raamat. Nemad kahekesi näisid koridoris kõige autoriteetsemad haiged olevat.

Ma lootsin Nadjat näha, aga süste tegi hoopis üks kasahhitar. Tema oli ka tore. Ma ei näinud küll selja taha, aga minu meelest tegutses ta seal niisuguse hooga, nagu loobiks nuge. Äkki virutas ta kõva laksu vastu üht tagumikupoolt ja enne, kui midagi aru sain, oli teise poolde süst tehtud.

Läksin uuesti palatisse. Õhtune kraadimine näitas, et palavikku on mul täpselt kolmkümmend üheksa kraadi.

Aja möödudes mu palavik pikkamisi langes ja hommikuti hakkas enesetunne juba normi minema. Tõsi, õhtuti oli veidi halvem. Päevad olid üksluised, kuid õnneks möödusid kiiresti. Unistasin ja lugesin, aeg-ajalt meenutasin möödunud aegu. Vahel püüdsin ka palvetada, kuid juba poole meieisapalve ajal kippusid mõtted mujale.

Nädala jooksul toimus meie palatis palju muudatusi. Endine palativanem ja veel paar poissi saadeti tervenejate palatisse. Nende asemel saabusid uued haiged, kellest tähelepanuväärseim oli veidi vigastatud jalaga elektrik. Juba enne armeeteenistust oli üks armukade abielumees teda jahipüssist tulistanud ning ta jalas oli ümmargune auk - haavlilaengu jälg.

See elektrik kõneles kõigile ja kõigest: oma kodupaigast, õllest-viinast, kallimatest. Vähel noris ta minu kallal, väites, et palatis pole korda. Nimelt olin mina uus palativanem ja pidin korra eest vastutama.

* * *

Hommikuse koristaja määramine oli nüüd niisiis minu ülesanne. See ei olnud raske, sest "hingi" oli meil palatis kaks ja nende määramine oli "seadusekohane". Asja tegi raskemaks see, et nad said peagi aru, et mind ei maksa eriti karta ja kui ma neid hommikul äratasin, magasid nad vähemalt esialgu rahulikult edasi. Üks neist, Trofim, oli eriti visa tõusma. Ühel päeval läks siiski lihtsamalt, sest elektrik Nikolai oli ka üleval ning tema juuresolekul ei hakanud Trofim kunagi vastu. Läks tõi vett ja hakkas palatit pesema. Ka teistes voodites tekkis liikumine, mindi pesema ja alustati voodite tegemist. Varsti järgnes hommikusöök.

Lugesin seekord peale hommikusööki venekeelset tankiajakirja. Kui see läks

igavaks, lamasin niisama. Püüdsin vaikselt palvetada, kuid ei suutnud kontsentreeruda ja jäin selle asemel hoopis tukkuma.

Ärkasin lõplikult alles siis, kui tilgutit panema tuldi. Seda tegi Marina, heledapäine moldaavlanna, kes oli Nadjast saledam, kuid mitte nii südamlik. Veene tabas ta see-eest Nadjast paremini, kuid ma vist liigutasin end ettevaatamatult ja kui viimasest glükoosilahuse pudelist oli pool ära tilkunud, märkasin äkki, et käsi oli harjumatult jäme. Ilmselt oli lahus valèsse kohta jooksnud. Marina tuli kutsumise peale ruttu kohale, võttis nõela käsivarrest välja ja ütles, et käsi minevat varsti normaalseks tagasi. Nii oligi.

Enne lõunat jõudis Nikolai kolmandat korda rääkida sellest, kuidas neid Afganistani saadeti. Nad olid viimasel õhtul rihmad lõdvale lasknud ja dembleid peksnud. Ta oli oma jutust ise nii vaimustatud, et see võis küll tõsi olla.

Lõunale minnes olin parajasti ohvitseride palati ukse juures, kui see lahti läks ja keegi vanem mees mind ähvardavalt silmitses.

"Selle eest sa veel saad! Lollakas!" röökis ta, tahtis mind lüüa, kuid kaotas tasakaalu ja kukkus maha. Paar meest tulid appi ja tõstsime ta püsti. Ta oli täis kui tarakan. Aitasin teda veel voodisse tagasi tirida.

Pärast lõunat sain enda kätte paksu venekeelse raamatu, mis jutustas partisanidest. Lugesin sealt ühe jutiga kakssada lehekülge läbi. Palju küll meelde ei jäänud, aga aeg läks, sest kui raamatu käest panin, hakkas väljas juba hämarduma.

Vahetasin nüüd mõne sõna oma vasakpoolse naabriga, kes oli Leningradi lähedalt pärit, praegu tankist, ja lamas aknaaluses voodis. Sobisime hästi: tundsime seda rohkem vaistlikult, sest olime mõlemad vähese jutuga. Ta ütles mulle, et kui teda tervenejate palatisse viiakse, siis koligu mina tema voodisse. Lisaks palus ta valvata oma mundrit, mis oli madratsi all. Nimelt oli pärast tüüfusest tervenemist ette nähtud teenistus ühes Kabulist kolmekümne kilomeetri kaugusel paiknevas väeosas. Sinna ei tahtnud paljud minna, eelistades omal käel väeossa jõuda. Ilmselt oli ka tankistil niisugune plaan - miks ta muidu oma mundrit peitis.

Õhtusel kontrollrivistusel kõneles meile veidi aega meie osakonnajuhataja, alampolkovnik Rjabin. Ta rääkis harilikest hügieeninõuetest, tehes seda sümpaatselt ja labastest näidetest hoidudes.

Kui hiljem kõiki nimeliselt kontrolliti, selgus, et sõdur perekonnanimega Fritz oli kadunud. Ta oli tüüfust põdenud väga raskel kujul, haigus oli kuidagi südant kahjustanud ja nüüd ootas ta kojuminekuks vajalikke dokumente. Lõpuks ta leiti ja kuna tegemist oli peaaegu tsiviilisikuga, siis andestati talle. Ta oli valgepäine poiss - kujutasin ette, kuidas ta alguses nime ja väljanägemise pärast kannatama pidi.

Oktoobri viimasel nädalal jäeti süstid ja tilgutamised ära. Selle asemel hakati andma vastikuid tablette, millele pidin hulga vett peale jooma, et halb maitse suust ära kaoks.

Olin veel veidi aega palativanem. See muutus järjest tüütavamaks, sest tankist viidi tervenejate palatisse, kust ta juba järgmisel päeval oma väeossa putkas ja meie palatis valitses Nikolai "partei". Siis tuli major Pozar mulle appi. Ta oli välja uurinud, et ma ühe aasta ülikoolis õppinud olin ja kutsus mind haiguslugusid vormistama. Kuna töö oli lihtne ja tänu sellele sain lahti palativanema ülesannetest, nõustusin meeleldi. Pealegi lubati mind peale täielikku tervenemist otse väeossa kirjutada - polnud vaja seal Kabuli lähedal asuvas väeosas käiagi.

Minu ülesandeks jäi haigete igapäevased temperatuurid ja neile määratud ravimid haiguslugudesse kanda. Uuel ametikohal pidin suhtlema osakonna arstide ja õdedega. Tutvusin lähemalt isegi osakonnaülema alampolkovnik Rjabiniga, kes oli sõjamehe kohta päris tubli mees. Peamine oli aga see, et sain Afganistanis oldud aja jooksul endale esmakordselt tõelise sõbra, kelleks oli Moskvast pärit Vitja, kes samuti oli aasta ülikoolis käinud. Töötasin temaga ühes ruumis. Esimest korda hakkasime klappima osakonna vanemõele määratud kirjutuslauda kokku pannes, kui meil detaile üle jäi.

Mulle meeldis nüüd võimalikult vähe palatisse nägu näidata. Tõusin enne teisi ja tulin tagasi pärast öörahu. Vahel läksin siiski ka päeva ajal, et seal tunnike pikutada, kuid üldiselt oli mul muud teha, kui palatis lesida.

Katkendeid kirjadest koju

Kirjutatud 7. novembril 1984, kätte saadud 17. novembril 1984.

...Täna on 7. november ja kõva püha...

...Tuli meile siia üks arst. Alampolkovnik saabus ühte puhkuseleminejat asendama ja mis selgus - ta elab Tallinnas. Rahvuselt küll venelane...

...Aga vähemalt hommikuti on siin küll imetore päikesetõusu vaadata. Tuleb tõusta umbes 5.50. Varavõitu on, aga see oli vist ühes J.Aldridge'i raamatus, kus üks tüdruk ütles nõnda: "Päev peab algama algusest, sest muidu pole tal üldse mingit algust ja mina seda ei salli." Selle vaatepildi nimel tasub tõusta, kuigi siin võib kella kaheksani ja enamgi magada...

Kirjutatud 21. novembril 1984, kätte saadud 3. detsembril 1984.

...Aeg läheb ja loodan, et väeossa jõudmiseni on kuskil kahe nädala ümber jäänud...

...Tervis on igati hea, kui rasvumine maha arvata...

...Eestlasi pole siin enam kohanud. Ju neid siis siin ikka eriti palju pole või on nad kõik kõva tervisega...

...Täna on mulgi nagu väikselt tähtpäev: rahvusvaheline üliõpilaspäev...

Kirjutatud 28. novembril 1984, kätte saadud 7. detsembril 1984.

,...Ometi muutus monoloog dialoogiks, kuna sain paar päeva tagasi kodust kaks kirja - tõsi, sisult ühesugused...

,...Nimelt pakkus ülemus välja, et ma töötaksin siin veel kuu aega. Esialgu löime käed kahe nädala peale, nii et olen siin detsembri keskpaigani...

,...Eile oli tähtpäev. Täpselt aasta tagasi sõidutati meid kolmekümnekesi Taskendi lennuväljale ja seal asusime lennukisse. Õhusõit ei olnud pikk ja tunnikese pärast maandusime Kabulis...

Kiri vanaema aadressil isale edasitoimetamiseks. Kirjutatud 2. detsembril 1984, kätte saadud 10. detsembril 1984.

,...Vaata, paar asja on vaja jälle väheke selgemaks rääkida. Ega need asjad päris nii ole, kui kirjade põhjal võiks arvata - ega ma otse valetanud ole, aga mõnest asjast siiski. Asi on selles, et ega mul see haigus päris gripp olnudki. Tüüfus, saatan, (siinmail üpris tavaline ja levinud haigus). Ja see on ka tõsi, et ma siin töötasin...

,...Halvem on see, et peale kahenädalast töötamist jäin ma uuesti haigeks (seda ei loeta teistkordseks haigestumiseks, vaid vana haiguse jätkuks). Praegu olen normis, aga hoolimata headest suhetest arstidega on parimal juhul alles detsembri lõpul lootust väeossa tagasi pääseda...

,...Veel on üks veidike kurb konks. Nimelt on tüüfuse puhul ette nähtud 45-60 päeva haiguspuhkust. Afgaani tingimustes seda muidugi ei anta. Puhkusel käivad vaid need, kes 2-3 korda on seda haigust põdenud. (Siin oleneb veel palju sellest, missugust tüüfuse vormi keegi põdenud on - kaks korda kerget vormi põdenu ei sõida kuhugi, üks kord rasket vormi põdenu võib puhkust saada, kui haigus on kahjustanud kopse või südant).

Mul jääb siis puhkusest natuke puudu. Minu esimest haigushoogu hinnati keskmise ja raske vormi vahepealseks, lisaks veel teine haigushoog...

,...Ega ma tegelikult otse rasvunud ka ole, nagu kirjutasin. Kui päris haige olin, langesin kord isegi üle mitme aasta 80 kilogrammist allapoole, kuid eile kaalusin jälle 82,5...

Kirjutatud 30. novembril 1984, kätte saadud 11. detsembril 1984.

,...Kogu siinne hospidal koosneb umbes kümnest kokkumonteeritud pikast majast, mis üksteise kõrval asuvad. Igas niisuguses majas on 100-130 haiget. (See hospidal, kus ma talvel lamasin, asub hoopis teises kohas ja on suur kivimaja).

,...Praegu paistab Afganistanis rahulik olevat. Bašmatsidel hakkab mägedes külm ja nad lähevad ära Pakistani. Nii vähemalt räägitakse...

* * *

Vitjok istus juba laua taga, kui ma tööruumi sisenesin. See oli piklik ruum, kus ühe seina äärde jäid pesukapid, teisele poole piklik laud, kuhu ümber kolm inimest istuma mahtus. Toa teisest otsast viis üks arstide kabinetti - seal töötasid Rjabin, Pozar ja veel üks alampolkovnik. Nagu hiljem selgus, oli Pozar hoopis ühe teise väeosa arst. Ta oli haigestunud ja töötas väljakirjutamiseni ajutiselt siin. Tema lusikas seisis millegipärast meie laua sahtlis ja mitu korda, kui Pozar lusikat võtmas käis, peeretas ta kõvasti.

Täna oli Vitjok millegipärast suure valge paberilehe ette võtnud ja joonistas sinna midagi. Küsisin, mis ta teeb ja selgus, et Rjabin oli käskinud osakonna seinalehte uuendada. Vitjok pidi sinna suure, üldpatriootliku sisuga plakati joonistama.

"Oled sa neid enne ka teinud?" küsisin uudishimulikult.

"Ma olen enne joonistanud, kuid plakat on peale kolmandat klassi esimene," sain naljatlevalt enesekindla vastuse.

Lubasin vajaduse korral oma abi ja hakkasin eile poolelijäänud haiguslugusid täitma. See ei olnudki nii igav, sest sain võrrelda, kuidas erinevatel inimestel haigus on kulgenud. Tõsi, tegin seda küll põhiliselt temperatuurigraafikute alusel.

Töötasime omaette, tehes aeg-ajalt jutupause, kõneldes vaheldumisi Moskvast ja Baltikumist. Rääkisime ka muud juttu, puudutades kummagi hobisid ja harrastusi. Vitjok oli pliiatsitöö lõpetanud ja värvis nüüd plakati keskele jäävat lippu punaseks. Seejuures jutustas ta oma kaheaastasest poksiga tegelemisest: "Ükskord olen ma vastase nokauti ka löönud. Kaks esimest raundi olid umbes võrdsed, kolmandas sain vastasele ühe sirge puhtalt pähe lüüa. Mäletan, et klassikaaslased panid karjuma: "Tubli! Anna talle! Löö veel!" Järgmises matsis löödi mind ennast samamoodi pikali."

Vitjok kõneles pintslit käest panemata, tehes pause, kui punalipp suuremat tähelepanu nõudis. Teda vaadates tuli mulle meelde Võssotski laul sentimentaalsest poksijast. Ütlesin seda Vitjokile, kes samuti seda laulu teadis.

Vahepeal toodi andmed haigete hommikuste temperatuuride kohta ja mul oli jälle pisut kirjatööd, Vitjok lõpetas samal ajal lipu. Siis tuli Nadja, kes tõi tabletid ja ajas natuke juttu.

Kui ma peldikusse läksin, käis seal jälle värvimine. Redel oli püsti aetud ning üks valju häälega poiss, keda ma ennegi olin tähele pannud, värvis lage. Imestasin natuke, sest ta tundus küllalt "kõrgel positsioonil" olevat, et mitte ise tööd teha, kuid kaua ma sellega pead ei vaevanud.

Juba mõnda aega oli üks kõhn, hõredate hammaste ja totaka näoga poiss mulle tuttav tundunud. Haiguslugusid lehitsedes lõi Parfjonovi nime lugedes tema kuju silmade ette. Muidugi oli see tema. Üle poole aasta tagasi olin temaga koos keskhospidalis olnud - siis oli ta küll imelikuvõitu, kuid veel tugev poiss. Nüüd oli tast ainult vari alles jäänud. Haigusloo järgi oli ta dembel, aga hea elu tal siin küll ei olnud. Mäletasin hästi jalahoope, mis ta sai, kui kauaks ukselävele koperdama jäi. Täna

lõunasöögi ajal jälgisin teda. Ta sõi ahnelt, kuid kohe pärast söömise lõpetamist traavis kiirelt peldiku poole. Ilmselt ei seisnud tal toit sees. Peldikulage värvinud poiss jooksis vastupidises suunas, tormas söögisaali ja hakkas laomehe käest poolikut pudrukaussi ära kiskuma. "Jäta mulle! Jäta mulle ka!" karjus ta sealjuures. Härrased vallatlesid.

Ma ei läinud pärast lõunasööki palatisse pikutama, sest plakat tahtis lõpetamist. Vitjok usaldas mulle Kremli torni ja taustaks jäävate uusehituste võõpamise, joonistades ise lipu all sammuvaid inimesi. Möödaminev Rjabin heitis meie tööle pilgu, kuid ei öelnud selle kohta midagi. Selle asemel võttis ta oma mapi vahelt õhukese brošüüri, pani selle meie ette lauale ja ütles:" Lugege seda! See on minu õpetaja kirjutatud, nii et olen autoriga isiklikult tuttav."

Brošüüris oli juttu, kuidas düsenteeriast hoiduda. Peale tavapäraste soovituste käsi pesta ja hoiduda riknenud või ebapuhaste toiduainete kasutamisest seal suurt midagi ei leidunud. Pealegi olid illustratsioonid primitiivsed.

"Meie teeme seda tööd küll paremini!" ütles Vitjok plakatile viidates, kuid kohmetus siis, sest vaikselt oli meie selja taha ilmunud osakonna teine alampolkovnikust arst. See heasüdamlik paksuke aga lihtsalt muigas ja kadus oma tööruumi. Veidi aja pärast ilmus ta uksele ja palus tuua viienda palati haiguslood.

Õhtupoolik kulges rahulikult. Vitjok tegeles ikka veel oma plakatiga, mina märkisin uusi andmeid haiguslugudesse. Vahepeal ajasime juttu, kord tegime isegi kohvi, mida Vitjok oli ohvitseride palatit koristades hankinud. Meiega ühines veel Sahtõ linnast pärit Vladimir. Siin klappis ta kõigiga, kuid näis, et väeosas oli tal väga raske. Aitasime tal raportit kirjutada, kus ta palus oma ümberpaigutamist mõnda teise väeossa. Kord oli ta väeosa komandör juba hospidali sõitnud, et teda tagasi teenistusse viia, kuid Vladimiril õnnestus end ühes teises osakonnas ära peita. Kuna ta järelravi aeg ei olnud veel lõppenud, jäi ta esialgu hospidali.

Käisin siiski pooleks tunniks oma palatis, kus oli tähelepanu keskpunktis Nikolai, kes parajasti kusagilt hangitud konservpiima sõi. Magusat vedelikku lusikaga sisse kühveldades tegi ta mõnulevaid nägusid ja liigutusi. Vahepeal naljatles ta veel oma naabriga, kellele oli õigus antud mõni lusikatäis piima süüa. Märkasin, et paljud poisid vaatasid kramplikult mujale, kuid nende kõrisõlmed liikusid.

Õhtusel rivistusel ei olnud ühtegi õde ega arsti. Selle viis läbi osakonnavanem. Seetõttu saadi üsna vabalt kiusata väikest poissi, kes ei olnud Kabuli lähedale järelravile sõitnud, vaid selleks ajaks intensiivravi osakonnas tööd saanud. Seal osakonnas kandsid sanitarid rohelist riietust. Poisile olid riided suured ja seetõttu püüti neid igas suunas venitada. Sadakond rivis seisvat inimest vaatasid seda pealt ja enamik naeris. Lõpuks tuli sööklavanem Gena lähemale, käskis poissi kummardada, lõi teda kuklasse ning ütles siis teistele, et aitab küll.

Läksime peale õhtust kontrolli veel oma tööruumi. Palat oli valmis, haiguslood samuti, kuid ohvitserid olid sinna ühe rikkis teleka toonud. Vitjok oli elektroonikat

õppinud ja püüdis nüüd aparaati käima saada, mina vaatasin niisama pealt.

Tunnike peale üldist öörahu läksin magama. Oma aknaaluse voodi poole minnes peatas mind Nikolai "asetäitja" hääl: "Toomas, sina või?"

"Mina jah. Mis siis?"

"Sina magad nüüd vasakpoolse rea keskel. Nikolai on nüüd palativanem ja aknaalune on tema koht."

Leidsin oma uue voodi kergesti üles. Ma ei protestinud, teades, et mõjuvõimult jään Nikolaile alla. Pealegi oli see samuti üksik koiku.

* * *

See oli hea aeg, kui haiguslugude vormistajana töötasin. Loomulikult aitas Vitjok sellele kaasa, kuid meiega seltsis aeg-ajalt veel paar poissi, kellel peale viina ja naiste ka mõnel muul teemal kõnelda meeldis. Lisaks sai lähemalt suhelda õdede ja arstidega, kes Nõukogude sõjaväelaste kohta sümpaatse mulje jätsid. Mind tööle kaubelnud major Pozar läks küll peagi puhkusele, kuid tema asemel tuli kolmandaks arstiks Afganistanis kolmekuulises komandeeringus olev Tallinna alampolkovnik Ljahhov, kes minusse ka väga hästi suhtus. Rahvuselt muidugi venelane, aga sümpaatne venelane. Ühel hommikul, kui teda väljas fotografeeriti, kutsus ta mind ka pildile. See võis hea foto olla, sest ilm oli haruldaselt selge ning taustaks jäid lumega kaetud hambulised mäeharjad.

Meie palatis võimutsenud Nikolai saadeti novembri keskel tervenejate palatisse. Tema asemel sai palativanemaks poolteist aastat teeninud dessantväelane, kes oli iseloomult õnneks rahulik. Küll aga hakkas palatis sigadusi tekitama Oleg, Kõzõlist pärist noormees, kes kamandada armastas. Kui ta palatisse toodi, oli ta haige ja rahulik, kuid tervenedes muutus järjest võimatumaks. Õnneks mul palatiga palju tegemist ei olnud. Käisin ju seal ainult ööbimas.

Kord, kui me Tamaraga kahekesi protseduuriruumis olime, hakkas ta mingit ukraina rahvalaulu laulma ja tantsima. Ta oli juba kõvasti üle kolmekümne õde, hea keha, kuid mitte nii ilusa näoga. Tantsu lõppedes istus ta mulle sülle. Silitasin tal pead ja me suudlesime. Päris ehtne see tunne siiski ei olnud, sest ta oli väga emalik.

Järgmisel päeval hakkasin end juba hommikul imelikult tundma. Kraadisin end lõuna ajal ja selgus, et mul oli palavikku jälle üle kolmekümne üheksa. Niisugust haiguse tagasilööki nimetati siis retsidiiviks. Loomulikult leiti mulle asendaja, näitasin talle kätte, mida ta tegema peab ja heitsin ise voodisse. Samal õhtul pandi mind juba tilguti alla, kuid süste ei tehtud. Selle asemel anti uusi tablette.

Arstide käest olin kuulnud, et tüüfuse raske vormi põdejad saavad õiguse kuuekümnepäevasele puhkusele kodumaal ja edasisele teenistusele NSV Liidus. Minu haigusloos oli kirjas, et põen keskmise ja raske vormi vahepealset tüüfust. Lootsin

nüüd vaikselt, et arvestades retsidiivi, tõuseb ka minu diagnoos raske tüüfuse vormini

Taashaigestumise kolmandal päeval oli mul palavikku esmakordselt üle neljakümne kraadi, pea valutas ja keha hõõgus. Hommikul tundsin end küll paremini, kuid siis hakkas vaevama tegevusetus, kuna isegi lugeda hästi ei jõudnud. Jäi üle vaid kaks tavaliseks saanud tegevust: meenutamine ja unistamine.

Siiski õnnestus mul paar tundi tukkuda. Ärkasin poolunest, kui kuulsin Olegi midagi ägedalt seletamas ja vahepeal naermas. Selgus, et Parfjonov oli peldikusse jooksmisega hiljaks jäänud ja püksid täis sittunud. Pesuruum oli sealsamas ja selle asemel, et teda seal pesta lasta ja sinna puhtad riided viia, sunniti teda alasti läbi pika koridori sauna minema, kus ta kõigepealt külma veega üle valati. Osakonnal oli prits, millega lutikatõrjet tehti. Kõige viimaks lasti ta veel sellega üle.

"Kas sa ise nägid?" küsis Olegilt keegi.

"Nägin, kuidas teda läbi koridori viidi," vastas Oleg. "Mis hiljem sai, sellest kõnelesid teised." Olegi sõjakus oli järjest kasvanud. Veel paar päeva tagasi, kui tal sita hulgas verd leiti ja ta operatsioonile minekut kartis, oli ta tujutu ning endassetõmbunud. Kui selgus, et kõik on korras, kaasnes kergendustundega suur meeleolutõus ja tahe tegutseda. Igatahes võttis ta paar päeva tagasi saabunud Siberi poisi ette ja käskis tal palatit koristada. Varsti tundus Olegile, et poiss ei tee korralikult tööd ja ta hakkas teda sõimama, viies jutu üle "hingede" üldisele saamatusele.

"Mis sa siiani üldse teinud oled?" küsis ta koristajalt.

"Kalal käisin," kostis too.

Poisid palatis hakkasid naerma. Oleg tundis end vist solvatuna, sest ta käskis siberlasel kummarduda, et teda kuklasse lüüa. "Vaat nii!" kiitis ta takka. "Praegu on see sulle ette nähtud. Meile Toomaga on aga ette nähtud mõnuleda. On nii?"

Mühatasin midagi vastuseks. Ei saanud päris täpselt aru, miks ta just minu asjasse segas. Peale minu oli ju veel paar poissi poolteist aastat teeninud ja küllap oli neile samasugune mõtlemine ette nähtud.

Jällegi tulid pikad sisutud tunnid. Mõned poisid rääkisid midagi omavahel, aga nii tasa, et see minuni ei kostnud. Tavaliselt ma ironiseerisin üle palati rääkijate üle, kuid mulle tundus, et praegu oleks üks selline ära kulunud, sest hoolimata palavikust ei olnud ma piisavalt uimane, et igavust mitte tunnetada.

Peale lõunat toodi meile üks pikk, kräsupäine dessantväelane. Tal oli väga paha, sest ta keeras end selili voodisse ja lamas peaaegu liikumatult mitu tundi. Välimuse järgi oli juba selge, et niipea, kui tal tervis paraneb, hakkab temagi kohe "korda looma".

Tilgutit pani täna õhtul Nadja ja jälle ei saanud ta nõela veeni torgatud. Lõpuks katsetasime teise käsivarrega ning siis läks õnneks. Nadja ise oli nii õnnetu, et pidin teda lohutama. Seletasin midagi oma sügaval asuvatest soontest ning et mul on nendega ennegi probleeme olnud. Ja tõepoolest, teistele läks Nadjal nõelatorkimine

hulga paremini. Meie palatis sai tilgutit ka üks Gorjevi nimeline poiss. Kui Nadja oli tal nõela käsivarrest välja tõmmanud, vaatas ta Gorjevile näkku ja sõnas mõtlikult: "Oh Gorjev, muret on sinuga"*

Õhtul tõusis mul palavik jälle kõrgele. Koos sellega saabus pooluimane olek, mis mingil hetkel uneks üle läks. Tõsi, rahutuks uneks, sest öösel ärkasin mitu korda.

Siiski hakkas tervis pikkamööda tagasi tulema. Enesetunne paranes ning suutsin jälle lugeda ja kirjutada. Koos sellega muutusid päevad veidi vaheldusrikkamaks, kuid ka pikemaks, sest magasin nüüd vähem.

Novembri viimasel nädalal sain kodust kaks kirja. Need olid paaripäevase vahega posti pandud, kuid siia jõudsid ühel ajal. Kirju lugedes tundus, et kodused on üsna närvilised, kuid ma ei saanud sinna midagi teha.

Hommikuti hakkasin taas pesemas käima. Kord, kui olin hambapasta maha unustanud ja poolel teel palatisse tagasi pöördusin, nägin seda kõhna Siberi poissi minu raamatuid kiiresti öökapile viskavat ja oma voodi juurde minevat. Sain aru küll, et Olegil oli ümbrikke või lilledega postkaarte vaja, mida ma raamatute vahel hoidsin, ja ta saatis siberlase neid võtma. Igatahes küsis ta järgmisel päeval ilusti, kas ma saan talle ümbriku ja postkaardi kinkida. Loomulikult sain.

Kui Tamara tuli mulle nõela käsivarde torkama, pilgutas ta alati sõbralikult silma. Pilgutasin küll vastu, kuid häbenesin.

Olin õigesti arvanud, et kui see lokkispäine dessantväelane toibub, hakkab ta "korda looma". Ja tõepoolest, tervenedes hakkas dessantväelane Trofimenko Olegiga hästi klappima ning "hingedel" ei olnud kerge nende rahulolu ära teenida. Isegi Vitjok, kes vahel minuga juttu ajamas käis, ütles ükskord, et nood kaks on väga halvad mehed. Mina ei talunud neid ka, kuid õnnetuseks paigutati mind just koos Olegi, Trofimenko ja siberlasega üle kuuendasse palatisse, mis asus otse mu endise tööruumi vastas.

* * *

Uues palatis ei hakanud hommikul keegi koristama. Vana palativanem oli ümber paigutatud ja uut polnud keegi veel määranud. Isegi Oleg ja Trofimenko ei käsutanud kedagi põrandat pesema, sest siis oleks palativanema tüütuvõitu amet automaatselt nendele langenud. Mulle teiste käsutamine üldse ei istunud ning otsustasin palativanema ametist kõigest väest kõrvale hoida, kuid sisetunne ütles, et mind pannakse selleks jälle. Olin seetõttu rahutu.

Pärast hommikusööki sisenes meie palatisse pisike jänese moodi poiss. Ta jutt oli sedavõrd kiire, et ma ei saanudki aru, kelle tuttav ta oli. Kord vadistas ta ühe,

* gore - vene k mure - toim

kord teisega. Niipalju siiski kuulsin, et ta nimi oli Košel ja nende väeosa asus Kabulis.

Samal päeval sain ma viimast korda tilgutit. Marina torkas nõela täpselt veresoonde ja läks minema, mina jälgisin hajameelselt tilkade langemist ning ootasin, millal Kosel minema hakkab. Too vatras ikka veel.

Korraga läks uks hoogsalt lahti ja osakonnavanem tuli sisse. Ta oli treenitud kehaga ilus noormees: veidi jõhkrate, kuid meeldejäävate näojoontega, mustade juuste ja säravate tumedate silmadega. Košelit ta vist natuke tundis, sest ütles talle sõbralik ülemuslikult paar sõna. Kuuldes, et meil palativanemat pole, hakkas ta silmadega sobivat kandidaati otsima.

"Võta see tugev!" osutas Kosel mulle.

Mu kartus kippus tõeks minema, kuid otsustasin siiski vastu hakata. Nähes, et osakonnavanem valmistub lühikese fraasiga mind palativanemaks kinnitama, ütlesin talle kindlalt: "Mina küll ei hakka. Näed, saan alles tilgutit. Kui jalad alla saan, siis võibolla."

Tegelikult polnud mu tervisel enam suurt häda midagi ja jalad olid kõvasti all.

"Pole midagi, hakkad!" ütles osakonnavanem.

"Ei taha. Pane keegi teine."

"Pane ikka tema." See oli jälle kuradi Kosel.

"Panengi, sina hakkad!"

"Ei hakka."

"Mis, kuradi lits!" Osakonnavanem tuli ja pigistas mu kõri. Kui ta taganes, naeratasin pilklikult.

"Või naerad kah veel. Kurat, et sul käsi kinni on. Muidu annaks sulle!" Osakonnavanem oli väga vihane, kui ära läks, mina aga olin palativanem, kuigi selleks nõusolekut ei andnud.

Kui palatiuks vihase ülemuse taga oli kinni langenud, kostis Trofimenko ainult veidike pilkav hääl: "Noh, vanem, kes koristama hakkab?" Talle vist meeldis olla ametlikest kohustustest vaba mees, kes aga tegelikult palatis kõiki asju otsustab.

Tundsin kiusatust Trofimenkole vastata, et sina hakkad koristama, kuid ei hakanud ka seekord suhteid teravaks ajama, neelasin häbi alla. "Moldaavlane hakkab," ütlesin selle asemel ja osutasin nurkmises voodis lamavale suurele poisile.

Moldaavlane osutus kohmakaks. Juba harja otsa seotud kuiva lapiga pühkimisega ei jäänud Oleg rahule. Ta käskis moldaavlasel oma voodialuse küll üle pühkida, kuid leidis ka peale sedä põhjuse rahulolematuseks. Lõpuks andis ta moldaavlasele paar hoopi ning kutsus kõhna siberlase, et voodialune lõpuks ikka puhtaks saaks. Ja tõepoolest, siberlast kiideti, voodialust pidavat kohe kena vaadata olema. Moldaavlane seevastu sai käsu voodisse minna ja liikumatult lamada.

Mina lugesin juba mitmendat korda oma eestikeelseid raamatuid, mis lõiguti

pähe olid kulunud. Sellest hoolimata aitasid nad aega viita. Jäin tukkuma ja ärkasin alles lõunaks. Nähes, et mul on silmad lahti, sosistas pahkliku männitüvega sarnanev poiss naabervoodist: "Las "hinged" koristavad."

Läksime siiski hoopis sööma. Istusin endiselt Vitjokiga ühes lauas ja ajasin mõnusat juttu. Hiljem läksime ta tööruumi kohvitama. See oli esimene kord peale retsidiivi, kui pikemalt üleval olin ning enesetunne oli talutav.

Kui ma palatisse tagasi tulin, kõneles Oleg parasjagu oma peavahi muljeid ja Trofimenko ning veel paar julgemat naersid. Seal olid valvuriteks tihti dessantväelased, kes teistest väeosadest vahialuseid piinasid. Eriti jäid mulle meelde mingid "firmalöögid" neerude pihta, mida Oleg detailselt kirjeldas. Trofimenko naeris ja täpsustas, sest tema oli dessantväelane ja teadis neist asjust samuti üht-teist. Tõsi, ise ta polnud peavahis viibinud.

Minust vasakule jääv koiku oli tühi. Sinna toodi kõhn, näost hõõguv noormees, kes ise õieti käiagi ei suutnud. Ta pandi kohe tilguti alla. Niipea, kui õde oli lahkunud, keeras ta minu hämmastuseks tilkumise maksimumi peale, nii et lahus lausa voolas ta käsivarde. "Mul on head sooned," tõi ta kuivanud huulte vahelt kuuldavale, kui olin teda ettevaatlikusele manitsenud. Pärast vahetasime mõne lause ning selgus, et ta kodu on Leningradis ja ta nimi oli Andrei.

Samal ajal kui Andreiga harvu lauseid vahetasime, kuulsin, kuidas Oleg Trofimenko siberlase ja ühe mustaverd poisi toitu hankima saatsid. Kästi tuua ükskõik mida - leivast kalakonservideni. Vaatasin nende ootusrikkaid nägusid ja pidin tahtmatult muigama: palatis olid nad küll võimumehed, aga sööklani tutvus ei küündinud.

Käisin vahepeal veidi jalutamas ja kui tagasi tulin, selgus üllatuseks, et poisid olid paki suhkrut hankinud ning seda jaotati parasjagu. Esialgu said kuus tükki paki tooja, Oleg ja Trofimenko. Siis sosistas Oleg midagi siberlasele ja too tõi mulle ka kuus tükki. Ülejäänud ei saanud midagi.

Koridoris asuvast kraaniga piimanõust võis vabalt saada teed. Tõin endale kruusitäie ja tegin selle suhkruga magusaks.

Õhtupoolikul tuli meie palatisse juttu ajama Kosel, seesama, kelle pärast minust palativanem sai. Ta kiitis tänast ilma: päikest ja värsket õhku. Nimelt oli ta kusagil väljas tööl olnud. Mulle hakkas ta ette heitma hommikust tõrksust ülemaameti vastuvõtmisel. Ütlesin talle üsna halvasti vastu ja ta tuli ähvardavalt minu voodi ligi, kuid lüüa ei julgenud. Tõstis vaid veidi sõnadega enesetunnet ja läks siis ära. Puhkama, nagu ta ise ütles.

Õhtuseid ravimeid tuues läks Marina vahepeal välja, jättes ravimikasti palatisse. Olegile aga meeldis dimedroolitablette süüa - need panid ta magama - ja ta lasi siberlasel endale paar tükki võtta. Kui Marina tagasi tuli, nägi ta kohe, et tabletid on kadunud ja tõstis lärmi, ise abipaluvalt minu otsa vaadates. Tegin ka kõvasti häält, sest Marina lubas Rjabini juurde minna ning Oleg andis tabletid siberlasele, kes need

omakorda Marinale andis.

Järgnes öörahu. Enne olin Andrei näost välja lugenud, et ta palavik on veel tõusnud, kuigi juba õhtune kraadimine oli näidanud kolmkümmend üheksat ja pool. Olin just uinunud, kui ärkasin imeliku ladina peale. Ilmselt oli Andrei palavikuga segi läinud ja ta kusi nurka. Poole pealt ta siiski taipas, et midagi on valesti ja jooksis peldikusse. Imestasin, et ta nii kõrge palavikuga lapi ja vee jaksas tuua ning nurga üle pesta.

Järgmisel hommikul tahtsid Oleg ja Trofimenko Andreile peksa anda. Astusin ta kaitseks välja ja läksin nendega põhjalikult tülli. Esialgu küll ainult sõnadega, kuid suhkrut mulle enam ei antud.

Õnneks oli ka vastukaal olemas. Nimelt tuli ühel hommikul osakonnavanem meie palatisse ja ajas minuga pool tundi maailma asjadest juttu. Olegi ja Trofimenko kes tahtsid ka jutuajamisest osa võtta, ei pannud ta tähelegi.

Kosel käis endistviisi meie palatis, kuid, nagu selgus, püüdis ta end siin varjata, et teda tööle ei pandaks. Ta tüütas kõiki ja ükskord ütles Arhangelski poiss talle, et mingu ta koos oma harjaga puhkama. Vihje oli ilmne ja edaspidi käis ta harvem.

Mina sain järjest tervemaks ja ühel päeval viidi mind üle uude palatisse, kus oli vaevalt kümmekond haiget ning mitu tühja voodit.

Katkendeid kirjadest koju

Kirjutatud 10. detsembril 1984, kätte saadud 15. detsembril 1984.

,...Täna on päev, mil mul sai täpselt kaks kuud siin haiglas logelemisest...

,...Ühe päris kena raamatu sain siin lugeda, H.C.Anderseni muinasjutud. Vene keeles muidugi, aga lugemisega tulin toime küll...

,...Kaks õde meie osakonnast sõitsid puhkusele. Asemele tuli ka kaks, üks neist otse Liidust. Meditsiiniõe kohta saavad nad üsna kena palka: 240 tšekki ja veel poolteist oma tavalist palka Nõukogude rahas.

Kirjutatud 15. detsembril 1984, kätte saadud 24. detsembril 1984.

,...Ühe Surguti lähedal elava poisiga tutvusin. Temal on küll huvitav teenistus. Nad katsetavad mingit uut sideaparatuuri. Siiani (ühe aasta jooksul) on nad viibinud Baltikumis, Moskva ümbruses, Kaug-Idas, Mongoolias ja siin. Neil on autod, kus peal aparatuur on ja nad muudkui reisivad...

,...Ta kutsus Surgutti elama. Palgad on seal tõesti võimsad, sest ta teenis 1200 rubla kuus. Mina aga arvan, et õigem on siiski stipiga jätkata...

Kirjutatud 23. detsembril 1984, kätte saadud 7. jaanuaril 1985.

,...Homme on jõululaupäev. Minule tähendab see tavalist haiglapäeva, mida vaid mõnda mõtetega veidi ehk teistest päevadest kõrgemale tõsta suudan...

,...Ustinov lõppes ju ka ära...

,...Armee pole ometi niisugune koht, kust 100 % mehi läbi käib. Mina olin jah loll, jäin kauaks ootama ja võetigi armeesse...

Kirjutatud 30. detsembril 1984, kätte saadud 7. jaanuaril 1985.

,...Kõik "varandus" on väeosas. Kaartigi pole. Ütlengi siis lihtsalt, ilma ilustusteta, sellelt pruunikalt paberilt - Head uut aastat...

,...Peaks selle aasta algus ometi kiiresti minema. Nii väga tahaks koju...

Kirjutatud 3. jaanuaril 1985, kätte saadud 12. jaanuaril 1985.

,...Panen siis selle tellitud haigusloo paberile.

Väeosas hakkasin end halvasti tundma, tõusis palavik. Kõht oli lahti ja isu polnud ka. Eks ma sain kohe aru, et eks ta siinmail nii tavaline tüüfus ole. Läksin siis arsti juurde ja juba samal päeval läkski sõit nakkushospidali...

,...Raviks sain ma alguses mingit levomütsetiini (algul süstidena, hiljem neli korda päevas tablettidena) ja hiljem tablettidena ambitsiliini. Peale selle tilgutati veenidesse (on olemas niisugune aparaat, kus õõnes nõel on veenis ja ülalpoolseisvast pudelist tilgub sinna vastavat ainet, kasutatakse ka vere ja plasma ümbervalamiseks) glükoosi, insuliini, askorbiini ja soola, kõike muidugi lahjendatult...

,...Asi on sedamoodi, et kuigi diagnoosil on soliidne pikkus, jääb sellest komisjoni jaoks veidike väheks (puhkusele suunatakse läbi komisjoni). Pealegi suunab komisjon nendest, kes on juba poolteist aastat teeninud, puhkusele väga väheseid. Osalt on see õige ka; sest kes pool aastat on teeninud, võivad hiljem veel sada korda haigestuda. Meid, kauem teeninuid, vaevalt enam miski võtab - on rohkem võimalusi end hoida...

,...Uus aasta on nüüd vastu võetud. Esimest korda üle hulga aja tegin seda täiesti kainelt. Teised pakkusid küll mingeid tablette, mis pidid purju panema, omatehtud puskarit ja narkootikume, kuid loobusin kõigest ja olen rahul. Jõin mahla ja sellega asi piirduski. (Pühade ajal maksis siin pudel viina viiskümmend tsekki.)

Kirjutatud 5. jaanuaril 1985, kätte saadud 14. jaanuaril 1985.

,...Kirjutan võib-olla oma viimase kirja haiglast...

,...Sain siin kokku paljude Afganistani eri nurkades teenivate poistega, kuulsin palju lugusid selle maa kohta, lugesin läbi hulga venekeelseid raamatuid ja õppisin ära nii mõnegi keerulise arstirohu nimetuse...

* * *

Imestasin, et hommikul keegi koristamisest juttu ei teinud. Ootasin ja ootasi aga kui juba hommikusöögiaeg kätte jõudis, taipasin, et keegi ei hakkagi koristama. Algul muutusin veidi rahutuks, kuid siis vaatasin veidi sügavamale "enda sisse" ning hoopis vihastusin: olin juba omaks võtnud, et koristamine on eluliselt vajalik ka siis kui palat on puhas.

Üleüldse oli see kuidagi isemoodi palat: mängiti malet ja üht täringumängu, aeti rahulikult juttu, ropendati vähe. Eriti mõnusa jutuga oli üks sideväe poiss, kes katsetas uut tüüpi raadiojaamu vedavaid autosid. Millegipärast pidi ta teenima kaks ja pool aastat ning aastaga oli ta Liidu Vladivostokist Baltikumini läbi sõitnud. Kuu aega tagasi jõudsid nad Kabuli, kus ta haigestus. Enne oli neid veel tulistatud.

"Kus teie masinad praegu on?" küsisin, kui tal jutt otsa kippus lõppema.

"Siinsamas, lennuvälja lähedal. Nad peaksid varsti Liitu tagasi sõitma ja mina pean enne terveks saama. Muidu jään võibolla maha," vastas ta üsna murelikult.

Ta oli laia heasüdamliku näo ja tugeva kehaga. Kuidagi tundsin, et tal teenistusega algus valutult ei möödunud ja see tegi ta sümpaatseks. Kuna ta kartis väga, et ta väeosa ilma temata minema sõidab, pidasime plaani, kuidas ta siit jalga lasta saaks. Eelkõige oli mundrit vaja.

Palatis olid kõik enam-vähem terved. Tilgutit või süste ei saanud keegi, jagati ainult tablette. Seda tegi Katja, kes suhteliselt lühikest aega siin töötas. Ta oli lihtne vene plika, kes tähelepanu keskpunkti sattudes sellest väga vaimustatud oli. Lühikese valge kitli all kandis ta liibuvaid tunkesid, mis ta kauneid kehavorme nautida lasid. Suu oli tal samuti parajas paigas ja nõnda lõõpisime temaga tükk aega.

Katja palatiskäik pani meid naistest kõnelema, kuid siin toimus see üsna viisakas vormis. Jällegi jutustas see sideväelane väga ilusti oma küla pidudest. Elas ta ago kusagil Uuralites. Minult küsiti ka eesti naiste ja pidude kohta, aga kardan, et ei osanud midagi huvipakkuvat vastata, sest ütlesin, et naised on kõikjal ühesugused.

Pärast lõunat toodi meie palatisse natuke segane Vaska-nimeline poiss. Ta kõneles enesekindlalt ja bravuurselt, kuid väga seosetult, puudutades ühes lauses erinevaid teemasid. Ülejäänud kuulasid, esitades aeg-ajalt küsimusi. Vastused olid enamasti naljakad. Seejärel tuli Vaskal värvlinööp ära ning ta ütles, et jääb eluajaks siia voodisse. Naersime, kuid siis sisenes Katja.

"Tule siia!" kutsus Vaska ta kohe enda juurde.

"Tulen, tulen, Vaskakene!" vastas Katja ja istus ta voodi servale.

Palat ootas vaikides, otsides üksteise kavalaid pilke.

"Kas sa tuled mulle naiseks?" küsis Vaska sosinaga, mis aga kostis üle palati.

Kuuldus naeruturtsatusi. Õe juuresolekust elevil, ei suutnud mõned muidu naeru summutada, kui tõmbasid tekid üle pea ja surusid näod patja. Tänu sellele valitses mõnekümne sekundi pärast taas vaikus. Sellegipoolest ei kuulnud keegi, mida

Katja Vaskale vastuseks kõrva sosistas. Siis Katja tõusis, ütles kõigile palatisolijaile mõne heatujulise sõna ja läks õõtsuva kõnnakuga uksest välja. Vaska käest hakati tema kohta igasuguseid asju küsima ja jälle sai nalja.

Kuna Vaska oli lamaja haige, oli tal ainult valge pesusärk ja pesupüksid, mis üleval ei seisnud. Pärast lõunat küsis ta minult sinist pealisriietust, et tualetti minna. Olin parasjagu pikali, haiglaülikond rippus voodiotsal ja loomulikult ma lubasin. Vaska tõmbas riided selga ja läks. Lugesin vahepeal ega pannud tähelegi, et ta kauaks ära jäi. Lõpuks ta tuli, kahe käega oma allakippuvaid pükse üleval hoides. Minu riided olid kadunud.

Vaska jutust ma suurt targemaks ei saanud. Mingid demblid olid tal riided seljast kiskunud ja viiendasse palatisse viinud. Ta oli küll vastu hakanud, kõvasti vastu hakanud, nagu ta ise ütles, kuid asjatult.

Läksin viiendasse palatisse, kus elasid osakonnavanem ja laomees. Seal mu ülikond oligi. Laomees oli üsna vihane, kuid osakonnavanem suhtus minusse endiselt hästi ja tänu temale sain oma ülikonna kätte. Lubasin veel laomehele, et enam oma riideid lollide kätte ei anna. Ta väitis, et need võivad ära joosta. Kuhu joosta, jäi küll lapsustamata.

Teised palatisolijad olid lahked. Mind kutsuti isegi narkootikume suitsetama, mida ma ka tegin. Samal ajal mängis üks pikk lõdva kehaga poiss väga ilusasti kitarri ja laulis. Ümisesin veidi kaasa, kuid siis tõmbasin mõned mahvid, läksin ruttu oma palatisse, viskasin pikali ning hakkasin "pilte" nautima. Pärast õnnestus isegi veidi magada. Kui uuesti tõusin, oli enesetunne nii halb, et pidin peaaegu oksele hakkama. Seda pani ka Katja tähele, kui meie palatis käis.

Päris õhtul, üldise kontrolli ajal, tuli ärritunud Rjabin meile kõnelema. Selgus, et üks köögitööline ja seesama viienda palati poiss, kes ilusti kitarri mängis, olid tahtnud afgaanidega äri ajama minna. Tunnimees oli karjunud ja keelanud ning viimaks, kui teda tähele ei pandud, pikale viienda palati poisile kõhtu tulistanud. Vaid see jäi lahtiseks, kas hoiatuslask oli või mitte. Sööklatööline kinnitas, et ei olnud, Rjabin ütles, et oli.

Kolm päeva läks mööda, ilma et keegi oleks põrandat pesnud. Siis tõmbas sideauto mees ühel päeval vabatahtlikult põranda üle, kusjuures Vaska teda juhatas ja manitses.

Samal õhtul toodi meie palatisse poiss, kellel oli operatsioon olnud. Ta tunnistati sõjaväkke kõlbmatuks, kuid üks päev enne seda, kui teda oleks koju saadetud, jäi ta tüüfusse. Ta oli väga ergu närviga poiss ja rääkis meile viis-kuus korda päevas, kuidas see kõik oli juhtunud. Kõikide rõõmuks tekkis võimalus end sooja veega pesta. Tegin seda väga põhjalikult ning lootsin, et olen nüüd täidest lõplikult lahti.

Osakonnaülem Rjabin jäi ise tüüfusse. Kuigi ka meie osakonnas oli ohvitseride palat, läks ta end ravima naaberosakonda. Tema asemele määratud kapten alustas

sellest, et paigutas palatites väga palju inimesi ümber. Lisaks tõi ta meie osakonda hulga naaberosakonna haigeid. Selle protsessi tulemusena sattusin ma esimesse palatisse, kus tuntumatest sõduritest elas endine sööklavanem Gena.

* * *

Kui ma esimesse palatisse sisenesin, tundus see tühi olevat. Alles mõne hetke möödudes märkasin ülemisel naril lebavat poissi. Küsisin temalt vabade voodite kohta ja üllatuseks selgus, et kolm alumist koikut olid vabad. Võtsin neist ühe kohe endale ja heitsin pikali.

Võisin vast ainult viis minutit lesinud olla, kui palatisse tulid Trofimenko ja Oleg. Ka neid oli siia ümber paigutatud. Nad tahtsid kõrvuti voodeid ja ma loovutasin neile oma koha, kolides ise kolmandasse alumisse koikusse. See asus üsna ukse lähedal. Panin oma raamatud öökapile ning läksin ise välja, et Vitjok üles otsida. Oli jõululaupäev ja kuigi venelastel see teisele kuupäevale langeb, tahtsin seda päeva mõnusa vestluse ja kohvijoomisega tähistada.

Vitjok oligi oma töötoas ja loomulikult keetsime ühe kohvi. Seoses jõuludega tuli juttu munkadest, mille peale Vitjoki uus töökaaslane pani käed kokku, pomises midagi ja ütles: "Mungad, need teevad ju niimoodi." Vaatasime Vitjokiga teineteisele otsa ning noogutasime vaikides.

Kui tagasi palatisse läksin, oli Gena parajasti seal. Olin temaga varem mõne sõna vahetanud, kuid lähemat kokkupuudet polnud meie vahel olnud, mistõttu teda hoolega silmitsesin: suhteliselt pikad tumedad juuksed, suur sirge nina, etteulatuv lõug, kehalt kõhn, kuid laiaõlgne.

"Ah et sa oled ka siin," ütles ta mulle.

"Toodi siia jah."

"Noh, ole siis peale." Ta heitis mulle veel hooletu pilgu, hõikas aga siis ülemisel naril lamavat poissi ja käskis köögist karahviniga kisselli tuua. Poissi kutsus ta Bulbaks. Seejärel hakkas Gena ajalehte lugema. Trofimenko püüdis temaga vestlust alustada, kuid sai vastuseks vaid ühesilbilisi fraase.

Mõne aja pärast tulid palatisse Gena sõbrad: üks turske poiss, keda Moldaavlaseks hüüti, ja Žarovi nimeline. Selle Žaroviga hakkasin ma malet mängima. Tahtsin partiid viiki ajada, jätsin mõned aktiivsed käigud tegemata ja lõpptulemusena kaotasin. Trofimenko kihistas kahjurõõmsalt, Žarov aga ütles, et ma mängivat täitsa hästi. Olin küllalt ülbe, mõtlemaks, et tegelikult mängin mina temast paremini.

Pärast malemängu hakati narkootikume suitsetama. Võtsin ka mõne mahvi ja viskasin end siis koikule pikali. Kaifi ei tekkinud, kuid seltskond hakkas tüütama. Üllatuseks oli, et Gena ei puudutanudki narkootikume, vaid vastupidi, suhtus tõmbajatesse paraja põlastusega. Kuulsin teda hiljem ütlemas, et Žarovis on veel

midagi, aga Moldaavlane on täitsa juhmakas. Ma olin peaaegu nõus. Eriti vastikult jutustas Moldaavlane ühest vangivõetud mullast, kellele nad nüri vene täägi kõhtu olid löönud. Mulla oli selle peale kiiresti, kuid vaikselt oigama hakanud.

Ärkasin palatiukse kolksu peale. Sisenes sööklatööline, kes Genale ette kandis, mida täna lõunaks pakutakse. Gena kuulas teda ning käskis toidu endale palatisse tuua, andes enne üksikasjalisi juhtnööre, mida ja kui palju ta sööb. Kui toit toodi, võis näha, et ta sõi vähe.

Mina läksin nagu ikka koos teistega sööma ja söögilauast tõustes leppisime Vitjokiga peatse kohvijoomise osas kokku. Mõtlesin enne palatis natuke pikutada, aga koridoris hüüdis üks sööklatööline, et keegi kutsub mind. Läksin toidujagajate juurde ning leidsin sealt vihase sööklavanema. See oli kortsulise näoga tugev poiss, kes peale Gena haigushoogu sööklavanema koha endale oli saanud. Tal oli vali hääl ja minu peale ta lausa möirgas:

"Kuidas sa, kurat võtaks, oma kruusi paned!"

"Mis kruusi?"

"Kruusi panid taldrikusse, molu!" ei rahunenud ta ikka.

Nüüd meenus mulle kunagine jutt, et toidunõude luugist nõudepesuruumi andmisel ei tohi kruusi taldrikusse asetada, sest see teeb kruusipõhja rasvaseks ja kruusi on siis raske pesta. Tookord ähvardati, et kes nii teeb, peseb üksi kõik nõud puhtaks. Eelseisvale kohvijoomisele mõeldes olin selle karmi käsu unustanud, nõusid pesema hakata aga ka ei tahtnud ning katsusin vihast sööklavanemat rahustada.

"Rahune nüüd maha."

"Hakka nõusid pesema!"

"Ei hakka. Kogemata panin, noh."

"Ja kuidas veel hakkad!"

Sööklameestest moodustus poolring, uks oli lukku pandud ja tõtt öelda tundsin end üsna sandisti. Õnneks koputati uksele ja peale avamist sisenes Gena. Ta lausus mulle paar sõbralikku sõna, ma vastasin ja siis küsis Gena sööklavanemalt, mis juhtunud on.

"Võta vii see kruusimäärija siit minema. Hale hakkab tast," ütles too karmi häälega ja küllalt teravalt, et olukorrast auga välja tulla.

Uks oli lahti ja ma jalutasingi välja. Niisugust intsidenti ma küll jõululaupäeval ei soovinud. Et pühademeeleolu veidigi säilitada, läksin Vitjoki poole kohvile, kes õnneks üksi oli ja nõnda saime üsna mõnusalt juttu ajada. Ta rääkis ainult liiga palju raadiotehnikast, millest ma suurt aru ei saanud.

Palatisse tagasi minnes leidsin hulga poisse Gena koiku ümber istuvat. Märkasin seal Moldaavlast ja Žarovit, samuti Olegi ja Trofimenkot. Nende keskel seisis üks "hing", kellelt nõuti, et ta oma esimesi seksuaalelamusi jutustaks.

"Läksime siis minu tuppa," kuuldus nüüd minunigi "hinge" kord bravuuritsev,

siis jälle häbelik hääl.

"Ja mis siis sai?" küsiti vahele, kui "hing" pausi tegi.

"Võtsin püksid jalast ja..."

"Endal võtsid või temal?"

"No temal ka ikka."

Ilmselt oleks jutt rutem otsa saanud, kui Katja tablettidega palatisse poleks tulnud. Tekkis vaikus, kuid siis nõudis Žarov lõbusal, aga ka ähvardavl toonil, et "hing" oma loo lõpuni räägiks. "Räägi nüüd edasi! Kõige huvitavama koha pealt jätsid katki!" nõudis Moldaavlane.

Poiss punastas, kuid vaikis.

"Räägi!" nõudis Moldaavlane nüüd juba ähvardavalt.

"Läksime voodisse ja siis oli nagu ikka," prahvatas "hing", kuid takerdus siis jälle.

"Mina pean vist lahkuma," ütles Katja kergelt punastades ning läks puust liigutades palatist välja. Kui uks sulgus, siis naerdi, kuid "hing" pidi oma loo lõpuni rääkima.

Kui enamik kampa oli palatist lahkunud, püüdsin jõulude puhul palvetada, kuid hästi see ei õnnestunud. Hädavaevu sain meieisapalvega hakkama, siis läksid mõtted mujale. Lesisin edasi niisama.

Mul oli plaan, et pärast öörahu lähen vaikselt pesemisruumi, kus hakkan läbi klaasi tähti vaatama ja vaikselt mõtisklema, kuid jäin pärast öörahu siiski palatisse. Lootsin, et saan siin uinumata jõuludele mõelda, kuid alguses kästi "hinge", kes oma suhetest naistega kõneles, koer Bobikut mängida ja nari all haukuda, pärast aga olin liiga väsinud, et millelegi mõelda või pesuruumi tähti vaatama minna.

* * *

Kohe pärast jõule tabas mind kolmas, sedapuhku kerge haigushoog. Palavikku oli vaid viis-kuus päeva ja alampolkovnikust arst ütles mulle, et see ei ole päris retsidiiv, vaid ainult retsidiivi moodi haigushoog. Minu diagnoosi haigusloos see tüüfuse raskele vormile ei tõstnud ja nõnda võisin koju puhkusele sõidust ainult unistada. Tegingi seda.

Väikese palavikuga võtsin vastu ka uue aasta. Sellel õhtul anti sööklas moosi ja poisid esinesid seal lauludega kitarri saatel. Mulle meeldis ainult üks, kes mustlaste laulis. Muidugi lasti palju rakette, suitsetati narkootikume ja joodi kusagilt hangitud viina. Sööklas töötav paks ukrainlane lasi Florinski nimelisel poisil, kelle nimi mulle kuulsat teoloogi meenutas, endale kätte niisuguse süsti teha, et ütles end purjus olevat. Heitsin umbes kella kahe paiku magama, kuid veidi pärast seda tormas meie palatisse saunavanem, kes hakkas kõiki üles ajama. Tal oli justkui mingi sõgedus peal

kokkuvõttes oli see mulle nukker õhtu, välja arvatud aeg, kui ma Nadjaga mahla jõin ja slust rääkisin.

Pärast uut aastat viidi Trofimenko ja Oleg üle naaberosakonda. Nende asemel tuli meie palatisse väikesekasvuline tuvalane, aga ükskord peksis üks tsetseen ta läbi ning pärast seda hakkasid tal langetõvehood peal käima. Tuvalasel oli ilus nahkrihm. Ta viidi keskhospidali ja nahkrihma sai paks ukrainlane endale.

Gena võttis uut aastat vastu naaberosakonnas. See mõjus talle nii rängalt, et ta ei kõrgesse palavikku ning sattus intensiivravi osakonda. Tõsi, sealt tuli ta paari päeva pärast ööduides omal jalal tagasi.

Mõned päevad pärast uut aastat pakuti mulle tööd kena idamaise väljanägemisega neiu abina. Ta koostas ühes meie baraki kõrvalruumis haiguslehtedest tühikokkuvõtteid, kus haiguse kulg kanti ainult ühele lehele. Koos Fjodoriga hallatõveosakonnast jäingi sinna tööle.

* * *

Hommikul äratasid mind alati sööklatöölised, kes oma igapäevaseid ülesandeid täitma läksid. Üks neist magas minu pea kohal ja alla tulles riivas ta oma külma jalaga mu külge. Järgnes mõnus pooluni, kus tõelisus ja unenäod mõnusalt põimusid.

Minu koiku asus nüüd Gena voodi vastas, keskele jäi läbikäik ning sain aknast algida valgemaks muutuvat mäeahelikku. Vahel suutsin fikseerida vaid mõne hetke, mil jäänud aja magasin, vahel nägin kogu valgenemist tervikuna. Tundus, et olen mägede ju nautimiseks vaimselt ebapuhas ning seetõttu ei suuda seda võrratut looduspilti lõpuni imetleda. Silmi madalamale lastes oli isegi kergendav näha väeosa räpast territooriumi. See oli üks osa Nõukogude armeest, kuhu ka mina kuulusin.

Kui väljas päris selgeks muutus, tõusin üles ja korrastasin voodi. Nagu tavaliselt käisin tualetis ja pesemisruumis ning suundusin siis sööklasse. Ma ei olnud oma pudruga veel hakkama saanud, kui mu veetlev ülemus Ljuda mind otsima tuli, sest meie ülemkabineti võti oli minu käes. Olin seal eelmise päeva õhtul mõned kirjad kirjutanud. Et kena neiu ühelt tagasihoidlikult sõdurilt eraldi võtit küsib, avaldas muljet. Igatahes tegunes meie ümber kiiresti mitmeid naeratajaid ja silmapilgutajaid, kes mind veidi kaugemalt seirasid. Kui Ljuda ära läks, kuulsin isegi Genat pomisevat: "Vaikne küll, aga vaat mis välja tuleb."

Sõin oma toidu lõpuni ja läksin Ljudale järele. Ka Fjodor oli täna juba kohal ning töötas. Nägin, et ta pusis parasjagu südamekardiogrammide tulemuste kirjutaja käekirja kallal - me keegi ei tundnud seda kirjutajat, aga käekiri oli tal õudne. Ometi pidime sellest kokkuvõtte tegema.

Ljudal oli täna pakk küpsiseid ja komme kaasas. Ta asetas need minu ja Fjodori vahele ning nõudis, et lõunaks olgu söödud. Muidu töötasime alguses vaikides. Hiljem

rääkis Fjodorov, kelle kodu oli Vladivostokis, oma nõrkusest - restoranidest. Ljuda kiitis Baltikumi restorane, lisades küll kahetsevalt, et venelasi seal ei sallitavat. Mina olin selle peale vait.

Lõunaks läksime Fjodoroviga kumbki oma osakonda, Ljuda jäi veel midagi lõpetama. Kuna söögini oli veel veidi aega, suundusin palatisse pikutama, kuid hakkasime hoopis voodinaabriga vestlema Balzaci "Kurtisaanide hiilgusest ja viletsusest". See raamat oli meil palatis, kuid algusest oli umbes viiskümmend leheküljega välja rebitud. Arutlesimegi, et missugune võiks algus olla.

Lõuna ajal võtsid laohoidja ja osakonnavanem oma lauda ühe imeväikese aserbaidžaani poisi, kes ainult pool aastat teeninud oli. Nad ütlesid, et ta on dembel, tõid talle tohutu kausitäie putru ja käskisid ära süüa. Siis pidavat ta kasvama.

Pärast lõunat käisin Vitjoki juurest läbi, kus Florinski juba ees istus. Ajasime mõne sõna juttu, siis tuli üks sanitar oma väeosa haigete pabereid otsima. Parfjonov haiguslugu võttes ta muigas ja küsis, kuidas Parf-porf-parf ennast tunneb. Ei mäletagi mis me talle vastasime.

Kui ma uuesti tööle tahtsin minna, oli tööruumi uks suletud. Istusin nõutult trepile, kui kuulsin, et uks keerati lahti. Sisenedes nägin, et Ljuda oli saapad jalast võtnud ja pikali lauale heitnud, kust ta ulatus võtit keerama. Ta ei tõusnud ka minu sisenemise peale. Nägin ta silmis pisaraid, kui ta ütles: "Meil ei ole siin kodu." Siis lasi ta pea kätele vajuda ega liigutanud enam. Läksin vaikselt välja ja kui poole tunni pärast uuesti sisenesin, istus Ljuda väliselt rahulikuna laua taga ja töötas.

Kuigi sissekäigud olid erinevad, jäi minu tööruumi ja palati vahele ainult õhuke vahesein, nii et kui palatis valjusti räägiti, oli tööruumi kõik kuulda. Praegu käis seal paksu ukrainlase eestvõttel hiirejaht, mille ettevalmistusi olin lõunaajal näinud. Hiirelõks meisterdati poolikust malelauast, mille üks pool tiku abil üles tõsteti ja sinna alla leivatükk pandi. Tiku külge seoti pikk niit, lõks ise aga asetati nurgas oleva hiireaugu lähedusse. Nähtavasti saatis püüdjaid edu, sest kuulsime väikesest vaheaegadega kolme hüüatust: "Käes!"

Siiski oli Ljudal midagi viga, sest ta arvas juba paar tundi pärast lõunat, et ei on tänaseks töö lõpetada. Läksime Fjodoriga minema, jättes Ljuda veel midagi kohmitsema.

Palatisse jõudes nägin, et läbi seina kostnud hääled olid tõepoolest edukat hiirepüügist tunnistust andnud. Paksu ukrainlase voodi jala külge oli tagajalgupidi seotud kolm hiirt. Ise oli ta kõhuli voodis, vunts pingest võbisemas ja ootas uut ohvrit. Minu sissetulek vist veidi segas, sest ta heitis mulle tauniva pilgu ja ütles pae vihast sõna. Heitsin pikali, kuid korraga ta nõudis, et ma talle juua viiks. Ütlesin, et mingu ise ja joogu, kuid selle peale tõusis ta hoopis püsti ja tuli ähvardavalt minu poole. Tõusin istuli, ta jäi ähvardavalt minu ette seisma ja tegi äkilise liigutuse, millele reageerisin. Ta hakkas seda nähes pilkavalt naerma ning läks karahvini juurde jooma

sejärel võttis ta hiired, lubades neid teistele näitama minna, aga tuli juba mõne aja pärast võidukalt tagasi ja teatas, et hiired on peldikusse uputatud.

Õhtusööki oodates jalutasin parajasti koridoris, kui Florinski minu juurde tuli ja teatas, et mu kaasmaalane olevat meie osakonda toodud. Ta oli kohe korrapidajaks pandud ja kui ma juttu tegin, selgus, et uustulnuk on hoopis leedukas. Siiski jätkus meil juttu õhtusöögini. Enne õhtusööki sain kätte veel kaks kirja, mis olid kolmepäevase vahega posti pandud, kuid üheaegselt siia jõudnud. Alles pärast õhtusööki jõudsin nende lugemiseni.

Õhtuse rivistuse ajal anti väikesele aserbaidzaanlasele ülesandeks järgmisel päeval igal pool kärbseid tappa. Laoülem näitas ette, kuidas seda tehakse ja aserbaidzaanlane pidi seda järele tegema. Kõik naersid.

Jäingi Ljuda ja Fjodoriga koos tööle. Olime üksteise vastu sõbralikud ja kuigi lähedasi suhteid meie vahel ei tekkinud, saime kogu aeg hästi läbi. Koos õppisime ära selle kardiogrammide tulemuste kirjutaja käekirja selgeks. Ljuda muretses kusagilt isekannu ja keedupulga ning nii jõime tööpäeva lõpul tihti koos teed. Vahel kohvi ka, kui Ljuda tõi.

Endiselt käisin kohvi joomas ka Vitjoki ja Florinski pool. Viimane töötas nüüd minu endisel ametipostil ja nende tööruumis valitses alati sõbralik meeleolu. Florinski ootas kojuminekut, Vitjoki oli üks polkovnik lubanud oma väeossa kaasa võtta, kuid dokumentide vormistamine kestis veel. Seda rahulikku elu segas vaid seesama isetseen, kes tuvalast peksis. Ühel õhtul läks ta Florinskile kallale ja lõi tal mitu hammast lahti.

Sümpaatne tutvus tekkis mul veel valgevenelase Alekseiga. Ta oli kõige alam raunamees ja pidi seepärast päris palju tööd tegema. Kahjuks sain temaga vaid mõned päevad suhelda, sest ta saadeti oma väeossa.

Ühel päeval avastasin, et mul pole juba üle kahekümne päeva palavikku olnud. Läksin Rjabinit asendava kapteni juurde ja palusin end väeossa saata. Oli selge, et puhkust ma ei saa, siinne elu aga hakkas üksluiseks muutuma.

Kapten lubas mõelda. Mõne päeva pärast kutsus ta mind välja, käskis väeossa jõudes spordiga tegelema hakata ja lubas mind kolme päeva pärast väeossa kirjutada.

Loomulikult ei saanud ma tagasi oma endist sõjaväevormi, kuid olin õnnelik, sest hästi segi konteinerist õnnestus mul ühed enam-vähem talutavad riided leida. Lohutasin end sellega, et isegi paks ukrainlane, kellega ma ühel päeval väeossa sõitsin, ei näinud suurt parem välja.

Tund aega enne osakonnast lahkumist avastati, et minu toidudokumendid olid kadunud. Need lubati järele saata, aga seda muidugi ei tehtud. Kokku olin nakkushospidalis üheksakümmend kolm päeva.

LÕPUAEG

Katkendeid kirjadest koju

Kirjutatud 16. jaanuaril 1985, kätte saadud 24. jaanuaril 1985.

,...Jõudsin mõni päev tagasi väeossa ja olen juba nii-öelda sisse elanud. Rõõmustav on mõndagi - kõigepealt muidugi see, et kui lollusi ei tee, muutub minu malkus kojujõudmine päev-päevalt reaalsemaks...

,...Nüüd on omaette hea pilt: kogu pataljon seisab sinelites, mina ja Vaska nagu valged varesed soojades kuhtides. Kui pataljonikomandör seda esimest korda nägi, tormas ta kullina meie kallale (arsti tõhusal toetusel). Ütlesime, et meil pole muud selga panna ja arst ütles selle peale, et siis käige vormikuue väel, kuid sel ajal kohale jõudnud uus ülemus soovitas arstil endal kuueväel kõndimist proovida...

Kirjutatud 24. jaan 1985, kätte saadud 31. jaan 1985.

,...Hea, et teil uusaastaööl ilm kena oli. Praegu autoaknast välja vaadates tuleb ka siin üsna laia lund, aga lõunaks pole sellest ilmselt enam midagi alles. Ainult pori jääb.

,...Pataljonikomandör sõitis puhkusele. Hea ongi, üks ebasõbralik mees vähem.

Kirjutatud 30. jaan 1985, kätte saadud 8. veebruaril 1985.

,...Peale pataljonikomandöri puhkuselesõitu on kord üldse lõdvemaks läinud: iga päev pooled ohvitserid purjus...

Kirjutatud 3. veebruaril 1985, kätte saadud 22. veebruaril 1985.

,...Pidasime Vasja sünnipäeva üsna hästi Afganistani olude kohta, ma arvan...

,...Ilmad on päeval juba soojad ja mägede päikesepoolsed nõlvad lumest puhtad.

Kirjutatud 5. veebruaril 1985, kätte saadud 16. veebruaril 1985.

,...Vene keelt ma vist polegi eriti juurde õppinud. Sõnavara on võib-olla laienenud, aga räägin endiselt küllalt kõva aktsendiga...

Kirjutatud 16. veebruaril 1985, kätte saadud 25. veebruaril 1985.

,...Eks ma ilmselt vanal alal-jätkan, kuigi päris kindlasti näitab seda aeg. "Tühjas kõrbes pole niisuguste asjade otsustamise koht" - nii kirjutas mulle üks kursusevend. Tühi kõrb on muidugi liialdus, sest Kabul on suur linn, kuid sedalaadi otsused tuleb muidugi Eestimaal langetada...

Kirjutatud 18. veebruaril 1985, kätte saadud 26. veebruaril 1985.

,...Muidu võib kõigega üsna rahul olla. Praegu on kassettmakk ka autos - ikkagi lõbusam...

,...Ma ei mäleta, kas ma kirjutasin, et meie auto kass pani plehku. Küllap deserteerus basmatšide juurde...

* * *

Mütsi ja rihmata, nagu ma hospidalist saabusin, tõttasin parkla poole. Möödusin staabist, tossavate korstnatega telkidest ja hüljatuna näivatest kasarmutest. Häbenesin natuke oma poolikut riietust ning enesekindluse tõstmiseks hõikasin vastutulevale muusikarühma seersandile lustaka tervituse. Olin ju nüüd vanake ja pidin vastavalt käituma.

"Mis sa uhkeldad? Hospidalist või?" sain väärika vastuse ja uhke demblisammuga jätkas muusikamees oma teed, mina aga suundusin mööda porist teed parkla poole. Lahtioleva värava juures seisev tunnimees seiras mind umbusklikult, kuid siis tundis ära ja lasi läbi. Mina mäletasin teda samuti, sest olime mitmel korral koos valves olnud.

Tuletõrjeautode seisukohale jõudes märkasin kõigepealt meie vana kollast masinat. Selle taga aga seisis kõrvuti kaks uhiuut punast tuletõrjeautot. Ühel neist olid sinised, teisel oranzid vilkurid, kuid mingit muud vahet neil ei olnud.

Siniste vilkuritega auto põrises tasakesi ja kui ma end astmelauale vinnasin, nägin esiistmel mõnusalt külitavat Vasjat ning tagaistmel pooltuttavat sõdurit, kes parasjagu midagi innukalt seletas.

"Räägime just sinust. Arutasime, mis võis sind kinni pidada, et nii kauaks hospidali oled jäänud," alustas Vasja, kui esimesed tervitushüüded olid vahetatud.

"Ei saanud ju kohe tulema. Tegin ettenähtud taastusravi hospidalis läbi. Seda on üle kuu aja," seletasin pisut kohmetult, sest võimalikult kiiret väeossa naasmist peeti auasjaks ja vaid "hingedel" oli sobiv pikemaks ajaks hospidali jäämiseks.

"Vanaisa rääkis, et sa ei tulegi enam tagasi. Töötad hospidalis sanitarina ja tahad teise väeossa üle minna," puudutaski Vasja mind veidi hellast kohast.

"Ei, ma töötasin ainult taastusravi ajal. Teise väeossa pole ma küll kunagi minna tahtnud," hakkasin end õigustama, kuigi ei teadnud end milleski süüdi olevat. Vasja aga jutustas oma hospidalist lahkumisest. Tema oli palju sõdurlikumalt käitunud, sest taastusravile jäämata sai ta lihtsalt ühe autojuhiga kaubale ning putkas väeossa. Alles hiljem tõi doktor ta dokumendid ära.

Vasja oli muutunud tunduvalt enesekindlamaks ja võimukamaks. Tal olid nüüd vuntsid ja ohvitseri vatijopp, mis oli laia nahkrihmaga kokku tõmmatud. Ka müts oli uus, peenelt kandiliseks töödeldud ja selle ette oli kinnitatud kaardupainutatud läikiv

plekkviisnurk kuldsete viljapeadega. Kuuldes, et olen väeossa sõitnud ilma mütsi, vatijopi ja rihmata, otsis Vasja mulle istme alt peaaegu samasuguse ohvitserijopi nagu tal endal ning üsna korraliku mütsi, millel oli ka viisnurk ees, kuid kuldsed viljapead puudusid. Ainult teist nahkrihma autos ei leidunud ja pidin leppima tavalise noorsõduririhmaga.

Vasja oli hommikul tuletõrjevooliku afgaanidele müünud ning selle eest keeksi ning veidi zelabid - kohalikku maiustust - ostnud. Sõime ja vahetasime hospidalimuljeid. Lisaks kõneles Vasja pataljoniuudiseid. Selgus, et kuigi oli juba jaanuari keskpaik, polnud demblitest veel keegi koju sõitnud. Tõsi küll, varsti pidi nende ärasõidupäev saabuma. Tuletõrjemeeskonnast oli Slavikul Vanaisa abiga siiski õnnestunud koju sõita. Fedka seevastu jäi kollatõppe ja viidi hospidali.

Laisalt vesteldes kulus paar tundi ja ma hakkasin end autos juba üsna koduselt tundma. Aeg-ajalt kiikasin välja ning lasksin end taas tagaistmele lösakile. Elu tundus siin tõesti mõnus ja kui ma Vasjalt veel kuulsin, kuidas ta Fedkaga siin vahepeal äritses, hakkasin oma pikka hospidalis viibimist kahetsema. Välja ma seda küll ei öelnud, kuid väike kripeldus hinges tekkis.

Kui ma järjekordselt aknast välja vaatasin, märkasin mööduvat Zapari. Hüppasin autost välja ja hõikasin teda. Ta jäi seisma, naeratas lahkelt ning minu juurde tulles surus mulle käe pihku. Ka temaga kaasasolev asiaatlike näojoontega sõdur tervitas mind.

"Hospidalist tulid?" küsis Zapar ja kuna ta vastust teadis, küsis edasi:
"Kas sa endale lõputöö ka võtad?"
"Missuguse lõputöö?"

"Võtad endale mingi ehituse ja kui valmis ehitad, saad koju. Mina, Hlebaruk, Sirenko ja Ahtem ehitame sööklat. Seal pole midagi: valame postid maasse ja ehitame söökla peale. See on nagu kasarmutega - tuuakse kohale ning meie peame ainult kokku panema. Sa võid ka kampa tulla."

Kuna meist pool aastat varem ajateenistusse kutsutud sõdurid polnud veel koju sõitnud, tundus see perspektiiv üsna kauge, kuid samas väga meelitav. Kui oleks olnud võimalus oma kojusõitu kiirendada, oleksime tõesti hoolega tööd teinud.

"Ma ei tea veel. Eks see ole näha," kohmasin Zaparile vastuseks ja too läks koos sõbraga edasi.

Lõunasöögile me ei läinud, kuid lõunastasime siiski. Nimelt koukis Vasja istme alt välja poolpehme leivapätsi ja kaks pudrukonservi. Peale rüüpasime vett ja kuigi sõdurisöökla soe toit oleks võib-olla kasulikum süüa olnud, polnud meil kummalgi tahtmist sinna juurde kuuluvat rivistust kaasa teha. Pealegi oli sööklas oht pataljonikomandöri või mõne teise vihavaenlase silma alla sattuda, kes tüütuid sekeldusi võisid põhjustada. Õhtusöögile otsustasime siiski minna, sest siis oli pime ja oht kellelegi jalgu jääda sedajagu väiksem. Lisaks oli kord päevas sooja toidu söömine

vajalik.

Pärast lõunat saabus auto juurde Vanaisa. Ootasin südamlikku tervitust, kuid ta oli natuke tõrjuv ja torisev.

"Ma tean kõik. Ma tean sinust kõik," alustas ta noomimist. "Sa oleksid võinud juba ammu väeossa sõita, kuid jäid hospidali sanitari mängima. Seal oleksid võinud uuesti haigestuda ning üleüldse oli see poolenisti reetmine - Vasja pidi siin vahepeal üksi olema."

Pikapeale jäi Vanaisa rahulikumaks ning sain seletada, et viibisin hospidalis siiski vaid järelravil ja mitte vabatahtlikult, kuid see rahuldas Vanaisa ainult poolenisti. Pealegi selgus, et toidudokumendid, mille alusel mind jälle oma väeosa sööjate hulka oleks arvatud, olid hospidali jäänud.

"No näed nüüd! Ei olnud su sanitariksolemisest kasu sugugi, sest sind pügati, kuidas veel saadi. Toidudokumendid on nad kohustatud tagasi andma ja kui on ära kaotanud, peavad uued kirjutama. Mind taheti samamoodi pügada, lubati dokumendid hiljem järele saata, kuid ma nõudsin need kohe endaga kaasa ja neil ei jäänud muud üle. Vanemõde tegi küll pika näo, kuid kirjutas uued dokumendid."

Vanaisa rääkis pikalt, kuidas oma õigust tuleb nõuda. Kuna ma teda tähelepanelikult kuulasin ning kaasa noogutasin, siis ta tõredus haihtus ning kui ta autost lahkus, oli ta mu vastu juba päris sõbralik. Talle vist meeldis, et sai õpetlikku juttu rääkida ja et teda kuulati.

Majandusrühm, kuhu me kui tuletõrjujad komandeeritutena kuulusime, asus nüüd remondirühmaga ühes telgis. Pelgasin natuke sinna minna, sest paljud, kellega ma läbi ei saanud ja kes minu kallal enne tuletõrjujaks saamist ülbitsenud olid, teenisid remondirühmas. Siiski oli mu armeestaaz või pikk hospidalisviibimine suhtumist niivõrd muutnud, et mind telgis rõkatades tervitati. Mõned võib-olla küll veidi irooniliselt, kuid enamik siiralt. Vanad vingamehed Tšugrei ja Zaitsev pakkusid isegi suitsu ja koos meenutasime hospidali, kus ka nemad mõni kuu tagasi olid viibinud. Zaitsev teadis rääkida, et tema ajal toimunud seal suur lööming, kus ühel arst-ohvitseril pina peast ära tõmmati. Minuni niisugused jutud jõudnud ei olnud.

Võimusuhted telgis näisid pisut muutunud olevat. Demblid Rodionov, Zaitsev, Mišin jt lebasid enamuses apaatselt oma vooditel ja andsid üksikuid loide käsklusi. Võim oli küll nende käes, aga nad kasutasid seda vähe. Ainult siis, kui bensiinilaos töötav Somkin hakkas liiga valjusti räuskama, käratas Rodionov ta vait. Too Somkin, kes veel pool aastat tagasi õhtuti telgis demblite rõõmuks üht laulu filmist "Spordiloto 1980" laulis, oli kõige ülbemaks ja võimatumaks muutunud, kuid Rodionovit ta kuulas. Telgi koristamiseks jagas käske aga hoopis Matuljavitšus, tehes seda endisest ainult veidi kõvema häälega.

Järgmisel hommikul oli Vasja kuhugi kolama läinud ja ma pikutasin üksi autos. Tundsin end omamoodi õnnelikuna, sest enda arvates olin peaaegu saavutanud

positsiooni, millest kogu aeg unistasin: olla suhteliselt sõltumatu, et saaksin elada osaliseltki südametunnistuse järgi, et mind keegi ei käsutaks ja ma ise kedagi käsutama ei peaks. Tookord ma ei aimanud, et ma niisuguseks eluks enam võimeline ei ole.

Keegi kobistas ja autosse roninud teise roodu seersant katkestas mu mõtisklused: "Teeme kah midagi või?" irvitas ta laialt ja pakkus juba valmiskeeratud narkootikumisuitsu.

Ma ei keeldunud, tõmbasin mõned mahvid, mis ruttu mõjusid. Rahulolu saavutatud positsiooniga tugevnes veelgi ja siis hakkasid silme ees sähvima heledad tulukesed. Ei suutnud enam millelegi mõelda ning jäin pooleks tunniks magama. Ärgates tundsin tugevat iiveldust ja oksendasin.

Elasime Vasjaga üsna tubast elu, sest käisime kabiinist harva väljas. Tulekahjusid ei olnud, masin oli alles uus ja remonti ei vajanud, maa oli porine - õues polnudki meil midagi teha -, kabiinis sai vähemalt raamatuid ja ajalehti lugeda ning muidugi magada või niisama lesida. Vahel käis mõni meid küll parasiitideks hurjutamas, kuid ega see tükki küljest võtnud, sest hulga rohkem oli neid, kes mõnusat juttu vestma käisid.

Loomulikult oli hurjutajate hulgas ka pataljonikomandör, kes kord meie autos isegi suurejoonelise läbiotsimise korraldas. Ta keeras isegi uste küljest detaile ära ja uuris istmete õmblusi, kuid ei leidnud midagi lubamatut. Ei saanudki leida, sest midagi keelatut meil sel hetkel autos ei olnud.

Kinos käisime siiski alati, sest mingit vaheldust oli vaja. Vahel hiilisime ka õhtust sööma, kuid enne seda oli rivistus ning seal pidid saapad puhtad, habe aetud ning mundrikuuele uus aluskrae õmmeldud olema - seda kõike me lihtsalt ei viitsinud teha. Pealegi pelgasin ma veidike telki minna, sest hoolimata sellest, et kõik esimesel õhtul mu vastu sõbralikud olid, ei usaldanud ma eriti oma vanu rühmakaaslasi ning tüli korral oleks ma kindlasti kannatajaks jäänud.

Et siiski mitte tühja kõhuga magama minna, astusime peale kino sagedasti köögist läbi. Enamasti olid sinna kogunenud kokad, nõudepesijad, leivalõikajad ja toimkond. Tihti viibis seal ka ülem, õlistes riietes jutukas noormees, keda Doktoriks kutsuti. Ta töötas pumbamajas, kuid hoolitses ka väikese jõujaama eest, mis pataljoni elektriga varustas. Vana parkla tagumises otsas asunud jõujaam oli maha põlenud ja seda ei taastatud enam.

Köögis koheldi meid sõbralikult. Saime sealt alati mõne pudrukonservi, kalakonserve ja leiba. Paremate päevadel ka lihakonserve ning magusat kohupiima. Eriti headel päevadel pakuti isegi suhkruga teed ja lonks samagonni (kokad oskasid seda hästi teha). Ometi ei saanud niisugust toiduhankimise viisi reegliks kujundada, sest mida tihedamad külalised me olime, seda jahedamini meisse suhtuti.

Harvadel kordadel, kui ma siiski söömas käisin, sõin mitme eest. Vahel jäin koguni vabatahtlikult lauda koristama, sest siis oli aega segamatult isu täis süüa.

Lauakoristamine polnud küll vanakesele sobiv töö, kuid midagi rasket seal ka polnud: sööginõud nõudepesijale anda, laud üle pühkida ja toidujäätmed ära viia. Sellest tekkiski meil Vasjaga esimene konflikt, sest ta arvas, et koristamiseks peaksin ma alati mõne "hinge" leidma. Minule aga oli "hinge" leidmine tunduvalt suurem töö (selleks võis käsutada mõnd sööklast mööduvat "hinge", kuid kindlam oli telki minna ja sealt kedagi otsida) ja ma koristasin enamasti ise. Tõsi küll, mitte alati.

Ükskord, kui olin laua juba ära pühkinud, nõud ära andnud ja valmistusin toidujäätmeid prügimäele viima, tuli köögitoimkonnas olev seersant minu juurde, näitas näpuga põrandale ja küsis tigedalt:

"Mis siin on? Kes sinu arvates pühkima hakkab?"

Pühkimine kuulus köögitoimkonna kohustuste hulka ja kuigi selleks vahel ka lauakoristajateks jäetud "hingi" sunniti, ei kavatsenud mina küll end käsutada lasta. Tahtsin ju iseseisev ja sõltumatu olla.

"Mitte keegi!" sõnasin hooletult, tahtsin toidujääkidega poti võtta, kuid seersant trügis mind müksates laua äärde ja tõmbas sinna küünega joone.

"Näed, laud ei ole puhas. Pühi see ka uuesti üle!" andis ta mulle ülbelt juba teise käsu.

"Ükski laud pole parem," püüdsin teda veel lepitada, kuid ta tõukas mind õlaga, nii et ma hetkeks tasakaalu kaotasin.

"Kas pühid või juhtub midagi."

Teadsin seda seersanti vaid näo ja hüüdnime järgi. Teda kutsuti Kapaks ja minu teada ta eriline löömamees ei olnud. Kasvult oli ta minust umbes kümme sentimeetrit lühem, küllap parasjagu kergemgi, kuid mina olin hiljuti hospidalist tulnud ning seetõttu nõrk. Igatahes lootsin esialgu veel kaklust vältida.

"Kas "hingi" vähe on? Mõni neist pühib."

"Ma hoiatasin sind," ütles Kapa ja tõukas mind ootamatult vastu lauda. Siis lähenes ta jälle, ma tõukasin ta eemale, kuid enne jõudis ta mulle lahtise käega vastu kõrvu anda. See oli valus ja häbistav löök ning ma tõstsin rusikad.

Juba paari minutiga sai mulle selgeks, et vastupidavust on mul tõesti vähe. Löötsutasin nagu hobune ja kuigi paar lööki olid Kapat tabanud, olin ise vist rohkem sisse saanud. Eriti mõjus mulle üks hoop kõri pihta, mis mu hingamise veel enam segi lõi. Hoopide vahel püüdis Kapa mind ähvardamisega, mina teda vaikimisega närvi ajada. Korraga laskis Kapa käed alla ja vaatas mulle otsa. "Jäägu nii," sõnas ta ja sirutas mulle käe. Ulatasin oma käe vastu, kuid enne, kui ma millestki aru sain, tõmbas ta mu parema käega endale lähemale ja lõi vasakuga. Suutsin oma pead veidi keerata, silmade vahele sihitud hoop tabas lõuga ja selle mõjul paiskusin vastu seina. Kapa ründas nüüd uuesti, virutas mulle lähedalt vastu rindu, kuid sattus liiga lähedale, nii et mul õnnestus tal ümbert kinni haarata ja enda vastu tõmmata. Järgnevate hetkede jooksul pingutasin meeleheitlikult, et Kapat nupuvõttega põrandale heita, kuid olin

tõesti nõrk. Alles tüki aja pärast õnnestus mul oma ülekaal raskuses maksma panna, ta põrandale väänata ning seal küünarnukkidega mõned lähilöögid teha. Siis ta rabeles lahti, hüppas püsti ning jälle seisime ähvardavalt vastamisi.

Kaua ma poleks enam vastu pidanud; käed olid tuimad, süda tagus nagu sepahaamer, hingata oli raske. Tegin igasuguse kavaluseta sammu ettepoole, karjatasin kõvasti ja löin vasakuga. See oli aeglane hoop, kuid minu üllatuseks tabas see põsenukki. Kapa nägu virildus hetkeks, samas välgatas ta silmades vasturünnakumõte, kuid teoks teha ta seda ei jõudnud.

"Doktor tuleb!" hüüdis keegi ukselt ja viivu pärast jätkasid kõik oma poolelijäänud töid: Kapa pühkis põrandat, mina läksin toidujäätmeid välja viima ja nägin seal söökla poole patseerivat pataljoni arsti.

"Loll ikka oled! Kas sa siis tõesti ei tea, et leppimiseks ulatatud käsi on vana nõks hea hoobi andmiseks," seletas mulle pärast Ahtem, kes kogu kaklust pealt oli näinud.

* * *

Kui Vasja ühel päeval kassiga autosse tuli, oli mul täitsa hea meel, sest loomad on mulle alati meeldinud. Kass oli sideväelaste oma ja nad tahtsid ta oma järgmistele reisidele kaasa võtta. Reiside vaheaegadel aga pidi kass meie pool elama.

Algul läks kõik hästi. Ajaviiteks sai kassi silitada ja kui ta autopõrandale oma loomulikke tarbeid õiendas, ei tõusnud sellest suurt pahandust. Välja ei julgenud me teda lasta, sest kartsime, et ta ära jookseb. Pidev autosolemine aga muutis looma nii närviliseks, et ta vahel näugus mis kole. Püüdsin teda silitamisega rahustada, kuid see mõjus vähe.

"Tee nii, et me hoolealune vait oleks!" kähvas Vasja mulle, kui kassi näugumine ühel ööl enam magada ei lasknud. Solvusin selle peale, sest Vasja oli ju ta meie autosse toonud, mis sellest, et mina temaga rohkem tegelesin. Õige olnuks kass lahti lasta, kuid sideväelastele antud sõna tahtis Vasja tingimata pidada.

Paar päeva pärast kassi toomist valmistusime peoks. Vasja sõber Belov, kes reiside ajal autokolonni kokaks oli, lubas meile öösel külla tulla ning pudeli valget viina ja hulgaliselt toitu kaasa tuua. Omalt poolt müüsime afgaanidele ühe vooliku maha ja ostsime neilt samuti valget viina. Et öösel ära ei väsiks, magasime päeval.

Belov saabus umbes tund aega pärast öörahu algust. Ta surus meil kätt ning hakkas Vasjaga meenutama koosteenitud aegu teises roodus. Mina istusin tagaistmel ja poetasin aeg-ajalt repliike nende jutu vahele. Eriti karmilt arvustasid nad ohvitserkonda, sest rooduülemat sõimasid nad persepugejaks, politrukki aga litapojaks. Tõepoolest, too rooduülem nägi tõsist vaeva kapteniõlakute väljateenimisega ning püüdis oma roodus eeskujulikku distsipliini sisse seada. Kui

roodus midagi korrast ära oli, harjutasid nad kino ajal rivisammu või jooksid. "Hingede" töölerakendamise eest oli ta oma käega paar demblit läbi peksnud, kuid ega need sõnõud tegelikku olukorda muutnud. Seda eeskujulikku puhtust pidid ju "hinged" hoidma ning demblid ja "vanakesed" olid distsipliinisõudmise peale pidevalt tigedad. Oma viha valasid nad aga "hingede" peale välja.

"Aga joob ta päris kõvasti," ütles Belov lõpetuseks rooduülema kohta, koukis ühe viinapudeli lahti ja kallas sellest umbes kolmandiku metallkruusi. "Joo sina ka!"

Teadsin, et olen pärast hospidali alkoholile vastuvõtlik, kuid viinast keelduda ei tulnud mulle mõttessegi. Ainult väiksemate annuste kaupa tahtsin juua. Siin aga jaotati venepäraselt pudel viina kohalolijate vahel võrdseteks osadeks ja hea komme nõudis, et igaüks oma osa ühe hooga alla kulistaks. Kolmandik pudelist on aga minule natuke palju, sest kuigi ma kruusi joonelt tühjaks jõin, kerkisid mul pärast seda pisarad silma. Õnneks oli autos pime ja ma haukasin kähku lihakonservi peale. Teised tulid oma osaga vist lihtsamalt toime, sest viinale peale ei hammustanud nad midagi.

Varsti tekkis jutt. Otseselt me veel ei lällanud, kuid rääkida tahtsid juba kõik, kuulata mitte keegi. Lõpuks kujunes peamiseks jutuajajaks Vasja, kes oskas soravalt oma pruutidest, tsiviilelus peetud pidudest ja isegi seksuaalvahekordadest rääkida. Minule oli enamik neist lugudest varasemast ajast tuttav ja ma hakkasin Vasja kallal norima, paludes tal täpsustada mõningaid detaile, mis eelmistel kordadel veidi teistmoodi olid kõlanud. See vist vihastas Vasjat, sest ta ütles:

"Sa vist ei usu, kuid need on tõestisündinud lood. Ei tea, mispärast ma neid lugusid välja mõtlema peaks!"

Oli näha, et olin oma küsimustega Vasja riiakaks muutnud ja ka Belov hoidis tema poole. Tülli minna ma küll ei tahtnud, isegi sõnades mitte. Seepärast laususin paar lepitavat lauset, millest veel ei piisanud, kuid õnneks hakkas kass valjusti näuguma ja tähelepanu kandus mujale.

Rahustasin kassi maha ja samal ajal avas Belov teise pudeli. See joodi samuti nagu esimene, igaüks kulistas oma kolmandiku, ja nüüd tundsin end põhjalikult purjus olevat. Samuti tundsid end vist teised, sest varsti läks lauluks, rämedateks naljadeks ja Vasja seksijutud muutusid järjest detailsemaks.

Ma olin küll purjus, pikutasin tagaistmel, kuid nägin ometi, kuidas Vasja ja Belov, kes arvasid mind veel enam purjus olevat, esiistmel magusat konservpiima, küpsiseid ja afgaani maiustusi jagasid, mulle aga ei pakkunud. Vihastasin selle peale, kuid otsustasin ise mitte küsida ning pakkumist oodata. Seda aga ei tulnud, kuigi ma istukile tõusin ja nad pidid aru saama, et mul on veel mõistust peas küll. Maiustuste pakkumise asemel lükkasid nad need hoopis istme alla, et minu äralangemisel edasi süüa.

Tahtsin tigedusega veel juua, kuid viina polnud enam. Siis meenus mulle varuosade ladu, kus oli ööpäevane valve, ja ma ruttasin sinna narkootikumide järele ning kümnekonna mahvi järel vajusin ma tõepoolest ära.

Ärkasin kassi näugumise peale. Oli varane hommik. Esiistmel magasid poolelt teineteise peal Vasja ja Belov, autopõrandal olid hunnikus kommikarbid ja kaks viinapudelit. Mul oli peavalu ja tugev iiveldus.

Pärast seda pidu muutusid mu suhted Vasjaga veidi jahedamaks, suhted Belovig aga kasvasid aja jooksul üle vaenuks. Alati "tervitas" ta mind pilkavate repliikidega kusjuures hüüe: "Sinu vanaisa oli kindralfeldmarssal Manstein!" ta lemmikhüüatusek kujunes.

Mis puutub kassi, siis läks see varsti sideväelastega reisile ja juba teisel sõidupäeval lasi lõunapeatuses jalga. Ilmselt ta deserteerus.

* * *

Vanaisa korrutas pidevalt, et kui tuuakse teade tulekahjust, pean ma otsekohe ohvitseride telki jooksma (Kuna ohvitseride ühiselamus radikad pidevalt külmad olid pidi enamik neist telki kolima, kus kaks sõdurit raudahju kütsid. Ainult pataljoni juhtkond jäi ühiselamusse, kuid nemad kütsid elektriga.) ja tema üles ajama. Vahepeal peab Vasja auto parklast välja ajama, meid ootama ja siis sõidame kolmekesi tulekahju kustutama.

Jutuna oli kõik kena, kuid kui ühel hommikul staabi korrapidaja meie auto aknale kloppis ja teatas, et ülemises pataljonis on puhkenud tulekahju, avastasin ma, et riietumine auto tagaistmel võtab palju väärtuslikku aega. Seepärast tõmbasin ainult vatijopi pikale sõduripesule peale, kirsad jalga ning jooksin ohvitseride telgi suunas. Jõudsin kohale, tormasin sisse, kuid seal oli pime. Voodeid oli vähemalt kakskümmend ja missuguses neist Vanaisa magab, ma ei teadnud. Lootuses, et ta mind kuuleb, hõikasin valjusti: "Seltsimees lipnik! Tulekahju! Tulekahju!"

Kuna oli kiire, ei olnud ma hüütut korralikult läbi kaalunud. Muidugi kuulis Vanaisa mu hüüatust, kuid seda kuulsid ka teised ja mõistsid nõnda, et nende telk põleb. Seetõttu tormasid kõik ummisjalu väljapääsu poole. Selgitada ma ei jõudnud, sest tugev teise roodu komandör jooksis mu jalust maha.

Kui lõpuks välja pääsesin, seletasin asja paari sõnaga ära ning sain selle eest paar obadust, kuna olin ohvitsere ebavääriklt käituma sundinud. Oleksin ehk rohkemgi hoope saanud, kuid jooksin ära, sest vaja oli ka tõelisele tulekahjule sõita. Vasja ootas, nagu kokku lepitud, sõitsime ülemisse pataljoni, kuid seal ei teadnud tulekahjust keegi midagi.

Nagu selgus, oli häire põhjustanud puhkuselt naasnud pataljonikomandör, kes nägi ülemis pataljoni kohal suitsupilve. Miskipärast arvas ta, et see võib olla põhjustatud tulekahjust ning saatis staabi korrapidaja sellest meile teatama.

Mõni päev pärast "tulekahjusid", veebruari neljandal nädalal saabus Fedka hospidalist tagasi. See oli meile ootamatu, sest olime äsja Vasjaga tema võimalikku

tulekut arutanud. "Kollatõvega läheb pikalt. Enne märtsi keskpaika teda oodata ei ole," arvas Vasja ja mina olin sama meelt, kuid läks teisiti.

Fedka oli saabudes väga korralikult riides ning see tõi mulle meelde mu enda hospidalistsaabumise: oleksin Fedka kõrval olnud hilpharakas. Ta munder oli tipp-topp, kuub lühemaks ja püksid kitsamaks õmmeldud. Müts aga oleks igale demblile ju teinud.

"Ma olin väga mures," rääkis Fedka, kes oli algul Usbekis, hiljem Kabulist 30 kilomeetri kaugusel asuvas Bagramis järelravil olnud, "et ma pean mingisuguse vana mütsiloduga väeossa tulema. Siis aga märkasin ühel "hingel" täitsa uhiuut mütsi ja kutsusin ta kohe enda juurde. Temalt võtsin veel ühe hea sineli, aga see varastati mult ära.

Bagramis arvasid kõik, et ma olen dembel. Sõbrad olid mul põhiliselt dessantväelased."

Kaks viimast lauset ütles Fedka tagasihoitud uhkusega ning tundus, et vastupidiselt Vasja arvamusele oli ta osanud enda eest seista.

Fedka saabus hommikul ja juba sama päeva lõuna paiku tajusin meievahelise pinge tõusu. Kolmekesi oli meil võimatu ühes autos magada, majandusrühma juurde telki aga polnud kellelgi tahtmist minna. Selleks olime (vähemalt Vasja ja mina) end liiga käest lasknud: igal hommikul fanfaari järgi tõusta, saapad puhastada ja kraed õmmelda tundus ületamatu raskusena. Samamoodi oli Fedka kaua hea elu peal olnud.

Asja lahendas Vasja, kes pani ette magamiseks veel paar vatijoppi hankida ja teine auto kasutusele võtta. See oli ju samuti tuliuus, kuid seisis tühjalt. Paar korda olime seda käivitanud ja mootor töötas hästi.

Oli näha, et Vasja ja Fedka tahavad ühte autosse jääda ning kolida tuleb minul. Kui saabus magamaminekuaeg, võtsin oma asjad ning läksin kõrvalasuvasse autosse, kus nüüd pidin elama hakkama. Käivitasin mootori, et autot soojendada, kuid varsti tundsin, et kusagilt imbub kabiini bensiinivingu. Ma ei hakanud viga otsima (minust polekski otsijat olnud), vaid mähkisin end vatikuubedesse ja jäin magama. Hoolimata suhteliselt jahedast autost oli mul soe.

Järgmisel päeval sai lõplikult selgeks, et Vaska-Fedka hakkavad nüüd kokku hoidma ja mina jään "viiendaks rattaks". Õnneks ei olnud seda aega palju, sest juba teisel päeval pärast Fedka saabumist tõi Vanaisa mulle autojuhiks Viktor Povoritsõni.

Juba ammu oli ta kõnelnud, et pataljoni saabunud täiendusest on kaks poissi meile määratud, kuid esialgu arvatud nad pataljoni nimekirja. Nüüd siis olid asjalood nii kaugel, et Viktor toodi tuletõrjujaks üle. Tal hakkas alles esimene pool ajateenistust täis saama, kuid ta nägi "hinge" kohta liiga paks ja lõtv välja. Seni oli ta aidanud meie pataljoni kunstnikul plakateid maalida.

Mind Viktori paksus ei häirinud. Seda enam, et ta kohe masina kallale asus ja selle toru kinni keeras (või mähkis), kust bensiinivingu kabiini tuli. Veelgi rõõmustavam

oli, et ta kunstnikuabilisena oli suutnud kusagilt hankida madratsi, padja ja teki. Ta tassis need autosse ning nüüd oli meil voodivarustust rohkem kui Vaska-Fedka autos.

Nädalaga sai selgeks, et lähedaseks sõbraks ma temaga ei saa, kuid tülli ka ei lähe. Õhtuti oli igatahes päris tore kuulata, kuidas ta oma kodulinna Jaroslavli elust olust pajatab. Mina rääkisin jälle Eestist ja nii heietasime vahel poole ööni välja. Magada oli tal kehvem, sest öö jooksul pidi ta paar korda autot soojendama, et meil mõnusam oleks. Tõsi, hommikuti magas ta minust kauem.

Kuna nüüd oli võimalus kaua magada, ei olnud mu öine uni kuigi sügav. Tihti ärkasin öösel paar-kolm korda üles. Kui ükskord jälle üles tõusin, kuulsin Vaska-Feda auto juures kobistamist. Avasin ukse ja nägin Vaskat tagavararatta ja auto põhja vahele midagi peitvat.

"Pane uks kinni ja ära tunne liiga paljude asjade vastu huvi," sõnas kõrvalseisev Fedka, kuid Vasja lisas leplikumalt: "Püüa samuti silmad lahti hoida ja vähem magada. Siis võid rikkaks saada."

* * *

Nagu selgus, olid Vaska ja Fedka tol ööl varastanud ühe esimese roodu auto kabiinist kassettmaki, mille peitsid tagavararatta peale. Olin hommikul autojuhi, kellele makk kuulus, viha tunnistajaks, kuid juttudest selgus, et ta kahtlustas rohkem ohvitsere. See oli kergenduseks, sest ta oli "vanake" ning nende käes oli võim. (Demblid olid veebruari keskel koju sõitnud. Kuna ma pataljonis nüüd praktiliselt ei käinud, toimus see minu jaoks kuidagi märkamatult.) Pealegi hoidsid esimese roodu "vanakesed" kokku, nii et varguse ilmsikstulekul poleks tuletõrjujatest kellelgi kerge olnud.

Seda kõike arvesse võttes üllatusin, kui Vasja juba nädala pärast makki mängitas ja esimesest roodust häid kassette otsimas käis. Julge hundi rind olevat küll rasvane, kuid minu meelest oli see siiski ettevaatamatus. Üleüldse ei meeldinud mulle niisugune isiklike asjade vargus. Siin võis ju küllaldaselt niisugust kraami varastada, mis otseselt kellelegi ei kuulunud. Varastatud kraami võis jälle afgaanidele maha müüa ja saadud raha eest maki osta. Nii oleks ausam olnud.

Üldiselt elasime laisalt nagu ennegi. Ainult tagauksest sööklasse minnes pidime tihti tühjalt tagasi tulema, sest nelja tuletõrjujat ei tahtnud keegi toita. Enne, kui Vasjaga kahekesi käisime, anti meile alati midagi. Ainult nõudepesija pani aeg-ajalt midagi kõrvale, kuid tema arvas, et me hõrgutisi jahime.

Katelokitäiest pudrust oleksime palju õnnelikumad olnud kui tema pakutud lihariismetest, kuid uhkus ei lubanud seda öelda. Oleksime muidugi võinud koos majandusrühmaga sööklas käia, kuid ei viitsinud end rivistuseks korda seada. Lisaks oli niisugune toiduhankimine omamoodi huvitav, sest kusagilt saime ikka midagi: vahel

laost, vahel leivaküpsetustsehhist, vahel sööklast.

Katkendeid kirjadest koju

Kirjutatud 16. märtsil 1985, kätte saadud 23. märtsil 1985.

...Kas on võimalik saada ülikoolist tõendit, mille alusel peale vallandamiskäsku kohe koju lubataks?...

...Kirjutan igavalt. Nännutan ainult neid kojutuleku mõtteid...

Kirjutatud 26. märtsil 1985, kätte saadud 1. aprillil 1985.

...Elu on siin nagu ta on. Põhiliselt on päev sisustatud kastmisega...

Kirjutatud 2. aprillil 1985, kätte saadud 8. aprillil 1985.

...Päevad lähevad. Kokku olen armees olnud juba 640 päeva...

...Jälle aeti meid hommikul jooksma, sest mingid kindralid pidid väeossa tulema. Kõik pidi puhas olema. Läikimiseni...

...Vett hakati siin nüüd kloorima. Maitse on palju vastikum, aga haigusi pidi nüüd vähem olema. Eks näe...

Kirjutatud 11. aprillil 1985, kätte saadud 15. aprillil 1985.

...Oma rõõmuks märkasin, et midagi olen oma siin veedetud kuude jooksul suutnud siiski selgeks teha: vanasti, kui ma kaua ei kirjutanud, siis arvasite, et ma kusagil basmatšidega kaklen või haavatud olen, nüüd aga süüdistate mind ühes kirjas hoopis laiskuses, et ma ei viitsi kirjutada. Ja õige - nii ongi vaja...

...Kas ma kirjutasin, et 6. juulil on mind juba pulma kutsutud?...

...On muidugi igav. Loen neid päevi nagu kopikaid taskupõhjas, nännutan igas kirjas. Ja ausalt öeldes, mis mul muud üle jääb. Proovisin end veel igasugustesse tegevustesse sokutada, aga üsna vähese eduga.

Kirjutatud 15. aprillil 1985, kätte saadud 23. aprillil 1985.

...Keegi oli vanades paberites avastanud, et auaste minult siiski seadusevastaselt ära võeti. Nüüd olen siis jälle nooremseersant ja võib-olla annavad lisaks veel ühe paela...

...Päevad on ainult pikad...

Oli saabunud märts. Varsti pidi ilmuma kaitseministri käskkiri, mille alusel ka mind reservi arvati. See rõõmustas, kuid mitte üleliia, sest paljud märgid näitasid, et demblina tuleb siin vähemalt kolm-neli kuud passida. Mina aga tahtsin rutem koju.

Väikesed lootused varem minema saada mul siiski olid. Esiteks kuulusime paberite järgi brigaadi majandusrühma koosseisu ja sealt vabastati üldiselt varem.

Oli ju Slavikki alumise pataljoni demblitest üle kuu aja varem ära sõitnud. Teiseks lootuseks oli ülikool. Nimelt oli kuulda, et meie dekanaadist saadetakse väeosadesse palvekirjad, kus taotletakse armeese kutsutud üliõpilaste võimalikult kiiret vabastamist, et nad õppetööks saaksid valmistuda.

Heietasin vaheldumisi nukraid ja lootusrikkaid mõtteid. Päris valdavaks nad aga ei saanud, sest olin hakanud mitmesuguseid vargusi plaanitsema ja nendele mõtlesin osa ajast.

Asi sai alguse sellest, et Vasja ja Fedka varastasid kolmanda roodu territooriumilt ühe tagavararatta ja müüsid selle kahe paari teksade eest maha. Tähendab, nad ütlesid, et kahe paari teksade eest, kuid tegelikult said vist viina ka, sest lõhnad neil juures olid. See tegi mind närviliseks, sest ma tahtsin kah midagi koju kaasa võtta: paari teksaseid, elektronkella, päikeseprille ja muud pudi-padi. Kõige selle hankimiseks tuli midagi varastada ja maha müüa. Kunagi olin endale küll lubanud, et ei hakka midagi varastama ja kraami hankimisega vaeva nägema, kuid seda otsust tehes polnud ma see, kes ma nüüd olen. Kunagi veel varem olin ju endale sedagi lubanud, et armeesoldud aja jooksul ma ei joo ega lausu ainsatki venekeelset roppu sõna. Selle tõotuse pidamiseks oleksin pidanud tugev ja väljakujunenud isiksus olema. Mina aga olin liiga pehme.

Tahtsin endale ka ühe tagavararatta varastada. Esialgu oleksin selle pumbajaamani toimetanud ning hiljem lasknud Doktoril maha müüa või asjade vastu vahetada. Doktorit vajasin vahendajaks, sest mul polnud ühtki kindlat afgaani, kellega ma oleksin pidevalt äri ajanud, kuid Doktoril oli. Juhuslike partneritega aga oli suuremaid tehinguid ohtlik teha - võis kõigest ilma jääda.

Arvasin, et kõige ohutum on varastada esimese roodu autodelt. Nad asusid küll otse väravahoone vastas, kuid peale sõdurite parklast lahkumist oli terve tund aega, mil tunnimehed veel ei liikunud, prozektorid veel ei põlenud, kuid oli juba piisavalt pime, et autode vahel märkamatult tegutseda. Pealegi oli sealt pumbajaamani kõige lühem maa. Parklat ümbritses küll okastraataed, kuid veel oli piisavalt auke. Tõsi, neid auke teadsid ka ohvitserid ning paar korda oli mõni neist seal vargaid passinud, kuid üldiselt eelistasid nad kinos istuda.

Pimeduse saabudes läksid Vaska, Fedka ja Viktor kinno. Mina teesklesin, et olen väsinud ning kui pataljonist hakkas paistma virvendavat valgust, mis kinnitas, et film on alanud, libistasin end vaikselt esimese roodu autode vahele. Sealt leidsin varsti ühe MAZi, mille tagavararatas ainult peene traadiga kinnitatud oli. Tavaliselt olid tagavararattad varguse kartusel ketiga kinni.

Näpistasin traadi kaasavõetud tangidega läbi, kuid enne, kui jõudsin ratast liigutama hakata, kuulsin jutuajamist ning märkasin väravahoone poolt lähenemas kaht kogu. Nad ei olnud mind märganud ja ma oleksin võinud end rataste vahele peita, kuid viimasel hetkel otsustasin kõrvalseisva seniitkahurit kandva auto kasti

hüpata. Hüpe õnnestus vaikselt ning julgust kogudes piilusin üle kastiserva. Tundsin möödujates ära lipnik Zaikovi ja ühe pataljoni majandusohvitseri. Nad suundusid parkla lõpus asetseva varuosade lao poole, kus oli ööpäevane valve. Sealses valveruumis oli raudahi ning ohvitserid ja lipnikud käisid seal tihti viina võtmas. Küllap läksid nemadki pidutsema ja ootamata, kuni nende sammud vaibusid, vaatasin kastis natuke ringi. Presendi alt leidsin kaks tungrauda ja võtsin need kaasa, et äri teha.

Kuigi tabamise korral oleks mind peavahti saadetud ja esimese roodu sõdurid oleksid mulle peksa andnud, olin rahulik. Alguses viisin oma auto juurde tungrauad ja panin need vana tuletõrjeauto kabiini. Seejärel läksin tagasi, võtsin tagavararatta ja veeretasin ka selle oma auto juurde. Keegi ei seganud mind.

Edasi läks veel lihtsamaks. Müürijupp varjas mind väravahoones olijate eest - kui seal üldse kedagi oli - ja ma sain ratta vaevata traataias oleva auguni veeretada. Sealt edasi pumbajaamani liikusin mööda kraavi. Ainult Doktor oli kuhugi kadunud, nii et pidin ratta esialgu maltsade vahele peitma ning ise autosse tagasi tulema. Varsti saabusid kinost ka teised.

Läksin Vaska-Fedka autosse ja ütlesin, et varastasin ühe ratta ja tahan seda nüüd maha müüa. Algul nad ei uskunud, kuid kui aru said, et lugu on tõsi, pakkusid end müümisel abiks. Nõustusin sellega.

Järgmisel päeval ootasin pingsalt pimeduse saabumist. Siis läksid Vaska ja Fedka pumbajaama poole, tulid umbes tunni aja pärast tagasi ja autosse astudes ütles Vasja nukralt:

"Kohe näha, et sa tehnikast midagi ei jaga. Selle ratta kumm oli ju täiesti kiilas. Keegi ei taha niisugust. Auto peal oli ta ainult selleks, et masin komplektne oleks. Niipea, kui afgaanid kummi nägid, hakkasid nad kätega vehkima ja me lükkasime ta sinnasamasse maltsade vahele tagasi."

Lootsin, et saan endale vähemalt pooled kojuminekuasjad ära osta, kuid mu kavatsused olid nurjunud. Siiski olid mul veel tungrauad ja mul tekkis tahtmine neid veel samal õhtul afgaanidele pakkuda ning muusikaga kell vastu küsida.

"Kuule! Üks kell ei anna sulle tegelikult veel mitte kui midagi," arvas Fedka, kui olin oma mõtte teatavaks teinud. "Hoopis parem on, kui sa selle asemel pudeli viina ja veini ostad. Saame mõnusa õhtu."

Kahtlesin küll, kuid viimaks talitasingi Fedka nõuande kohaselt.

* * *

Vasja oli lahtise mõistusega poiss. Ta pidas vist ennast teistest paremaks, kuid kuna Fedka ja Viktor teda tõrkumata juhiks tunnistasid, ei andnud ta seda neile kunagi mõista. Minul aga tekkis temaga tihti vaidlusi ja kuigi Vasja osalt tänu oma ladusamale vene keelele tavaliselt peale jäi, hakkas ta vahel heast peast minu kallal norima. Temaga

väitlemast segas mind veel see, et kuigi alustasime tavaliselt mingite väikeste probleemidega, jõudsime lõpuks alati väga põhimõtteliste küsimusteni ja siin me oma vaateid lõpuni ei avaldanud. Ei julgenud, sest väiteid, et meie, eestlased, tahame iseseisvust või et mul pole kapitalistliku riigikorra vastu midagi, võis endale lubada ainult väga tugeva positsiooniga isik. Nagunii oleks see jutt välja imbunud ja siis oleksin pidanud enda päästmiseks valetama, muidu aga piisas vaikimisest. Vasja kritiseeris küll ka mõnda Nõukogude riigi üksikaspekti, kuid süsteemi pidas ta ainuõigeks. Väiksematelegi vihjetele inimõiguste rikkumise või vabaduse puudumise kohta reageeris ta nii komsomoliaktivisti moodi, et ma pidasin paremaks keelevääratust teeselda ja hoopis uus mõte sõnastada.

Üks haavatav koht tal siiski oli ja ma olin varmas seda ära kasutama. Nimelt häirisid teda minu jutud üliõpilaselust. Küllap ta tundis väikest alaväärsust, sest ise polnud ta üliõpilane olnud. Mina aga ärritasin teda vahel meelega, jutustades pikalt loengute korraldusest, praktikumidest ja lõbustustest.

"Aga sa elasid ju vanemate kulul. Raiskasid nende raha ning ise tööd teha ei viitsinud," süüdistas Vasja mind tihti logardluses, kui üliõpilasaeg jälle jutuks oli. Kuna ta seda aga ainult oletuse põhjal väita võis, otsustasin talle ükskord tõestada, et tegelikult teenisin endale ise raha. Selleks valetasin jälle, kuid mitte kõike.

"Suved olid mul vabad. Selle ajaga teenisin niipalju, et koos stipiga võisin talve üle elada," alustasin enda õigustamist päris loogilise ja tõese väitega.

"Suvega palju ei teeni," lõi Vasja käega. "Õiget töömeest sinust ju ei ole, kuid ometi olid sul teksad ja muud kallid riided olemas. Minul oleks häbi nii vanalt vanemate kulul elada."

Kunagi olin jutu sees tõesti maininud, et mul teksad olemas on. Tegelikult küll ei olnud, sest mul olid ainult velvetpüksid. Tookord kõnelesime teksadest ja ma tahtsin lihtsalt väga sõna sekka öelda. Vasja kasutas minu poolt öeldu nüüd ära, sest tal näis olevat tuline tahtmine eesistmel koogutavatele Fedkale ja Viktorile tõestada, et ma oma raha ikka vanematelt sain. Mina aga otsustasin selle süüdistuse ärahoidmiseks endast ärimehe teha.

"Mul oli vendadega kartulimaa võetud. Panime kevadel varase kartuli maha, hooldasime suvel ja sügisel müüsime saagi maha. Selle eest saime head hinda," rääkisin rahulikult, olles salajas seletuse üle uhke. Kartulimaa oli mul kodus ju tõesti, mis sest, et varast kartulit ainult oma perele kasvatasime.

"No palju sa sealt ikka said?" kahtles Vasja.

"Kuidas siis! Üle kahesaja tsentneri saab hektarilt ja varase kartuli hind on ligi rubla kilo."

"Ja kui suur maatükk teil oli?"

"Üle veerand hektari."

"No vaatame. Ütleme, et saate oma veerandilt umbes 60 tsentnerit kartuleid

Väiksed välja ja kõike maha ei müü... Ikkagi teeb see kolme peale umbes 4000 rubla."

Vasjale meeldis kõiki arvutusi peast teha ja sellega oma mälu demonstreerida. Seekordne tulemus oli talle vist üllatuseks, sest ta lisas:

"Mnjaa! Stipendium juurde ja sellega elab talve üle küll."

"Kartulit saab veel kõrgema hinnaga müüa. Käru "Žigulile" taha, kartulikotid peale ja põhja. Seal saab müües kaks rubla kilost," lisasin hoogu sattudes, kuid taipasin samas kaaslaste süngeks tõmbuvatest nägudest oma viga. Olin üle pingutanud ja end liiga jõukana näidanud.

"Ja põhjas peavad inimesed seda kallist kartulit ostma. Mõni vanataat saab ainult viiskümmend rubla pensioni, kuid tema tahab ka kartulit," ütles Feda, kes kõige enam solvununa paistis.

"Ei pea ju ostma," püüdsin veel end õigustada, kuid sellega ma ainult suurendasin vastasseisu ja Vasja vastas talle omase pika monoloogiga.

"Vihkan sinusuguseid äritsejaid!" alustas ta impulsiivselt käega vastu istme seljatuge lüües. "Jah, vihkan! Teile on tähtis ainult omakasu, mitte see, et teistele inimestele head teha. Tahate kiiresti rikkaks saada ja teised vaadaku ise, kuidas saavad. Muidugi, koorem peale ja põhja poole, sest seal makstakse rohkem. Sellele aga ei mõtle, et põhjas peavad inimesed rasket tööd tegema, et raha teenida, kuid sina pistad selle niisama ilma vaevata taskusse.

Kodus olles käisin vahel emal haiglas vastas. Buss, millega me koju sõitsime, tuli turu juurest ja paksud turumutid olid seal kõik kohad hõivanud. Tundsin, et mu ema on väsinud, kuid need mutid, kes olid kogu päeva istunud, istusid ka nüüd veel edasi. Vihkan niisuguseid.

Nad kauplesid lilledega! Lilledega!"

"Mina pole lilledega kaubelnud," laususin vahele, sest sain aru, et Vasja peab lilledega kauplemist suureks patuks. Hiljem hakkasin mõtlema ja leidsin, et nii see siiski ei ole.

"Ükskõik. Ma ei talu niisuguseid turulkäijaid ja sinu õigustusi ma ka kuulda ei taha ning jutul on lõpp."

Tekkis vaikus ning mõne aja möödudes söandasin siiski suu lahti teha:

"Kuule! Saa nüüd aru. Kui inimene kasvatab kartulit, kas selles on siis midagi halba? Muidu oleks see kartul hoopis kasvatamata jäänud ja meie riigis oleks natuke vähem kartulit olnud."

"Muidugi ei tee kartuli kasvatamine kellelegi midagi halba," sõnas Vasja leplikumalt, sest tundis, et oli peale jäänud. "See aga tuleb mõistliku hinnaga kokkuostu müüa."

Sellega meie vaidlus tookord lõppes ja vanemate rahakoti peal elamises mind enam ei süüdistatud.

Mulle tundus, et pärast tagavararatta müümist said Vasja ja Fedka vargusest

tõelise "maigu suhu". Vaevalt nädal oli eelmisest vargusest möödunud, kui midagi veel suurejoonelisemat plaanitseti. Suutsin seda nende käitumisest ja pilkudest välja lugeda, kuid ikkagi oli ootamatu, kui nad ühel hommikul kaua magasid ja pärast tõusmist teatasid, et meie magamise ajal on nad hulga raha kokku kraapinud.

Pärast rääkisid nad meile kogu loo. Nimelt olid nad umbes poole nelja paiku öösel kolmanda roodu autode juurde hiilinud ja sealt kaks akut varastanud. Seejärel olid nad proovinud kabiinidesse tungida, kuid need olid kõik lukus olnud ning uste lahtimuukimisel kaasneva kolina peale oleks tunnimees võinud kohale tulla. Nagunii pidi too kusagil läheduses tukkuma, nagu mina pool aastat tagasi. Varastatud akud olid liiga rasked, et neid meie autode juurde transportida ja seepärast tuli nad lähedalasuvasse kraavi risu alla matta.

"Raha vedeleb kõikjal. Vaja on ainult mõistust, et seda üles korjata," sõnas Vasja, silmis uhkusetuluke. "See pole mõni kartulikasvatamine."

Järgmisel päeval sõitsime oma autodega parkla ringteed mööda akudeni, teesklesime riket ning vedasime akud varjatud küljest autosse. Veel samal päeval sõitsid Vasja-Fedja koos Vanaisaga lennuvälja ääres asuvasse pataljoni vett tankima. Pumpadega oli mingi jama, nii et meile anti vett ainult joogiks ja toidukeetmiseks. Teel müüsid nad akud 8000 afgaani eest maha, 2000 andsid Vanaisale, ülejäänu jagasid omavahel.

Kümneid kordi tehtud arvestuste kohaselt piisas mul kojuviimiseks plaanitud asjade ostmiseks neljast-viiest tuhandest afgaanist. Kaks uut akut oleks seda võimaldanud ja ma otsustasin esimesel sobival võimalusel Vasja-Fedka poolt juba sooritatud vargust korrata. Selleks oli vaja pilves ilma.

Oli öö enne 3. aprilli, kui otsustasin vargile minna. Juba enne õiget aega oli mitmel korral ärganud. Ilm oli pime, parklas oli kõik vaikne ja ma ei leidnud ühtki ettekäänet, et Viktor üles ajamata jätta. Mis südametunnistus tookord ütles, ma ei mäleta. Jumala käskudele mõtlemast ma hoidusin, küll aga palusin, et ta varastada aitaks.

"Lähme suurt raha teenima!" ütlesin Viktorile lohutavalt, kui ta oma tüseda kere istuli vinnas. Tal ei olnud edu korral lootust kuigi palju raha saada, kuid kaasa pidi ta tulema.

Kui me vaikselt autost väljusime, keriti naaberauto aken alla ja nähtavale tuli Vasja unine nägu.

"Noh! Kivi kotti!" ütles ta.

Viipasime talle, tahtsime minema hakata, kuid Vasja pidas meid veel kinni.

"Kuradile, tuleb ütleda. Kas te siis ei tea? Ütelge!"

"Kuradile!" ühmasin vastuseks.

Läksime tuttava aiaaugu kaudu parklast välja ja edasi mööda teed brigaadi staabi poole. Kui aga jõudsime meie pataljoni parklat ja ehituspataljoni eraldava kraavini,

libistasime end madudena traataia alt läbi ja jäime kõrvuti kraavi lamama. Umbes viie minuti pärast piilusime üle kraaviserva ja nägime väravahoone poole suunduvat tunnimeest.

Loomulikult pidi teine tunnimees kohe välja saadetama, kuid öösiti juhtus tihti nii, et möödus kümmekond minutit, enne kui uus vahetus valvepostile ilmus. Pealegi pidime ta lähenemist nägema.

Kiiresti, kuid hääletult jooksime umbes viiskümmend meetrit mööda kraavi paigani, kust kolmanda roodu uute KamAzideni jäi umbes kakskümmend viis meetrit prozektoritega ähmaselt valgustatud lagedat ala. Seal peatusime hetkeks ja ootasime, kuni südamekloppimine vaibus. Siis andsin Viktorile peaga märku, ületasime kiire kapakuga viimased meetrid ja sööstsime esimese ettejuhtuva auto alla, kus tükk aega ümbrust kuulasime, kuid kõik oli vaikne. Ka väravahoone pool ei liikunud kedagi.

Ronisin käpuli akude juurde ja kergitasin neid katvat kaant, mis ehmatavat kolinat tekitas. Selle all olid vanad akud ja ma roomasin edasi järgmise auto juurde. Sellelt leidsin oma rõõmuks kaks peaaegu uhiuut akut. Olin peaaegu eesmärgil!

Enam ma vist ei kartnudki midagi, sest hakkasin toimekalt tegutsema. Tõstsin akudelt kaane täielikult pealt, hakkasin juhtmeid lahti kruvima, kuid korraga haaras Viktor mul varrukast ja näitas käega hoiatavalt kabiini suunas. Ma rapsasin end lahti, tahtsin tööd jätkata, kuid ta haaras minust uuesti kinni.

"Seal on keegi," sosistas ta kabiinile osutades.

Vaikisime ja hetke pärast kuulsin minagi kabiinist tulevat norsatust, mis sundis mind ruttu end auto alla litsuma. Kuulasin tähelepanelikult, tõusin taas püsti ja mu kõrv hakkas eristama ühtlast hingamist. Tõepoolest, autos magas keegi.

Alguses tundsin ainult heameelt, et magaja polnud ärganud. Samas aga segunes kahjutunne: akusid ei tahtnud ma kuidagi maha jätta.

End võimalikult kabiini vastu surudes tõusin astmelauale ja piilusin kabiini. Seal lamas sinelisse mähitud kogu ja hingas ühtlaselt. See sisendas julgust ja ma otsustasin edasi riskida. Sõduriuni on ju tavaliselt sügav. Võtsin akude küljest juhtmed lahti ja tõstsin need Viktori abiga vaikset kolinat tehes maapinnale. Veel mõni hetk puhkust ja enne, kui hirmu jõudsime tunda, haarasime ühe neist ja lohistasime kraavi. Veel paar minutit hirmu ja ka teine oli seal. Sealsamas kõrval asuvasse saepuruhunnikusse paraja suurusega augu kaevamine ja akude peitmine oli minuti töö. Alles siis julgesime jälle parkla poole vaadata, kus endiselt keegi ei liigutanud.

Tahtsime Viktoriga tagasiteele asuda, kui märkasime ehituspataljoni poolt lähenevaid varje. Kolm sõdurit ületasid meist vaevalt mõnekümne meetri kaugusel kraavi ja roomasid edasi autode vahele. Olime neist ette jõudnud.

Juba valgenes, kui autode juurde tagasi jõudsime. Kobistasime natuke uksi avades, kuid sellest piisas, et Vasjat äratada.

"Kuidas on?" küsis ta uudishimulikult autoaknale ilmudes.

"Korras," vastasime Viktoriga nagu ühest suust.

"Tublid!" kiitis Vasja ja sulges akna.

Edasine magamine kulges mul rahutult. Nägin mitu korda, et meile satuti varguse ajal peale, kuid siis sain aru, et see oli uni. Alles päris hommikul muutusin rahulikumaks ja ärkasin alles siis, kui sõdurid parklasse tööle tulid. Algul saabus esimene rood, siis kolmas.

Et paremini näha, tegin asja autokatusele. Tõepoolest, kolmandas roodus algas kohe pärast nende autode juurde saabumist segadus. Kostis paari ohvitseri sõimu, sõdurid sebisid ringi, rooduülem kiirustas värava poolt lähemale. Polnud muidugi midagi imeks panna: lühikese ajaga neli uut akut kaotada polnud naljaasi. Pealegi võisid ehituspataljoni poisid veel midagi kaasa võtta.

Kolm päeva pärast vargust oli oodata järjekordset vee järele sõitmist. Enne seda sõitsime oma autodega saepuruhunniku juurde, tõstsime kapotid üles ja vinnasime varjatud küljest akud autosse, Vaska-Fedka autosse, sest nad kinnitasid, et tulevad müümisega paremini toime.

Juhtus aga nii, et vee järele sõitis ainult üks auto. Meie jäime parklasse, kuid Fedka lubas akud kindlasti maha müüa. Ometi jäid need müümata, sest needsamad mehed, kes eelmiste akude eest 8000 afgaani olid andnud, pakkusid nüüd ainult 6000 ning seda pidasid Vaska ja Fedka liiga väheseks.

"Pole viga!" lohutas mind Fedka. "Homme sõidame prügimäele. Seal saab nad vähemalt 7000 eest maha müüa."

Prügimägi asus küll väeosa territooriumil, kuid afgaanid kolistasid seal üsna vabalt ringi. Luba sinna sõita oli küll ainult prügiveoautodel, kuid põhjendusega, et läheme oma autot pesema, olime meiegi vahel seal käinud. See ebaloogiline põhjendus läks ka seekord käiku. Autot oleksime ju saanud igas paigas pesta - veejuga oli meil ju omast käest.

Järgmisel päeval sõitsidki Vasja ja Fedja prügimäele. Tagasi tulles ei andnud nad tükk aega näole. Viimaks sõitis Vasja üksinda parklasse.

"Lood on nii, et te olete kõigest ilma. Me leppisime juba 6500 afgaani peale kokku, kuid siis läksime akudest liiga kaugele ja korraga olid nad kadunud. Minult varastati veel müts ja Fedkalt rihm ära."

Fedka ilmus välja õhtuks. Ta oli valmis end agressiivselt kaitsma, kuid ma ei öelnud talle midagi.

Hiljem panin tähele, et kuigi Vaska-Feda eriti midagi ei müünud, oli neil alati raha. See viis mind mõttele, et võib-oola müüsid nad akud ning petteks ka mütsi ja rihma maha. Raha panid nad muidugi oma tasku ja tõmbasid mind, vana lolli, alt.

Järgneva nädala magasin nagu sütel. Käestlibisenud raha ei andnud aru. Olin nii ahne, et ei suutnud juhtunuga leppida ja plaanitsesin uut vargusretke. Jälle kolmanda roodu autode juurde ja jälle akusid võtma.

Seekord ei kõnelnud ma kellelegi sõnagi, vaid ühel ööl, kui Viktor magas, panin paar mutrivõtit ja kruvikeeraja taskusse ja läksin. Olin rahulik ja kuidagi hoolimatu, sest esimese peatuse tegin alles siis, kui olin auto alla jõudnud. Vaatasin siis veidi ringi, ei märganud midagi kahtlast ning tõstsin lähimal autol akusid varjava kaane. Jõudsin tähele panna, et kaane all olid vanapoolsed akud. Äkki prahvatas lähedalasuva auto uks lahti ning sealt välja hüpanud sõdur jooksis kiiresti minu poole. Hetkeks tundsin, kuidas mul sees kõik külmaks läks. Siis andis hirm mulle jalad ja ma põgenesin, kuidas jõudsin ehituspataljoni poole. Ühe hüppega ületasin kraavi ja pugesin traataia vahelt läbi. Vatikuub jäi millegi taha kinni, kuid ma tõmbasin selle lõhki ning tormasin edasi, sest tagantpoolt kuuldus jooksumüdinat.

Õnneks sattusin uuesti saepuruhunnikute vahele. Seal viskusin ühte lohku pikali ning kaapisin endale puru peale, nii et ainult nägu välja jäi. Nii lamasin pool tundi, kuid mind vist ei jälitatud enam, sest kõikjal valitses vaikus.

Saepuru sees olles tuli mulle mõte, et võib-olla tegi Jumal nii, et ma raha kätte ei saaks. Ta päästis mu küll vahelejäämisest, kuid varastatud raha mulle ei andnud.

Ma ei mäleta täpselt, missugused mõtted mu peast seal veel läbi käisid, kuid ma otsustasin edaspidi asju mitte varastada ja müüa ainult bensiini. See tundus väiksema vargusena, sest bensiin kanti maha ja selle müümise tõttu ei kannatanud otseselt mitte keegi.

* * *

Juba märtsi lõpul oli brigaadi majandusülemalt käsk tulnud, et peame iga päev staabi juurde istutatud puid, lilli ja viinamarju kastmas käima. See oli meeldiv vaheldus, sest hommikuti olid ümbritsevad mäed ja ärkav Kabul, mida küll ainult kaugelt nägime, võrratud. Selle nautimiseks poleks vist aga ise viitsinud üles tõusta.

Tavaliselt vajasime kastmiseks kahte paagitäit vett ja aega kulus koos veetankimisega paar tundi. Töö ergutas mind, sest kojusaamise ootuses veeresid päevad nagu teod. Nüüd oli mingi tegevus. Pealegi andis varane tõusmine mulle võime päeval magada ning aeg kulges jälle kiiremini. See aga mu eesmärk oligi.

Vanaisa oli nii seadnud, et kastsime mina ja Viktor. Vaska ja Fedka magasid sel ajal autos. Nad said sellest privileegist küll tähtsust juurde, kuid ka meil olid omad eelised. Näiteks seegi, et kui me leivaküpsetustsehhi juures üht väikest rohulappi kastsime - paar puukest kasvas seal vist siiski ka -, küsisime ühtlasi pagaritelt ühe sooja leiva ja nad andsid peaaegu alati. Harvemini, kuid vahel siiski, saime oma pataljoni sööklast hommikusöögist üle jäänud kohvi - kohv see tegelikult ei olnud, kuid nii seda jooki nimetati. Sellele järgnevat hommikusööki võis igaüks kadestada: soe leib (valge nisuleib) ja peaaegu niisama soe kohv. Afganistani tingimustes võis ainult kohalikelt või poest midagi paremat saada.

Igapäevase söögi probleem, mis meid vahepeal vaevas, oli õnneks lahenenud. Viktor ja Fedka käisid koos teistega sööklas ja tõid sealt mulle ning Vaskale katelokis midagi kaasa. See rahuldas kõiki, sest vahepealne pidev toidujaht oli väga kurnav olnud. Tegelikult võtsime kõik sellel perioodil palju juurde, sest kui toidu ligi saime, ei olnud mõõdukast söömisest juttugi.

Loomulikult mõtlesin pidevalt kojusõidule. Ükskord ütles Vanaisa, kes endiselt tihti meie juures käis, et võib-olla õnnestub tal juba aprilli lõpus mu kojusõidudokumendid vormistada. Mingeid takistusi ta ei nägevat, sest minu kohta hakkas täitma Morozovi nimeline nooremseersant, kes oli paberite järgi juba tuletõrjujaks üle toodud. Vaid Vanaisa ja esimese roodu ülema kokkuleppel teenis ta veel pataljonis.

Koju tahtsin endiselt üht-teist kaasa võtta ja varsti tegin teoks saepuru sees langetatud otsuse bensiini müüma hakata. Selleks tuli tunnimeest paluda, et ta ümbrust silmas peaks. Päris iga tunnimees sellega nõus ei olnud, kuid enamik siiski - võis ju ka temale väikese osa lubada. Seejärel tuli afgaanidelt nii ja nii mitme liitri bensiini jaoks tühje kanistreid tellida, bensiin paagist kanistritesse valada, need afgaanidele toimetada ja pärast raha üle lugeda.

Vahelejäämise kartust peaaegu ei olnud, sest tunnimees pidas vahti ning õhtusel ajal armastasid ohvitserid rohkem kinos või ühiselamus viibida. Kui mõni sattuski peale, võttis ta halvemal juhul ainult raha ära ning viis pataljoni kartsa, enamasti aga piirdus üksnes raha äravõtmisega. Bensiini võisime oma autosse peaaegu piiramatult tankida, sest olime bensiinilaos töötavale sõdurile mõned pudelid veini ostnud.

Kaubeldes sain tuttavaks Samaraiga, kellest kujunes mulle aus äripartner ning hiljem peaaegu sõber. Ta oli lühike, jässakas, tumedapäine ja elav. Riietuda armastas ta pooleldi rahvuslikult, pooleldi euroopalikult. Müüsin talle bensiini enamasti neljakümne liitri kaupa (hind 10 afgaani liiter), kuid kord võtsin tal sajaliitrise väikese vaadi. Päeval olin paarist lauajupist ja presentriide ribast kanderaami valmistanud ning sellega transportisime Viktoriga talle vaadi tagasi. See oli esimene niisugune kanderaam väeosas. Hiljem tehti neid juurde.

Hommikuste kastmiste ja õhtuste bensiinimüümiste vahele jäid pikad päevad, mil mul mingit tegevust ei olnud või õigemini ma ei suutnud end sundida millegagi tegelema. Lugesin vaid teab mitmendat korda mulle saabunud kirju või kaht allesjäänud raamatut - "Klaaspärlimängu" ja "Viimast marsruuti". Paar korda külastasin remondipataljoni teenivat Valter Laidu, kuid pärast mõnusat eestikeelset vestlust tema pool oli koduigatsus hiljem suurem - nägin unes Eestimaad, olin närviline, hinges valitses tühjus.

Veidi sagedamini käisin pumbajaamas Doktori pool, kes oma muretu lobisemisega nukraid mõtteid hajutada oskas. Ta valetas küll hirmsasti, kuid mitte omakasupüüdlikult. Näiteks rääkis ta, kuidas nad Donetski lähedal endale helikopteri

ehitasid ning sellega lendasid. Ilmselt ei ole päris võimatu endale helikopterit ehitada, kuid niisugustest osadest, nagu tema rääkis, pole see küll võimalik.

Ikkagi oli Doktor täitsamees. Ta oli alles "hing", kuid sai ülemustelt nõusoleku ööbida töökohal. Seda ta loomulikult tegigi, sest kasarmus oleks teda kohe demblite kasuks tööle sunnitud. Kuna ta paberite järele kuulus brigaadi majandusroodu ja nende kasarmu asus poole kilomeetri kaugusel, ei otsinud teda keegi eriti taga.

Asi muutus, kui ta meie pataljoni majandusrühma üle toodi. Sealsed demblid hakkasid nõudma, et ta telgis ööbiks, kuid kord saavutatud vabadust ei teha keegi kergesti loovutada. Pealegi pidanuks Doktor enne täidest lahti saama, juukseid lõikama, kusagilt puhta mundri hankima - neid tingimusi oli tal pumbajaamas võimatu täita. Telki minna niisugusena, nagu ta oli tähendanuks ränka peksu ja mõnitamist.

Doktor hakkas ööbima, kus juhtus. Kord meie autos, kord vanas vagunelamus, truubitorus ning vana jõujaama mootoriploki peal, kuhu ta madratsiräbalast ja paarist tekist mõnusa aseme valmistas.

"Kahju, et mootorit tööle panna ei saa. Siis oleks veel soojem," heitis ta ise oma magamiskoha üle nalja. Lõpuks tüdineti tema otsimisest ja ta kolis pumbamajja tagasi.

Üks meeldejääv juhtum mul aprilli keskel siiski oli. Nimelt tõi Matuljavitšus mulle pataljoni raamatukogust leitud "Eesti lindude välimääraja". See vaene eestikeelne raamat oli oma kohta otsides ligi kakskümmend raamatukogu läbi rännanud.

Katkendeid kirjadest koju

Kirjutatud 28. aprillil 1985, kätte saadud 10. mail 1985.

...Elus ja terve ja varsti tulen. Kümme päeva veel siin + nädal koduteel (umbes nii loodan)...

Kirjutatud 6. mail 1985, kätte saadud 14. mail 1985.

...Tahtsin meeldivalt üllatada, kuid kahjuks ei tulnud midagi välja. Asi on selles, et 28. aprillist kuni 10. maini on Kabuli lennuväli ja ka Taškent suletud. Peale seda hakatakse väikeste partiide kaupa koju lubama - loodan siis 10.-15. mai paiku...

...Ülikooli kiri tuli 30. aprillil. Kuigi kasu temast enam ei olnud (oleks paar nädalatki varem tulnud), on vähemalt hea tunne, et nad seal sõna pidasid...

...Peale selle kirja saabumist ärge enam mulle kirjutage. Kui ma just ise märku ei anna...

Kirjutatud 15. mail 1985, kätte saadud 22. mail 1985.

,...Täna olen vähe rahulikum ja kirjutan sellest, kuidas kõik oli. Kusagil 15. aprilli paiku hakkas meie lipnik (ülemus) rääkima, et ma valmistuma hakkaksin = varsti saab 19. aprillil vedas ta mind veel poolvägisi paraadmundrit saama. Igale vastulijale kuulutas ta, et aprilli lõpus ma sõidan jne.

Siis lipniku hoog rauges. Hakkasin tal küsima ja 22. aprilli õhtul ütles ta mulle, et on vaja 2000 afgaani, et need seal staabis juua saaksid - muidu ei tahtvat nad dokumente vormistada.

Minul polnud kopikatki. Järgmisel päeval laenasin ülemises pataljonis ühelt eestlaselt (Saaremaa poiss ja tore poiss) 700 afgaani. Ise müüsin salaja kaks õhtut kohalikele veel bensiini ja tegin veel 1000. 25. aprillil andsin 1700 ära (mulle tundub, et raha läks lipnikule enesele, aga tõendeid mul pole ja olgu nendega).

27. aprillil pandi lennuväli pühade puhul kinni kuni 10. maini. Vahepeal oli veel meie lipnikul sünnipäev - tegin talle veel 900 afgaani. Mind lubas ta kindlasti maikuus koju saata.

Ja siis. Tuli välja, et brigaadi komandör kirjutas minu kojulaskmise raportile küll alla, aga juures oli märge: "Vallandada noorte tulekul." Lootsin veel ülikooli tõendile, aga see ei maksa siin midagi.

Noorte tulekust ei tea midagi. Mõned ütlevad mais-juunis, mõni räägib juulist...

,...Sedasi ta siis lubas ja lubas, pani minugi uskuma. Veel 3-4 päeva tagasi istus meie autos ja ütles: " Sina, Toomas, oled õnnelik inimene. Varsti sõidad koju." Aga tuli välja, et pole tema võimuses...

,...Keegi teist on ehk nii hea, et läheb Tartusse ja käib meie dekanaadis ära. Paluks, et korduskutse saadetakse...

"Kirjutatud 20. mail 1985, kätte saadud 27. mail 1985.

,...Tegin suure lolluse, et uskusin sõjameest...

,...Nüüd ei tea. Kui Jumal annab, siis siiski varsti, aga ei usu enam midagi...

Kirjutatud 2 . mail, kätte saadud 29. mail 1985.

,...Usun, et dekanaadis nad eriti paberites kinni ei ole ja saab selle korduskirja kohe valmis teha (trükimasin peaks seal olema). Võimalikult palju templeid peale (neid austatakse siin) ja allkirjade juurde meeste teaduslikud kraadid...

Kirjutatud 30. mail 1985, kätte saadud 4. juunil 1985.

,...Praegune olukord: brigaadi komandör ei lase enne, kui noored tulevad, aga ta jäi tüüfusse ja umbes poolteist kuud teda ei ole. Tema asemel on üks mees, kes ehk lubakski, aga paberit on vaja. Ehk see siis neil päevil saabub. (Sain eile kirja. Ütlesin, et peagi tuleb Tartust korduskutse.)...

Kirjutatud 2. juunil 1985, kätte saadud 11. juunil 1985.

,...Ilmad on 30-40° vahel...

Kirjutatud 5. juunil 1985, kätte saadud 12. juunil 1985.

,...Eile oli tore päev. Esiteks tuli hommikul ülikooli kiri. Otsus ei ole veel teada, aga homme hommikul lähen staapi. Illusioone ei tee.

Siis oli lõuna ajal üks üsna vägev tulekahju. Põles naaberpataljoni ohvitseride elamu, mis oli ehitatud suure veetünni sisse. Kuna oli vaid üks aken ja sees palju suitsu, tuli kustutada gaasimaskis.

Õhtul olin kinos ja vaatasin Liidu-Soome ühisfilmi "Tuletikke laenamas"...

Aprilli keskpaigaks sain kojuviimiseks plaanitud asjad ostetud. Need olid teksad, elektronkell, elektronkellaga pastakas, päikeseprillid, afgaanide kootud sokid, läikivate niitidega kirju pearätt ja pruunist nahast kohver, kuhu kõik asjad ära mahtusid. Viimase olin ostnud pataljoni poest oma kokkuhoitud palgaraha eest, kõik ülejäänud esemed bensiini eest. Bensiini eest olin ostnud veel veini ja viina, millest küll osa laomehele andsin, kuid paaril õhtul jõime ise ka.

Päevad läbi mõtlesin kojusõidust. Vanaisa käis iga paari päeva järel mu lootusi tagant õhutamas, lubades aprillikuu jooksul mu ärasõidu korraldada. Ta kahetses ainult, et ülikooli palvekiri polnud saabunud - see oleks olnud heaks põhjuseks mind võimalikult ruttu demobiliseerida. Siiski lubas Vanaisa asjad ka niisama jutti ajada ning selle kinnituseks viis ta mu ühel päeval ärasõiduks vajalikku paraadmundrit välja valima. Ladu oli neid täis ja ma leidsin endale täiesti paraja.

Samal õhtul õmblesin mundrikuuele pagunid peale. Edasise töö jätsin järgmiseks päevaks, sest Samarai oli mulle eelmisel päeval müüdud bensiini eest veini ja raha tuua lubanud. Raha tahtsin veidi tagavaraks koguda, sest Vanaisal oli sünnipäev tulemas ja ta oli mõista andnud, et soovib sünnipäevaks veidi raha saada, veiniga aga kavatsesime Morozovi saabumist pühitseda. Nimelt elas Morozov viienda tuletõrjujana juba mõned päevad meie autos. See tähendas, et minu väljavahetaja oli kohal.

Telki ei tahtnud meist keegi minna ja nii ööbisime nüüd kolmekesi autos. Selleks pidime tagaistme kõrvale laia laua asetama, madratsi peale viskama ja lõpuks Morozoviga kahekesi sinna magama mahtuma. Algul tundus see võimatu, kuid pikapeale harjusime.

Ütlesin tunnimehele, et lähen kauplema ja ronisin traataia alt läbi. Samaraid veel ei olnud ning üks väike paljasjalgne poisike lidus teda kutsuma. Mina toetasin selja vastu väeosa poole jäävat kraaviserva, vaatasin tähti, kuid siis kuulsin sõnelemist ja nägin kedagi traataia alt läbi vingerdamas. Kui ta püsti tõusis, sain aru, et tulija on tugevasti purjus.

"Tee vabaks! Kes julgeb Nõukogude armee demblile vastu vaielda!" kuulsin teda tunnimehele käratamas, kui too talle midagi seletada püüdis ning hetk hiljem seisis ta minu ees.

"Kes sa oled? Raporteeri demblile!" räuskas ta ohtlikult valjusti minu peale.

Tundsin saabuja ära. See oli Buratinoks kutsutav poiss teisest roodust. Teda mul küll vaja karta ei olnud.

"Siin on ka Nõukogude armee dembel," püüdsin teda sõbralikult manitseda, kuid sellele vaiksele poisile oli vist kurat sisse läinud.

"Millal sind teenima kutsuti?"

See oli valus küsimus, sest üliõpilasena oli mind alles esimesel juulil ajateenistusse kutsutud. Teised demblid, kes paar kuud kauem olid armees olnud, kasutasid seda vahel norimiseks, väites, et ma polevatki õige dembel. Buratino oli mu vist ära tundnud ja teadis seda fakti.

"Noh, juunis."

"Aga mind kutsuti juba mais. Sina logelesid veel kodus, kui mina juba armeed teenisin."

Nägin Samaraid pakkidega saabumas, tõmbusin veidi kõrvale, kuid Buratino ei tahtnud mind rahule jätta.

"Mis sulle toodi? Näita! Säh, võta raha ja anna vein mulle!"

Ta oli vist tulnud siia veini juurde ostma, kuid selleks oleks ta pidanud mõne afgaani poisikest paluma. Mina enda oma küll ära anda ei kavatsenud ning kui ta kätega veinipudeli kallale läks, väänasin pudeli enda kätte tagasi ja ütlesin talle halvasti. Selle peale astus ta lähemale ja lõi mind.

"See on dembli solvamise eest," kriiskas ta veel kõvemini.

Panin pudeli maha ja raha tasku ning kui ta jälle lähenes, põikasin ta löögi eest kõrvale, sain ta nupuvõttesse ja heitsin üle puusa. Seda polnud raske teha, sest ta oli väga purjus. Siis korjasin maast veinipudeli, libistasin end traataia alt tagasi ning läksin parkla poole, kuuldes selja taga tasanevat sõimu.

Üks pudel "Castolino" veini oli mul enne peidetud, teise tõin kaasa. Istusime joomiseks Vaska-Fedka autosse ning igaüks sai kaks korda kulistada. Mina tahtsin alguses küll vaikselt timmida, kuid ülejäänud pooldasid slaavipärast joomist.

* * *

Oli hommik. Kastsime puid nagu tavaliselt. Viktor juhtis autot, mina ja Morozov hoidsime kordamööda voolikut. Brigaadi staabi juures kohtasin üle hulga aja Šepeliust, kes parajasti peavahti minekuks valmistus. Ta oli õhtul kõvasti joonud ja kui brigaadi staabiülem teda äratama tuli, siis tolle pikalt saatnud. Selle eest määrati talle nädal peavahti, kuid nagu hiljem selgus, jäi ta siiski sinna saatmata.

Peale kastmise lõpetamist sõitsime leivaküpsetustsehhist läbi ja üks pooltuttava näoga poiss andis meile kaks sooja leiba. Ei tahtnud neid Vaska ja Fedka nina alla nosima minna - nad oleksid nagunii matti nõudma hakanud - ning sõitsime selle asemel hoopis brigaadi klubi juurde. Seal sõi meist igaüks pool leiba ära ja siis läks Morozov kuhugi. Mina jäin tagaistmele ning Vitja esiistmele tukkuma. Juhtusin nii õnnetusse asendisse, et päike hakkas mulle pähe paistma. Sellest hoolimata tukkusin edasi, kuid siis kuulsin, et esiuks käis ja end pingutades istuli ajades nägin Vanaisa. Ta oli sõbralik nagu alati, küsis minult midagi, kuid ma olin päikesest poolsegane ja pudrutasin talle midagi arusaamatut vastu. Vanaisa vaatas mind hetke jahmunult, siis ta nägu moondus ja ta pistis sõimama:

"Purjus! Alles hommik ja juba purjus! Võibolla oled hoopis neid vastikuid rohtusid suitsetanud. Päev pole veel alanud ja sina oled end juba lolliks suitsetanud."

Paar korda olin ennegi kuulnud, kuidas Vanaisa sõimab, kuid need korrad ei andnud praegusega võrreldagi.

"Kas sa ei tea, kuidas praegu joomisse suhtutakse? Sellele vaadatakse väga rangelt. See on praegu poliitika, sa kuradi näru!"

Vanaisa lõi mind vastu lõugu. Õieti küll pani mulle käe vastu põske ja siis pigem lükkas kui lõi. Nii endast väljas polnud ma teda kunagi varem näinud ja ma suutsin end koguda.

"Seltsimees lipnik. Ma pole täna midagi joonud ega suitsetanud. Viktor võib kinnitada. Lihtsalt jäin päikese kätte magama."

Võib-olla sai Vanaisa oma eksitusest aru, võib-olla mitte. Ta küll rahunes veidi, kuid sõimas veel pisut aega edasi. Siis olin juba täiesti tipp-topp ja ta oleks pidanud taipama, et ma pole hommikul tilkagi joonud, kuid ajas oma joru edasi. Selgitasime talle veel kord oma uimasuse põhjust, kuid ta ei tahtnud millestki aru saada.

Püüdsin igati oma suhteid Vanaisaga hoida ning seepärast tegi see loll kokkupõrge mulle muret. Sõltus ju temast minu ärasõit. Algul lubas ta selle aprillis korraldada, siis mai alguses, nüüd selgus, et enne kümnendat maid Kabulist lennukeid Liitu ei lendagi (ma ei uskunud, et see õige oli, kuid kontrollida ei saanud ma kuidagi) ja kojusõit lükkus jälle edasi. Kartsin veelgi kaugemaid tähtaegu ning otsustasin teha kõik endast sõltuva, et hommikune juhtum Vanaisal võimalikult kiiresti ununeks.

Vanaisal oli viiendal mail sünnipäev. Vaska ja Fedka olid kutsutud, mina koos Viktori ning Morozoviga pidime igaks juhuks valvesse jääma. Sellest hoolimata otsustasin (just mina otsustasin, sest meie autos kuulus viimane sõna mulle), et saadame omalt poolt Vanaisale ühe viina kingiks (pudel viina maksis 450 afgaani). Teise pudeli ostsime omale, et ka ise natuke pidutseda. Tasusime muidugi jälle bensiiniga.

Vanadest varudest oli mul järel pudel "Castolinot" ning kõigepealt jõime selle ära. Siis läksin kinno. Kui tagasi jõudsin, selgus, et vahepeal oli Fedka auto juures

käinud ning pudeli viina kaasa viinud. Ta olevat öelnud, et Vanaisa tahab veel viina ja andku me oma pudel ära. Küllap nad uue asemele ostavad.

Ma vihastasin päris tõsiselt. Algul tahtis Vanaisa minult 2000 afgaani, et sellega minu demobiliseerimiseks vajalike dokumentide vormistamist kiirendada. Loomulikult sain aru, et raha läheb talle endale, kuid tõin talle pikema jututa 1700 afgaani. Nüüd tahtis ta esimesele pudelile teist lisaks, lubas küll uue asemele tuua (võib-olla olid need hoopis Vaska ja Fedka, kes pidid viina asemele tooma, ma ei saanud täpselt aru), kuid kindlasti ei too.

Järgmisel päeval tegin siiski katset ja küsisin Vasjalt viina tagasi, kuid tollel oli vastus eelnevalt valmis mõeldud, sest ta vastas kohe ja soravalt:

"Vaata, meie viisime kaks pudelit viina ja õiglane oleks, et ka teie omalt poolt kaks kingiksite. Selles, et teid peole ei kutsutud, ei olnud meie süüdi."

"Aga mehe sõna. Fedka lubas nagu pudeli asemele tuua," püüdsin autundele apelleerida. See pani isegi Vasja mõneks ajaks vaikima.

"Eks me edaspidi kunagi too," lükkas Fedka oma ajaliselt umbmäärase vastusega viinapudeli kaugele tulevikku, kust seda keegi kunagi kätte ei saanud.

Otsustasin, et organiseerin nüüd joomingu, mida Vaska ja Fedka ainult pealt vaadata võivad. Selleks ostsin neli suurt pudelit veini ja hulga toidukraami. Peoõhtuks jäi siiski järele veini, sest ühe pudeli müüsin pataljoni staabiülemale.

See õnnetu karuse häälega mees kannatas seljavalude all ning hakkas hullusti jooma. Pidevalt tuigerdas ta purjuspäi ringi, habe ajamata ja riided mustad. Vanaisa rääkis, et tema oiged ja ägamised on öösiti ohvitseride ühiselamus selgesti kuulda. Miks ta haiglas ei olnud (seal ta vahepeal ka oli, kuid lühikest aega) või miks teda koju ei saadetud, seda ma ei tea.

Meie peopäeval juhtus ta parklasse ning palus mind, et ma talle afgaanide käest pudeli viina tooks. Tal oli paras raha ning andsin talle ühe varutud pudelitest. Staabiülem koukis selle kohe lahti, jõi pika janu ning hakkas alles siis ühiselamu poole tagasi komberdama.

Pidu ise kujunes üsna nukraks. Rääkisime sama juttu, mida alati ja rüüpasime veini. Vahepeal sõime, ei osanud eriti enam millestki rääkida ja kulistasime siis jälle veini. See aga ei teinud meid lõbusamaks ja üsna varakult läksime magama. Öösel hakkas mul halb ja ma oksendasin.

***

Kiri dekanaadist, milles minu võimalikult varajast demobiliseerimist taotleti, oli saabunud. Vanaisa viis selle staapi, kuid brigaadi komandör kirjutas sinna peale, et taotlus rahuldatakse alles pärast täienduse saabumist. Täienduse all mõtles ta kevadel armeesse kutsutud sõdureid, keda umbes kolm kuud Liidu territooriumil ette

valmistati ning juuli lõpul või augustis Afganistani saadeti.

Kui Vanaisa mulle seda uudist teatas ja käsi laiutas - tema ei saavat midagi teha -, tuli tahtmine hüsteeriliselt naerma hakata, kuid sain endast jagu. Oli mulle ju ennegi lubadusi antud, neid mitte peetud ja see kõik oli mind karastanud. Õnneks läks Vanaisa, kes mind hetkel ärritas, jälle ära, ma jäin autosse üksi ning hakkasin palvetama. See oli kõige targem, mis ma teha sain.

Ma ei olnud ammu korralikult palvetanud. Aeg-ajalt õhtuti küll proovisin, kuid siis vist pigem kauplesin Jumalalt varasemaid demblitähtaegu välja. Nüüd aga õnnestus mul keskenduda ja mõneks hetkeks tabasid mind uued mõtted: "Miks ma pidingi varem koju saama? Kas varastamise, joomise või narkootikumide suitsetamise eest?" Mõni viiv hiljem õigustasin end kümnete põhjendustega, kuid kuhugi ajusoppi jäid need mõtted pidama. Tõepoolest, kas ma olingi varajast kojusõitu ära teeninud?

Õnneks uudis, et mind maikuus koju ei lasta, laialt ei levinud ja parastajaid seetõttu peaaegu ei olnudki. Ainult Vasja ütles ükskord, et küllap oleks tema minu asemel osanud asjad teisiti korraldada ja koju sõitnud. Võib-olla oli tal õigus. See minu oskamatusele vihjav lausejupike jäi ainsaks, millega mulle mu lootuste luhtumist meelde tuletati.

Päev pärast võidupüha tuli paar esimese roodu demblit juttu ajama. Kartsin, et nad hakkavad mu kallal norima, kuid vestlesime üsna sõbralikult. Põhiliselt küll asjadest, mida olime endale ostnud, kuid ka muust. See tekitas imestust, sest esimese roodu demblid pidasid harva väärikaks minuga rääkima tulla.

Enamik roodu dembleid oli endale "hingena" kusagil staabis või laos sooja koha leidnud. Mida aeg edasi, seda enam hakkasid nad kadedust tundma kolonnis sõitjate vastu (seal täideti ju lahinguülesannet) ja sokutasid end autojuhiks või seniitsuurtüki taha laskuriks. See oli suhteliselt ohutu (minu teenistusaja jooksul sai meie pataljonist ainult üks poiss basmatside kuulist surma ja kaks haavata), kuid põnev ja vaheldusrikas amet. Pealegi võis nii mõnigi asjaolude soodsal kokkulangemisel isegi medali saada.

Ka Hlebarukist oli esimese roodu autojuht saanud. Minuga vedas ta endiselt vimma ning tahtis mulle ükskord purjus peaga kallale tulla. Õnneks tuli Vanaisa parasjagu parklasse ja kaklus jäi ära. Hlebarukile aga jäi okas hinge ning päev hiljem kutsus ta Viktori oma autosse ning seal nad klobisid teda mitmekesi. Mitte küll eriti kõvasti, aga siiski.

Purjus Hlebaruk võis muidugi veel hullemate asjadega hakkama saada. Ühel õhtul hakkas ta oma telgis ühe noorsõduri kallal norima ning hirmutas teda, kuni too poolsegane oli. Siis vedas Hlebaruk poisi voodisse ja vägistas ära. Õieti oli neid pederaste kolm. Nad jäid vahele ja algul oli jutt, et asi antakse sõjaväeprokuratuuri. Hiljem ülemused leebusid, eksinutele määrati karistuseks nädal peavahti ning Hlebaruk saadeti remondirühma tagasi.

Vestlus esimese roodu demblitega kujunes päris huvitavaks ja mul oli kahju,

kui nad end minekule seadsid. Siiski panin tähele, et nad vandeseltslaslikult pilke vahetasid. Meie auto juurest läksid nad Vaska-Fedka auto juurde ja varsti kuulsin seal hääli valjenevat. Aknast sinnapoole kiigates nägin Fedkat erutusest kahvatuna ning Vasjat tehtud üleolekuga demblitele midagi seletavat, kuid need ei kuulanud. Selle asemel vilistas üks neist läbilõikavalt ja paarkümmend sõdurit jätsid oma töö ja hakkasid meie autode poole liikuma.

"Kao siit ja ära enne paari tunni möödumist oma nägu näita," käratasin Viktorile, sest mulle oli korrapealt selge, milles asi seisab. Omanik oli varastatud magnetofoni ära tundnud.

Küllap on armees igaühelt kunagi midagi varastatud ja igaüks ihkab selle eest ka kätte tasuda. Nüüd olid patuoinad leitud. Esimesena sai oma võmmud kätte Vasja, mille peale ta end kõverasse kiskus ja kätega nägu varjama hakkas. Tagaistmelt allakäsutatud Fedka sai algul jalaga, siis käeservaga kuklasse ja rusikaga kõhtu. Astusin ka lähemale, keegi lõi vastu põske, kuid siis mind nagu unustati ning kõik kogunesid Vaska ja Fedka ümber.

"Nüüd otsime auto läbi," ütles rühmakomandöri abi. "Võib-olla leiame siit veel midagi. Pärast teine auto ka."

Tuletõrjeautodel oli palju panipaiku, kuhu varastatud kraami peita saaks ja läbiotsimine edenes seetõttu aeglaselt. Ostetud asju ei peitnud me aga kunagi uutesse autodesse, vaid viisime Vanaisa kätte ning seetõttu polnud meie autodest midagi leida. Läbiotsimise ajal said Vaska-Fedka hulga hoope, mind peaaegu ei puudutatud. Ähvardati küll, kuid sedagi mitte eriti vihaselt.

"Maki võtan ma praegu tagasi. Lisaks tahan saada kümme tuhat afgaani, mis minult varastati. Kas raha võtsite teie või keegi teine, ei puutu minusse," ütles oma magnetofoni tagasi saanud vuntsiline aserbaidžaanlane, keda samuti Fedkaks kutsuti. "Kui te ei maksa, saate iga päeva peksa," hoiatas ta lõpetuseks ja suundus siis oma auto poole. Teised järgnesid talle.

Kui magnetofon oli Vaska-Fedka autos, ei tekkinud kordagi küsimust, kelle oma see on. Nüüd aga selgus, et see kuulus ka meile. Igatahes rääkis Fedka pikalt, kuidas me kõik peame nüüd hakkama bensiini müüma, et võlga ära maksta. Eraldi toonitas ta seda, et nad olid ainult magnetofoni võtnud, kuid rahast ei teadvat midagi. Ta väitis seda liiga energiliselt ja mul tekkis kahtlus, et võib-olla võtsid nad raha ka. Hiljem see kahtlus hajus ja mul oli enda pärast häbi, et ma nagu nuhk iga sõna tagant varjatud tähendust leida püüdsin.

Esialgu võla tasumiseks siiski ei läinud, sest Vaska lootis, et ehk asi vananeb. Läks aga teisiti, sest iga kord, kui Fedka (aserbaidžaanlane) parklasse ilmus, käis ta meie autode juurest läbi ning andis Fedkale ja Vasjale paar tulist. Kui nad eest ära jooksid, kihutas kogu esimene rood neid taga, kuni nad parklast jalga lasksid. Enamasti läksid nad postibarakki, kus neil paar sõpra töötas ja kus end õhtuni varjata võisid.

See vihastas omakorda Vanaisa, kes ei taibanud, miks Vaska ja Fedka enam oma autos ei taha viibida.

Niisugune olukord kestis nädala. Vahepeal hirmutas Fedka peksjaid, et ta läheb ohvitseridele "koputama", kuid sellest ei kohkunud keegi ja kõik jätkus vanaviisi. Lõpuks otsustasid Vaska ja Fedka alla anda ning maksid kolmandiku nõutud summast ära. Sellest piisas ja edaspidi neid enam ei kimbutatud.

Mind, Viktorit ja Morozovit jäeti juba algusest peale kõrvale. Keegi meid ei puudutanud ega sõimanud. Mõned, sealhulgas ka aserbaidžaanlane, kohtlesid meid isegi väga sõbralikult. Tema poolt nõutud rahasumma hankimises me aga siiski osalesime.

Kõige rohkem kannatas kokkuvõttes Fedka. Ta oskas tätoveerida ja nüüd pidi ta vähemalt kümnekonnale esimese roodu demblile ja "vanakesele" õlale kotka ning käeseljale roosi tegema. Seni oli ta niisuguse töö eest pudeli veini küsinud, kuid nüüd töötas tasuta.

* * *

Mai keskpaigaks oli südapäeval juba lämmatavalt palav. Lobistasin küll pidevalt paagis, jõin mõõdukalt vett, kuid see aitas vähe. Eriti sant oli kabiinis istuda ja napis riietuses väljas liikuda, päevitasin peagi tumepruuniks. Kujutasin sageli ette muljet, mis ma Tartus tuttavatele jätaksin, kui niisugusena nende ette ilmuda saaksin.

Oma päevitusega oleksin Eestis ainult suve algul edvistada saanud. Augustis, mil mul nüüd kojusõitu lubati, oleksid tuttavad niisama pruunid olnud. Ainukeseks lootuseks varem tagasi pääseda jäi nüüd korduskutse ülikoolist. Nimelt olin kohe pärast Vanaisa teadet minu demobiliseerimise venimise kohta vanematele kirjutanud, käskinud neil mu dekanaadist läbi käia ning paluda sealsetel asjameestel väeossa korduskutse saata. Mõne päeva pärast hakkasin postiteenistuse kindluses kahtlema ja saatsin teise samasuguse sisuga kirja järele.

Võib-olla oligi hea, et päevad nii palavad olid, sest sellise ilmaga ei jõudnud suurt millelegi mõelda. Kui aga õhtu saabudes jahedamaks muutus, oli päev mind üsna rammetuks teinud ning ma suutsin jälle piinavaid mõtteid eemale hoida. Külitasin neil vaiksetel õhtutel tihti meie vana auto katusel ja jälgisin parklas tööd lõpetavaid sõdureid või Kabuli ääretänava lõunamaist laiska elurütmi.

Kui ma ükskord 20. mai paiku jälle autokatusel lebasklesin, märkasin tuttava kõnnakuga noormeest mäest alla meie parkla poole tulevat. See oli Heino, kellega olin juba Omskis koos teeninud. Ta oli mütsita ja rihmata ning ma kartsin algul, et midagi on juhtunud, kuid juba esimene lause hajutas mu ärevuse.

"Kinkisin rihma ja kübara ära. Homme sõidan koju," sõnas Heino talle omasel häbelikul moel. "Tulin head aega ütlema."

Ta ronis üles, istus mu kõrvale, kuid palju me ei kõnelnud. Vaatasime koos päikeseloojangut, mina veensin mõne lausega pigem ennast, et ka mina talle varsti järgnen ja siis saatsin ta parklast välja, sest tunnimehed olid kohtadele ilmunud. Parkla värava juures surusime kätt. Õhtul enne magamajäämist veensin ennast, et valkne Heino oli just kõige õigem mees siin brigaadis teenivatest eestlastest kõige varem koju sõitma, kuid mul ei õnnestunud end rahustada. "Miks mitte mina! Miks mitte mina ka!" kisendas minus miski ja sel ööl ma õieti ei uinunudki.

Järgmisel päeval täitsime sauna katusel asuvaid veepaake. Brigaadi veevärgil oli jälle midagi viga, sauna pumbad ei lükanud vett üles ja nii pidime vajaliku vee lennuvälja kõrval asuvast väeosast tooma. Hoidsin katusel voolikut, ei viitsinud alla ronida ning kaasa ei sõitnud. Jalutasin selle asemel hajameelselt katusel ning vaatasin ringi. Korraga kuulsin, et mind alt hõigati: "Tule siia! Kurdiks oled jäänud või?" Üle katuseääre kiigates nägin all saunamees Kuzjat, meie pataljoni majandusroodu poissi. Tema teenistuskäigust teadsin, et ta oli esimene pool aastat pataljoni arstipunktis viibinud, kus doktor teda põhiliselt põrandapesijana kasutas. Sealt roodu tulles oli tal alguses üsna raske ning ta hakkas kõvasti narkootikume suitsetama.

Ronisin alla ja hoolimata sellest, et Kuzja Kapaga, kellega ma kaklesin, suur sõber oli, pistsin talle käe pihku. Kuzja pigistas lõdvalt vastu, võttis siis juba valmiskeeratud suitsu ja tõmbasime selle vaheldumisi lõpuni. Siis vaarus Kuzja sauna, mina jäin seina äärde istuma.

Esialgu ei tekkinud peale mõnusa rammestuse midagi. Siis hakkas keha lõtvuma, silme ees algas tavapärane sähvimine ja ma tundsin peas talumatut kuumust. Sellest tahtis pea lõhkeda ja pingutusega silmi avades nägin enda ümber vaid tihedat udu. Kuumus ja rõhk peas aga üha tõusid.

Viskasin mütsi peast, kuid see ei aidanud. Tahtsin tõusta, kuid ei suutnud. Kusagil sügavas ajusopis tekkis aimus, et pean iga hinna eest päikese käest ära pääsema. Kas või sauna varjupoolsesse külge, sest muidu juhtub minuga midagi parandamatut. Tohutu tahtepingutusega ajasin end jalule, astusin paar kobavat sammu ja langesin kuhugi, pehmelt ja sujuvalt nagu narkootikumiuimas ikka.

Kui toibusin, leidsin end sauna seinast umbes kahekümne sammu kaugusel asuva ehitusaugu põhjast, kuhu päike ei paistnud. Tundsin tugevat iiveldust, kuid jäsemed töötasid korralikult, nii et suutsin tõusta ja mütsi üles otsida. Kahe minuti pärast saabusid autod veega. Morozov ronis üles voolikut hoidma. Mina askeldasin kraanidega, püüdsin Vanaisast eemale hoida, kuid jälle tuli mulle imelik hoog peale, nii et nägin kõike ümbritsevat sätendava negatiivpildina. Õnneks läks see mõnekümne sekundiga üle ja autost kinni hoides suutsin püsti jääda. See oli viimane kord, kui narkootikume suitsetasin.

* * *

Saabus juuni. Ootasin iga päev uut kutset ülikoolist, kuid seda ei tulnud ega tulnud. Igaks juhuks olin palunud postiteenistuse poisse, kellega päris normaalselt läbi sain, see Tartust brigaadi staapi saadetud kiri kõrvale tõsta. Nii tahtsin vältida kutse sattumist mõne hooletu kirjutaja kätte ning hoopis ise Vanaisa abiga see õigel ajal käiku lasta.

Hommikupoolikud kulusidki nüüd posti ootamiseks, õhtupoolikud aga logelemiseks, sest isegi eestikeelseid raamatuid ei suutnud ma enam (üle) lugeda. Samuti ei saanud, nagu endistel aegadel, minna pumbajaama Doktori lobisemist kuulama, sest sinna oli üks naisterahvas tööle pandud. Pumbajaamas viibis nüüd alati kaks-kolm sõdurit, kes preili meelt lahutasid ja ennast tähtsaks tegid. Vaska ja Fedka olid peaaegu alati nende hulgas ja algul tegeles see naine veidi rohkem Fedkaga. Mõni päev hiljem aga läks juba Vasjal paremini ja ta pidi Fedkaga peaaegu tülli minema.

Vaska ja Fedka viibisid pumbajaamas ka siis, kui ühest tulekahjust teatati. Meie auto meeskond juhtus õnneks parklas olema ja jõudsime sündmuskohale neist vähemalt viis minutit varem. Vanaisa nägi seda ka ning kahe tuletõrjemeeskonna vahelises konkurentsis võisime väikest võitu pühitseda.

Tulekahju kustutamine toimus äärmises segaduses. Nimelt põles ohvitseride ühiselamu, mis oli ehitatud suure tünni sisse. Puitmaterjal seal sees põles ning selle kustutamiseks pidime põranda, lae ja seinad lahti kangutama. Enne tuli kogu toas leiduv kraam läbi kitsukese akna õue loopida, kus uudistajad seda kohe revideerima asusid. Kraami hulgas oli päris mitu pudelit viina ja mingit hägust vedelikku, nii et see huvi oli arusaadav. Meil olid gaasimaskid peas, muidu oleksime võibolla ühe pudeli sealsamas tuld kustutades ära trimbanud.

Kustutustöödel olles ei teadnud ma veel, et hommikul ülikoolst saadetud korduskutse oli viimaks kohale jõudnud ja postisõdurid selle kõrvale pannud. Tulekahjult tulles sain selle kohe kätte ning tegin lahti. Tekst oli soliidne - paluvad demobiliseerida, et üliõpilane jõuaks kursusele - templid ja allkirjad olemas. Ainult minu nimi oli unustatud kirjutada ning selle asemel laiutas tühi koht. Kirjutasin sinna pastakaga oma nime ja viisin kirja Vanaisa kätte.

Vanaisa ütles veel ühe uudise, mis mu lootusi tõstis. Nimelt oli brigaadikomandör tüüfusse jäänud ning tema asemel kamandas uus staabiülem, kes oli alles poolteist kuud Afganistanis. Tema käest võis Vanaisa vajaliku allkirja lihtsamini kätte saada.

Nagu lootsin, nii sündiski. Vanaisa sai 8. juunil staabist suulise nõusoleku minu demobiliseerimiseks ja vormistas paberid, nii et üheteistkümnendal võisin Kabulist Taškenti lennata. Enne aga pidin veel üle saama viimasest takistusest. Nimelt selgus 10. juuni hilisõhtul, et mu saapad on Zapari juurest laost, kus oma paraadmundrit

hoidsin, ära varastatud.

Läksin siis öösel endale uusi saapaid hankima ja kella üheks oli mul saapapaar olemas. (Ausõna, ma ei varastanud neid.) Kahjuks number nelikümmend üks, mina aga vajasin neljakümmend nelja.

Kella ühest kella kolmeni tegelesin saabaste niisutamise ja venitamisega, kuid siis taipasin, et sellest pole abi. "Tuhkatriinu" raamatu rikaste peretütarde eeskujul ma jalga väiksemaks lõikama ei hakanud ja kõndisin selle asemel nagu loll pool neli riietuslao juurde ning prõmmisin uksele. Siiani on mul raske seda uskuda, kuid uks tehti lahti ning laoülemaks olnud nukra näoga lipnik vaatas mulle vastu. Seletasin talle mõne sõnaga oma tuleku põhjuse ja ta vahetas mu saapad suuremate vastu. Siis olin ärasõiduks valmis.

* * *

Hommikul kella üheksa paiku käisin Vaska ja Fedka autost läbi. Nad jätsid minuga tormakalt hüvasti, soovisid kõike head edaspidiseks ja käskisid kindlasti kirjutada. Lõpuks rebisin end neist lahti ja läksin teise tuletõrjeauto juurde, kus Vanaisa mind juba ootas. Viktor ja Morozov olid veel sööklas, kuid ka nemad saabusid peatselt ja siis hakkasime lennuvälja poole sõitma. Algul valitses autos vaikus, siis võttis Vanaisa jutuotsa üles ja kõneles ohtudest, mis Taškendis mind ähvardada võivad.

Kui kohale jõudsime, soovisin Viktorile ja Morozovile head teenistust ning surusin neil kätt. Seejärel läksime Vanaisaga jaamahoonesse, kus kohtasime tuttavat postiohvitseri. Too rääkis, et hommikul oli üks lennuk juba ära lennanud ja teine lennuk läheb alles pärast lõunat. Umbes poole tunni pärast aga startivat suur transpordilennuk ning ta olevat end sinna peale kaubelnud. Ta lubas mindki kaasa võtta, kui ma ta kohvrit kannan.

Loomulikult olin niisuguse pakkumise üle õnnelik, kuigi kohver oli raske ja sanga asendas nööridest aas.

Väike buss, mis pidi meid lennuki juurde toimetama, ootaski juba. Hetkeks tuli mul mõte Vanaisa hüvastijätuks emmata, kuid see läks kohe üle.

"Ma kirjutan! Kindlasti kirjutan!" kinnitasin selle asemel ja raputasin kahe käega Vanaisa kätt.

Nagu selgus, polnud kõhukalę transpordilennukile vajagi end sokutada, sest kõik jaamahoones olijad sõitsid sellega. Nende hulgas oli umbes viisteist sõdurit ja viis-kuus ohvitseri. Kõik leidsid endale kastide ja muu kraami vahel mõnusad istmed. Mina sain koguni aknaaluse koha ning kuna ilm oli selge, lootsin Kabuli viimast korda ülevalt silmitseda.

Lennuk tõusis õhku. Jõudsin vaevalt tuttavaid kohti otsides aknast välja kiigata,

kui keegi lennukimeeskonnast ärevalt teatas:

"Kõik kabiini! Kõigil ruttu kabiini tulla!"

"Kas tõesti nüüd veel..." sähvatas mõte, kuid peagi selgus, et asi ei ole hull. Millegipärast pidime ainult kogu lennuaja lennukininas koos istuma nagu silgud karbis.

Taškendis tuli mul pärast sõjaväelennuväljal maandumist üle elada veel üks kole moment. Nimelt küsiti dokumenti, mida mul polnud. Vanaisa oli selle postiohvitseri kätte andnud.

Tollikontroll, dokumentide vormistamine ja Nõukogude raha kättesaamine võtsid paar tundi aega. Eriti suur trügimine oli kassa ümber, sest hommikuse lennukiga saabunud dessantväelased, keda oli seal rohkesti, nõudsid kõikidelt sõduritelt, kes sinist baretti ei kandnud, kümme rubla. Kuna olin koos ohvitseridega, pääsesin rahamaksmisest ilma sekeldusteta.

Sealsamas kõrval asuvast kassast müüdi pileteid kõikidele lennuliinidele. Ostsin pileti Leningradi ning lennuk väljus tsiviillennuväljalt juba viie tunni pärast. Õnneks võttis postiohvitser takso. Lennujaamas jäi poolteist tundi aega üle ja ma sain tuttavaks samuti Leningradi lendava sõduriga. Ka tema tuli Afganistanist. Istusime temaga lennukis kõrvuti, võrdlesime oma teenistuskäike ning nautisime sööki ja kohvi. Kolmandana istus meie kõrval noorepoolne mees, kes tahtis väga meie kelli ja muud Afganistanist toodud kraami ära osta, kuid me ei müünud midagi. Ta kleepis end veel pärast maandumist ligi ja et temast lahti saada, võtsime linnasõiduks takso. Kui autosse istusime, algas raadios J. Antonovi laul kodukatusest.

Värske tuttav käis väga peale, et ma temaga õhtul koos pidu peaks, kuid ma keeldusin. Ta mõistis mind ega pahandanud, kui ma Balti vaksali juures maha läksin. Seal sain teada, et Tallinna rong läheb hoopis Varssavi vaksalist. Läksin sinna ja ostsin pileti varahommikul väljuvale Tallinna rongile.

Mul oli mitu tundi aega ning jalutasin mööda vaksalit ringi. Vaatasin inimesi ja lugesin rongide väljumisaegu. Kuna mul enam liigset raha ei olnud, ei saanud ma omale einelauast midagi maitsvat osta. Raha jätkus vaid magusa mineraalvee joomiseks, kuid ka see tundus imehea.

Kuigi ma ei olnud viimastel öödel õieti maganud, ei tulnud rongis und. Vaatasin aknast välja, kõik oli harjumatult roheline ja igav ei olnud. Pealegi tulid Narvas peale esimesed eestlased. Kaks eidekest istusid minu ette ja ma kuulasin naudinguga nende juttu. Üks neist rääkis oma surnud mehest, kes kodukäijaks käib, teine, käbedam, kuulas ja küsis aeg-ajalt asjalikke küsimusi vahele.

Kui Balti jaama jõudsin, oli Pärnu buss parasjagu ees ja piletiraha mul veel jätkus. Õnneks kohtasin bussis tuttavat noormeest ning võtsin talt kümme rubla laenuks, et saaksin kojusõiduks takso võtta. Tegingi nii ja juba taksoga sõites tuli mõte paluda juhti peatuda, et saaksin oma mundrikuue ja sõjaväemütsi kraavi visata, kuid kaotatud ajast hakkas kahju.

Viimane kiri koju

Kirjutatud 10. juunil 1985, kätte saadud 13. juunil 1985.

Tere!

Ei usu ise ka, aga paistab, et asjad on kombes. Vormistamiseks läheb veel mõni päev, aga allkiri, mis kõik otsustab, on käes. Muidugi ei saa vist enne uskuda, kui [illegible] olen. Kõike head!

Koju jõudsin 13. juunil 1985.